

Тирикчилик манбаларини тиклаш режаси

Зарафшон шамол электр станцияси

2002 йил 2 март

Якуний ҳужжат

Environmental and Social Advisory
Services (ESAS) Limited

Қуйидагилар учун тайёрланди:

Wood Group UK Ltd

Sir Ian Wood House

Altens Industrial Estate

Hareness Road, Aberdeen

AB12 3LE

Мундарижа

1	КИРИШ	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
1.1	Обзор Проекта	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
1.2	Лойиҳани тоифалаш	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
1.3	ТМТРнинг қўлланиш соҳаси	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
1.4	Махфийлик тўғрисида келишув	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
1.5	Ердан фойдаланиш бўйича таклиф этилаётган ёндашув	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
1.6	ТМТР ва унга тегишли режалар тузилмаси	13
1.7	ТМТРни тайёрлашда қатнашган мутахассислар ҳақида маълумот	14
2	ҚОНУНЧИЛИК, ҲУҚУҚИЙ ВА НОРМАТИВ БАЗА	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
2.1	Обзор	15
2.2	Ҳуқуқий ва қонуний асос	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
2.3	Халқаро талаблар	24
3	ТИРИКЧИЛИК МАНБАЛАРИНИ ТИКЛАШ РЕЖАСИ (ТМТР)НИНГ ТАМОЙИЛЛАРИ	36
3.1	Умумий кўчириш тамойиллари	36
3.2	Жинс билан боғлиқ кўчириш тамойиллари	37
4	ТИРИКЧИЛИК МАНБАЛАРИНИ ТИКЛАШ РЕЖАСИ (ТМТР)НИ ИШЛАБ ЧИҚИШ УЧУН ТАДҚИҚОТ МЕТОДЛАРИ ВА МАЪЛУМОТЛАРНИ ТЎПЛАШ	37
4.1	Кириш	37
4.2	Ерлар ҳолатини тадқиқ қилиш ва ажратиш санасини ошкор этиш	38
4.3	Лойиҳани амалга ошириш зонасида фаолият кўрсатувчи фермерлар, чўпонлар ва қишлоқ хўжалик ишчилари иштирокида уй хўжаликлари учун сўровнома	40
5	БОШЛАНҒИЧ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ МАЪЛУМОТЛАР	41
5.1	Лойиҳа ҳудудидagi аҳоли пунктларининг қисқача тавсифи	41
5.2	Фермерлар ва чорвадорларнинг ижтимоий-иқтисодий аҳоли	51
5.3	Ҳудудда яшовчи кичик этник гуруҳлар	60
6	МАНФААТДОР ТОМОНЛАР БИЛАН ЎЗАРО МУНОСАБАТЛАР, КОНСУЛЬТАЦИЯЛАР ВА АХБОРОТНИ ОШКОР ЭТИШ	60
6.1	Лойиҳанинг манфаатдор томонлари	60
6.2	ТМТР ҳақидаги ахборотни тақдим этиш учун фойдаланиладиган ахборот ва ахборотни ошкор этиш усуллари	61
6.3	ТМТРни тайёрлаш пайтида амалга оширилган манфаатдор томонлар билан ўзаро муносабатлар бўйича тадбирларнинг қисқа баёни	62
6.4	Якуний ТМТРни ошкор этиш учун манфаатдор томонлар билан ўзаро алоқалар бўйича тадбирлар	84
7	ЛОЙИҲАНИНГ ЭҲТИМОЛИЙ ОҚИБАТЛАРИ ВА ЗАИФЛИКЛАРИ	92
7.1	Лойиҳанинг таъсири	92
7.2	Имконияти заиф одамлар	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
7.3	Лойиҳа таъсир кўрсатадиган одамларнинг қисқа тавсифи	101
8	ИМТИЁЗЛАР ВА МОДДИЙ ҲУҚУҚЛАРНИ БЕЛГИЛАШ	103
9	ТИРИКЧИЛИК МАНБАЛАРИНИ ТИКЛАШ БЎЙИЧА ТАДБИРЛАР ВА БОШҚА ЁРДАМ ТУРЛАРИ	108
10	ТМТРНИ ЖОРИЙ ЭТИШ, РОЛЛАР ВА ВАЗИФАЛАР	111

10.1	ЗАРАФШОН ҲАМЖАМИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ БЎЙИЧА ҚЎМИТА ТАРКИБИ	113
10.2	АМАЛГА ОШИРИШДА МУСТАҚИЛ КОНСУЛЬТАНТ ТОМОНИДАН КЎРСАТИЛАДИГАН ЁРДАМ	114
10.3	ТМТРНИ ЖОРИЙ ЭТИШ БЎЙИЧА БЎЛҒУСИ ПРОЦЕДУРАЛАР	115
11	ШИКОЯТЛАРНИ КЎРИБ ЧИҚИШ МЕХАНИЗМИ	117
11.1	ОБЗОР	117
11.2	ШИКОЯТЛАР ТАҚДИМ ЭТИЛИШИ БЎЙИЧА ОДАТИЙ ҲОЛАТЛАР	118
11.3	ҲАМЖАМИЯТНИНГ УМИДЛАРИ	119
11.4	КОМПАНИЯНИНГ ШИКОЯТЛАРНИ КЎРИБ ЧИҚИШ МЕХАНИЗМИ	119
12	МОНИТОРИНГ ВА БАҲОЛАШ	124
12.1	ХАРАЖАТЛАР ВА НАТИЖАЛАР КЎРСАТКИЧЛАРИ	125
12.2	ТМТРНИ ЯКУНЛАШ АУДИТИ	127
13	ТМТРНИ АМАЛГА ОШИРИШ ЖАДВАЛИ ВА БЮДЖЕТИ	128
13.1	ЖАДВАЛ	128
13.2	БЮДЖЕТ	128

ESAS компаниясининг алоқа маълумотлари:

Environmental and Social Advisory Services Limited (ESAS)

Компаниянинг рўйхатдан ўтиш рақами: 07581160.

35 Waldegrave Gardens, Twickenham, Лондон. TW1 4PH. Буюк Британия.

Телефон: +44 79 205 32584

E-mail: stuart.hume@esaservices.co.uk

Website: www.esaservices.co.uk

Хужжатни таҳрир қилиш тарихи

Таҳрир	Сана	Хужжатни таҳрир қилиш сабаби	Тайёрланди	Текширилди	Маъқулланди
0	2021 йил 01 октябрь	Мижоз текшириши учун дастлабки нашр	S Hume	A Sfyahi	V McLean
		Имзолар		ИМЗОЛАНДИ	ИМЗОЛАНДИ
1	2021 йил 22 ноябрь	Кредиторнинг шарҳларидан кейин янгиланди	S Hume	A Sfyahi	V McLean
		Имзолар		ИМЗОЛАНДИ	ИМЗОЛАНДИ
2	2022 йил 08 февраль	Кредиторнинг шарҳларидан кейин янгиланди	S Hume	A Sfyahi	V McLean
		Имзолар		ИМЗОЛАНДИ	ИМЗОЛАНДИ
3	2022 йил 2 февраль	Кредиторнинг шарҳларидан кейин янгиланди	S Hume	A Sfyahi	V McLean
		Имзолар		ИМЗОЛАНДИ	ИМЗОЛАНДИ
4	2022 йил 22 февраль	Кредиторнинг шарҳларидан кейин янгиланди	S Hume	A Sfyahi	V McLean
		Имзолар		ИМЗОЛАНДИ	ИМЗОЛАНДИ
5	2022 йил 2 февраль	ТМТР ошкор этилганидан кейин янгиланди	S Hume	A Sfyahi	V McLean
		Имзолар		ИМЗОЛАНДИ	ИМЗОЛАНДИ

Акронимлар ва қисқартма сўзлар

Акроним	Тўлиқ ёзилиши
ОТБ	Осиё Тараққиёт Банки
ТС	Таъсир соҳаси
ФК	Фуқаролик Кодекси
ҲАХ	Ҳамжамиятлар билан алоқалар бўйича ходим
ЭИ	Экологик ва ижтимоий
ЕТБ	Европа Тикланиш ва Тараққиёт Банки
ESAS	Environmental and Social Advisory Services Limited
АМТБИМ	Атроф-муҳитга таъсирни баҳолаш ва ижтимоий масалалар
ЭваИБР	Экологик ва ижтимоий бошқариш режаси
ЭваИС	Экологик ва ижтимоий сиёсат
ТХТА	Тегишли халқаро тармоқ амалиёти
ГАТ	Геоахборот тизими
АКИ	Ахборот консалтациялари ва иштирок
ХМК	Халқаро Молия Корпорацияси
ХМИ	Халқаро молия институтлари
МСК	Муҳим самарадорлик кўрсаткичлари
ЕК	Ер Кодекси
ТМТР	Тирикчилик манбаларини тиклаш режаси
МВт	МегаВатт
ННТ	Нодавлат ташкилоти
ҲЭУЛ	Ҳаво электр узатиш линияси
ЛТКУХ	Лойиҳа таъсир кўрсатган уй хўжалиги
ЛТКШ	Лойиҳа таъсир кўрсатган шахс
АОҚТ	Амалга оширишга қўйиладиган талаблар
ФС	Фаолият стандарти
МТЎАР	Манфаатдор томонлар билан ўзаро алоқалар режаси
ШТГ	Шамол турбинаси генератори

Терминлар глоссарийси

Термин	Таърифи ва изоҳлари
Таъсир кўрсатилган ҳамжамият	Лойиҳа таъсир кўрсатадиган зонада жойлашган аҳоли пункти, масалан, қишлоқ. Унинг аҳолисига Лойиҳа бевосита ёки билвосита таъсир кўрсатади.
Компенсация	Активни алмаштириш зарур бўлган бир пайтда, Лойиҳа томонидан харид қилинган ёки таъсир кўрсатилган актив ёки ресурс учун нақд пулда ёки натурал шаклда тўлов.
Якунловчи аудит	Якунловчи аудитнинг мақсади Кўчириш бўйича ҳаракатлар режасида баён этилган асосий мажбуриятлар, айниқса тирикчилик манбаларини ва турмуш даражасини узоқ муддатли тиклаш бўйича мажбуриятлар бажарилгани ёки йўқлигини аниқлашдан иборат. Якуний аудит қўлланадиган қонунчиликка ва етакчи халқаро амалиётга мувофиқ Лойиҳа Кўчириш бўйича ҳаракатлар режасининг мақсадларига эришганини кўрсатади.
Чегаравий муддат	Лойиҳа доирасида кўчирилган шахсларни рўйхатга олиш ишларини якунлаш санаси одатда чегаравий муддат ҳисобланади. Чегаравий муддат қарздорнинг ҳукумат процедуралари билан белгиланади, улар лойиҳада қатнашаётган кўчирилган шахсларнинг кўчиш пайтида компенсация ва ёрдам олишга бўлган ҳуқуқини ўрнатади. Бундай процедуралар мавжуд бўлмаганида қарздор/мижоз қатнашиш ҳуқуқини олиш учун энг охириги санани белгилайди.
Кўчирилган шахслар	Мажбурий кўчирилиш контекстида (i) ердан мажбурий четлатиш ёки (ii) ердан фойдаланишга ёки қонуний белгиланган боғлар ва қўриқланадиган ҳудудлардан фойдаланишга мажбурий чекловлар қўйиш натижасида жисмоний кўчирилган (кўчиш, ер участкасининг ёки уйининг йўқотилиши) ва/ёки иқтисодий кўчирилган (ер, активларнинг, активлардан фойдаланиш имкониятининг, даромад манбаларидан фойдаланиш ёки яшаш воситаларидан фойдаланиш имкониятининг йўқотилиши) шахслар кўчирилган шахслар ҳисобланади.
Иқтисодий кўчириш	(i) Ерни мажбурий харид қилиш ёки (ii) ердан фойдаланишга ёки қонуний белгиланган боғлар ва қўриқланадиган ҳудудлардан фойдаланишга мажбурий чекловлар қўйиш натижасида ер, активларнинг, активлардан фойдаланиш имкониятининг, даромад манбаларидан фойдаланиш ёки яшаш воситаларидан фойдаланиш имкониятининг йўқотилиши.
Қатнашишга бўлган ҳуқуқ	Ердан фойдаланиш имкониятининг чекланиши ва мажбурий кўчиш натижасида бошқа жойга кетиши мумкин бўлган шахслар, гуруҳлар, оилалар ва муассасаларга тақдим этиладиган компенсация ва ёрдам олишга бўлган ҳуқуқ.
Нафақалар	Муайян ҳуқуқли тоифага нисбатан кўчишга тақдим этиладиган нафақалар тегишли тоифадаги бошқа жойга кўчирилган шахсларга тақдим этиладиган компенсация ва бошқа ёрдам шакллариининг умумий суммасидан иборат.
Давлат ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри кўмитаси	Ўзини-ўзи молиялайдиган ер тузилиши ва кўчмас мулк кадастри бўйича давлат корхоналари доирасида қишлоқ хўжалик ва ўрмон маҳсулотларини баҳолаш учун жавобгар бўлган давлат ташкилоти.
Уй хўжалиги	Битта тураржой майдонидан ва уй хўжаликлари учун имконли бўлган у билан боғлиқ ресурслардан биргаликда фойдаланувчи шахс ёки шахслар гуруҳи. Уй хўжалиги оилага тўғри келиши шарт эмас, у битта оиладан, ёлғиз ўзи яшайдиган шахсдан, биргаликда яшайдиган икки ёки ундан ортиқ оиладан, ёки биргаликда яшовчи ва хўжаликни юритувчи қариндошлик билан боғланган ёки қариндош бўлмаган ҳар қандай бошқа шахслар гуруҳи.
Даромадни тиклаш	Кўчирилган шахслар бошқа жойга кўчишдан олдин эга бўлган даромадга тенг ёки, имкони борида, ундан ҳам яхшироқ даромад олишини таъминлаш учун кўчирилган шахсларнинг тирикчиликнинг самарали манбаларини тиклаш.

Термин	Таърифи ва изоҳлари
Ҳокимликлар	Ер ресурсларини бошқарувчи ҳудудий давлат маъмурий органи; ер эгаси, фойдаланувчи, ижарачи ва мулкдорнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари; ерлар тоифалари, ерлардан четлатиш ва уларни компенсациялаш, ер низоларини ҳал қилиш ва ер муҳофазаси.
Субижара келишуви	Жисмоний шахснинг ер участкасидан фойдаланиш ҳуқуқини акс эттирувчи юридик ҳужжат. Лойиҳа зонасида фермерлик ерлари Томди туман ҳокимининг қарори билан давлат захирасига қайтарилди, ер Янги қўмига берилди. Янги қўмига, ўз навбатида, 2020 йил 21 октябрда ерни «Даҳан-2019» Кластерига ижарага топширди. Кластер ерни Лойиҳа зонасидаги фермерларга субижарага бериши шарт. Субижара шартномаси, майдон ўлчамини ўзгартирмасдан, шу фермерларнинг ўзи билан тузилади.
Кредиторлар	Лойиҳани жорий этиш учун Компанияга маблағлар тақдим этаётган Халқаро молия муассасалари, бу уларнинг мажбурий кўчириш, ахборотни ошкор этиш ва бошқа соҳалар билан боғлиқ тегишли ҳимоя сиёсатлари ва стандартларини ҳаракатга келтиради. Осиё Тараққиёт Банки, Европа Тикланиш ва Тараққиёт Банки ҳамда Халқаро Молия Корпорацияси лойиҳада қатнашувчи кредиторлар ҳисобланади.
Тирикчилик манбалари	Тирикчилик манбалари тирикчилик манбаларини таъминлашга зарур бўладиган қобилиятлар, активлар (шу жумладан моддий ва ижтимоий ресурслар) ва фаолият турларини ўз ичига олади. Тирикчилик манбалари стресс ва ларзаларни енгиб ўта олганида ва улардан кейин тикланганида, шунингдек ҳозир ҳам, келгусида ҳам, табиий ресурслар базасига зарар етказмасдан, ўз имкониятлари ва активларини қўллаб-қувватлаш ёки яхшилаши мумкин бўлганида барқарор ҳисобланади.
Тирикчилик манбаларини тиклаш	«Кўчирилган шахсларга ўзларининг даромад олиш воситаларини, ишлаб чиқариш даражасини ва турмуш даражасини яхшилаш ёки, ҳеч бўлмаганда, тиклаш имкониятларини» қўллаб-қувватлаш ва тақдим этиш учун мўлжалланган конкрет нафақалар ёки тадбирлар (ФС5 ХМК). Одатда тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича чоралар пул ёки бошқа нафақаларнинг бирикмаси, таълим, қишлоқ хўжалигига ёрдам ёки бизнесни кенгайтириш каби ёрдамчи тадбирларни ўз ичига олади. Лойиҳа олди тирикчилик манбалари асосан ерга асосланган жойларда ер бўйича тирикчилик манбаларини тиклаш чоралари устувор аҳамиятга эга.
Маҳалла устамалари	14 ёшгача бўлган болалари бор оилалар учун давлат «қўшничилик» нафақаси, икки ёшгача бўлган бола парвариши учун нафақа ва кам таъминланган оилалар учун нафақа.
Мазмунли консультация	Лойиҳани тайёрлашнинг илк босқичида бошланадиган ва бутун лойиҳа цикли давомида доимий асосда амалга ошириладиган; долзарб ва адекват ахборотнинг лойиҳа таъсир кўрсатган одамлар учун тушунарли ва қулай тарзда ўз вақтида ошкор этилишини таъминлайдиган жараён бўлиб, қўрқитиш ёки мажбурлашдан холи бўлган муҳитда ўтказилади; гендер жиҳатларини ва ҳамма нарсадан маҳрум ва имконияти заиф гуруҳларнинг эҳтиёжларини ҳисобга олади; ҳамда лойиҳани ишлаб чиқиш, оқибатларни юмшатиш бўйича чоралари, ривожланиш манфаатлари ва имкониятларидан ҳамкорликда фойдаланиш ва лойиҳани амалга ошириш масалалари каби қарорларни қабул қилишда таъсир кўрсатилган одамлар ва бошқа манфаатдор томонларнинг барча тегишли фикр-мулоҳазаларини инobatга олиш имконини беради.
Оқибатларни юмшатиш иерархияси	Оқибатларни олдиндан кўра билиш ва йўл қўймасликнинг иложи бўлмаган жойларда уни минимумга етказиш, қолдиқ таъсирлар сақланиб қолган жойларда эса – ишчиларга, таъсир кўрсатилган ҳамжамиятларга ва атроф-муҳитга кўрсатилган таъсирлар ва хатарларни компенсациялаш мақсадида оқибатларни юмшатиш иерархиясини қабул қилиш.
Лойиҳа таъсир кўрсатган уй хўжаликлари (ЛТКУХ)	Ягона иқтисодий бирлик сифатида фаолият кўрсатаётган, лойиҳа томонидан жисмоний ёки иқтисодий (ёки униси ҳам буниси ҳам) таъсир кўрсатилган уй хўжаликларининг барча аъзолари, қариндошлар ёки қариндош бўлмаган шахслар.

Термин	Таърифи ва изоҳлари
Лойиҳа таъсир кўрсатган шахс (ЛТКШ)	Лойиҳа фаолияти натижасида йўқотилиши мумкин бўлган активларга нисбатан қонуний ёки одатий ҳуқуқларга эга бўлган ҳар қандай шахс ёки шахслар гуруҳи (масалан, активда умумий улушга эга бўлган оила). ЛТКШ бир ёки бир нечта активлар гуруҳига нисбатан ҳуқуққа эга бўлиши мумкин, шу жумладан: (1) ерга бўлган ҳуқуқ; (2) бир йиллик ёки кўп йиллик экинларга бўлган ҳуқуқ; (3) дарахатларга бўлган ҳуқуқ; (4) томорқа мулки; (5) томорқа қурилмалари; (6) қабрлар; (7) зиёратгоҳлар; (8) лойиҳа фаолияти зонасида жойлашган, хусусий мулк ҳисобланган бошқа жисмоний активлар. Юқорида кўрсатилганидай, гуруҳ биргаликда ер ёки мулкка эгалик қиладиган кенгайган оилага тегишли бўлиши мумкин.
Алмаштириш қиймати	Алмаштириш қиймати у харид қилинган пайтга мавжуд бўлган қиймати бўйича активни алмаштиришни ўз ичига олади. Бу адолатли бозор қиймати, транзакция чиқимлари, ҳисоблаб ёзилган фоизлар, оралиқ харажатлар ва тиклашга сарфланадиган чиқимлардан, шунингдек, агар мавжуд бўлса, бошқа ҳар қандай қўлланадиган тўловлардан иборат. Активлар ва иншоотлар амортизацияси тиклаш қиймати учун ҳисобга олинмаслиги керак. Фаол бозор шароитлари мавжуд бўлмаганида, алмаштириш етказиб бериш, қурилиш учун ишчи кучи харажатлари ва бошқа ҳар қандай транзакция чиқимлари ва кўчиш харажатлари билан барча қурилиш материалларининг қийматига тенг.
Кўчишга ёрдам бериш	Лойиҳа муносабати билан жисмонан бошқа жойга кўчирилган шахсларга тақдим этиладиган кўмак. Кўчиришга ёрдам бериш транспорт, озиқ-овқат, тураржой ва бошқа ижтимоий хизматларни ўз ичига олиши мумкин. Шунингдек, бунга кўчирилган шахсларга кўчиш билан боғлиқ ноқулайликларни компенсацияловчи ва янги яшаш жойига кўчиш харажатларини (кўчиш харажатлари ва йўқотилган иш кунлари) қоплайдиган пул нафақалари ҳам кириши мумкин.
Эр-хотин розилиги	Эр-хотин розилиги оила бошлиғининг рафиқаси (турмуш ўртоғи)нинг ёзма розилигини билдиради. Конкрет ёрдам керакли жойда, саводсизлик даражаси билан боғлиқ муаммоларни ҳал қилиш учун кўрсатилади.
Томорқа	Шу ҳудудга хос томорқа участкалари, уларда мева-сабзавотлар етиштирилади ва уй ҳайвонлари, масалан, товуқ боқилади.
Ўтиш даврида кўрсатиладиган кўмак	Кўчиш пайти ва ЛТКШнинг тушмуш даражаси ва тирикчилик манбалари тикланган сифатида намойиш этиши мумкин бўлган давр оралиғида тақдим этиладиган кўмак.
Имконияти заиф одамлар	Жинси, этник келиб чиқиши, ёши, жисмоний ёки ақлий ногиронлиги, иқтисодий ночорлиги ёки ижтимоий мақоми сабабли кўчиш муносабати билан бошқаларга қараганда янада ноҳушроқ таъсир кўрсатилиши мумкин бўлган ва кўчиш ва у билан боғлиқ ривожланиш соҳасидаги имтиёзларни талаб қилиш ёки улардан фойдаланиш имкониятлари чекланган бўлиши мумкин бўлган шахслар имконияти заиф шахмлар ҳисобланади. Ижтимоий Мувофиқлик аудити имконияти заиф одамлар ва улар билан боғлиқ кўчиш контекстидаги заифлик манбаларининг батафсил таҳлилини ўз ичига олади.

1 Кириш

Ушбу Тирикчилик манбаларини тиклаш режаси (ТМТР) Ўзбекистоннинг Навоий вилояти Томди тумани ҳудудида куриладиган қуввати 500 МВт бўлган шамол электр станциясини ривожлантириш лойиҳаси (“Лойиҳа”) учун Wood for Masdar (“Мижоз”) компанияси томонидан тайёрланди. Лойиҳа Masdar компанияси (Қурувчи ташкилот) томонидан 2020 йил июнида Ўзбекистон Ҳукумати билан имзоланган Электр энергиясини харид қилиш тўғрисидаги келишув ва Инвестицион келишув асосида ишлаб чиқилмоқда.

1.1 Лойиҳа обзори

Shamol Zarafshan Energy МЧЖ ҚК (қуйида «Компания») махсус мақсадли компания (SPV), у Ўзбекистонда рўйхатдан ўтказилган ва тўлиқ Masdar компаниясига тегишли бўлиб, Ўзбекистоннинг Томди туманида Зарафшон шаҳридан тахминан 7 км шарқда шамол электр станциясини қуришни ва ундан фойдаланишни таклиф этади. Лойиҳа ҳудуди Қизилқум чўлининг марказий қисмида жойлашган бўлиб, қарийб 9 600 га майдонни эгаллаган. Лойиҳа Зарафшон шаҳри марказидан шарққа тахминан 7 км масофада жойлашган. Қўтарилиш баландлиги денгиз сатҳидан (д.с.) 540 м, Зарафшон марказида – денгиз сатҳидан (д.с.) 750 м гача платода.

Шимолда Актау тоғи жойлашган (3,5 км га яқин), у Муҳим орнитологик ҳудуд ва биохилмаҳиллик зонаси (IBA) ҳисобланади. Плато ўлчамлари тахминан 6,5 км х 2,5 км ни ташкил қилади ва ғарбдан шарққа қараб жойлашган. У чеккалари бўйича барча йўналишларда тик қияликка эга.

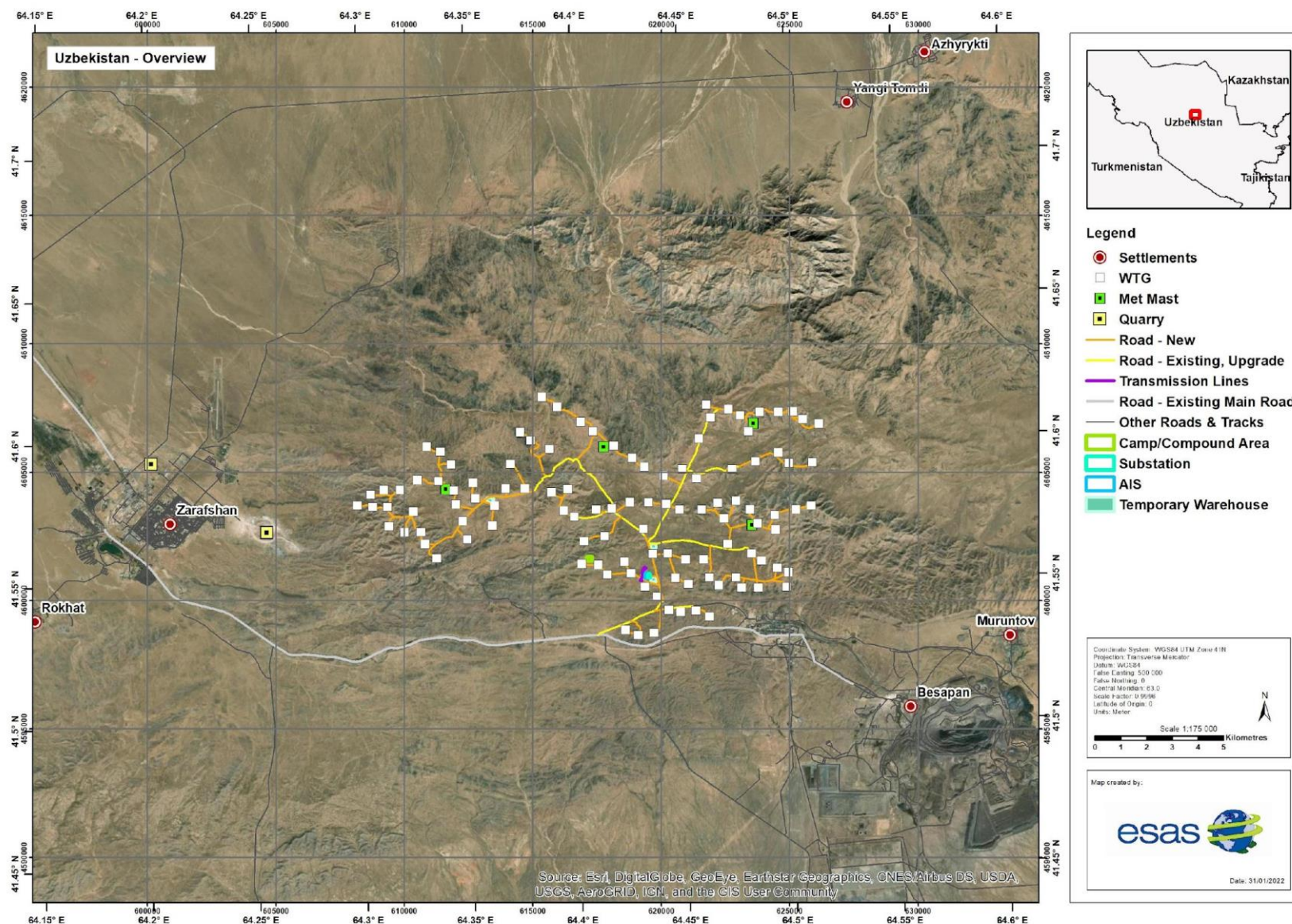
Лойиҳа зонасининг жойлашуви тўртта метеорологик мачта, ички йўлларнинг тахминий жойлашуви, кичик станциялар, иккита электр узатиш линияси ва ШТГ билан бирга 1.1-расмда кўрсатилган. Асосий аҳоли пункти – Зарафшон шаҳри, у Лойиҳа зонасидан 15 км масофада жойлашган.

Лойиҳа ҳудудида тўққизта кичикроқ қишлоқ бор, улар 1.1-Расмда кўрсатилган. Булар: Бесапан, Томдибулоқ (Қазибек бий), Мурунгов, Жингилди, Қинир, Роҳат, Ажириқти ва Янги Томди. Улар Лойиҳа инфратузилмасига энг яқин тураржой ҳудудлари сифатида белгиланган бўлиб, 35 км гача масофада жойлашган.

Лойиҳа инфратузилмасига яқин тураржой ҳудудлари:

- Зарафшон шаҳри: ШТГ 1 дан 4,2 км доирада.
- Томдибулоқ: ШТГ 110 дан 19 км доирада.
- Мурунгов: ШТГ 101 дан 9 км доирада.
- Жингилди: ШТГ 111 дан 35 км доирада.
- Қинир: ШТГ 110 дан 25 км доирада.
- Қазибек бий: ШТГ 110 дан 20 км доирада.
- Роҳат: ШТГ 1 дан 13 км доирада.
- Ажириқти: ШТГ 105 дан 14 км доирада.
- Янги Томди: ШТГ 82 дан 13 км доирада.
- Gujumli Avlie (зиёратгоҳ): ШТГ 42 дан 2 км доирада.
- Меҳмонхона: ШТГ 42 дан 1,8 км доирада.
- Тоғ-кон мажмуаси: ШТГ 101 дан 1,7 км доирада.

1-1-Расм: Лойиҳа ҳудудининг жойлашуви

1-2 дан 1-4 гача бўлган суратларда Лойиҳа ҳудудидаги шу ерга хос тупроқ шароитлари кўрсатилган.

1-2-Расм: Лойиҳа майдони

1-3-Расм: Лойиҳа майдонининг ғарбий қисми

1-4-Расм: Жанубий-шарқий томондан кўриниш

1.5- расмда шу ерга хос ферма биноси тақдим этилган

1.5-Расм. Фотосуратда фермадаги шу ерга хос хўжалик қурилмаси кўрсатилган.

Лойиҳа қуйидаги элементларни ўз ичига олади:

- ШТГ фундаменти ва (алоҳида) қаттиқ асосга ўрнатилган ҳар бирининг қуввати 4,5 мегаватт (МВт) бўлган х111 та шамол генератори (ШТГ);
- Шамол тезлигини қайд қилиш учун ШТГ орасида жойлаштирилган х4 та метеорологик мачта;
- Битта кичик станция
- Лойиҳа инфратузилмасини кичик станция ва миллий тармоқ билан боғлайдиган иккита алоҳида ҳаво электр узатиш линияси (ХЭУЛ);
- Янги ички йўлларни ўтказиш;
- Мавжуд ички йўлларни модернизация қилиш;
- Яширин кабеллар монтажи;
- Майдонда офис учун зарур бўлган ердан вақтинчалик фойдаланиш (2.5-боб, АМТБИМ бўлимига қаранг); ҳамда
- Вақтинчалик фойдаланилаётган ер сақлаш учун омборхона ва омбор майдонлари учун зарур бўлади.

Кичик станция ва ХЭУЛ жойлашуви 1-6-расмда кўрсатилган.

Лойиҳа ҳудудида доимий сув ҳавзалари йўқ, бироқ қатор мавсумий дренаж каналлари борлиги маълум бўлди. Ҳудуддан асосан қўй, камроқ миқдорда эчки, йирик шохли мол ва от боқиш учун фойдаланилади. Унда ҳудудни кесиб ўтувчи бир нечта келиш йўллари мавжуд. Олдин ҳудуддан экстенсив қишлоқ хўжалигида фойдаланиш излари қолган, шунингдек сунъий йўлдошдан олинган суратларда яхши кўриниб турадиган қатор сунъий параллел линиялар мавжуд (тахминан суғориш мақсадлари учун).

Лойиҳа инфратузилмаси эгаллаган ер ва унинг бевосита атрофидаги ер сифатида белгиланган «Лойиҳа ҳудуди» доирасида тўққиз нафар фермер ўртасида ўнта субижара шартномаси тузилган (бир фермер иккита субижара шартномасини тузган). Ижара шартномалари (юридик кучга эга бўлган, фермер ва «Дахан-2019» ўртасидаги расмий шартномалар) Лойиҳа инфратузилмасини ўрнатиш ишлари: ШТГ фундаментлари ва улар учун қаттиқ қопламаларни, 3 (4 тадан) та метеорологик мачтани ўрнатиш, янги ички йўллар участкаси, мавжуд ички йўлларни реконструкция қилиш участкаси ва йўл тармоғига туташ ер ости кабелларини ўтказиш участкаси билан бевосита қамраб олинади. Кичик станция ва иккита ХЭУЛ субижара шартномаларидан ташқарида жойлашган бўлиб, бу ердан чорвани боқшдан ташқари бирор-бир конкрет мақсадлар учун фойдаланилмайди.

Субижара шартномаларининг ва Лойиҳа инфратузилмасининг жойлашуви 1-7 расмда кўрсатилган. Геоахборот тизимлари (ГАТ)нинг тасвири ҳам «фаол» объектларнинг жойлашувини намоиш этган. Бу чорвани боқиш даврида чўпонлар (баъзида эса фермерлар) томонидан тунаш учун фойдаланиладиган бошпаналар. Лойиҳа ҳудудида жойлашган чўпонлар учун барча бошпаналар, уларнинг қайси бири субижара доирасида жойлашганини ва уларнинг қайси бирига бўлғуси шовқин ва соялар липиллаши таъсир кўрсатиши мумкинлигини аниқлаш учун харитага киритилган. Харитада фаол объектлар оч-зарғалдоқ ва қизил тўғри бурчаклар шаклида кўрсатилган бўлиб, улар йил давомида вақти-вақти билан фойдаланилгани учун «фаол» сифатида белгиланган. Ҳар бир фаол объектнинг коди ёки рақами объектнинг тегишли фермерга ва субижара келишувига чапараста ҳаволаси учун фойдаланилади. Оқибатларни юмшатиш бўйича чоралар жорий этилганидан кейин бошпаналарнинг ҳеч бири қўлланидиган чегара қийматлардан ошадиган даражада шовқин ёки соялар липиллашига дучор бўлмаслиги керак. Лойиҳа амалга ошириладиган зонада чўпонлар учун шу ерга хос бошпанага мисол 1-8 расмда кўрсатилган.

Лойиҳа зонасида ўтказилган текшириш ишлари пайтида, тирикчилик манбаи сифатида аҳамиятга, иқтисодий қийматга эга бўлмаган ёки ТМТРга алоқаси бўлмаган бир нечта «ташландиқ объект» (баъзида бу тошлар уюми) аниқланиб, харитага киритилди. Ташландиқ объектлар кўк айлана шаклида кўрсатилган. Лойиҳани ишлаб чиқиш ташландиқ объектларга таъсир кўрсатмайди. Масалан, 5-Субижара келишувида ШТГ га яқин жойлашган ва кўк нуқта билан белгиланган иккита объект бор. Биринчиси ШТГ дан 262 м масофада жойлашган тошлар уюмидан (у табиий бўлиши мумкин) иборат. Иккинчи объект – қўйлар учун эски қўтон, ундан ҳозир фойдаланилмайди, уни таъмирламасдан туриб фойдаланиш имконияти йўқ, у ШТГ дан 155 м масофада жойлашган (1-9 расм).

ГАТ ҳисоб-китоблари шуни кўрсатдики, қурилиш даврида ва ердан фойдаланишдаги доимий ўзгаришлар сабабли бу ерлардан фойдаланишга қўйиладиган вақтинчалик чекловлардан кўриладиган йўқотишларнинг кутиладиган фоизи фойдаланиш даврида ўзгаришларнинг жуда паст даражаларига олиб келади. Масалан 3-фермерда қурилиш даврида прогноз қилинаётган максимал ўзгариш субижара шартномаси доирасида 1,8% ни ташкил қилиши мумкин, бунда ижара шартномаси 13,6 млн м² ни қамраб олган. Аслида ўзгаришларнинг бундай унча катта бўлмаган даражаси, одатда сув борасида ва ноқулай об-ҳаво шароитлари (аёзлар) сабабли (бу даврда чорва ҳалок бўлиши ёки йўқолиши мумкин) юзага келадиган, фермернинг даромадига таъсир қиладиган қатор муаммолар олдида фермер томонидан сезилиши дарғумон.

Лойиҳа унча катта бўлмаган ер участкасини қамраб олганига қарамасдан, АМТБИМ бу ўзгаришни мажбурий сифатида белгилади ва ТМТРни ишлаб чиқиш ва амалга оширишни талаб қиладиган Кредиторнинг стандарт талаблари сабабли шу асосда кучга киради.

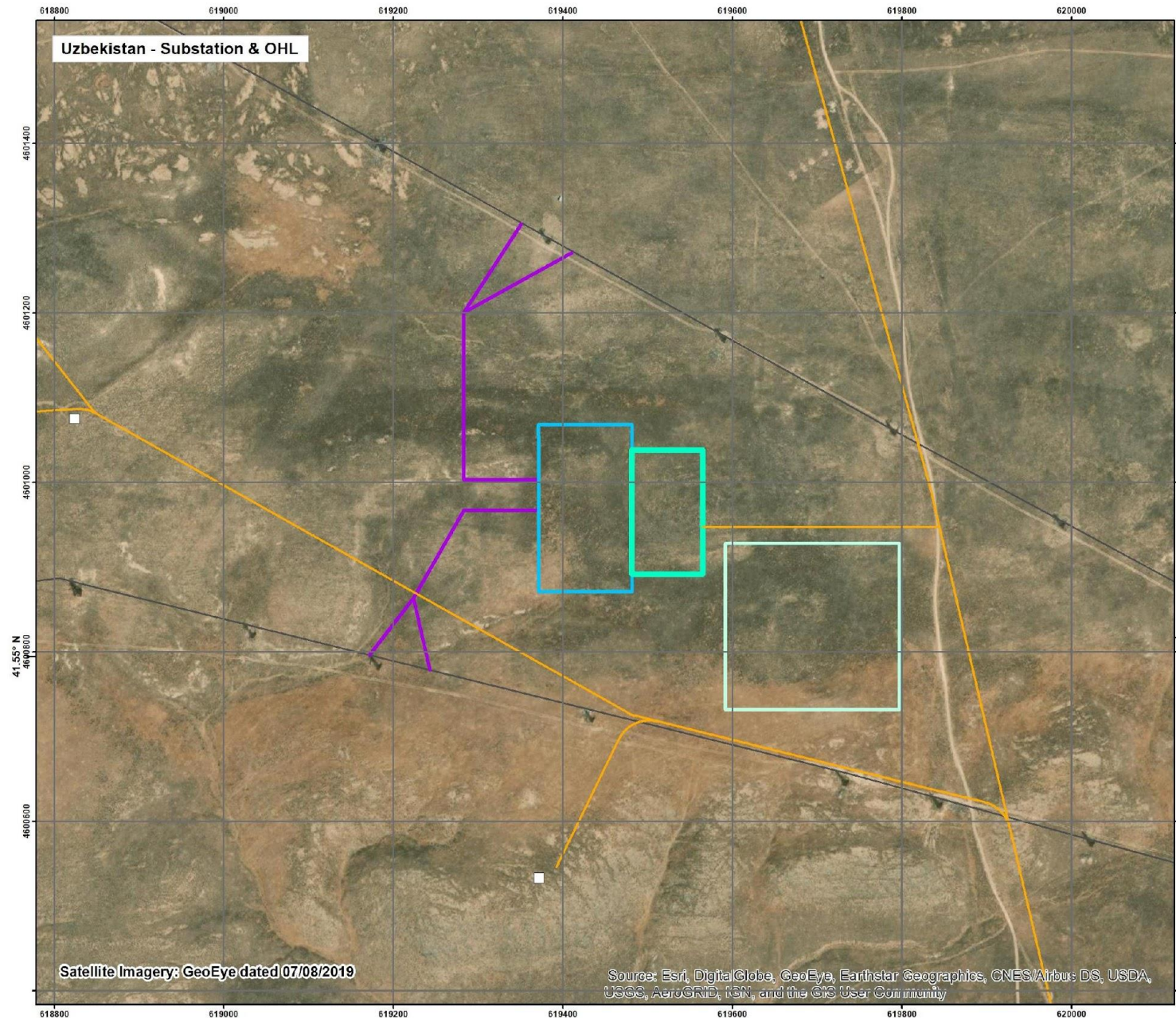
Субижара келишувлари тузилган ҳудудлардан ташқаридаги ер чорва боқиш, ва бошқа табиий ресурсларни (ёввойи ўсимликлар) йиғиш ва умумий фойдаланиш учун жамоавий асосда асосан аёллар томонидан фойдаланилади. Табиий ресурсларни тўплаш учун фойдаланиладиган конкрет ерлар мавжуд эмас, чунки Лойиҳа ҳудудида, мавжуд фермалар ва чўпонларнинг бошпаналаридан ташқари, бирор-бир махсус объектлар (кўллар ёки ўсимликлар қалин ўсган жойлар ва ҳ.к.) йўқ. Жамоат ерларининг йўқотилиши Ҳамжамятни ривожлантириш режаси орқали компенсация қилиниши керак.

Таянч ижтимоий сўровлар жараёнида маҳаллий ҳамжамятлар бу ҳудуд ҳақида билишларини ва ундан чорвани боқиш, ўсимликларни тасодифий териш ва “Гужумли Авлиё” зиёратгоҳига бориш учун ундан камдан-кам фойдаланишларини кўрсатиб ўтди. Бироқ АМТБИМ доирасида участкани кенгроқ тадқиқ қилиш жараёнида турли гуруҳлар (шу жумладан, 2020-2021 йиллар давомида участкада 450-500 кундан ортиқ вақт бўлган биохилмахилликни кузатувчилар) бу ҳудудда фақат ижарачи-фермерлар ва улар билан боғлиқ чўпонлар кузатилганини кўрсатди. Ушбу ҳудуд узоқ ва борилиши қийин эканлигини, шунга ўхшаш яшаш жойлари эса йўлларга ва қишлоқларга яқин жойлашганини ҳисобга олган ҳолда, қишлоқлардаги ҳамжамятлар аъзолари мунтазам равишда кўпроқ бориш қулай бўлган участкалардан фойдаланади, бироқ, шунга қарамасдан, агар зарур бўлса, ҳудуд доирасидаги очиқ участкалардан ҳам фойдаланиш имкониятига эга. Шунингдек, фермерлар ҳам ҳудуддан бошқа одамлар мунтазам равишда фойдаланмаслигини тасдиқлади. Экоижтимоий тадқиқотлар давомида фермерлар ва чорвадорлардан бошқа участкадан алоҳида фойдаланувчи бирор киши аниқланмади.

Ижтимоий-иқтисодий тадқиқот натижаларига кўра, фермерларнинг кўпчилиги Зарафшон шаҳрида яшайди. Уларнинг аксарияти Лойиҳа зонасига қисқа даврга (масалан, 6-8 ҳафтага) чорва боқиш учун келадиган чўпонларни ёллайди. Лойиҳа зонасида фермерлар билан боғланган чўпонларнинг ҳаммаси ҳам Лойиҳа ҳудудида чорва боқмайди, чунки шарқда яхшироқ яйлов ерлари мавжуд. Лойиҳа ҳудудида чорва боқадиган чўпонлар одатда сифати ёмон бўлган ва энг зарур ҳаёт шароитини таъминлайдиган бошпаналарда тунайди. Чўпонларнинг ҳаммаси – 18 ёшдан катта эркеклар. Айрим фермерлар ва чўпонлар Лойиҳани амалга ошириш зонасида яшайди, бироқ

уларнинг қўпчилиги жамоат инфратузилмасидан фойдаланиш имконияти яхшироқ бўлган Зарафшон шаҳрида яшайди.

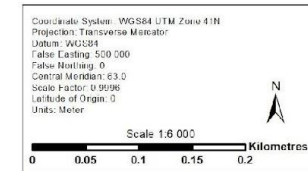
Баъзи фермерлар фермада умумий ишчи вазифаларини бажариш учун қишлоқ хўжалик ишчиларини ишга ёллайди, чўпонлар эса чорвага қарайди ва ўз фаолиятлари доирасида чўпонлар учун мўлжалланган бошпаналарда қолади.

Legend

- WTG
- Road - New
- Road - Existing, Upgrade
- Transmission Lines
- Existing Transmission Lines
- Substation
- AIS
- Temporary Warehouse

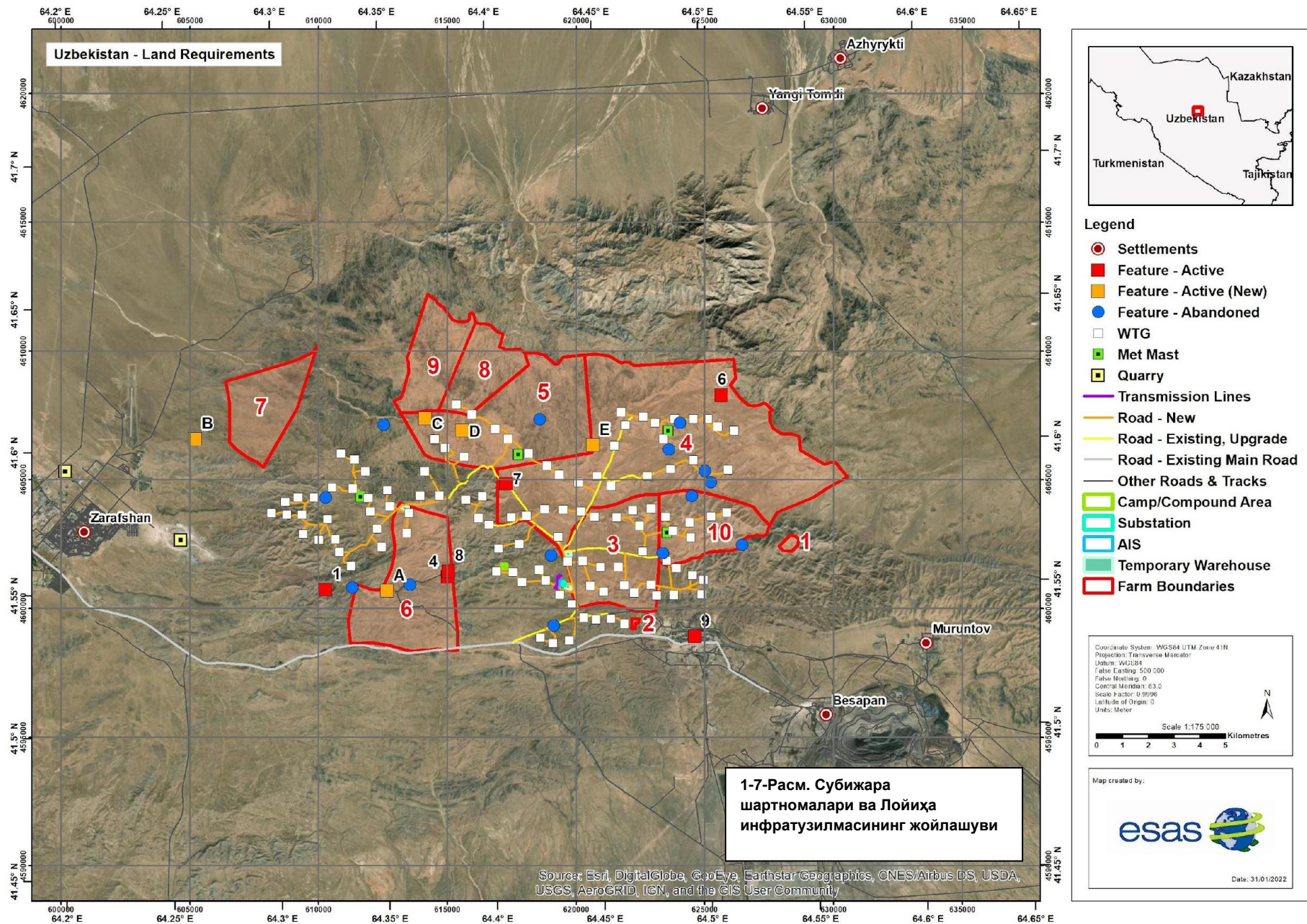
Рисунок 1-6.
Расположение
подстанции и линий
ВЛЭП

Map created by:

Date: 31/01/2022

1-8-Расм: Лойиҳа ҳудудидаги чўпонлар учун бошпанага мисол (4-субижара шартномасидаги фаол Е объекти)

1-9-Расм: ШТГдан 155 м масофада жойлашган ташландиқ иншоотга мисол (чорва учун ташландиқ бошпана).

1.2 Лойиҳани тоифалаш

Лойиҳа Халқаро молия корпорацияси (ХМК) стандартлари ва Экватор Тамойилларига (4-версия) мувофиқ А Тоифасидаги Лойиҳа ҳисобланади: *«Хилма-хил, ортга қайтариб бўлмайдиган ёки ҳали бўлмаган эҳтимолий, жиддий салбий экологик ва ижтимоий хатарлар ва/ёки таъсирларга эга Лойиҳалар»*.

Лойиҳа ЕТТБнинг Экологик ва ижтимоий сиёсатига мувофиқ А тоифасидаги лойиҳа ҳисобланади (2019 й.). 2-Илова: А тоифасидаги Лойиҳалар, (25)-банд: *«Энергия ишлаб чиқариш учун йирик қўламли шамол энергетикаси қурилмалари (шамол электр станциялари)»*.

Лойиҳа Осиё тараққиёт банки (ОТБ)нинг Ҳимоя чоралари сиёсати тўғрисидаги низомининг (июнь 2009 й.)¹ бир қисми ҳисобланган ҳимоя чоралари тоифаларига мувофиқ, атроф-муҳитга таъсири бўйича А тоифасига, аҳолини мажбурий кўчириш бўйича В тоифасига ва туб халқлар бўйича С тоифасига киради. А тоифасидаги Лойиҳа қуйидагича тавсифланади: *«Таклиф қилинаётган лойиҳа атроф-муҳитга ортга қайтариб бўлмайдиган, хилма-хил ёки ҳали бўлмаган жиддий салбий таъсирларга эга бўлиши мумкин. Бу таъсирлар жисмоний ишлар олиб борилаётган майдонлар ёки объектларга қараганда каттароқ ҳудудни қамраб олиши мумкин. Атроф-муҳитга таъсирни баҳолаш, шу жумладан атроф-муҳитни бошқариш режаси талаб қилинади»*.

1.3 ТМТРнинг қўлланиш соҳаси

ТМТР қўлланадиган норматив базани тавсифлайди, унга кўра ер Лойиҳа доирасида фойдаланилади. У миллий қонунчиликнинг ва Халқаро молия корпорацияси (ХМК), Европа тикланиш ва тараққиёт банки (ЕТТБ) ва Осиё тараққиёт банки (ОТБ)дан иборат Кредиторларнинг биргаликдаги талабларини қондириш учун тайёрланди.

ТМТРнинг фаолият соҳаси қурилиш ва фойдаланиш даврида Лойиҳа томонидан вақтинчалик ва доимий фойдаланиладиган барча ер участкаларини қамраб олади. Лойиҳанинг баъзи инфратузилмалари келгусида ёки қурилиш бошланишидан олдин ёхуд қурилиш ишлари пайтида ўзгариши мумкинлигини истисно қилиб бўлмайди. Агар Лойиҳа инфратузилмаси жойлашувида ўзгаришлар юз берса, ер билан боғлиқ барча таъсирлар қайта баҳоланади ва ушбу ўзгаришни акс эттириш учун ТМТР ҳам тегишли тарзда янгиланади. Кўчириш тамойиллари (3-Бўлимга қаранг) ҳозирча ТМТРга киритилмаган ҳар қандай бўлғуси ерга нисбатан қўлланади.

ТМТР қамрови Turnstone Ecology компанияси томонидан тайёрланган Чорвачиликни Бошқариш Концепциясининг мазмунига тўлиқ мувофиқ келади. Қурилиш бошланишидан олдин чўпонларнинг Лойиҳа амалга ошириладиган ҳудудда бўлиши вақтинчалик характерга эга эканини акс эттириш учун қатор қўшимча тадқиқотлар ўтказилади, ТМТР ушбу қўшимча тадқиқотлар натижалари имкони бўлиши билан улардан фойдаланган ҳолда янгиланади.

ТМТРни тайёрлаш пайтига (2021 йил, сентябрь) Лойиҳанинг жорий ҳолати қуйидагича кўринишда: қурилиш пудратчиси майдонга етиб келмаган, Лойиҳа ҳудудидаги ердан фойдаланилмаяпти. ШТГ, кичик станция, метеорология мачталари ва туташ ҳудудларнинг жойлашуви батафсил лойиҳалаштириш жараёнида белгиланган. Янги ва модернизация қилинган ички йўлларнинг жойлашуви жорий ШТГ схемаси асосида белгиланди. Фермерларнинг субижара шартномаларига ҳеч қандай ўзгариш киритилмади, фермерлар ва Томди тумани ёки бошқа давлат идоралари ўртасида Лойиҳага доир ва Лойиҳа инфратузилмасининг жойлашувига доир ҳеч қандай юридик келишув имзоланмади.

¹ ОТБ Ҳимоя Чоралари бўйича Сиёсат тўғрисида низом, июнь 2009, онлайн олиш мумкин: <https://www.adb.org/documents/safeguard-policy-statement?ref=site/safeguards/main>

Компания лойиҳа графигини тайёрлаган бўлиб, унда қурилиш ишлари 2022 йилда бошланиши кутилаётгани ва фойдаланиш бошланадиган пайтгача 2 йил давомида давом этиши кўрсатилган. Шамол электр станциясидан фойдаланиш муддати – 25 йил. Қурилиш ишлари ҳали бошланмаган.

1.4 Махфийлик тўғрисида келишув

ТМТРни тайёрлаш даврида тўпланган маълумотларнинг, жисмоний тўпланган (яъни сўровлар ёки ўзаро алоқа бўйича учрашувлар пайтида ручка ва қоғоздан фойдаланган ҳолда тўпланган) барча шахсий маълумотларнинг махфийлигига тўхталадиган бўлсак, айтиш пайтда улар қулф остида ишончли сақланмоқда (улар билан ишланмаган пайтда). Босма маълумотлардан фойдаланиш имконияти ТМТРни ва у билан боғлиқ сўровлар ва манфаатдор томонлар билан ўзаро алоқалар бўйича тадбирларни тайёрлашда қатнашган шахслар томонидан чекланган. Шахсий маълумотларнинг барчаси электрон шаклда (тўлдирилган сўровномалар, фотосуратлар, маълумотлар базаси ва ҳ.к.) пароль билан ҳимояланган ускунадан фойдаланган ҳолда сақланмоқда. Кейинчалик, фойдаланиладиган ҳар бир ноутбукда/ШҚда маълумотларни сақлаш талаб қилинмайдиган пайтда, маълумотлар алоҳида фойдаланувчиларнинг шахсий компьютерларидан (стол компьютерлари ва ноутбуклар) ўчириб ташланади.

Сўровдан ўтказиш жараёнида респондентлар ўзлари жавоб беришни хоҳламаган саволга жавоб беришга мажбур қилинмади, тўпланган маълумотларнинг таъсирчанлигини акс эттирувчи маданий нормаларга риоя қилинди. Масалан, даромад ҳақидаги саволлар жавобнинг махфийлигини таъминлаш учун минимал кишилар иштирокида кичик гуруҳга берилди, бошқа ахборот ҳам сўров гуруҳидан ташқарига чиқарилмади. Сўровнома ўтказилган пайтда фермерлар ва чорвадорлардан аниқлик киритиладиган уй хўжаликларининг даромадларини муҳокама қилиш чоғида одамнинг шахсий ҳаёти дахлсизлигига, бу саволларни минимал кам одамлар иштирокида бериш мумкин бўлиши учун, респондентга шахсий майдонни тақдим этиш йўли билан амал қилинди.

1.5 Ердан фойдаланиш бўйича таклиф этилаётган ёндашув

Компания одамларнинг ерга бўлган ҳуқуқларини ҳурмат қилади ҳамда алоҳида шахслар ва ҳамжамиятлар учун, уларнинг яшаш воситалари, чорвачилик, маданият ва маданий мерос учун ернинг муҳимлигини тан олади. Ер – бу ҳамма нарсани ўз ичига олган масала, у одамнинг бир нечта ҳуқуқини амалга оширишига бевосита таъсир кўрсатади. Аксарият одамлар учун ер тирикчилик манбаи ҳисобланади, шунингдек у одамларнинг иқтисодий ҳуқуқлари учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Кўп ҳолларда ер одамларнинг ўзига хослиги билан ва, шу тарзда, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар боғланган². Ва ниҳоят, ерга эгаллик қилиш ва ердан фойдаланиш сувдан фойдаланиш имкониятининг таъминланишига олиб келади, бу эса инсоннинг яна бир асосий ҳуқуқи ҳисобланади.

Компаниянинг ердан фойдаланиш имкониятига ёндашувининг муҳим хусусиятлари қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Қўлланадиган миллий қонунчиликка риоя қилиш ва Кредиторнинг қўлланадиган стандартларини қўллаш;
- Лойиҳа таъсир кўрсатадиган ҳеч бир шахс жорий шароитлар билан солиштирганда манфаатсиз ҳолатга тушиб қолмаслигини таъминлаш;
- Манфаатдор томонларнинг ер билан, Лойиҳа инфратузилмаси аниқ жойлашган ер ҳақидаги аниқ ахборотдан фойдаланиш билан боғлиқ барча ўзаро алоқаларини шаффоф тарзда ўтказиш;

² БМТнинг Инсон ҳуқуқлари бўйича Олий комиссари бошқармаси: Ер ва инсон ҳуқуқлари. Стандартлар ва иловалар. 2015.

- Имкони борича иқтисодий кўчиришга йўл қўймаслик, бунинг иложи бўлмаганида эса, оқибатларни юмшатиш иерархиясига мувофиқ кўчириш таъсирини минимумга етказиш; шунингдек
- Кўчиришни режалаштириш жараёни манфаатдор томонлар билан, шу жумладан лойиҳа таъсир кўрсатган шахслар (ЛТКШ), лойиҳа таъсир кўрсатган уй хўжаликлари (ЛТКУХ), ҳамжамият вакиллари ҳамда заруратга қараб маҳаллий ва ҳудудий ҳокимият органлари билан яқин ва доимий ўзаро муносабатларни ўз ичига олишини таъминлаш.

1.6 ТМТР ва унга тегишли режалар тузилмаси

Ушбу ТМТР тузилмаси қуйидаги кўринишга эга:

2-Боб: Сиёсатлар, норматив-ҳуқуқий база – сиёсат, миллий қонунчилик ва Кредиторнинг талабларидан, шу жумладан Лойиҳа аниқланган тафовутларни бартараф этиш учун амалга оширадиган қадамлардан иборат.

3-Боб: Лойиҳанинг эҳтимолий таъсирлари ва заифлик мезонлари – Лойиҳа натижасида юзага келадиган эҳтимолий таъсирларнинг қисқа баёнидан ҳамда заифликни белгилаш учун фойдаланиш зарур бўлган мезонлардан иборат.

4-Боб: ТМТР маълумотларини тўплаш учун тадқиқот методлари – ТМТР учун зарур бўлган ахборотни тўплаш учун амалга оширилган тадқиқотларнинг тавсифидан иборат.

5-Боб: ТМТР тамойиллари – ТМТР мақсадлари ва тамойиллари баён этилади.

6-Боб: Бошланғич ижтимоий-иқтисодий шароитлар – таъсир кўрсатилган шахсларнинг, шу жумладан жамоа вакиллари, фермерлар ва чорвадорларнинг бошланғич ижтимоий-иқтисодий шароитлари ҳақидаги маълумотларни ўз ичига олади.

7-Боб: Ҳуқуқларни белгилаш — ХМК ФС5 стандартини ҳам, миллий қонунчиликни ҳам акс эттирувчи жадваллар кўринишидаги ҳуқуқлар тўпламини ўз ичига олади.

8-Боб: Манфаатдор томонлар билан ўзаро муносабатлар, консультациялар ва ахборотни ошкор этиш — ТМТРни тайёрлаш даврида амалга оширилган манфаатдор томонлар билан ўзаро муносабатлар бўйича тадбирлар рўйхатини ўз ичига олади.

9-Боб: Тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича чоралар ва бошқа ёрдам турлари – ЛТКШ, ЛТКУХ ва бошқа манфаатдор томонлар билан яқин ўзаро муносабатлар жараёнида белгиланган ва тақдим этиладиган тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича чоралар тавсифини ўз ичига олади.

10-Боб: ТМТРни жорий этиш, роллар ва вазифалар – келажақда ТМТР қандай амалга оширилиши ҳақида батафсил сўз боради.

11-Боб: Шикоятларни кўриб чиқиш механизми — Компаниянинг шикоятларни кўриб чиқиш механизми тафсилотлари тақдим этилган.

12-Боб: Мониторинг ва баҳолаш – ТМТРни амалга ошириш жараёнида ўтказиладиган мониторинг ва баҳолаш бўйича қатор тадбирлар баён этилади.

ТМТРга қўшимча равишда ТМТР билан боғлиқ қуйидаги ҳужжатлар ҳам тайёрланди:

- Чорвачиликни бошқариш тузилмаси – ушбу ҳужжат экологик ва ижтимоий ҳужжатлар ошкор этилишидан олдин Лойиҳа биоҳилмаҳиллиги учун асосий хатарларни бошқариш имкониятининг аниқлиги ва унга бўлган ишончни таъминлаш учун тайёрланди. Аниқланган хатарлар, жумладан, маҳаллий аҳоли томонидан қушларнинг муайян популяциясининг йўқ қилиниши ва туташ Мухим орнитологик ҳудуднинг (Актау тоғидаги Халқаро орнитология ҳудуди, ИВА) яшаш қобилятига ортга қайтариб бўлмайдиган таъсир эҳтимолини ўз ичига олади. Ҳужжатда Лойиҳа ҳудудида чермерлар ва чорвадорлар томонидан чорвачиликни бошқаришга бўлган қатор мақсадлар ва ёндашувлар ҳам батафсил баён этилади. Уларнинг мақсади бу ҳаракатлар Лойиҳа доирасида қушларнинг ҳимояланмаган турлари учун хатарнинг пасайишига олиб келиши ёки йўқлигини аниқлашдан иборат. Шунингдек, ҳужжатда ушбу ёндашувларни амалга ошириш имконияти ҳақида ва улар Лойиҳани қуриш ва ундан фойдаланиш даврида Биоҳилмаҳилликни бошқариш режаси (ББР) доирасида қандай амалга оширилиши ҳақида батафсил ахборот мавжуд.

- Ижтимоий мувофиқликни аудит қилиш ҳақида ҳисобот – Лойиҳа доирасида ерни ажратишжараёни ва ОТБ SPS 2009 талаблари орасидаги асосий тафовутларни таҳлил қилиш ҳамда лойиҳаларни ОТБнинг Ҳимоя чоралари сиёсати талабларига мувофиқ ҳолатга келтириш бўйича қўшимча ишлар учун заруратга қараб Ҳаракатлар режаси шаклидаги конкрет тавсияларни тақдим этиш ушбу ҳужжатнинг мақсади ҳисобланади.
- Манфаатдор томонлар билан ўзаро алоқалар режаси – Манфаатдор томонлар билан ўзаро алоқалар режаси (МТЎАР)нинг мақсади ТМТР мазмуни ва мажбуриятларига мувофиқ таъсир кўрсатилган шахслар ва бошқа манфаатдор томонлар билан маданий мақбул ва аҳамиятли ўзаро муносабатлар яқунланишини кафолатлаш учун келгусида амалга оширилиши керак бўлган ҳаракатларни тавсифлашдан иборат.

1.7 ТМТРни тайёрлашда қатнашган мутахассислар ҳақида маълумот

LRP қуйида кўрсатилган мутахассислар гуруҳи томонидан тайёрланди:

- Stuart Hume –ESAS компаниясининг ижтимоий масалалар бўйича мутахассиси
- Саида Юсупова, Green Business Innovation (GBI) компанияси. Ижтимоий гуруҳ раҳбари
- Нора Рахимова, GBI. Ижтимоий масалалар бўйича мутахассис
- Фазлулло Агзамходжаев, GBI. Экология ва ижтимоий масалалар бўйича мутахассис
- Гулдария Абдуллаева, GBI, ассистент
- Наталья Нарбекова, GBI. Консультант
- Алексей Пустов, GBI. Ҳуқуқий масалалар бўйича мутахассис

2 Қонунчилик, ҳуқуқий ва норматив база

2.1 Обзор

Ушбу бўлимнинг мақсади ердан фойдаланиш имкониятининг чекланиши ва мажбурий кўчириш билан боғлиқ норматив-ҳуқуқий базани тақдим этишдан иборат. Миллий қонунчилик ва Кредиторнинг талаблари орасидаги асосий фарқлар тақдим этилган “бўшлиқлар”нинг батафсил таҳлили, Лойиҳа аниқланган тафовутларни бартараф этиш учун амалга оширадиган ҳаракатлар ҳақидаги батафсил ахборот билан бирга 2.1-Жадвалда тақдим этилди.

2.2 Ҳуқуқий ва қонуний асос

Ҳуқуқий ва сиёсий база миллий қонунчиликка ва Ўзбекистонда ер харид қилишга ва ер учун компенсация тўлаш сиёсатида доир қонун ҳужжатларига асосланади.

Ушбу бўлим бошидаги ахборот Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалик ташкилоти (ФАО)³ маълумотлари бўйича олинган.

Ўзбекистон Республикасининг резидентлари бўлган юридик шахслар 1998 йилги Ер кодексига мувофиқ, мулк ҳуқуқи, доимий фойдаланиш ва ижара ҳуқуқи асосида ер участкаларига эга бўлиши мумкин. Ўзбекистон Республикасининг резидентлари бўлган жисмоний шахслар мулк ва ижара ҳуқуқи асосида ер участкаларига эга бўлиши мумкин. Қишлоқ хўжалиги мақсадларида фойдаланиладиган ерлар мулк учун тақдим этилмайди. Чет эл фуқаролари ва юридик шахслари, чет эл инвестицияларига эга корхоналар фақат ижара ҳуқуқи асосида ер участкаларига эгалик қилишлари мумкин (Изоҳ: юридик ва жисмоний шахсларнинг 2021 йил 1 августгача харид қилинган ер участкаларига доимий эгалик қилиш, умрбод мерос сифатида эгалик қилиш, доимий фойдаланиш ва муддатли (вақтинчалик) фойдаланишга бўлган ҳуқуқи 2021 йил 17 августдаги қонун ҳужжатида ўзгаришлар киритилганидан кейин ўз кучида қолмоқда).

Ерга эгалик қилишнинг ҳар хил турлари бир нечта комбинацияда бирга мавжуд бўлиши мумкин:

- Томорқа участкаси — одатда уйга туташ бўлади, барча фуқароларнинг бундай участкадан шахсий фойдаланишга ҳуқуқи бор.
- Томорқа ери — қишлоқ хўжалик маҳсулотларини етиштириш мақсадларида ёрдамчи хўжаликни юритиш учун ёки индивидуал тураржой қурилиши ва уй-жойни ободонлаштириш учун тақдим этиладиган ер участкаси. Ернинг тақсимланиши бўш участкалар мавжудлигига боғлиқ бўлади, чунки одатда бундай участкалар жамоа хўжалиги ва уй хўжалигининг раҳбари ўртасида тузиладиган битим асосида жамоа хўжаликларининг ер фондидан олиб қўйилади.
- Ширкатлар, собиқ давлат хўжаликлари коллектив акциядорлик корхоналарига айлантирилган бўлиб, қишлоқ хўжалик ерларининг асосий қисмини банд қилган, уларнинг улушига барча қишлоқ хўжалик экинлари қийматининг фоизга яқини тўғри келади. Ширкат далалар, қишлоқ хўжалик иншоотлари ва деярли унча катта бўлмаган шаҳарларни ҳосил қилувчи аҳоли пунктларидан таркиб топади. Ширкат ҳар йили фермерлар билан далаларга, экин тури ва ишлаб чиқариш даражаси бўйича шартларга эга шартномаларни тузади. Ширкат жамоа сингари умрбод мерос сифатида эгалик қилиш асосида ерга эгалик

³БМТнинг Озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги бўйича ташкилоти (ФАО). Ўзбекистон. Мавжуд ерга эгалик қилиш тизимлари. Ушбу ҳавола бўйича кўриш мумкин: http://www.fao.org/gender-landrights-database/country-profiles/countries-list/land-tenure-and-related-institutions/en/?country_iso3=UZB [2021 йил 15 сентябрь ҳолатига кўра]

қилади. Айрим ҳудудларда фермерлар битта ер участкасига йиллар давомида ишлов беради.

- Деҳқон ҳўжаликлари 0,6 га дан 1 га гача ер майдонини олиши мумкин. Деҳқон ҳўжаликлари умрбод мерос ёки ижара асосида ерга эга бўлади.
- Фермер ҳўжаликларига эллик йилгача, аммо ўттиз йилдан кам бўлмаган муддатга очик танлов асосида ижарага ер участкалари тақдим этилади. Бу Лойиҳа ҳудуди доирасидаги ер участкаларига ҳам тааллуқли.

Лойиҳа ҳудудидаги ернинг ҳаммаси давлатга тегишли. Илгари ер Томди туманидаги фермерларга ижарага берилган. Президентнинг 2020 йил 2 сентябрдаги 4817-сонли Фармонида мувофиқ Ипакчилик ва қорақўлчиликни ривожлантириш қўмитаси ташкил қилинган. Ипакчилик – бу ипак қуритини етиштириш йўли билан ипак хомашёсини ишлаб чиқариш, қорақўл эса асрлар давомида Марказий Осиёда етиштирилган қўйларнинг бир тури. Қуйида ушбу муассаса ҳужжатда “Янги қўмита” сифатида тилга олинади.

Лойиҳа ҳудудидаги фермерларнинг ерлари Томди тумани ҳокимининг қарори билан давлат захирасига қайтарилди ва ер “Янги қўмита”га берилди. Ўз навбатида, “Янги қўмита” 2020 йил 21 октябрда ерни “Дахан-2019” кластерига ижарага берган. Кластер ерни Лойиҳа ҳудудидаги фермерларга субижарага бериши шарт. Субижара шартномалари, участка майдони ҳажмини ўзгартирмаган ҳолда, худди шу фермерлар билан тузилади.

2020 йил 30 октябрда барча фермерлар «Янги қўмита» билан аъзолик келишувларини имзолаган, кейинроқ, ноябрь ойида эса, “Дахан-2019” кластери билан субижара шартномаларини имзолаган.

Фермерлар ер солиғини тўлашда давом этмоқда, 2020 йил 30 октябрдан эса қуйидагилар қўшимча тўловларга киритилади:

- қўмитада аъзолик учун бир марталик бадал (270 000 Сўм [25 АҚШ доллари])
- йилига бир қўй учун 270 000 Сўмнинг [25 АҚШ доллари] 1.5% (бир қўй учун тахминан 0.375 АҚШ доллари).

“Янги қўмита” хусусий субижара келишувлари доирасида хусусийлаштирилиши ва фойдаланилиши керак бўлган далаларни белгилайди, ариза берувчилар орасидан фермерларни танлаб олади, қишлоқ ҳўжалик экинларининг турларини белгилайди, ишлаб чиқариш даражасини ўрнатади, қишлоқ ҳўжалигини молиялаштиради, уруғ ва ўғитларни сотади, маҳсулотни харид қилади. Фермерларни саралаш улар томонидан намойиш этилган бошқарувчилик ва қишлоқ ҳўжалик кўникмалари асосида амалга оширилади. Максимал ижара муддати 49 йилни ташкил қилади, бироқ унча катта бўлмаган, ўртача 2 га ни ташкил қилувчи фермалар 10-15 йилга ижарага берилади.

2.2.1 Конституция

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси (1992 йил 8 декабрдаги) ҳар бир киши мулкка эга бўлиши ҳуқуқини кўзда тутди (36-модда). Бозор муносабатларини мустаҳкамлаш йўналишида ривожланаётган Ўзбекистон иқтисодиёти турли мулкчилик шаклларида асосланган. Давлат, истеъмолчилар ҳуқуқларининг устуворлигини, тенглик ва барча мулкчилик шаклларининг ҳуқуқий ҳимоясини ҳисобга олган ҳолда, иқтисодий фаолият, тадбиркорлик ва меҳнат эркинлигини кафолатлайди (53-модда);

Мулкдор ўз мулкига ўз ихтиёрига кўра эгалик қилади, фойдаланади ва тасарруф қилади. Ҳар қандай мулкдан фойдаланиш атроф-муҳитга зарар етказмаслиги ҳамда фуқаролар, юридик шахслар ва давлатнинг ҳуқуқлари ва қонун билан муҳофаза қилинадиган манфаатларини

чекламаслиги лозим (54-модда). Ер, унинг фойдали қазилмалари, сув, ҳайвонот ва ўсимликлар дунёси, бошқа табиий ресурслар миллий бойликни ташкил қилади, улардан оқилона фойдаланилиши ва давлат томонидан муҳофаза қилиниши зарур (55-модда).

2.2.2 Фуқаролик кодекси (1996 йил 29 август)

Фуқаролик кодекси (ФК) фуқаролик ҳуқуқий муносабатлари иштирокчиларининг ҳуқуқий мақомини, мулкчилик ҳуқуқлари ва бошқа мулкӣ ҳуқуқларни, интеллектуал мулкка бўлган ҳуқуқларни амалга ошириш асослари ва тартибини белгилайди, шартномавий ва бошқа мажбуриятларни ҳамда бошқа мулкӣ ва у билан боғлиқ шахсий номулкӣ муносабатларни тартибга солади. ФК мулкни олиб қўйиш, мулк қийматини аниқлашнинг умумий қоидаларини ва компенсацияга бўлган ҳуқуқларни ҳамда ҳуқуқларни тўхтатиш шартларини белгилайди.

ФК ҳуқуқи бузилган шахс зарарларнинг тўлиқ қопланишини талаб қилиши мумкинлигини кўзда тутди (агар қонун ёки келишувда зарарни кам миқдорда қоплаш кўзда тутилмаган бўлса) (14-модда, 1-банд). Шунингдек, Фуқаролик кодекси зарарлар қуйидагича тушунилишини белгилайди (14-модда, 2-банд):

- Ҳуқуқи бузилган шахснинг бузилган ҳуқуқини тиклаш учун қилган ёки қилиши лозим бўлган харажатлари;
- Мол-мулки йўқолиши ёки шикастланиши (ҳақиқий зарар);
- Бу шахс ўз ҳуқуқлари бузилмаганида одатдаги фуқаролик муомаласи шароитида олиши мумкин бўлган, лекин ололмайд қолган даромадлари (бой берилган фойда).

14-модданинг 3-бандига мувофиқ: *“Агар ҳуқуқни бузган шахс бунинг натижасида даромад олган бўлса, ҳуқуқи бузилган шахс бошқа зарар билан бир қаторда бой берилган фойда бундай даромаддан кам бўлмаган миқдорда тўланишини талаб қилишга ҳақли”*.

7-моддага мувофиқ: *“Агар халқаро шартномада ёки битимда фуқаролик қонунчилигидагига қараганда бошқача қоидалар белгиланган бўлса, халқаро шартнома ёки битим қоидалари қўлланилади”*. Ушбу қоида барча Ўзбекистон қонунлари учун умумий ҳисобланади.

2.2.3 Ер Кодекси (1998 йил 30 апрель)

Ер кодекси (ЕК) Ўзбекистонда ер масалалари бўйича асосий норматив-ҳуқуқий база ҳисобланади. ЕК ер участкаларининг тақсимланиши, берилиши ва сотилишини тартибга солади, шунингдек мулкчилик ҳуқуқи ва ерга бўлган ҳуқуқни белгилайди. ЕК турли давлат органларининг, шу жумладан Вазирлар Маҳкамаси, вилоят, туман ва шаҳар ҳокимликларининг (ҳудудий давлат маъмурий органи) ер ресурсларини бошқариш соҳасидаги вазифаларини; ер эгаси, фойдаланувчи, ижарачи ва ижарага берувчининг ҳуқуқ ва мажбуриятларини; ерни сотиб олиш ва коменсациялаш, ер бўйича низоларни ҳал қилиш ва ерларни муҳофаза қилишни тавсифлайди. Бундан ташқари, ЕК ер участкасига бўлган ҳуқуқларни тўхтатиш, ер қонунчилигини бузган ҳолда давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун ер участкасини олиб қўйиш шартларини ҳам белгилайди.

ЕК қуйидагиларни кўзда тутди:

- Ер участкасини ёки унинг бир қисмини давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун ер эгасининг розилиги билан ёки ердан фойдаланувчи ва ижарачи билан келишилган ҳолда тегишинча халқ депутатлари вилоятлар ва Тошкент шаҳар Кенгашларининг қарорига ёхуд Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорига биноан олиб қўйилади (37-модда, 1-банд). Ер эгаси, ердан фойдаланувчи ва ижарачи ер участкасини олиб қўйиш ҳақидаги тегишинча халқ депутатлари вилоятлар ва Тошкент шаҳар Кенгашларининг қарорига ёки

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорига рози бўлмаган тақдирда, бу қарор устидан белгиланган тартибда шикоят қилиши мумкин (37-модда, 6-банд);

- Ер эгалари, ердан фойдаланувчилар, ер участкалари ижарачилари ва мулкдорлари ҳуқуқларининг бузилиши натижасида етказилган зарар (шу жумладан бой берилган фойда) тўла ҳажмда қопланиши керак (41-модда, 3-банд);
- Жисмоний шахсларга берилган ер участкалари давлат ёки жамоат эҳтиёжлари учун мазкур шахсларнинг хоҳишига кўра туман, шаҳар, вилоят ҳокимининг қарори билан аввалги ер участкаси билан айнан бир хил ер участкаси ажратилгач... олиб қўйилиши мумкин (41-модда, 4-банд).
- Ер эгалари, ердан фойдаланувчилар, ер участкалари ижарачилари ва мулкдорлари ҳуқуқларининг бузилиши натижасида етказилган зарар (шу жумладан бой берилган фойда) тўла ҳажмда қопланиши керак. Жисмоний шахсларга берилган ер участкалари давлат ёки жамоат эҳтиёжлари учун мазкур шахсларнинг хоҳишига кўра туман, шаҳар, вилоят ҳокимининг қарори билан аввалги ер участкаси билан айнан бир хил ер участкаси ажратилгач, шу ер участкаси олиб берилаётган корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар олиб қўйилаётган ер участкасининг ўрнига янги жойда уй-жой, ишлаб чиқариш бинолари ва бошқа иморатларни қуриб берганидан кейин ҳамда ушбу Кодекснинг 86-моддасига мувофиқ бошқа барча зарарлар (шу жумладан бой берилган фойда) тўла ҳажмда қопланганидан кейин олиб қўйилиши мумкин (41-модда, 3 ва 4 бандлар). ЕКда (86-модда, 1-банд) ердан фойдаланувчиларнинг зарарлари, шу жумладан бой берилган фойда тўлиқ ҳажмда қопланиши керак бўлган ҳолатлар кўрсатилган:
 - ерлар олиб қўйилган, қайта сотиб олинган ёки вақтинча эгаллаб турилганда;
 - сувни муҳофаза қилиш зоналари, қирғоқбўйи минтақалари, сув объектларининг санитария муҳофазаси зоналари, ер усти ва ер ости сувларининг ҳосил бўлиш зоналари, курорт табиий ҳудудлар зоналари, давлат биосфера резерватлари зоналари, давлат кўриқхоналари, буюртма кўриқхоналар, давлат табиат ёдгорликлари, моддий маданий мерос объектлари, сув ташламалари, йўллар, трубопроводлар, алоқа ва электр узатиш линиялари атрофида муҳофаза зоналари белгиланиши муносабати билан уларнинг ҳуқуқлари чекланганда;
 - сув ҳавзалари, каналлар, коллекторлар, шунингдек қишлоқ хўжалиги экинлари ва дов-дарахтлар учун зарарли моддалар чиқарадиган бошқа объектлар қуриш ва улардан фойдаланишнинг таъсири ҳамда юридик ва жисмоний шахсларнинг ҳосил камайишига ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотининг сифати ёмонлашувига олиб борадиган бошқа хатти-ҳаракатлари оқибатида ерларнинг сифати ёмонлашган тақдирда.

87-модданинг 1-бандига мувофиқ, Қишлоқ хўжалиги ва ўрмон ерларини, шу жумладан жисмоний шахслар эгаллигидаги ва фойдаланишидаги қишлоқ хўжалиги ерларини қишлоқ хўжалиги ва ўрмон хўжалигини юритиш билан боғлиқ бўлмаган мақсадларда фойдаланиш учун олиб қўйиш, ер эгалари, ердан фойдаланувчилар ва ижарачиларнинг ҳуқуқлари чекланиши ёки корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар фаолиятининг таъсири оқибатида ерларнинг сифати ёмонлашуви туфайли қишлоқ хўжалиги ва ўрмон хўжалиги ишлаб чиқариши нобудгарчиликларининг ўрни ушбу Кодекснинг 86-моддасида назарда тутилган зарарлар ўрнини қоплашдан ташқари қопланади.

2.2.4 Вазирлар Маҳкамасининг 146-сонли қарори (2011 йил 25 май)

Мазкур қарор Ер участкалари бериш тартибини янада такомиллаштириш, юридик ва жисмоний шахсларнинг ер участкаларига бўлган ҳуқуқлари ҳимоя қилинишини таъминлаш, республика аҳоли пунктларининг архитектура қиёфасини яхшилаш, Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси ва Шаҳарсозлик кодексига мувофиқ уларнинг ерларидан қурилиш учун оқилона фойдаланишга йўналтирилган. Ушбу қарор иккита тасдиқланган Низомга эга: (i) Шаҳарсозлик фаолиятини амалга ошириш ҳамда қишлоқ хўжалигига оид бўлмаган бошқа эҳтиёжлар учун ер участкаларини бериш

тартибини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида низом, (ii) Ер участкалари эгалари, фойдаланувчилари, ижарачилари ва мулкдорларига етказилган зарарлар, қишлоқ хўжалиги ва ўрмон хўжалиги ишлаб чиқариши нобудгарчиликларига, шунингдек, ерларнинг қишлоқ хўжалиги муомаласидан чиқишига сабаб бўлган ҳолларда етказилган зарар ўрнини қоплаш тартиби тўғрисидаги низом. Шаҳарсозлик фаолиятини амалга ошириш ҳамда қишлоқ хўжалигига оид бўлмаган бошқа эҳтиёжлар учун ер участкаларини бериш тартибини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисидаги низом қуйидаги бандларни ўз ичига олган:

- Ер участкасининг жойлашуви, участкани танлаш ва ер участкасини тасдиқланган шаҳарсозлик ҳужжатларисиз четлатиш бўйича ҳужжатларни тайёрлаш ва тасдиқлаш тартиби;
- Режа ҳужжатлари тасдиқланган ер участкасини жойлаштириш, танлаш ва ажратиш тартиби;
- Қурилиш учун ер участкасини танлаш ва ажратишни рад этиш тартиби;
- Индивидуал тураржой қурилиши учун ер участкаларини тақдим этиш (сотиш); ва
- Шаҳарсозлик ҳужжатларининг элементлари ва қурилишни тартибга солиш йўналишлари.

Ер участкалари эгалари, фойдаланувчилари, ижарачилари ва мулкдорларига етказилган зарарлар, қишлоқ хўжалиги ва ўрмон хўжалиги ишлаб чиқариши нобудгарчиликларига, шунингдек, ерларнинг қишлоқ хўжалиги муомаласидан чиқишига сабаб бўлган ҳолларда етказилган зарар ўрнини қоплаш тартиби тўғрисидаги низом қуйидагиларни ўз ичига олган:

- Ер участкалари эгалари, фойдаланувчилари, ижарачилари ва мулкдорларининг зарарларини қоплаш;
- Қишлоқ хўжалиги ва ўрмон хўжалиги ишлаб чиқариши нобудгарчиликларининг ўрнини қоплаш; Олиб қўйилган суғориладиган қишлоқ хўжалик ерларининг ўрнига тенг қийматли янги ер участкасини суғориш ва ўзлаштириш қиймати;
- Пичанзорлар ва яйловларни тубдан яхшилаш харажатлари;
- Активлар эгалари, ердан фойдаланувчилар ва ижарачиларнинг зарарларини аниқлаш схемаси; ҳамда
- Олиб қўйиладиган ер участкалари жойлашган ер бўйича коэффициентлар.

Зарарлар ер участкасига бўлган ҳуқуқларни тасдиқлайдиган ҳужжатлар тақдим этилгунга қадар қопланиши керак. Шунингдек қарорда уй ёки бинони бузиш ишлари фақат компенсация келишилганидан кейин ва янги хона тақдим этилганидан сўнг амалга оширилиши кераклиги, компенсация ҳар қандай қурилиш ишлари бошланишидан олдин тўланиши лозимлиги белгиланган. Агар зарар кўрган шахслар аниқланган зарар миқдорига рози бўлмаса, судга мурожаат қилишлари мумкин. Ер участкаси ёки унинг бир қисми сотиб олинганида ёки вақтинчалик банд қилинганида, қуйидагилар қопланиши керак:

- Йўқотилган активар қиймати, юридик ва жисмоний шахсларнинг хусусий мулкида бўлган ер участкасининг қиймати;
- Турар жойлар, иморатлар ва иншоотлар, шу жумладан қурилиши тугалланмаган объектлар, шунингдек, агар ер олиб қўйилиши муносабати билан улардан бундан кейин фойдаланиш мумкин бўлмаса, ажратиладиган участкадан ташқаридаги объектлар қиймати
- Мева-резавор, ихота дарахтлари ва бошқа кўп йиллик дарахтлар қиймати;
- Тугалланмаган қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши қиймати; ва
- Бой берилган фойда.

Юқорида тавсифланган ҳуқуқий ва сиёсий чегаралар ер ва бинолар/иншоотлар ижарачиси ва сквоттери бўлмаган одамлар бирор-бир компенсация олиш ҳуқуқига эга эмаслиги ҳақидаги эслатмани ўз ичига олади. Биргаликда бу қоидалар Ўзбекистонда рўйхатдан ўтказилган ердан

фойдаланишга мувофиқ ижтимоий мақсадлар учун ва ердан фойдаланувчиларни компенсациялаш учун ер харид қилишнинг ишончли асосини таъминлайди.

2.2.5 Солиқ кодекси

Солиқ кодекси жисмоний ва юридик шахсларни солиққа тортиш билан боғлиқ масалалар учун норматив-ҳуқуқий база ҳисобланади. Ушбу қонун аҳолининг ҳимояланмаган қатламларига мулк солиғи, даромад солиғи ва Солиқ кодексида кўзда тутилган бошқа солиқлар бўйича имтиёзлар ёки улардан озод этиш қисмида компенсация тақдим этилишини тартибга солади.

2.2.6 Ўзбекистон Республикаси Президентининг 3857-сонли қарори (2018 йил 16 июль)

«Халқаро молия институтлари ва хорижий ҳукумат молия ташкилотлари иштирокидаги лойиҳаларни тайёрлаш ва амалга ошириш самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарор ХМИ/ХХМТ иштирокидаги лойиҳаларни амалга ошириш доирасида ер участкалари олиб қўйилганда, уйлар, бошқа иморатлар, иншоотлар бузилганда ёки дарахтлар кесилганда товон тўлаш, агар бу лойиҳалар бўйича битимларда назарда тутилган бўлса, ХМИ/ХХМТ талабларига мувофиқ ваколатли органлар томонидан амалга оширилишини қисман кўзда тутди.

2.2.7 Ўзбекистон Республикаси Президентининг 5495-сонли фармони (2018 йил 1 август)

«Ўзбекистон Республикасида инвестиция муҳитини тубдан яхшилаш яора-тадбирлари тўғрисида»ги фармон давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун ер участкаларини олиб қўйиш тўғрисида қарор қабул қилишга фақат ер участкаси олиб қўйилиши режалаштирилаётган манфаатдор шахслар билан очиқ муҳокама ўтказилганидан, шунингдек, фойда ва харажатлар баҳоланганидан кейин йўл қўйилишини; ер участкаларини олиб қўйишда жисмоний ва юридик шахсларга тегишли бўлган турар жой ва ишлаб чиқариш бинолари, бошқа иморатлар ва иншоотларнинг бузилишига кўчмас мулкнинг бозор қиймати ва олиб қўйиш сабабли мулкдорга етказилган зарарнинг ўрни тўлиқ қопланганидан кейин рухсат берилишини қисман кўзда тутди.

2.2.8 Вазирлар Маҳкамасининг 911-сонли қарори (2019 йил 16 ноябрь)

Мазкур қарор давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун ер участкаларининг олиб қўйилиши муносабати билан жисмоний ва юридик шахсларга зарарни қоплаш тартибини тартибга солади. Ушбу қарор асосан жисмоний ва юридик шахсларнинг ер участкалари, уйлари, бинолари ва иншоотларига тааллуқли.

Қарор давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун ер участкаси ёки унинг бир қисmini олиб қўйиш тартибини, шунингдек давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун ер участкалари олиб қўйилиши муносабати билан бузилган уйлар, ишлаб чиқариш ва бошқа бинолар, иншоотлар ва дарахтлар учун жисмоний ва юридик шахсларга компенсация миқдорини ҳисоблаш тартибини белгилайди. Ушбу қарор мулк ҳуқуқи бўйича жисмоний ва юридик шахсларнинг мулкида бўлган ер участкаларига тааллуқли эмас. Қарор қуйидагиларни ўз ичига олган:

- Давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун ер участкалари олиб қўйилиши муносабати билан тураржойлар (квартиралар, бинолар, иншоотлар ва дарахтлар) бузилиши учун жисмоний ва юридик шахсларга компенсация миқдорини ҳисоблаш тартиби;
- Бузилаётган уйларнинг мулкдорларига яшаш учун уйлар тақдим этиш тартиби ва шартлари;

- Жисмоний шахсларга бузилаётган тураржой (квартира) ўрнига индивидуал тураржой қурилиши учун ер участкаларини тақдим этиш тартиби ва шартлари;
- Давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун ер участкалари олиб қўйилиши муносабати билан юридик шахсларнинг зарарларини қоплаш тартиби;
- Бузилиши керак бўлган тураржой, бинолар ва иншоотларни янги жойга кўчириш ва тиклаш учун ҳисоблаш тартиби ва муддатлари; ҳамда
- Уйлари (квартиралари) бузилиши керак бўлган жисмоний ва юридик шахслар учун янги жойла тураржойлар, бинолар қурилган тақдирда, уларни ҳисоблаш тартиби ва муддати.

Ер участкасини олиб қўйиш мулкдор билан очиқ муҳокама форматидаги келишув бўйича амалга оширилади. Очиқ муҳокама ташаббускор томонидан ташкил этилади. Очиқ муҳокама якуни бўйича баённома расмийлаштирилади (Қарорнинг 2-боби, 5-бўлими).

Қарорнинг 3-бобига мувофиқ компенсация қуйидагиларни ҳисобга олган ҳолда ҳисобланади:

- олиб қўйилган ер участкасида жойлашган кўчмас мулк объектларининг бозор қиймати;
- олиб қўйилган ер участкасига бўлган ҳуқуқнинг бозор қиймати;
- кўчириш, шу жумладан, бошқа кўчмас мулк объектини вақтинчалик олиш билан боғлиқ харажатлар;
- жисмоний ва юридик шахсларнинг бой берилган фойдаси;
- қонун ҳужжатларида ёки Келишувда назарда тутилган бошқа харажатлар ва зарарлар.
- Ўзбошимчалик билан қурилган уй-жой, ишлаб чиқариш ва бошқа бинолар ва иншоотларнинг қиймати ҳам қопланиши лозим.

Пул маблағлари ёки бошқа кўчмас мулк объектини мулк қилиб бериш тақдим этиладиган компенсация турлари ҳисобланади.

50-бандга мувофиқ, харид қилинган ер участкаларида жойлашган тураржойлар (квартиралар), бинолар, иншоотларни баҳолаш ва дарахтларнинг қийматини белгилаш ишлари ариза бекрувчининг ҳисобидан баҳолаш копаниялари томонидан ўтказилиши керак. Мулкни баҳолашга бўлган ёндашувлар бир ижрочи агентликдан бошқасига ўзгариб туради, бироқ мустақил баҳоловчиларни (хусусий компаниялар) жалб қилиш одатий амалиётга айланган. Биноларни бузиш кўринишидаги зарарлар ҳисоби уларнинг бозор қиймати билан белгиланади. Фақат қишлоқ хўжалик ва ўрмон ишлаб чиқариши нобудгарчиликларини баҳолаш Давлат ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри қўмитасига бўйсунувчи ер ресурслари ва кадастр бўйича ўзини-ўзи молиялаштирувчи давлат корхоналари томонидан амалга оширилади. Ер участкалари олиб қўйилган тақдирда қишлоқ хўжалик ва ўрмон ишлаб чиқариши нобудгарчиликларини баҳолаш 13-сонли Ҳукумат қарори билан тасдиқланган қоидаларда тавсифланган методологиядан фойдаланган ҳолда амалга оширилади.

Мулк мулкдори ва баҳолаш тўғрисидаги ҳисобот хулосалари ўртасида келишмовчиликлар юзага келган тақдирда, қарор суд тартибида қабул қилинади. Низоли вазиятларда ишни кўриб чиқиш ва якуний қарорни чиқариш учун суд талаби бўйича Эксперт комиссияси ташкил қилиниши мумкин.

2.2.9 552-сонли Ўзбекистон Республикаси Қонуни (2020 йил 01 март)

Қонун қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ер участкаларини хусусийлаштириш соҳасидаги муносабатларни тартибга солади. Унда ерларни, хусусийлаштириш объектлари ва субъектларини хусусийлаштиришнинг асосий тамойиллари, хусусийлаштириш соҳасидаги давлат бошқаруви, давлат органларининг ваколатлари тавсифланган, ернинг ҳуқуқий мақоми ва бошқа масалалар белгиланган.

10-моддага мувофиқ қуйидагилар хусусийлаштириш объектлари бўлиши мумкин:

- юридик шахсларга мулк ҳуқуқи асосида тегишли бўлган ёки улар томонидан хусусийлаштирилаётган бинолар ва иншоотлар, ишлаб чиқариш инфратузилмаси объектлари жойлашган ер участкалари, шунингдек уларга туташ бўлган, ишлаб чиқариш фаолиятини амалга ошириш учун зарур ўлчамлардаги ер участкалари;
- Ўзбекистон Республикаси фуқароларига яқка тартибда уй-жой қуриш ва уй-жойни ободонлаштириш учун тақдим этилган ер участкалари;
- бўш турган ер участкалари;
- Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва саноат вазирлиги ҳузуридаги Урбанизацияни ривожлантириш жамғармасига тақдим этилган ер участкалари

Ер участкаларини хусусийлаштириш қуйидаги шаклда амалга оширилади: 1) хусусийлаштириш субъектлари томонидан ўзига доимий фойдаланиш (эгаллик қилиш), ижара ёхуд мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгаллик қилиш ҳуқуқи асосида тегишли бўлган ер участкаларини сотиб олиш; ёки (2) ер участкаларини электрон онлайн-аукцион орқали сотиб олиш (Қонуннинг 13-моддаси)..

2.2.10 Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-6243-сонли фармони (2021 йил 09 июнь)

Мазкур фармон Ўзбекистон Республикаси ер қонунчилигига ўзгаришлар киритишга йўналтирилган. Хусусан, фармонга мувофиқ 2021 йил 1 августдан:

- ер участкалари хусусий секторга — мулк ва ижара ҳуқуқи асосида, давлат органлари, муассасалари, корхоналари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига — доимий фойдаланиш ҳуқуқи асосида ажратилади;
- қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар барча турдаги қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчилари иштирок эта оладиган очиқ электрон танлов якунларига кўра, фақат ижара ҳуқуқи асосида ажратилади;
- қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерлар мулк ҳуқуқи ва ижара ҳуқуқи асосида электрон онлайн-аукцион орқали реализация қилинади;
- давлат ташкилотларига ер участкалари давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимларининг қарори билан доимий фойдаланиш ҳуқуқи билан ажратилади;

Вазирлар Маҳкамаси фақат қуйидаги ҳолларда ер участкаларини тўғридан-тўғри ижарага беришга ҳақли: (1) давлат илмий-тадқиқот ва таълим муассасаларига, (2) агросаноат кластерларига, (3) энг яхши таклифни танлаш орқали аниқланадиган, қиймати камида 10 миллион АҚШ доллари эквивалентида бўлган йирик инвестиция лойиҳасини амалга ошириш учун ва (4) чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналарга, халқаро бирлашмалар ва ташкилотларга, чет эллик юридик ва жисмоний шахсларга — ижарага олиш ҳуқуқини олганлик учун бозор қийматида ҳақ тўлаган ҳолда (халқаро бирлашмалар ва ташкилотлардан ташқари). Шунингдек, фармон билан ер участкалари ажратилишини мазкур фармонда кўрсатилганидан бошқача тартибда қонунчилик билан ўрнатилган процедуралар, имтиёзлар ва олиб қўйишларнинг барчаси бекор қилинди.

2.2.11 Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-6277-сонли фармони (2021 йил 11 август)

Фармонда кам таъминланган оилаларга болалар нафақаларини ва ёлғиз фуқароларга, болалари йўқ оилаларга ёки болалари 18 ёшдан катта кам таъминланган оилаларга моддий ёрдам бериш тартиби ва миқдори белгиланган.

2021 йил 11 ноябрь ҳолатига кўра болалар нафақалари ва кам таъминланган оилаларга моддий ёрдам тўловларининг қуйидаги миқдорлари амал қилади:

- а) болалар нафақасининг ҳар ойлик миқдори:
 - 250 000 сўм [23 АҚШ доллари] — 3 ёшдан 18 ёшгача бўлган битта фарзанди учун, 325 000 сўм [30 АҚШ доллари] — ёши 3 ёшгача бўлган битта кичик фарзанди учун;
 - 150 000 сўм [14 АҚШ доллари] — оиланинг иккинчи фарзанди учун қўшимча;
 - 100 000 сўмдан [9 АҚШ доллари] — оиланинг учинчи ва ундан кейинги ҳар бир фарзанди учун;
- б) кам таъминланган оилалар учун моддий ёрдамнинг ойлик миқдори — 380 000 сўм [35 АҚШ доллари].

Айтиш жоизки, юқорида келтирилган таъриф ерни харид қилиш ёки кўчиришни режалаштириш жараёни билан боғланмаган, у бутун мамлакат бўйлаб «имконияти заиф» сифатида белгиланган эҳтиёжманд оилаларга кенг тақдим этилади. Бироқ мазкур «Тирикчилик манбаларини тиклаш режаси»нинг мақсадлари учун 44-сонли Қарорда берилган изоҳ фойдаланилаётган «имконияти заифлик» мезонларини яратишда қўлланди (7.2-Бўлимга қаранг).

2.2.12 Вазирлар Маҳкамасининг № 122-сонли қарори (2021 йил 05 март)

Вазирлар Маҳкамасининг «*Аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини янада такомиллаштириш ҳамда соҳага замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида*»ги № 122-сонли қарори яқинда, 2021 йил 05 мартда, аҳолининг имконияти заиф қатламларининг ҳуқуқларини қамраб олиш мақсадида қабул қилинди.

Ўзбекистон Республикаси Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги, Давлат солиқ қўмитаси ҳузуридаги Кадастр агентлиги, Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги ҳамда бошқа манфаатдор вазирлик ва идоралар билан биргаликда ҳар бир маҳалланинг ID идентификация рақами ва ҳудудий чегараси кўрсатилган ягона электрон маълумотлар базасини ишлаб чиқиб, жорий этиши ва унинг «Ягона реестр» АТга интеграция қилинишини таъминлаши лозим.

Қонунчилик Адлия вазирлиги ҳузуридаги Давлат хизматлари агентлигининг «Давлат хизматлари агентлигининг ягона электрон архиви» ахборот тизими идоралар орасида ўзаро электрон ахборот алмашинуви орқали ўқув йили бошидан охиригача (қабул қилиш, синфдан-синфга ўтказиш, битирув ва ҳ.к.) васийлар ҳақидаги ахборотни, давлат ва нодавлат ҳужжатларини ва бошқа расмий ҳужжатларни тақдим этишига йўналтирилган.

Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги билан биргаликда ижтимоий нафақалар ва моддий ёрдам олувчи оилаларнинг ижтимоий-иқтисодий ҳолатини «Ягона реестр» АТ орқали мунтазам равишда таҳлил қилиши лозим. Ижтимоий нафақалар ва моддий ёрдам олувчи оилаларнинг ижтимоий-иқтисодий ҳолатини таҳлил қилиш бўйича ижтимоий нафақалар ва моддий ёрдам учун ажратиладиган бюджет маблағларини ҳудудлар ва туман (шаҳар) маҳаллий бюджетлари кесимида тақсимланади.

2.2.13 Фуқароларнинг мурожаатлари тўғрисидаги № 444-сонли қонун (2017 йил 11 сентябрь)

Ушбу Қонуннинг мақсади давлат органлари ва давлат муассасаларига (бундан буён матнда давлат органлари деб юритилади), шунингдек уларнинг мансабдор шахсларига жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари (бундан буён матнда мурожаатлар деб юритилади) соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат. Мурожаатлар оғзаки, ёзма ёки электрон

шаклда бўлиши мумкин. Мурожаатлар, уларнинг шакли ва туридан қатъи назар, бир хил маънога эга.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Виртуал қабулхонаси ҳузурида «Халқ Қабулхонаси» ташкил қилинади, унинг вазифаларига қуйидагилар киради:

- аҳоли билан тўғридан-тўғри мулоқотни ташкил этиш, уларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини тўлақонли ҳимоя қилишга қаратилган, мурожаатлар билан ишлашнинг самарали тизими фаолиятини таъминлаш;
- келиб тушаётган мурожаатларни қайд этиш, умумлаштириш, тизимлаштириш, уларни кўриб чиқиш устидан мониторинг ва назорат қилиш бўйича электрон ахборот тизимини жорий этиш ҳамда юритиш орқали мурожаатлар билан ишлашда замонавий ахборот-коммуникация технологияларидан кенг фойдаланиш; ҳамда
- турли тармоқлар ва фаолият соҳаларидан малакали мутахассисларни маслаҳатчилар сифатида жалб этган ҳолда, мурожаатларга доир масалалар бўйича жисмоний ва юридик шахсларга реал вақт режимида маслаҳат бериш.

Ариза ёки шикоят масалани мазмунан ҳал этиши шарт бўлган давлат органига, ташкилотга ёки уларнинг мансабдор шахсига келиб тушган кундан эътиборан ўн беш кун ичида, қўшимча ўрганиш ва (ёки) текшириш, қўшимча ҳужжатларни сўраб олиш талаб этилганда эса, бир ойгача бўлган муддатда кўриб чиқилади.

2.3 Халқаро талаблар

“Тирикчилик манбаларини тиклаш режаси” ушбу бўлимда тақдим этилган Кредиторнинг қўлланадиган талабларига мувофиқ амалга оширилади.

2.3.1 Халқаро молия корпорацияси

Мазкур “Тирикчилик манбаларини тиклаш режаси” (ТМТР) Халқаро молия корпорацияси (ХМК)нинг 5-Фаолият Стандартига мувофиқ келади: Ер участкаларини харид қилиш ва мажбурий кўчириш (ФС5), қўшимча маълумотни ФС5 Қўлланмасида ва ХМКнинг кўчириш бўйича ҳаракатлар режасини тайёрлаш бўйича Қўлланмасида олиш мумкин⁴

Қуйидагилар 5-Фаолият Стандартларининг (ФС5) мақсадлари ҳисобланади:

- Кўчиришга йўл қўймаслик, кўчиришга йўл қўймасликнинг иложи бўлмаганида, муқобил лойиҳа вариантларини ўрганган ҳолда кўчиришни минимумга етказиш;
- Мажбурий кўчиришга йўл қўймаслик;
- (i) активлар йўқотилгани учун уларнинг тикланиш қиймати бўйича компенсация тақдим этган ва (ii) кўчириш бўйича тадбирлар ахборотни тегишли тарзда ошкор этиш, консультациялар ва таъсир кўрсатилган шахсларнинг хабарли иштироки билан амалга оширилишини таъминлаган ҳолда ерни олиб қўйиш ёки ердан фойдаланишни чеклашнинг салбий ижтимоий ва иқтисодий оқибатларини олдиндан кўра билиш ва уларга йўл қўймаслик, йўл қўймасликнинг иложи бўлмаганида уларни минимумга етказиш;
- Таъсир кўрсатилган шахсларнинг тирикчилик манбаларини ва турмуш даражасини яхшилаш ёки тиклаш; ва
- Кўчиб бориш жойида яшаш кафолатлари билан тегишли тураржойни тақдим этиш йўли билан жисмонан таъсир кўрсатилган шахсларнинг яшаш шароитларини яхшилаш.

⁴ ХМК. (2002). Кўчириш бўйича ҳаракатлар режасини тайёрлаш бўйича қўлланма (ингл.тилида). 2020 йил 5 июлда https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/topics_ext_content/ifc_external_corporate_site/sustainability-at-ifc/publications/publications_handbook_rap_wci_1319577659424 сайтидан олинди.

Мажбурий кўчиш лойиҳа билан боғлиқ ернинг олиб кўйилиши ва/ёки ердан фойдаланишнинг чекланиши натижасидаги ҳам жисмоний кўчиш (кўчиш ёки уй-жойнинг йўқотилиши), ҳам иқтисодий кўчишга (активларнинг ёки активлардан фойдаланиш имкониятининг йўқотилиши, бу даромад манбаларининг ёки бошқа тирикчилик воситаларининг йўқотилишига олиб келади) киради.

Зарар кўрган шахслар ёки жамоалар ерни харид қилишни ёки ердан фойдаланишга чекловларни рад этиш ҳуқуқига эга бўлмаганида ва бу уларнинг жисмоний ёки иқтисодий кўчишига олиб келганида кўчиш мажбурий ҳисобланади. Бу қуйидаги ҳолатларда содир бўлади: (i) қонуний экспроприацияда, ердан фойдаланишга вақтинчалик ёки доимий чекловлар қўйилганида; (ii) агар сотувчи билан музокаралар муваффақиятсиз бўлса, харидор экспроприацияни қўллаши ёки ердан фойдаланишга юридик чекловларни жорий этиши мумкин бўлган музокаралар йўли билан ҳал қилиш.

5-Фаолият стандарти (ФС5) жисмоний ёки иқтисодий кўчиш ер билан боғлиқ қуйидаги амалиётлар турларининг натижаси бўлганида лойиҳаларга нисбатан қўлланади:

- қабул қилувчи мамлакатнинг ҳуқуқий тизимига мувофиқ экспроприация ёки бошқа мажбурий процедуралар йўли билан харид қилинган ерга бўлган ҳуқуқ ёки ердан фойдаланиш ҳуқуқи;
- агар ҳал қилишга эришмаслик экспроприация ёки бошқа мажбурий процедураларга олиб келса, мулк эгалари ёки ерга қонуний ҳуқуқи бўлган шахслар билан музокаралар натижасида харид қилинган ерга бўлган ҳуқуқ ёки ердан фойдаланиш ҳуқуқи;
- ердан фойдаланишга ва табиий ресурслардан фойдаланиш имкониятига қўйилган мажбурий чекловлар ҳамжамият ёки ҳамжамият ичидаги гуруҳ ўзининг анъанавий ёки тан олинган фойдаланиш ҳуқуқи мавжуд бўлган жойда ресурслардан фойдаланиш имкониятини йўқотишига олиб келадиган лойиҳавий вазиятлар;
- ерни расмий, анъанавий ёки тран олинган фойдаланиш ҳуқуқисиз эгаллаб турган одамларни кўчиришни талаб қилувчи муайян лойиҳавий вазиятлар; ва
- ердан фойдаланиш ва бошқа ресурслардан, шу жумладан денгиз ва сув ресурслари, ёғоч ва ёғоч бўлмаган ўрмон маҳсулотлари, чучук сув, доривор гиёҳлар, ов қилиш ва йиғим-терим ерлари, яйловлар ва қишлоқ хўжалик ерлари каби жамоа мулки ва табиий ресурслардан фойдаланиш имкониятини чеклаш.

5-Фаолият стандарти (ФС5) ер билан кўнгилли битимлар натижасида (яъни сотувчи сотиши шарт бўлмаган, харидор эса, музокаралар муваффақиятсизликка учраганида, қабул қилувчи мамлакатнинг ҳуқуқий тизими томонидан санкция берилган экспроприация ёки бошқа мажбурий процедураларни қўлламайдиган бозор битимлари) кўчишга нисбатан қўлланмайди. Шунингдек, бу Лойиҳа таъсир кўрсатилган гуруҳлар ёки жамоаларнинг ердан фойдаланишини ўзгартирмайдиган тирикчилик манбаларига нисбатан таъсирга тааллуқли эмас.

ФС5 ва унга илова қилинадиган Кўчиш бўйича ҳаракатлар режасини тайёрлаш бўйича қўлланма (2002) ўзаро муносабатлар, консультациялар ва ахборотни ошкор этишга қуйидаги талабларни ўрнатади:

- Кўчириш бўйича тадбирлар ахборотни тегишли тарзда ошкор этиш, консультациялар ва таъсир кўрсатилган жамоаларнинг онгли иштироки билан режалаштирилиши, амалга оширилиши, назорат қилиниши ва баҳоланиши керак;
- Жисмоний ва иқтисодий кўчиш оқибатларини юмшатиш бўйича компенсация, тирикчилик манбаларини тиклаш ва кўчишга ёрдам бериш каби чораларни ва вариантларни ишлаб чиқиш ЛТКШ (Лойиҳа таъсир кўрсатган шахслар) билан консультациялар ва музокараларга асосланиши зарур;
- Тегишли ахборотнинг ошкор этилиши ва таъсир кўрсатилган жамоалар ва шахсларнинг иштироки компенсацион тўловларни, тирикчилик манбаларини тиклаш ва кўчириш бўйича

тадбирларни режалаштириш, амалга ошириш, мониторинг қилиш ва баҳолаш даврида ҳам давом этади; ва

- Консультациялар жараёни кўчириш режалаштирилганида ва амалга оширилганида аёлларнинг фикр-мулоҳазалари инобатга олиншини ва акс эттирилишини ҳамда имконияти заиф гуруҳлар ва алоҳида шахсларнинг самарали жалб этилишини таъминлаши лозим.

2.3.2 Европа Тикланиш ва Тараққиёт Банки

Европа тикланиш ва тараққиёт банки (ЕТТБ)нинг 2019 йилдаги Экологик ва ижтимоий сиёсати (ЭИС) ва Амалга оширишга қўйиладиган йўлдош талаб (АОҚТ) 5: «Ерларни харид қилиш, ердан фойдаланишни чеклаш ва мажбурий кўчириш» Лойиҳа билан боғлиқ ернинг олиб қўйилиш оқибатларини, шу жумладан жисмоний кўчишга (кўчиш, ернинг ёки уй-жойнинг йўқотилиши) ва/ёки иқтисодий кўчишга (ер, мулкнинг йўқотилиши ёки даромад манбаларининг ёки бошқа тирикчилик воситаларининг йўқотилишига олиб келувчи ердан, мулкдан ва табиий ресурслардан фойдаланишга чекловлар) олиб келиши мумкин бўлган ердан фойдаланишга ҳамда активлар ва табиий ресурслардан фойдаланиш имкониятига чекловларни кўриб чиқади.

Таъсир кўрсатилган шахслар ёки таъсир кўрсатилган ҳамжамиятлар, ҳатто мажбурий бегоналаштириш музокаралар жараёнидан кейин фақат энг қаттиқ чора сифатида қўлланганида ҳам, ерни харид қилишни ёки ердан, бошқа активлардан ва табиий ресурслардан фойдаланишга қўйилган чекловларни рад этиш ҳуқуқига эга бўлмаганида, кўчириш мажбурий ҳисобланади.

Амалга оширишга қўйиладиган талаблар 5 (АОҚТ)нинг мақсади қуйидагилардан иборат:

- Мажбурий кўчиришга йўл қўймаслик ёки бу муқаррар бўлганида, эҳтимолий муқобил лойиҳалар ва майдонларни ўрганиш йўли билан мажбурий кўчиришни минимумга етказиш;
- Мажбурий кўчиришга йўл қўймаслик;
- (i) активлар йўқотилгани учун уларнинг тикланиш қиймати бўйича компенсация тақдим этиш ва (ii) ерни харид қилиш, ердан, бошқа активлар ва табиий ресурслардан фойдаланишни чеклаш ҳамда мажбурий кўчириш бўйича тадбирларни мазмунли консультациялар, “АОҚТ10: Ахборотни ошкор этиш ва манфаатдор томонларни жалб қилиш” талабларига мувофиқ ахборотни ошкор этиш билан бирга таъминлаш йўли билан таъсир кўрсатилган шахслар учун мажбурий кўчишнинг муқаррар салбий ижтимоий ва иқтисодий оқибатларини юмшатиш;
- Таъсир кўрсатилган шахсларнинг тирикчилик манбаларини ва турмуш даражасини кўчишдан олдин мавжуд бўлган даражалар билан солиштирганда, яхшилаш ёки, энг камида, тиклаш; ва
- Кўчиб борган жойида кафолатли яшаши билан тегишли уй-жой тақдим этиш (шу жумладан, асосий хизматлар ва жамоа, коммунал хизматлари) орқали жисмонан кўчирилган шахсларнинг ҳаёт шароитларини яхшилаш.

Амалга оширишга қўйиладиган талаблар 5 (АОҚТ), “Ахборотни ошкор этиш ва манфаатдор томонлар билан ўзаро муносабатлар”, мақсадлари қуйидагилардан иборат:

- Манфаатдор томонлар билан ўзаро муносабатларга мунтазам ёндашувни тавсифлаш, бу мижозга ўзининг манфаатдор томонлари билан конструктив муносабатларни қуриш ва ушлаб туришга ёрдам беради;
- Бутун лойиҳа цикли давомида лойиҳанинг манфаатдор томонлари билан ўзаро самарали ва инклюзив муносабатлар учун воститаларни таъминлаш;
- Тегишли экологик ва ижтимоий ахборотнинг ошкор қилинишини ва лойиҳанинг манфаатдор томонлари билан мазмунли консультациялар ўтказилишини таъминлаш, шунингдек,

зарурат бўлганида, консультациялар давомида олинган фикр-мулоҳазаларни инобатга олиш; ҳамда

- Манфаатдор томонларнинг шикоятларига тегишли жавоб реакциясини ва уларни бошқаришни таъминлаш.

2.3.3 Осиё Тараққиёт Банки

Осиё тараққиёт банки (ОТБ)нинг Ҳимоя Чоралари бўйича Сиёсат ҳақидаги баёноти (2009 йил июнь) Ҳимоя Чоралари 2: “Мажбурий кўчириш” бўйича Талаблар ҳақидаги батафсил ахборотни ўз ичига олади, улар “Мажбурий кўчириш” бўлимида Фойдаланиш бўйича Қўлланма бўлимлари билан берилган.

Ҳимоя Чоралари 2: “Мажбурий кўчириш” бўйича Талабларнинг мақсадлари иложи борида мажбурий кўчиришга йўл қўймаслик; мажбурий кўчиришни лойиҳа дизайни муқобилларини ўрганиш йўли билан минимумга етказиш; кўчирилаётган шахсларнинг тирикчилик манбаларини, ҳеч бўлмаганда, лойиҳадан олдинги даража билан солиштирганда реал ифодада ошириш; ҳамда кўчирилган камбағал ва бошқа имконияти заиф гуруҳларнинг турмуш даражасини оширишдан иборат.

Ҳимоя Чоралари 1: “Атроф-муҳит” бўйича Талаблар ахборотни ошкор этиш ва манфаатдор томонлар билан ўзаро муносабатларга тааллуқли қоидаларни ўз ичига олади, улар қуйидагилардан иборат:

- Таъсир кўрсатилган одамлар билан мазмунли консультацияларни ўтказиш ва уларнинг хабарли иштирокига қўмаклашиш. Аёлларнинг консультацияларда қатнашишини таъминлаш.
- Манфаатдор томонларни, шу жумладан таъсир кўрсатилган одамларни ва манфаатдор ноҳукумат ташкилотларини лойиҳани тайёрлаш жараёнининг илк босқичида жалб этиш ва уларнинг фикрлари ва хавотирлари қарорлар қабул қиладиган шахсларнинг эътиборига етказилганига ва ҳамда улар томонидан тушунилганига ва эътиборга олинганига ишонч ҳосил қилиш.
- Экологик баҳолаш билан боғлиқ масалаларни ҳал қилиш учун, заруратга қараб, лойиҳани амалга ошириш давомида манфаатдор томонлар билан консультацияларни давом эттириш.
- Таъсир кўрсатилган одамларнинг лойиҳанинг экологик кўрсаткичлари борасидаги муаммолари ва шикоятларини олиш ва уларнинг ҳал этилишини енгиллаштириш учун шикоятларни кўриб чиқиш механизмини яратиш.

ОТБнинг ахборотдан фойдаланиш соҳасидаги сиёсати (2018 йил сентябрь) ахборотни ошкор этишдаги раҳбар тамойиллар ва истисноларга эътибор қаратади. Уларга қуйидаги тамойиллар киради:

- Ахборотнинг аниқ, ўз вақтида ва тегишли тарзда ошкор этилиши. ОТБ манфаатдор томонларнинг ОТБ билан мазмунли ўзаро муносабатлари бўйича имкониятларини кенгайтириш ва тегишли бошқарувга қўмаклашиш учун ОТБ ўз фаолияти ҳақидаги ахборотни аниқ, ўз вақтида ва тегишли тарзда ошкор этади.
- «Проактив» ошкор этиш. ОТБ ўзининг ахборот маҳсулотлари ва ўз қарорлари қабул қилинишида қатнашишни енгиллаштириш учун ўз фаолияти ҳақидаги ахбороти билан ўз вақтида ўртоқлашади. ОТБ веб-сайти ахборотнинг олдиндан ошкор этилиши учун асосий восита бўлиб қолишига қарамасдан, ОТБ ахборотни ошкор этиш ва узатиш учун бошқа тегишли воситалардан ҳам фойдаланади.
- Лойиҳа таъсир кўрсатган шахсларга ва бошқа манфаатдор томонларга ахборот тақдим этиш. ОТБ лойиҳа таъсир кўрсатган шахслар ва бошқа манфаатдор томонлар билан ОТБ

лойиҳалари ҳақида икки томонлама алоқани таъминлаш учун ўзининг қарздорлари ва мижозлари билан яқиндан ҳамкорлик қилади. Бу тегишли тиллардан фойдаланган ҳолда, лойиҳа таъсир кўрсатган кишилар ва бошқа манфаатдор томонлар лойиҳани ишлаб чиқишга ва амалга оширишга сезиларли ҳисса қўша оладиган тарзда белгиланган муддатларда қилинади.

2.3.4 Миллий қонунчилик ва Кредиторларнинг стандартларини солиштириш

Ўзбекистон ҳукумати кўчишга доир қонунчилик ва норматив ҳужжатларни ишлаб чиқди ва ишга туширди. Бундан ташқари, юқорида тавсифланганидай, халқаро кредиторлар ҳамжамияти халқаро даражада илғор амалиёт деб ҳисобланувчи фаолият стандартлари ва раҳбар тамойиллар ишлаб чиқилди.

2.2-жадвалда ҳукумат талаблари ва «Тирикчилик манбаларини тиклаш режаси», ТМТРни ишлаб чиқиш билан конкрет боғланган кредиторларнинг стандартлари орасидаги фарқлар ҳақида қисқа ахборот тақдим этилган. Лойиҳа аниқланган тафовутларни бартараф этадиган усул якуний устунда кўрсатилган.

Компания Лойиҳани миллий қонунчилик талаблари ва кредиторларнинг стандартлари билан биргаликда амалга оширишга ҳаракат қилади.

2.2-Жадвал: Кўчириш бўйича миллий стандартлар ва кредиторларнинг стандартларини солиштириш

Муҳокама мавзуси	Кредиторнинг кўчириш билан боғлиқ стандартлари	Миллий қонунчилик талаблари	Аниқланган тафовутлар ва уларни бартараф этиш учун фойдаланилиши керак бўлган ёндашув
Кўлланиш соҳаси	Кредиторнинг стандартлари ердан фойдаланишга ёки бошқа ресурслардан, жумладан жамоа мулки ва денгиз ва сув ресурслари, ёғоч ва ёғоч бўлмаган ўрмон маҳсулотлари, чучук сув, доривор гиёҳлар, ов қилиш ва йиғим-терим ерлари, яйловлар ва қишлоқ хўжалик ерларидан фойдаланишга чекловни ўз ичига олган ер билан боғлиқ битимларга нисбатан қўлланади.	<p>Ҳуқуқий ва сиёсий база Ўзбекистонда ер харид қилиш ва компенсация сиёсатида доир миллий қонунлар ва норматив ҳужжатларни ўз ичига олади:</p> <p>(i) Ер кодекси (30.04.1998);</p> <p>(ii) Вазирлар Маҳкамасининг 16.11.2019 йилдаги 911-сонли «<i>Жисмоний ва юридик шахсларнинг мулк ҳуқуқлари кафолатларини таъминлаш ҳамда ер участкаларини олиб қўйиш ва компенсация бериш тартибини такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида</i>»ги қарори;</p> <p>(iii) Вазирлар Маҳкамасининг 25.05.2011 йилдаги 146-сонли «<i>Шаҳарсозлик фаолиятини амалга ошириш ҳамда қишлоқ хўжалигига оид бўлмаган бошқа эҳтиёжлар учун ер участкалари бериш тартибини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида</i>»ги қарори;</p> <p>(iv) Фуқаролик кодекси (1996 йил 29 август)</p> <p>(v) Ўзбекистон Республикаси Президентининг 16.07.2018 йилдаги ПҚ-3857-сонли «<i>Халқаро молия институтлари ва хорижий ҳукумат молия ташкилотлари иштирокидаги лойиҳаларни тайёрлаш ва амалга ошириш самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида</i>»ги қарори;</p> <p>(vi) Ўзбекистон Республикаси Президентининг 01.08.2018 йилдаги ПФ-5495-сонли «<i>Ўзбекистон Республикасида инвестиция муҳитини тубдан яхшилаш яора-тадбирлари тўғрисида</i>»ги фармони.</p>	<p>Ҳуқуқий ва сиёсий база ерни харид қилиш ва «ердан фойдаланувчилар, ижарачилар ва ер эгалари»ни мажбурий кўчириш ҳақидаги бандни ўз ичига олган, бироқ одатда аҳоли фойдаланиши учун имконли бўлган жамоа мулки ресурсларига нисбатан ердан фойдаланишга чекловлар бўлганида, компенсация тўланишини талаб қилмайди.</p> <p>ТМТРда Лойиҳа Инфратузилмаси учун Субижара шартномаларидан ташқарида бўлган ердан вақтинчалик ва доимий фойдаланиш натижасида жамоа ер ресурслари йўқотилиши эътиборга олинади ва компенсация қилинади.</p> <p>Ер йўқотилгани учун компенсация бутун Лойиҳа ҳудудидида қишлоқ хўжалиги билан шуғулланувчи аҳолининг турмуш шароитларини яхшилашга, хусусан, яқин-атрофга жойлашган қишлоқлардаги аёлларнинг ҳаёт даражасини яхшилашга йўналтирилган ривожланиш бўйича тадбирлардан фойдаланган ҳолда натурал шаклда (пул шаклида эмас) компенсация кўринишида тақдим этилиши керак. Ушбу чоралар Ҳамжамиятни Ривожлантириш Режаси доирасида амалга оширилиши лозим.</p>

Муҳокама мавзуси	Кредиторнинг кўчириш билан боғлиқ стандартлари	Миллий қонунчилик талаблари	Аниқланган тафовутлар ва уларни бартараф этиш учун фойдаланилиши керак бўлган ёндашув
Лойиҳаларнинг муқобил дизайни	Мижозлар жисмоний ва/ёки иқтисодий кўчишни минимумга етказиш ёки унга йўл қўймаслик учун эҳтимолий муқобил лойиҳаларни кўриб чиқишлари керак.	Бу миллий қонунчилик талаби ҳисобланмайди.	Компания Лойиҳа ҳудудидан фойдаланувчи одамларга таъсирдан қочиш, бунинг иложи бўлмаганида эса уни минимумга етказиш учун Лойиҳа инфратузилмасининг жойлашувини оптималлаштирди. Масалан, шамол турбиналари учун генераторлар (ШТГ) фермерлар ва чорвадорлар томонидан Лойиҳа амалга ошириладиган зонадаги жойларда қўлланадиган чегара қийматлардан ортиқча шовқин ва соялар милтиллаши таъсирига йўл қўймайдиган тарзда жойлаштирилган. Кичик станция, ҳаво электр узатиш линиялари (ХЭУЛ) ва вақтинчалик мажмуа остига ишлатиладиган ер участкаларининг жойлашуви, ер участкаларини ижарага олган фермерларнинг қўшимча иқтисодий сиқиб чиқарилиш манбаларидан қочиш учун субижара келишувларидан ташқарида танланди.
Кўчирилган шахслар учун компенсация ва имтиёзлар	Мижозлар кўчирилган ҳамжамиятларга ва шахсларга мулк йўқотилгани учун унинг тўлиқ тикланиш қиймати бўйича компенсацияни ва бошқа ёрдамни таклиф қилишлари лозим.	<p>Бинолар ва иншоотлар баҳоси уларнинг бозор қиймати билан белгиланади плюс қўлланадиган ҳар қандай транзакция чиқимлари. Қўтқарилган материаллар қурувчи компания мулкида қолади ёки ер эгаси, агар хоҳласа, бу материалларни қурувчи компаниядан харид қилиши мумкин.</p> <p>Қишлоқ хўжалиги ва ўрмон хўжалиги ишлаб чиқаришлари нобудгарчиликларини баҳолаш, кадастр учун масъулиятли давлат органи ҳисобланган Давлат ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри қўмитасига қарашли ер тузилиши ва кадастр бўйича ўзини-ўзини молиялаштирувчи давлат корхоналари томонидан амалга оширилади.</p> <p>Қишлоқ хўжалиги ва ўрмон хўжалиги ишлаб чиқариши учун фойдаланиладиган ерларнинг йўқотилишини баҳолаш, эълон қилинган очиқ ставкалардан фойдаланган ҳолда, Резолюция 13 қоидаларида тавсифланган методологияни қўллаш орқали амалга оширилади.</p>	<p>Миллий қонунчилик активларни бозор қиймати бўйича ёки эълон қилинган курслардан фойдаланган ҳолда баҳолайди, улар «тўлиқ тикланиш қиймати» тамойилини акс эттирмаслиги ҳам мумкин.</p> <p>Ерларни синчковлик билан тадқиқ қилиш натижалари бўйича, Лойиҳа натижасида бирор-бир моддий активларнинг йўқотилиши кутилмапти. Шунга қарамаздан, Компания Лойиҳа таъсир кўрсатиши мумкин бўлган ҳар қандай моддий активларнинг йўқотилгани учун (масалан, юк машинаси кутилмаганда чўпонлар учун бошпанани шикастлагани учун) тўлиқ тикланиш қиймати бўйича компенсация тақдим этади.</p> <p>Субижара шартномалари доирасида майдонлар йўқотилгани учун компенсация фермерларнинг йиллик ижара тўловини камайтириш (ижара тўлови, вақтинчалик ёки умрбод йўқотилган ер улушини акс эттириш учун, қайта ҳисобланиши лозим) ёки ер учун компенсацияни натурал шаклда тақдим этиш (қуйига қаранг) (бунда мавжуд субижара шартномаларига тузатишлар субижара шартномаси майдонининг соф йўқотилишига олиб келмайдиган тарзда киритилади), ёки йўқотилган майдон улуши плюс йўқотилган даромад/фойда ҳисоби сифатида ҳисобланадиган пул компенсациясини тақдим этиш йўли билан тақдим этилиши керак.</p>
Кўчириш муносабати билан компенсацияни тўлаш муддатлари	Агар тирикчилик манбалари ердан фойдаланишга асосланган бўлса, мижоз ер асосида компенсацияни таклиф этади.	Ер кодексининг (1998 йил 30 апрель) 41-моддаси (4-банди) ижарачиларга эквивалент ер участкасини тақдим этишни ва барча зарарларни, шу жумладан бой берилган фойдани қоплашни талаб қилади. Бу ер учун натурал шаклдаги компенсация шакли.	<p>Тафовутлар аниқланмади, чунки миллий ҳуқуқ тизими ер учун компенсацияни нафақат пул шаклида, балки натурал шаклда ҳам тақдим этишни талаб қилади.</p> <p>Лойиҳа таъсир кўрсатган фермерларга субижара келишувлари доирасида юқорида тавсифланган вариантлар таклиф этилиши лозим.</p>

Муҳокама мавзуси	Кредиторнинг кўчириш билан боғлиқ стандартлари	Миллий қонунчилик талаблари	Аниқланган тафовутлар ва уларни бартараф этиш учун фойдаланилиши керак бўлган ёндашув
	<p>Мижоз компенсация тақдим этилганидан кейин ҳамда кўчиш учун жой ва кўчишга нафақа тақдим этилганидан сўнг харид қилинган ерга ва у билан боғлиқ активларга эгалик қилишни бошлайди.</p>	<p>Миллий қонунчиликка мувофиқ, компенсация олинисидан олдин ер участкасига эгалик қилиш мумкин эмас.</p>	<p>Чекловлар жорий этилишидан олдин кўчиришга/фойдаланишга компенсация тўлаш муддатларида фарқлар аниқланмади.</p> <p>Компания тегишли фермер билан келишувга эришилмагунича ва компенсация варианты тақдим этилиб, амалга оширилмагунича, субижара шартномалари доирасида ердан фойдаланишни таклиф қилмайди.</p> <p>Компания субижара келишувига қирмайдиган ердан фойдаланиш пайтидан бошлаб 3 ой давомида жамоа ерининг йўқотилишини компенсация қилиш учун ривожлантириш бўйича тадбирларни амалга оширишни бошлайди. Улар Ҳамжамиятни Ривожлантириш Режаси доирасида амалга оширилиши зарур.</p>
	<p>Мижоз кўчирилган жамоалар ва шахяларга Лойиҳадан ривожланиш учун тегишли манфаатларни олиш имкониятини тақдим этади.</p>	<p>Миллий қонунчиликка мувофиқ қурувчи компания кўчирилган жамоаларга ва шахсларга Лойиҳадан фойда олиш учун имкониятлар тақдим этишга мажбур эмас.</p>	<p>Бу миллий қонунчилик талаби ҳисобланмайди.</p> <p>Компания, мажбурий юридик кучга эга бўлган ёзма шартнома ҳужжатларидан фойдаланган ҳолда, ЕРС-Пудратчи (лойиҳалаштириш, харидлар ва қурилиш бўйича пудратчи) Лойиҳанинг қурилиш босқичида ҳар бир фермер ҳўжалигидан икки кишигача микдорда имтиёзли вақтинчалик ишга жойлашти имкониятларини таклиф қилишини таъминлайди. Бу имтиёз, Лойиҳа инфратузилмаси уларнинг субижара шартномаларига кириши ёки йўқлигидан қатъи назар, фермер уй ҳўжаликларига тақдим этилади (8-Бўлим: «Ҳуқуқларнинг белгиланиши»га қаранг).</p>
<p>Ҳамжамиятни жалб қилиш</p>	<p>Мижоз таъсир кўрсатилган ҳамжамиятлар билан манфаатдор томонлар билан ўзаро алоқалар орқали ўзаро муносабатда бўлади. Бу кўчиш вариантлари, муқобиллари ва танлов вариантлари ҳақидаги ахборотни ўз ичига олиши керак.</p>	<p>Миллий қонунчиликка мувофиқ, жамоатчиликка ёки ЛТКШ (лойиҳа таъсир кўрсатган шахслар)га ахборотни ошкор қилиш мажбурияти йўқ.</p>	<p>Бу миллий қонунчилик талаби ҳисобланмайди.</p> <p>ТМТРни тайёрлаш даврида субижара келишувларини тузган барча фермерлар жалб қилинди (6-Бўлим: Манфаатдор томонлар билан ўзаро муносабатлар, консультациялар ва ахборотни ошкор этиш). Шунингдек, чўпонлар, фермалар ишчилари ва чўпонларнинг рафиқалари билан учрашувлар ўтказилди.</p> <p>Лойиҳа ҳудудида ҳали ҳеч ким улар билан ишламаган бошқа чўпонлар ҳам фаол экани эҳтимоли мавжуд. Бу уларнинг тирикчилик манбалари вақтинчалик характерга эга экани билан боғлиқ бўлиши мумкин, чунки улар Лойиҳа ҳудудида йил давомида жисмонан бўлмайдилар. ТМТР қурилиш бошланишидан олдин боғлана олинмаган чорвадорлар билан ўзаро муносабатлар бўйича концерт қадамларни ўз ичига олган (6-Бўлим: «Манфаатдор томонлар билан ўзаро муносабатлар, консультациялар ва ахборотни ошкор этиш»га қаранг).</p>

Муҳокама мавзуси	Кредиторнинг кўчириш билан боғлиқ стандартлари	Миллий қонунчилик талаблари	Аниқланган тафовутлар ва уларни бартараф этиш учун фойдаланилиши керак бўлган ёндашув
	<p>Мижоз компенсация тўловлари, тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича тадбирлар ва кўчириш бўйича тадбирларни режалаштириш, амалга ошириш, мониторинг қилиш ва баҳолаш жараёнида тегишли ахборотни ошкор этади.</p>	<p>Ерни харид қилиш жараёнида ЛТКШ (лойиҳа таъсир кўрсатган шахслар)га уларнинг қонуний ҳуқуқлари ва субижара шартномаларида таклиф этилаётган ўзгаришлар билан боғлиқ ахборот бошқа тегишли ахборот билан бир қаторда ошкор этилади. Компенсация тўловларини ёки тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича тадбирларни мониторинг қилиш ва баҳолаш ҳақидаги ахборотни тақдим этиш бўйича ҳеч қандай мажбуриятлар йўқ.</p>	<p>Миллий қонунчиликка мувофиқ ЛТКШга ахборотни ошкор этиш фақат ерни харид қилиш бўйича юридик жараён даврида амалга оширилади.</p> <p>ТМТРни тайёрлаш пайтида Лойиҳа, субижара келишувига фоизли таъсир, ТМТР мақсадлари ва ҳажми, Зарафшон Ҳамжамиятини Ривожлантириш қўмитаси орқали амалга оширилиш, ҳуқуқийлик ва имтиёзлар ҳамда ТМТРнинг бошқа компонентлари ҳақида аниқ ва ўз вақтидаги ахборотни тақдим этиш учун ахборотни ошкор этиш воситаларидан фойдаланилди. Бу Лойиҳа ҳудудида субижара келишувига эга бўлган барча фермерлар билан шахсий учрашувлар орқали 2021 йил август ва сентябрь ойларида амалга оширилганди.</p>
<p>Шикоятларни кўриб чиқиш механизми</p>	<p>Мижоз шикоятларни кўриб чиқиш механизмини яратади.</p>	<p>Ҳар қандай турдаги шикоятлар, жумладан ерни харид қилиш жараёнида юзага келган ер билан боғлиқ муаммолар текшириш ва чоралар қабул қилиш учун ҳокимликларга ёки бошқа ҳар қандай давлат органларининг вакилларига берилиши мумкин.</p> <p>Исталган пайтда шикоят тақдим этган ЛТКШ ёки бошқа ҳар қандай томон суд қарори учун судга мурожаат қилиши мумкин.</p> <p>Шикоятларни кўриб чиқиш жараёни 2014 йил 3 декабрда қабул қилинган №ЎРҚ-378 сонли “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги қонун билан (10.03.2020 йилдаги ўзгаришлар билан) тартибга солинади. Шикоят давлат органига тушган санадан бошлаб ўн беш кун ичида кўриб чиқирилиши лозим. Қўшимча ўрганиш ва (ёки) текширув талаб қилинганида, қўшимча ҳужжатларни сўраш бир ойгача бўлган вақтни ташкил қилиши мумкин.</p>	<p>Миллий қонунчилик ҳамжамият вакилларига шикоятларни ҳамда судларга мурожаатларни тақдим этиш имкониятини кўзда тутати.</p> <p>Компания ҳамжамият шикоятларини кўриб чиқиш механизмини яратди ва жорий этди. Механизм ишончга муносиб бўлиб, шаффоф, имконли, у, агар талаб қилинса, мустақил учинчи томон иштирокида фойдаланиш мумкин бўлган апелляция жараёнининг тафсилотларини ўз ичига олган. Механизм ҳақида батафсил маълумот ТМТРни тайёрлаш даврида ўтказилган манфаатдор томонлар билан ўзаро муносабатлар пайтида тақдим этилди, қўлланадиган воситалар ҳақидаги батафсил маълумотлар Лойиҳа доирасида ахборотни ошкор этиш бўйича ҳужжатларга жумладан Шикоятларни Кўриб Чиқиш Механизми ҳақидаги брошюрага киритилди.</p> <p>Компания шикоятларни кўриб чиқиш жараёнидан, ўзининг экологик ва ижтимоий кўрсаткичларини доимий яхшилаш мақсадида, Лойиҳани амалга ошириш давридаги ўз фаолияти ҳақидаги қимматли ахборотни ва фикр-мулоҳазаларни тақдим этиш учун фойдаланиш мажбуриятини олади. Шунингдек компания Лойиҳа бўйича тегишли ҳисоботларни, тадқиқотлар тўғрисидаги ҳисоботларни ва бошқа ахборотни судга шикоят билан мурожаат қилишни хоҳлаётган исталган шахсга ёки шахслар гуруҳига тақдим этиши керак.</p>

Муҳокама мавзуси	Кредиторнинг кўчириш билан боғлиқ стандартлари	Миллий қонунчилик талаблари	Аниқланган тафавутлар ва уларни бартараф этиш учун фойдаланилиши керак бўлган ёндашув
Кўчириш ва тирикчилик манбаларини тиклашни режалаштириш ва амалга ошириш	Мижоз кўчирилган шахсларни, уларнинг компенсация ва ёрдамга бўлган ҳуқуқларини аниқлаш мақсадида тегишли базавий ижтимоий-иқтисодий маълумотларни тўплаш учун рўйхатга олиш ишларини ўтказиш.	Миллий қонунчилик аҳолини рўйхатдан ўтказишга талаб қилмайди, бироқ ЛТКШ (лойиҳа таъсир кўрсатган шахслар) рўйхати субижара келишувларини олиш жараёнида тузилади. ЛТКШнинг ижтимоий-иқтисодий мақоми ҳақида ҳеч қандай ахборот талаб қилинмайди.	Миллий қонунчилик, ЛТКШнинг шахсий маълумотлари ҳақидаги ахборот субижара шартномаларида бўлса-да, ижтимоий-иқтисодий тадқиқотни ўтказишни талаб қилмайди. Компания субижара шартномаларига эга барча фермерларнинг шахси ҳақидаги ахборотни тўплади. Кейинчалик Лойиҳа ҳудудида фаолият кўрсатувчи барча фермерлар, чорвадорлар ва қишлоқ хўжалик ишчиларининг алоқа маълумотларини аниқлаш учун сўровлар ўтказилди. ТМТРни тайёрлаш жараёнида ўтказилган қўшимча тадқиқотлар фермерлик ва чорвачилик хўжаликларининг ижтимоий-иқтисодий аҳволи ҳақида ахборот тўплаш ва уларнинг компенсация ва ёрдам олишга бўлган ҳуқуқини текшириш имконини берди. Якуний ТМТРни ошкор қилиш вақтида компенсация ва ёрдам олишга ҳуқуқига бор фермерлар ва чорвадорларнинг шахсий маълумотлари Томди тумани ва Янги қўмита/ Дахан-2019 кластери вакиллари томонидан текширилиши лозим.
Норентабел ер участкалари	Норентабел ер участкалари (одатда эгасиз ерлар деб аталувчи) бутун ер участкаси билан биргаликда харид қилиниши зарур.	Миллий қонунчилик ер эгасига ёки ижарачига, агар қолган ер майдони норентабел бўлса (уларнинг фикрича), муқобил ер участкасини сўраш имкониятини тақдим этади.	Миллий қонунчилик ерни натурал шаклда компенсация қилиш имкониятини кўзда тутди, у муқобил ер участкаси тақдим этилишини ўз ичига олади. Лойиҳанинг эҳтимолий таъсирини баҳолаш асосида (Бўлим 7: «Лойиҳанинг эҳтимолий таъсири ва заифлик мезонлари»га қаранг) норентабел ер участкаларини яратиш кутилмаяпти. Ҳар бир субижара шартномаси доирасида фоизлардаги ўзгариш алоҳида қурилиш ва фойдаланиш учун ҳисобланди, таъсирнинг максимал даражаси 1,8% ни ташкил қилади (қурилиш даврида 3-субижара шартномаси).
Мониторинг ва баҳолаш	Мижоз Кўчириш бўйича ҳаракатлар режаси (КХР) ёки ТМТРнинг амалга ошишини мониторинг қилиш ва баҳолаш учун процедуралар ўрнатади. Мониторинг жараёнида ЛТКШ билан консултациялар ўтказилади.	Бу миллий қонунчилик талаби ҳисобланмайди.	Миллий қонунчилик мониторинг впа баҳолаш тизимини ишлаб чиқиш ва жорий этишни талаб қилмайди. Мониторинг ва баҳолаш бўйича батафсил тизим ТМТРга киритилди. Мониторинг ва баҳолаш бўйича бўлғуси тадбирлар жараёнида ЛТКШ билан консултациялар ўтказилади.

Муҳокама мавзуси	Кредиторнинг кўчириш билан боғлиқ стандартлари	Миллий қонунчилик талаблари	Аниқланган тафовутлар ва уларни бартараф этиш учун фойдаланилиши керак бўлган ёндашув
Қатнашишга ҳуқуқ олиш учун чегаравий муддатни ўрнатиш	Мижоз компенсация олишга ҳуқуқ яқунланадиган санани ўрнатади, ушбу санадан кейин ер билан боғлиқ ҳар қандай яхшиланишлар компенсация қилинмайди. Ушбу чегаравий сана ҳақидаги ахборот батафсил ҳужжатлаштирилади ва бутун Дойиҳа ҳудуди бўйлаб тарқатилади.	Миллий қонунчиликда чегаравий сана ўрнатилиши ҳақида конкрет сўз бормайди. Бироқ амалда бу харид қилиниши керак бўлган активларни баҳоли тадқиқ қилишда ифодаланади.	Миллий қонунчилик баҳолашни талаб қилади ва ҳақиқатда бу чегаравий муддатни акс эттиради. Лойиҳанинг жорий режасига мувофиқ Лойиҳа инфратузилмасининг ҳар бир маълум жойида (ШТГ, мачталар учун фундамент ва тирговчулар, янги ички йўллар, мавжуд ички йўлларнинг модернизацияси ва ер ости кабелларини ўтказиш) мавжуд ер шароитларини аниқлаш учун ерни тадқиқ қилиш ишлари ўтказилди. Ушбу жойларнинг ҳеч бирида ҳеч қандай жисмоний активлар аниқланмади. Лойиҳа амалга ошириладиган ҳудуддаги фермерлар Лойиҳа Инфратузилмаси жойлашадиган ер ҳақида ҳамда чегаравий муддат тайинланиши ҳақида хабардор қилинди. Фермерлардан Фермернинг Тасдиқ Шаклини имзолаш сўралди.
Яқунловчи Аудит	ҚХР (Кўчириш бўйича ҳаракатлар режаси)ни ва/ёки ТМТРни амалга ошириш, кўчиришнинг салбий оқибатлари тегишли режага ҳамда мазкур Фаолият стандартининг мақсадларига мувофиқ бартараф этилганида яқунланган ҳисобланади. ҚХР ёки ТМТРни яқунлаш бўйича ташқи аудит талаб қилиниши мумкин.	Миллий қонунчиликка мувофиқ кўчиришни режалаштириш бўйича ҳужжатларни тайёрлаш талаб қилинмайди. Яқунловчи аудит қонунчиликнинг мажбурий талаби ҳисобланмайди.	Миллий қонунчиликка мувофиқ талаб қилинмайди. Компания ТМТРни бажариш яқунланган деб ҳисоблаганида, кўчиришни амалга ошириш жараёнида ТМТР мақсадларига эришилганига ишонч ҳосил қилиш учун яқунловчи аудит тайинланади. Бу билан билан мустақил консультант шуғулланиши керак.
Кўчирилган шахслар тоифаси	Кўчирилган шахслар қуйидагича таснифланиши мумкин: (i) ўзлари эгаллаб турган ёки фойдаланаётган ерга ёки активларга нисбатан расмий қонуний ҳуқуқларга эга шахслар; (ii) ер ёки активларга расмий қонуний ҳуқуқларга эга бўлмаган, аммо миллий қонунчиликка мувофиқ тан олинган ёки тан олиниши мумкин бўлган ерга нисбатан ҳуқуққа эга бўлган шахслар.	Миллий қонунчилик эгаллаб турган ёки фойдаланаётган ерга ёки мулкига нисбатан расмий қонуний ҳуқуқларга эга кўчирилган шахсларни тан олади.	Миллий қонунчилик кўчирилган шахсларнинг фақат (1) тоифасини тан олади. Компания Лойиҳа зонасида фаолият кўрсатаётган фермерлар (ер ижарачилари) ва чўпонларни ҳамда қишлоқ хўжалик ишчиларини, ердан ёввойи ўсимликлар ва бошқа табиий ресурсларни йиғиб-териш учун норасмий тарзда фойдаланиши мумкин бўлган маҳаллий ҳамжамиятлардаги одамларга қўшимча равишда, компенсация ва ёрдам олишга ҳуқуқи бор сифатида тан олади (8-Бўлим: Ҳуқуқларни белгилаш). Жамоа ери йўқотилишини компенсация қилиш учун Ҳамжамиятни Ривожлантириш Режаси ёрдамида ривожланиш соҳасида тадбирлар амалга оширилиши зарур.
Ер ижарачилари ва пайчилари	Ер ижарачилари ва пайчилари ер учун компенсация олишга ҳуқуққа эга эмас (юқоридаги iii тоифаси), бироқ ер бўлмаган активлар (масалан, қишлоқ хўжалик экинлари) ва ерда амалга оширилган яхшиланишлар учун компенсация олиш ҳуқуқига эга. Ер ижарачилари ва пайчиларига ўз фаолиятини муқобил жойда давом эттиришга ёрдам бериш учун уларга тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича чоралар тақдим этилиши зарур.	Миллий қонунчилик ер ижарачилари ва пайчиларига йўқотилиши керак бўлган ер бўлмаган активларни қоплайдиган компенсацияни олиш ҳуқуқига эга бўлишни тақиқламайди. Миллий қонунчилик кўчирилган шахслар учун тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича чоралар қабул қилинишини талаб қилмайди.	Миллий қонунчилик ер ижарачилари ва ердан фойдаланувчиларнинг ҳуқуқларини тан олади, аммо тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича чоралар қабул қилинишини талаб қилмайди. Лойиҳа ҳудудида фаолият кўрсатаётган барча фермерлар, чорвадорлар ва қишлоқ хўжалик ишчиларига компенсация ва/ёки тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича чоралар тақдим этилади (8-Бўлим: «Имтиёзларни белгилаш»га қаранг).

Муҳокама мавзуси	Кредиторнинг кўчириш билан боғлиқ стандартлари	Миллий қонунчилик талаблари	Аниқланган тафовутлар ва уларни бартараф этиш учун фойдаланилиши керак бўлган ёндашув
Иқтисодий кўчириш	Фақат иқтисодий кўчириш билан боғлиқ лойиҳалар ҳолатида мижоз ЛТКШ ва/ёки ҳамжамиятларни компенсациялаш учун ТМТРни ишлаб чиқади ва бошқа ёрдамни кўрсатади. ТМТР ЛТКШнинг ва/ёки ҳамжамиятларнинг ҳуқуқларини белгилайди ва улар шаффоф, изчил ва адолатли тарзда тақдим этилишини таъминлайди.	Миллий қонунчиликка мувофиқ кўчиришни режалаштириш бўйича ҳужжатларни тайёрлаш талаб қилинмайди.	Миллий қонунчиликка мувофиқ талаб қилинмайди. Компания Лойиҳа билан боғлиқ иқтисодий сиқиб чиқариш муаммосини ҳал қилиш учун ТМТРни амалга оширишга содиқ. Лойиҳа амалга ошириладиган зонада фаолият кўрсатувчи фермерлар, чорвадорлар ва қишлоқ хўжалик ишчилари компенсация олишга ва/ёки тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича чораларга ҳуқуқи бор. Шунингдек, компания Ҳамжамиятни Ривожлантириш Режасини амалга ошириш орқали жамао ери йўқотилгани учун компенсация тақдим этиши лозим.
	Қуйидаги тоифалардаги кўчирилган шахслар: (i) ўзлари эгаллаб турган ёки фойдаланаётган ерга ёки активларга нисбатан расмий қонуний ҳуқуқларга эга шахслар; ва (ii) ер ёки активларга расмий қонуний ҳуқуқларга эга бўлмаган, аммо миллий қонунчиликка мувофиқ тан олинган ёки тан олиниши мумкин бўлган ерга нисбатан ҳуқуққа эга бўлган шахслар бунинг ўрнига тенг ёки каттароқ қийматдаги мулкни ёки тўлиқ тикланиш қиймати бўйича компенсацияни олади. Ерга нисбатан юридик тан олинган даъволарга эга бўлмаган иқтисодий кўчирилган шахслар, ердан ташқари йўқотилган активлари (масалан, ҳосил, ирригация инфратузилмаси ва ерда амалга оширилган бошқа яхшиланишлар) учун тўлиқ тикланиш қиймати бўйича компенсация олади.	Миллий қонунчилик эгаллаб турилган ёки фойдаланилаётган ерига ёки мулкига расмий қонуний ҳуқуқлари бўлган кўчирилган шахсларни тан олади.	Миллий қонунчиликка мувофиқ ҳуқуқий мақомга эга бўлмаган ЛТКШ компенсация олмайди. Компания, Кредитор стандартлари бўйича кўчирилган шахсларнинг барча тоифасини тан олган ҳолда, юқорида тавсифланган ҳаракатлар орқали кўчирилган шахсларни компенсациялашни режалаштирган.
Иқтисодий кўчириш	Мижоз тирикчилик манбалари ёки даромад даражаси зарар кўрган иқтисодий кўчирилган шахсларга ўзининг даромад олиш имкониятларини, ишлаб чиқариш даражаси ва турмуш даражасини яхшилаш ёки, ҳеч бўлмаганда, тиклаш имкониятларини тақдим этади.	Тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича чораларни тақдим этиш миллий қонунчиликка мувофиқ мажбурий талаб ҳисобланмайди.	Миллий қонунчиликка мувофиқ талаб қилинмайди. Компания ТМТРда тақдим этилган тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича қатор чораларни тақдим этади, уларнинг мақсади иқтисодий кўчирилган шахсларга даромад олиш қобилиятини, ишлаб чиқариш даражаси ва турмуш даражасини ошириш учун имкониятларни тақдим этишдан иборат. Шунингдек аёлларнинг тирикчилик манбаларини таъминлаш учун тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича қатор чоралар ҳам махсус ишлаб чиқилди.
	Мижозбарча иқтисодий кўчирилган барча шахсларга, уларнинг даромад олиш қобилиятини, ишлаб чиқариш даражасини ва турмуш даражасини тиклаш учун зарур бўлган оқилона вақт баҳосидан келиб чиққан ҳолда, вақтинчалик кўмак кўрсатади.	Бу миллий қонунчилик талаби ҳисобланмайди.	Миллий қонунчиликка мувофиқ талаб қилинмайди. Қурилиш пайтида ер йўқотилишининг жуда паст фоизи сабабли Лойиҳа ҳудудида қолишни хоҳлаётган фермерлар ва чорвадорларга вақтинчалик кўмак бериш зарурати йўқ.

3 Тирикчилик манбаларини тиклаш режаси (ТМТР)нинг тамойиллари

3.1 Умумий кўчириш тамойиллари

ТМТР ESAS компанияси томонидан халқаро даражада турли лойиҳаларда ва географик ҳудудларда қўлланадиган ва ушбу Лойиҳа учун махсус мослаштирилган белгиланган кўчириш тамойилларига асосланган. Компания ТМТРни кўчиришнинг қуйидаги умумий тамойилларига мувофиқ амалга ошириш мажбуриятини олади:

- ТМТР қўлланадиган миллий қонунчиликка ва Кредиторларнинг ТМТРда белгиланган қўлланадиган талабларига мувофиқ бўлади.
- Компания лойиҳадаги ҳар қандай бўлғуси ўзгаришлар иқтисодий кўчиришдан қочишини, бунинг имкони бўлмаган тақдирда, Лойиҳа натижасида юзага келадиган ер билан боғлиқ ҳар қандай таъсирни минимумга етказишни таъминлайди. Ўзгаришлар юз берадиган ҳолатларда ерга таъсирни такрор баҳолаш, манфаатдор томонлар билан ўзаро муносабатлар бўйича чораларни кўриш ва ҳар қандай ўзгаришларни акс эттириш учун ТМТРни янгилаш зарур.
- Агар бирор-бир ўзгариш киритилса (ер ва кўчириш бўйича сезиларсиз тузатишлар бундан мустасно), ОТБ талабларига мувофиқ бўлиш учун ТМТРга қўшимча талаб қилиниши мумкин.
- Компенсация ва тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича тадбирлар зарар кўрган уй хўжаликларига қисқа муддат ичида ўзининг пул ишлаб топиш иқтисодий қобилиятини, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши даражасини ва турмуш даражасини сақлаш ёки яхшилаш имкониятини таъминлаши керак.
- Манфаатдор томонлар билан ўзаро муносабатлар бўйича тадбирлар ҳақидаги фикр-мулоҳазалар, жамоавий ва инклюзив ёндашувдан фойдаланган ҳолда, ТМТРга аниқлик киритиш ва яшилаш учун аввалгидай фойдаланилади.
- ТМТР жамоат мақсадларида, масалан чорвани боқиш учун фойдаланиладиган ер, қишлоқ хўжалигида тирикчилик манбаларига ўз ҳиссасини қўшишини тан олади.
- Қурилиш даврида вақтчалик банд қилинган ернинг фойдаланувчилари қонунийлик ва ҳуқуқлар матричасига мувофиқ компенсация олади. Агар қурилиш ишлари даврида қўшимча ер зарур бўлса ёки бирор-бир актив (масалан, тўсиқ девор ва ҳ.к.) тасодифан қурилиш пайтида шикастланса, унда компенсация тўлиқ ўрин босиш қиймати тамойилидан фойдаланган ҳолда тақдим этилиши ёки компенсация стратегияси орқали натурал шаклда тақдим этилиши лозим.
- Кўчирилган шахсларга нақд пуллар берилиши керак бўлган ҳолатларда, келгусида жиноятчилик ёки ўғирликлар ошиши хатарига йўл қўймаслик учун, уларни нақд пулда эмас, балки кўчирилган шахс томонидан кўратилган банк ҳисобрақамига ўтказиш мақсадга мувофиқ. Агар кўчирилган шахсда банк ҳисобрақами бўлмаса, унга банк ҳисобрақамини очишга ёрдам кўрсатилади.
- Бутун компенсация ва тирикчилик манбаларини тиклашга ёрдам, аёллар учун тирикчилик манбаларини тиклашга махсус йўналтирилган қатор чоралар билан эркекларга ҳам, аёлларга ҳам баробар тақдим этилади.
- Шикоятларни кўриб чиқишнинг самарали механизми мавжуд ва имконли бўлиши шарт. Ушбу механизм ТМТРни тайёрлаш ва амалга ошириш даврида фойдаланилади ва Лойиҳани қуриш ва ундан фойдаланиш пайтида ҳам сақланади. Шикоятларни кўриб чиқиш механизмидан, масалан, Лойиҳанинг ер усти тирикчилик манбаларига таъсири (тахминий ёки ҳақиқий) билан боғлиқ Компанияга қарши даъво берилганида, фойдаланиш мумкин. Тақдим этилган барча шикоятлар диққат ва ҳурмат билан кўриб чиқилиши керак.

- ТМТРни амалга ошириш ички мониторинг орқали ҳамда мустақил ташқи кузатувчи ёрдамида синчковлик билан назорат қилинади. Тузатувчи ҳаракатлар ТМТРни амалга ошириш методларини яхшилаш мақсадида, ҳал қилинмагунча, рўйхатдан ўтказилади, кўриб чиқилади ва кузатиб борилади.
- Лойиҳа таъсир кўрсатган уй хўжалиқларининг аъзолари (Лойиҳа ҳудудида субижара шартномаларига эга фермерлар) қурилиш даврида вақтинчалик ишга жойлаштириш учун биринчи навбатда кўриб чиқилади. Аёлларнинг маҳаллий иш кучида фаол иштирокини рағбатлантириш учун конкрет чоралар ишлаб чиқилади.
- Лойиҳа таъсир кўрсатган уй хўжалиқлари кўчиш пайтида танлаш имконияти ҳақида хабардор қилинади, уй хўжалиқларининг барча аъзолари фаол қатнашишини таъминлаш учун барча ҳаракатлар амалга оширилади. Агар уй хўжалиқлари кўчириш танлови борасида низода бўлса, уни ҳал қилишга уриниш учун учинчи томон (масалан, ННТ ёки ҳамжамият етакчилари) воситачи сифатида жалб этилиши керак. Шикоятларни ҳал қилиш учун ҳам худди шундай ёндашувдан фойдаланиш керак (11-Бўлим: “Шикоятларни кўриб чиқиш механизми”га қаранг).
- Компания қурилиш бошланишидан олдин ҳамда бутун ТМТРни амалга ошириш даврида кейинги кўмакни кўрсатади.

3.2 Жинс билан боғлиқ кўчириш тамойиллари

ТМТРга аёлларга доир қуйидаги кўчириш тамойиллари киритилган:

- Лойиҳа таъсир кўрсатган уй хўжалиқларида (Лойиҳа ҳудудида субижара келишувларига эга фермерлар) кўчиш танлови билан боғлиқ қарорларни қабул қилиш учун эр-хотиннинг розилиги сўралади.
- Тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича қатор вариантлар Лойиҳа ҳудуди атрофидаги кичикроқ қишлоқларда яшайдиган ва умумий фойдаланувдаги ер участкаларидан фойдаланиши мумкин бўлган аёлларга алоҳида тақдим этилиши зарур.

4 Тирикчилик манбаларини тиклаш режаси (ТМТР)ни ишлаб чиқиш учун маълумотларни тадқиқ қилиш ва тўплаш методлари

4.1 Кириш

ТМТР Атроф-муҳитга таъсирни якуний баҳолаш ва ижтимоий масалалар (АМТБИМ)ни эълон қилиш билан бир вақтда ўтказилган қуйидаги тадбирларни якунлашни ўз ичига олган:

- Лойиҳа таъсир кўрсатадиган ерларнинг ҳолатини текшириш;
- Томди тумани вакили билан учрашиш;
- Зарафшон шаҳри ҳукуматининг вакили билан учрашиш;
- Ҳамжамият етакчилари билан учрашиш;
- Маҳаллий аҳоли (аёллар) билан учрашиш;
- Маҳаллий ўқув муассасаларининг вакиллари билан учрашиш;
- Олтин кони вакили билан учрашиш;
- ННТ ва фуқаролик жамияти гуруҳлари билан ахборотни ошкор этиш бўйича учрашиш; ҳамда
- Лойиҳа амалга ошириладиган зонада ерни ижарага олган тўққизта фермернинг уй хўжалигини анкеталаш ва чўпонлар ҳамда қишлоқ хўжалик ишчилари билан қўшимча учрашувлар.

Манфаатдор томонлар билан ҳар бир ўзаро алоқанинг қисқа баёни 6-Бўлим: «Манфаатдор томонлар билан ўзаро муносабатлар, Консультациялар ва Ахборотни ошкор этиш» бўлимида тақдим этилган. Қуйида уй хўжаликлари учун тайёрланган саволноманинг, ерлар ҳолатини текшириш ва чегаравий санани тақдим этиш учун бу текширувдан қандай фойдаланилганининг (қатнашиш ва компенсация олиш ҳуқуқига эга бўлиш мақсадида) қисқа баёни.

4.2 Ерлар ҳолатини тадқиқ қилиш ва ажратиш санасини ошкор этиш

Ерлар ҳолатини тадқиқ қилишдан мақсад Лойиҳа ҳудудида (субижара шартномалари ҳудудида ҳам, ундан ташқарида ҳам) қурилиш ишлари бошланишидан олдин шикастланиши мумкин бўлган ёки олиб ташланишни талаб қилувчи жисмоний объектлар бор-йўқлигини текширишдан иборат бўлди. Ерлар ҳолатини тадқиқ қилиш ҳажми Лойиҳа инфратузилмасининг қуйидаги объектлари жойлашувини қамраб олди:

- ШТГ фундаменти ва таянчи учун зарур бўлган ер участкаси;
- Метеорология мачталарини ўрнатиш (вақтинчалик) ва уларнинг позицияси (доимий) бор бўлиши учун зарур бўлган ер участкаси;
- Янги ички йўлларни қуриш ва мавжуд ички йўлларни модернизациялаш;
- Яширин кабеллар монтажи;
- Тўсилган ҳудуд;
- Лойиҳа инфратузилмасини кичик станция ва миллий тармоқ билан боғлайдиган иккита ҲЭУЛ; ҳамда
- Кичик станция.

Ерни тадқиқ қилиш натижалари объектларнинг қуйидаги турларини текширишга йўналтирилди:

- иншоотлар (шу жумладан норасмий ёки вақтинчалик иншоотлар) ва дарахтлар, тўсиқ деворлар, экинлар, кўча ҳожатхоналари, скважиналар, қудуқлар, тўсиқлар каби жисмоний кўчмас активларнинг ҳар қандай бошқа турлари,
- устувор жамоат яйловлари сифатида фойдаланилиши мумкин бўлган қалин ўсимликларга эга участкалар каби жамоат активлари;
- маданий бойликлар, қабрлар ёки таъсир кўрсатилган ер ичида жойлашган номоддий ва моддий маданий мерос ресурсларининг бошқа турлари; ҳамда
- Дренаж иншоотлари ва табиий ёки сунъий суғориш каналлари.

Ер ҳолатини тадқиқ қилиш санаси ажратиш санасидан иборат бўлиб, ундан кейин Лойиҳа доирасида фойдаланиладиган ер участкаларидаги ер билан боғлиқ яхшиланишлар компенсация қилинмайди. Субижара шартномаларига эга 9 та фермернинг уй хўжалигини сўровдан ўтказиш пайтида, улар Шикоятларни кўриб чиқиш механизми ҳақидаги брошюраларни ва Лойиҳа бўйича Ахборот бюллетенининг нусхасини олганини, чегаравий муддатни тушунганини ва интервью олувчи билан Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш бўйича қўмита таркибини муҳокама қилганини қайд этиш учун улардан «Фермернинг тасдиқ шакли»ни (вазиятга қараб, ўзбек ёки қozoқ тилида тақдим этилган) имзолаш сўралди. Ушбу шаклга мисол 4.1.-расмда кўрсатилган.

4.1-Расм. Фермернинг Тасдиқ шакли шаблони

ESIA and ESMP Disclosure

Zarafshan Wind Farm Project

Fermer tasdiqlovchi hujjat

Hujjat (imzalanishi) va keyin mobil telefon yordamida skanerdanishi/rasmga olinishi kerak. (imzolangan nusxasi dehqonqa qaytariladi).

Manzil:

Vagt va kun:

Konsultantni ismi:

Fermerning ismi:

Fermerining telefon raqami:

Ultimos, imzo cheking

Men Da'vo qilish formasi
nusxasini qabul qildim.

Men kesilgan sanani tushunaman, bu
mening erim o'rganilgandan keyingi
sana. Kesilish sanasidan keyin har
qanday qo'shimcha ekinlar
yoki o'rnatilgan
tuzilmalar, kompensatsiya
huquqiga e'ga bo'lmaydi.

Men Loyiha Bukletini oldim.

Юқорида кўрсатилганидай, ажратиш санаси, ушбу санадан кейин Лойиҳа инфратузилмаси жойлашадиган ерларда (масалан, ШТГ ёки янги кириб бориш йўли бўйлаб ва ҳ.к.) бирор-бир иншоот жойлаштирилса, у компенсация қилинмаслигини тушуниши учун ҳар бир фермер билан муҳокама қилинди. Фермер билан шартнома тузиш санаси, ердан фойдаланишни тадқиқ қилиш бошланган санага тўғри келадиган назорат санаси сифатида фойдаланилди, чунки ердан фойдаланишни тадқиқ қилиш учун Фермердан субижара шартномаларини кўришга рухсат олиш зарур эди. Шундай қилиб, фермерлар учун 2021 йилнинг 29 августи ажратиш санасига айланди.

Чўпонлар учун мўлжалланган чегаравий санани белгилаш қийинроқ, чунки чўпонлар Лойиҳа ҳудудида кам бўлади, улар келиб, турли сабабларга кўра кетишади. Чўпонлар фермерлар учун оғзаки келишув асосида ишлайди (расмий ёзма шартнома асосида эмас), бу уларнинг аҳволини беқарор, ижтимоий-иқтисодий мақомини эса жуда заиф қилади. Чўпонлар бошпаналарда қолиб чорвага қараш учун кўп ҳолларда шартномани (юқорида кўрсатилганидай, оғзаки) қисқа муддатга тузади. Шундай экан, 2021 йил август/сентябрь ойларида ўрганилган чўпонлар қурилиш бошлангандиган ер билан боғлиқ таъсир бошланган пайтда бўлмаслиги мумкин. Шу боис чўпонлар учун чегаравий санани ТМТРни тайёрлаш пайтида белгилаш мақсадга мувофиқ эмас.

9-Бўлимда тавсифланганидай, чўпонлар учун тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича қатор чоралар тақдим этилади, қурилиш ишлари бошланишидан 1 ой олдин сифатида белгиланган бўлғуси чегаравий санадан фойдаланилади. Умуман олганда, фермерларнинг бўлғуси сўрови, қайси чўпонлар борлиги, қайси чўпонлар кетгани, янги келган чўпонлар ҳақидаги маълумотларни қайд қилиш учун қурилиш ишлари бошланишидан 1 ой олдин ўтказилади. Бўлғуси ўрганиш ишлари даврида аниқланган барча чўпонлар рўйхатдан ўтказилиши керак, бўлғуси тадқиқот санаси эса чегаравий сана сифатида фойдаланилиши лозим, ушбу санадан кейин Лойиҳа зонасига келган ҳар қандай янги чўпон тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича чоралардан фойдаланиш ҳуқуқига эга бўлмайди.

4.3 Лойиҳани амалга ошириш зонасида фаолият кўрсатувчи фермерлар, чўпонлар ва қишлоқ хўжалик ишчилари иштирокида уй хўжаликлари учун сўровнома

Уй хўжаликлари учун сўровнома Лойиҳа амалга ошириладиган зонада фаол ишлаётган фермерлар, чўпонлар ва қишлоқ хўжалик ишчилари ҳақида, уларнинг ижтимоий-иқтисодий аҳволи ҳақид батафсил ахборот тўплаш учун, шунингдек уларнинг уй хўжаликларидаги одамлар сонини аниқлаш учун фойдаланилди. Кейинчалик уй хўжаликларининг демографик маълумотлари Лойиҳа ҳудудида Лойиҳа инфратузилмасини ўрнатиш натижасида юзага келган ЛТКШ сонини аниқлаш учун фойдаланилди.

2021 йилнинг август ва сентябрь ойларида сўровда жами тўққизта фермер плюс бегта чўпон ва 4 та ишчи қатнашди. 9-Фермерга яна бир чўпон ишлайди, бироқ у билан мобил телефон алоқаси йўқлиги сабабли боғлана олмадик, унинг ҳаракат йўналишини эса сўровни ташкил қилиш учун аниқлаш одатда қийин бўлади. Тадқиқот гуруҳи 2021 йилнинг август/сентябрь ойларида Лойиҳа ҳудудида бир неча марта бўлди, аммо 9-фермернинг чўпони билан боғлана олмади.

Уй хўжалигининг сўровномаси қуйидаги мавзули соғаларни қамраб олди:

- Уй хўжалигининг демографияси ва уй хўжалиги аъзоларининг заифлик жиҳатлари;
- Яшаш ва ердан фойдаланиш;
- Ердан фойдаланиш имконияти ва қишлоқ хўжалик фаолияти;
- Чорва;
- Маиший соғлиқ;
- Яқинда бошдан кечирилган ташқи ларзалар турлари;
- Энергия;
- Уй хўжалигининг даромади, харажатлари ва қарзлари;
- Заифлик мезонлари; ҳамда
- Тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича чоралар билан боғлиқ афзалликлар.

Изоҳ: бу ЛТКШнинг якуний танлови эмас, бироқ у ўрин босиш учун талаб қилинадиган чоралар диапазони ва ҳажми ҳақида тасаввур беради.

Муҳим ахборот интервьюлари, ердан фойдаланиш ва мулкчилик, ердан фойдаланиш соҳасидаги низолар, заифликлар ва ижтимоий-иқтисодий тенденциялар ҳақида ахборот тўплаш учун, турли манфаатдор томонлар билан ўтказилди (6-Бўлим: «Манфаатдор томонлар билан ўзаро муносабатлар, консультациялар ва ахборотни ошкор этиш»га қаранг). Улар уй хўжаликларини тадқиқ қилиш жараёнида тўпланган ахборотга қўшимча равишда фойдаланилади.

Аҳоли, ҳамжамият вакиллари ва аёллар билан фокус-гурӯҳлардаги муҳокамалардан ҳам усулларни ўрганиш учун фойдаланилди, ушбу усуллар ёрдамида тирикчилик манбаларини тиклаш

чоралари ЛТКУХга, шунингдек жамоалар томонидан ердан ва табиий ресурслардан фойдаланиш имконияти йўқотилиши оқибатларини юмшатиш учун кенг жамоатчиликка тақдим этилиши мумкин.

5 Бошланғич ижтимоий-иқтисодий маълумотлар

Ушбу бўлимнинг мақсади Лойиҳа ҳудудидаги ижтимоий-иқтисодий шароитларни, ЛТКУХ ва ЛТКШни миқдорий баҳолаш ва уларнинг мақомини қисқача тавсифлашдан иборат. Лойиҳа ҳудудида ердан фойдаланиш фермердан-фермерга жиддий ўзгариб боради. Айрим фермерлар, кучли аёзлар чорванинг оммавий нобуд бўлишига олиб келиши мумкинлиги сабабли, ердан фақат ёз ойларида фойдаланади.

5.1 Лойиҳа ҳудудидаги аҳоли пунктларининг қисқача тавсифи

Ушбу бўлимда Лойиҳа амалга ошириладиган ҳудуддаги аҳоли пунктлари ҳақида умумий маълумотлар тақдим этилган.

Ҳамжамият номи:	Зарафшон шаҳри	Яқинда жойлашган ШТГгача бўлган масофа:	ШТГ #1 дан 4.2 км
Аҳолиси / оилалар сони:	82,500	Мобил алоқа қамрови:	GSM-стандарти (Beeline, Ucell, UMS, Uzmobil) CDMA-стандарти (Uzmobil)
Асосий иқтисодий фаолият / тирикчилик манбалари:	Олтин қазиб олиш, фосфорит мажмуаси, текстил фабрикалари		
Миграция ёки бошқа сабабларга кўра йил давомида аҳоли сони ўзгарадими?	Бошқа туманлар ва ҳудудлардан меҳнат миграцияси ҳисобидан ошиш.	Электр энергиясининг етказиб берилиши:	Тармоққа тўлиқ уланган
Маҳаллий ўзини-ўзи бошқариш тузилмаси (ҳокимлик ёки маҳалла раислари ва ҳ.к.):	Шаҳар ҳокимлиги	Сув таъминоти:	қувурлар орқали
Мактаблар сони ва уларнинг тури (бошланғич, ўрта):	15 та болалар боғчаси 12 та мактаб 3 та коллеж	Асосий иқтисодий фаолият турлари:	Бу ҳудуднинг асосий шаҳри эканини ҳисобга олган ҳолда олтин қазиб чиқариш, чакана савдо, хизматлар ва ҳ.к.
Аёлларнинг кўникмалари:	Турли техник ва нотехник	Маҳаллий аҳоли томонидан Лойиҳа ҳудудининг фойдаланиши:	Одамлар Лойиҳа ҳудудидан Gujumli Avlie зиёратгоҳига бориш учун фойдаланади.
Тиббий муассасалар сони ва уларнинг турлари:	5 та касалхона/ клиника	Асосий хўжалик фаолияти объектлари (бозорлар, дўконлар ва ҳ.к.):	Зарафшон — ривожланган инфратузилмага эга (дўконлар, банклар, ресторанлар, меҳмонхоналар...) тўлақонли шаҳар
Асосий муаммолар:	Коммунал сув таъминотининг йўқлиги, сув сифатининг пастлиги, ишсизликнинг юқори даражаси.		
Хулоса: Зарафшонни «Ўзбекистоннинг олтин пойтахти» дейишади. Бу ерда Мурунгов конидан олтин қазиб олиб, уни қайта ишлайдиган Навоий кон-металлургия комбинатининг бошқармаси жойлашган. Зарафшон Навоий вилоятининг Учқудуқ, Нуробод, Зафаробод каби шаҳарлари билан бир қаторда Навоий кон-металлургия комбинатининг бўлинмаси ҳисобланади. Шаҳарлар ўзаро автомобиль ва темир йўл, электр узатиш линиялари билан боғланган, Республиканинг ягона энергия тизимига уланган, автоном ҳаёт таъминоти тизимига эга, жумладан, марказлаштирилган иссиқлик ва сув таъминоти, замонавий уй-жой фонди, ижтимоий объектлар. Шаҳар кенгаймоқда, янги тураржой объектлари – иккита янги микрорайон қурилмоқда, улар еттита кўп қаватли мажмуани ва ижтимоий инфратузилма биноларини ўз ичига олади. Аҳолининг аксарият қисми миллати бўйича – ўзбеклар, шунингдек, тожиклар, қозоқлар, руслар, туркманлар, татарлар, украинлар ва бошқа миллат вакиллари ҳам кўп. (https://uzbekistanqid.ru/goroda/zarafshan)			

Фотосуратлар

Ҳамжамият номи:	Томдибулоқ (Қазибек бий)	Яқинда жойлашган ШТГгача бўлган масофа:	ШТГ #110 дан 19 км;
Аҳолиси / оилалар сони:	2,286 / 471	Мобил алоқа қамрови:	GSM-стандарти (Ucell, UMS, Uzmobility) CDMA-стандарти (Uzmobility)
Асосий иқтисодий фаолият / тирикчилик манбалари:	Йирик шохли мол етиштириш ва ижтимоий фаолият (мактаблар, маҳаллий ҳокимият органлари, коммунал хизматлар)		
Миграция ёки бошқа сабабларга кўра йил давомида аҳоли сони ўзгарадими?	У қўшни ҳудудлардан кичикроқ қўрғонлардан миграция ҳисобидан ўсмоқда.	Электр энергиясининг етказиб берилиши:	Марказий энергетика тизими
Маҳаллий ўзини-ўзи бошқариш тузилмаси (ҳокимлик ёки маҳалла раислари ва ҳ.к.):	Томдибулоқ маҳалласи (қишлоғи)	Сув таъминоти:	Насосли сув таъминоти
Мактаблар сони ва уларнинг тури (бошланғич, ўрта):	2 та (бошланғич)	Асосий иқтисодий фаолият турлари:	Чорвачилик (қўйларнинг қорақўл зоти)
Аёлларнинг кўникмалари:	Аёллар асосан уй иши ва болалар тарбияси билан банд	Маҳаллий аҳоли томонидан Лойиҳа ҳудудининг фойдаланиши:	Чорва молларини боқишдан ташқари конкрет фойдаланиш йўқ.
Тиббий муассасалар сони ва уларнинг турлари:	Кичикроқ тиббий клиника	Асосий хўжалик фаолияти объектлари (бозорлар, дўконлар ва ҳ.к.):	Учта дўкон, сартарошхона, хизматлар.
Асосий муаммолар:	Коммунал сув таъминотининг етишмаслиги, сувнинг паст сифати.		

Қисқа тавсиф: Томдибулоқ (Эски Томди) — Томди туманининг эски маркази. Вилоят марказини кўчириш ҳақидаги қарор 1993-1996 йилларда қабул қилинган, ҳокимлик 2008 йилда кўчирилган. Эски Томди сейсмик фаол ҳудудда жойлашган, қўрғон ёнида тектоник ёриқ мавжуд, тупроқда бетонит лойнинг борлиги зилзилалар хавфини оширади. Шу муносабат билан 1996 йилда қўрғон аҳолисини кўчириш тавсия этилган. 2580 кишидан иборат аҳоли қисқармоқда. Бу собиқ туман маркази бўлгани учун бу ерда сув ва электр энергияси бор. Ucel ва Uzmobility мобил операторларининг антенналари сигнални жуда яхши ушлайди.

Этник таркиби: 80% қozoқлар, 10% ўзбеклар, 10% қорақалпоқлар. Жами 8 та фермер Лойиҳа ҳудудида субижара шартномасини тузган. Томди туманида қozoқ миллатига мансуб аҳолининг

улуши – Ўзбекистонда энг юқори. Фақат 1 фермер – Томдилик маҳаллий фуқаро (2-Фермер).
Қолганлари – Зарафшондан ва Навоийдан.

Фотосуратлар

Ҳамжамият номи:	Мурунгов	Яқинда жойлашган ШТГ гача бўлган масофа:	ШТГ #101 гача 9 км
Аҳолиси / оилалар сони:	4,320	Мобил алоқа қамрови:	GSM-стандарти (Beeline, Ucell, UMS, Uzmobil) CDMA-стандарти (Uzmobil)
Асосий иқтисодий фаолият / тирикчилик манбалари:	Кон-металлургия секторида бандлик, қорақўл зотли қўйларни етиштириш		
Миграция ёки бошқа сабабларга кўра йил давомида аҳоли сони ўзгарадими?	Йўқ	Электр энергиясининг етказиб берилиши:	Марказий энергетика тизими
Маҳаллий ўзини-ўзи бошқариш тузилмаси (ҳокимлик ёки маҳалла раислари ва ҳ.к.):	Мурунгов маҳалласи раиси	Сув таъминоти:	Зарафшондан қувур орқали
Мактаблар сони ва уларнинг тури (бошланғич, ўрта):	2 та мактаб (бошланғич ва ўрта)	Асосий иқтисодий фаолият турлари:	Фойдали қазилмаларни қазиб чиқариш
Аёлларнинг кўникмалари:	Маҳаллада аёлларнинг кўпчилиги — Навоий кон-металлургия комбинати ходимларининг оила аъзолари — уларнинг рафиқалари, опа-сингиллари, қизлари. Қўрғонда аёллар учун бир нечта иш ўрни бор, аммо уларнинг кўпчилиги уй бекалари ҳисобланади.	Маҳаллий аҳоли томонидан Лойиҳа ҳудудининг фойдаланиши:	Чорва молларини боқишдан ташқари конкрет фойдаланиш йўқ.

Тиббий муассасалар сони ва уларнинг турлари:	1 та кичикроқ тиббий клиника.	Асосий хўжалик фаолияти объектлари (бозорлар, дўконлар ва ҳ.к.):	2 та дўкон, маҳалла, коммунал хизматлар
Асосий муаммолар:	Коммунал сув таъминотининг йўқлиги, ишсизлик		
<p>Хулоса: Мурунгов маҳалласи Навоий кони саноат зонасида, Мурунгов кони яқинида жойлашган. Маҳаллада хусусий уйлар йўқ, уйларнинг ҳаммаси Навоий кон-металлургия комбинатига тегишли бўлиб, геологик экспедиция ходимлари учун қурилган, кейин комбинат мулкига ўтказилган. Яқин келажакда маҳалла, саноат зонаси кенгайиши муносабати билан Зарафшон шаҳрига кўчирилади.</p>			
<p>Фотосуратлар</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> </div>			

Ҳамжамият номи:	Жингилди		Яқинда жойлашган ШТГгача бўлган масофа:	ШТГ#111 гача 35 км
Аҳолиси / оилалар сони:	174/16		Мобил алоқа қамрови:	Қамров йўқ
Асосий иқтисодий фаолият / тирикчилик манбалари:	Йирик шохли мол етиштириш			
Миграция ёки бошқа сабабларга кўра йил давомида аҳоли сони ўзгарадими?	Иқтисодий имкониятлар йўқлиги учун қисқармоқда.		Электр энергиясининг етказиб берилиши:	Даврий ўчириладиган марказий электр тармоғи, чунки электр узатиш линиялари таъмирни талаб қилмоқда.
Маҳаллий ўзини-ўзи бошқариш тузилмаси (ҳокимлик ёки маҳалла раислари ва ҳ.к.):	Томдибулоқ маҳалласи		Сув таъминоти:	Яқин-атрофдаги сув манбаи (қудуқ) қўрғондан 2-3 км масофада жойлашган.
Мактаблар сони ва уларнинг тури (бошланғич,	Мавжуд эмас		Асосий иқтисодий фаолият	Йирик шохли мол етиштириш

Ўрта):			турлари:	
Аёлларнинг кўникмалари:	Уй сут маҳсулотларини ишлаб чиқариш, тўқимачилик		Маҳаллий аҳоли томонидан Лойиҳа ҳудудининг фойдаланиши:	Чорва молларини боқишдан ташқари конкрет фойдаланиш йўқ.
Тиббий муассасалар сони ва уларнинг турлари:	Кичикроқ тиббий клиника		Асосий хўжалик фаолияти объектлари (бозорлар, дўконлар ва ҳ.к.):	Йўқ
Асосий муаммолар:	Коммунал сув таъминотининг етишмаслиги ва ҳ.к.			

Хулоса: Томди туманидаги аҳолиси энг кам қишлоқлардан бири. Жамоа етакчиси Қанатбай Қорсақбаев ва тўртта маҳаллий аёл билан учрашув ўтказилди. Қишлоқда сув муаммоси бор, маҳаллий аҳолининг фикрича, ер ҳам адолатсиз тақсимланган. Қўрғонда сув манбаи йўқ, сувни узоқда жойлашган чуқурлиги юз метрдан ошадиган қудуқдан олиб келишади. Яйловлар борасида – 2017 йилда Ширкат фермаси тарқалиб кетган, аҳолига чорва учун қишлоқ атрофидаги 8 км лик яйлов камари қолдирилишини, қолган ерлар эса фермерларга берилишини ваъда қилишган. Бироқ, натижада, қўрғон атрофида фақат 2 км га яқин яйлов ери қолдирилган, чорва қўрғон яқинида боқилганида, аҳолида фермерлар билан низолар юзага келади. Аҳолининг хоҳиш-истаклари: электр узатиш линияларининг мустаҳкамлигини ошириш, чунки кучли шамоллар симларни узиб кетмоқда, бунинг натижасида қисқа туташувлар тез-тез содир бўлмоқда. Этник таркиби – 100% қozoқлар.

Фотосуратлар

Ҳамжамият номи:	Қинир	Яқинда жойлашган ШТГгача бўлган масофа:	ШТГ #110 гача 25 км
Аҳолиси / оилалар сони:	136/20	Мобил алоқа қамрови:	CDMA-стандарти (Uzmobile)
Асосий иқтисодий фаолият / тирикчилик манбалари:	Туя етиштириш		
Миграция ёки бошқа сабабларга кўра йил давомида аҳоли сони ўзгарадими?	Иқтисодий имкониятлар йўқлиги сабабли қисқармоқда	Электр энергиясининг етказиб берилиши:	Даврий узилишлар билан етказилади
Маҳаллий ўзини-ўзи бошқариш тузилмаси (ҳокимлик ёки маҳалла раислари ва ҳ.к.):	Актау қишлоқ раиси	Сув таъминоти:	Қудуқдан олинади.

Мақтаблар сони ва уларнинг тури (бошланғич, ўрта):	Йўқ	Асосий иқтисодий фаолият турлари:	Туя етиштириш
Аёлларнинг кўникмалари:	Уйда сут маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва тўқимачилик	Маҳаллий аҳоли томонидан Лойиҳа худудининг фойдаланиши:	Чорва молларини боқишдан ташқари конкрет фойдаланиш йўқ.
Тиббий муассасалар сони ва уларнинг турлари:	Кичикроқ тиббий клиника	Асосий хўжалик фаолияти объектлари (бозорлар, дўконлар ва ҳ.к.):	Йўқ
Асосий муаммолар:	Сув таъминоти, электр таъминотининг йўқлиги		

Хулоса: Қўрғонда 6 оила яшайди, дўкон ва мактаб йўқ, кичикроқ поликлиника эса кўп ҳолларда ёпиқ туради. Одамлар озик-овқат харид қилиш учун Томди туманига боришади.

Қаламбай Алдияровнинг фермаси Қинир қишлоғи яқинида жойлашган бўлиб, асосан туя етиштиришга ихтисослашган. Унда 35 та туя, 100 та қўй, 40 та эски ва 4 та сигир бор. Қаламбайнинг оилавий фермаси ўзининг шубати – туя ситидан тайёрланган ичимлиги билан машхур, уни тайёрлаш учун аёллар масъул. Яйловда иккита қудуқ бор. Бу ерда чорва молларини сотиш учун ихтисослашган бозор йўқ, маҳаллий аҳоли ва олиб сотарлар мол ва гўштни Қаламбайдан анча арзон нархда – 40 минг сўмдан (4 АҚШ доллариға яқин) харид қилишади. Сув муаммоси кескин, яна қудуқлар зарур. Ветеринар бор. Янги туғилган қўзиларнинг йўқотилиши – йилига 20 бошга яқин. Подадан қолиб кетган қўзиларни асосан тулкилар ва ёввойи мушуклар олиб кетади. Аҳоли ов қилмайди, аёллар ёввойи гиёҳларни (исирик (*peganumharmala*), шувоқ (*Artemisia terra alba*) ва тиканак (*Alhagi pseudoalhagi*)) жуда камдан-кам ҳолларда йиғади. Этник таркиби – 100% қозоқлар.

Ҳамжамият номи:	Ажириқти	Яқинда жойлашган ШТГгача бўлган масофа:	ШТГ#105 гача 14 км
Аҳолиси / оилалар сони:	857/193	Мобил алоқа қамрови:	GSM-стандарти (Ucell, UMS, Uzmobilye) CDMA-стандарти (Uzmobilye)
Асосий иқтисодий фаолият / тирикчилик манбалари:	Чорвачилик ва давлат секторида ишлаш.		
Миграция ёки бошқа сабабларга кўра йил давомида аҳоли	Иқтисодий имкониятлар йўқлиги сабабли қисқармоқда.	Электр энергиясининг етказиб берилиши:	Марказий электр тармоғи

сони ўзгарадими?			
Маҳаллий ўзини-ўзи бошқариш тузилмаси (ҳокимлик ёки маҳалла раислари ва ҳ.к.):	Актау қишлоғи	Сув таъминоти:	Насосли сув таъминоти
Мактаблар сони ва уларнинг тури (бошланғич, ўрта):	1 та мактаб (бошланғич, ўрта), 1 та болалар боғчаси	Асосий иқтисодий фаолият турлари:	Йирик шохли чорвални етиштириш
Аёлларнинг кўникмалари:	Уй бекалари; давлат хизматида ишлайди, сут/чорвачилик маҳсулотларини қайта ишлаш билан шуғулланади.	Маҳаллий аҳоли томонидан Лойиҳа ҳудудининг фойдаланиши:	Чорва молларини боқишдан ташқари конкрет фойдаланиш йўқ.
Тиббий муассасалар сони ва уларнинг турлари:	Кичикроқ тиббий клиника	Асосий хўжалик фаолияти объектлари (бозорлар, дўконлар ва ҳ.к.):	1 та дўкон
Асосий муаммолар:	Коммунал сув таъминотининг йўқлиги, қишла иситиш тизими йўқ, инфратузилма, хусусан, банклар йўқ.		
<p>Хулоса: Ажириқти қишлоғи Эски ва Янги Томди орасида жойлашган бўлиб, Қинир қишлоғи билан бирга Актау маҳалла фуқаролари йиғинига қарайди. Қишлоқда 857 нафар фуқаро истиқомат қилади. Одамлар бу ҳудудда қадимдан яшаган, қудуқ атрофларини кўчманчи чорвадорлар эгаллаган. 1950-60 йилларда бу ерда Балиманов номидаги колхоз ташкил қилинган.</p> <p>Қишлоқда ичимлик суви ва электр энергияси доим бор. Шунингдек мактаб ва болалар боғчаси ҳам бор. Ишчи кучининг қамрови 40% га яқинни ташкил қилади, аҳолининг яна 40% чорвачиликда ўзини-ўзи банд қилган, кўпчилик ҳовлисида қўй, эчки, мол ва от боқади.</p> <p>Собиқ Балиманов номидаги колхоздан 4 та фермер («Мирзатай Бекатай» фермаси, «Абдубакижанхтжан» МЧЖ, «Мадина Синдбад» фермаси, «Айсултан Данабек» фермаси) Лойиҳа ҳудудида ёки яқин ҳудудларда яйловларга эга. Этник таркиби: 80% қозоқлар, 10; ўзбеклар ва 10% қорақалпоқлар.</p>			
Фотосуратлар			
<div></div>			

Ҳамжамият номи:	Янги Томди	Яқинда жойлашган ШТГгача бўлган масофа:	ШТГ#82 гача 13 км
Аҳолиси / оилалар сони:	989 / 170	Мобил алоқа қамрови:	GSM-станданти (Beeline, Ucell, UMS, Uzmobil) CDMA-станданти (Uzmobil)

Асосий иқтисодий фаолият / тирикчилик манбалари:	Йирик шохли чорва молларини етиштириш		
Миграция ёки бошқа сабабларга кўра йил давомида аҳоли сони ўзгарадими?	Кичикроқ қўрғонлар ва қўшни туманлардан миграция сабабли аҳоли сони ошмоқда	Электр энергиясининг етказиб берилиши:	Марказий электр тармоғи
Маҳаллий ўзини-ўзи бошқариш тузилмаси (ҳокимлик ёки маҳалла раислари ва ҳ.к.):	Томдибулоқ қишлоғи	Сув таъминоти:	Қудуқ/ер ости сувлари учун скважина
Мактаблар сони ва уларнинг тури (бошланғич, ўрта):	Бошланғич мактаб	Асосий иқтисодий фаолият турлари:	Йирик шохли молларни етиштириш
Аёлларнинг кўникмалари:	Уй бекалари; давлат хизматида ишлайди, сут/чорвачилик маҳсулотларини қайта ишлаш билан шуғулланади	Маҳаллий аҳоли томонидан Лойиҳа ҳудудининг фойдаланиши:	Чорва молларини боқишдан ташқари конкрет фойдаланиш йўқ.
Тиббий муассасалар сони ва уларнинг турлари:	Кичикроқ тиббий клиника	Асосий хўжалик фаолияти объектлари (бозорлар, дўконлар ва ҳ.к.):	2 та бозор, банк, кафетерий
Асосий муаммолар:	Коммунал сув таъминотининг етишмаслиги ва ҳ.к.		
<p>Хулоса: Янги Томди қўрғони Томди тумани маркази ҳисобланади. Бу ерда туманнинг барча маъмурий бинолари ва муассасалари жойлашган. Қишлоқ электр таъминоти ва ичимлик суви учун муҳандислик тармоқлари билан таъминланган. Аҳолиси – 989 киши. Бошқа туманлардан фарқли ўлароқ, бу ерда аҳоли сони асосан давлат муассасаларига ишлашга келувчилар ҳисобидан ошмоқда. Қозоқлар этник кўпчиликни ташкил қилади (85%). 2017 йилда фермалар ёпилиб, ҳокимлик ерга аукцион эълон қила бошлаганида, бошқа ҳудудлардаги фермерлар Актау тоғи ёнида ер олган.</p>			
Фотосуратлар			
<div><div><p>Снимок сделан Samsung Triple Camera</p></div><div><p>Снимок сделан Samsung Triple Camera</p></div></div>			

Ҳамжамият номи:	Роҳат	Яқинда жойлашган ШТГгача бўлган масофа:	ШТГ #1 гача 13 км
------------------------	-------	--	-------------------

Аҳолиси / оилалар сони:	573 / 281	Мобил алоқа қамрови:	GSM-стандарти (Beeline, Ucell, UMS, Uzmobility) CDMA-стандарти (Uzmobility)
Асосий иқтисодий фаолият / тирикчилик манбалари:	Йирик шохли чорва молларини етиштириш		
Миграция ёки бошқа сабабларга кўра йил давомида аҳоли сони ўзгарадими?	йўқ	Электр энергиясининг етказиб берилиши:	Марказий электр тармоғи
Маҳаллий ўзини-ўзи бошқариш тузилмаси (ҳокимлик ёки маҳалла раислари ва ҳ.к.):	Томдибулоқ қишлоғи	Сув таъминоти:	Зарафшондан келадиган қувур ва тортиб олинадиган сув
Мактаблар сони ва уларнинг тури (бошланғич, ўрта):	1 та бошланғич мактаб	Асосий иқтисодий фаолият турлари:	Йирик шохли чорва молларини етиштириш
Аёлларнинг кўникмалари:	Уй ишлари, мактаб ўқитувчилари, ҳамширалар	Маҳаллий аҳоли томонидан Лойиҳа ҳудудининг фойдаланиши:	Чорва молларини боқидан ташқари конкрет фойдаланиш йўқ.
Тиббий муассасалар сони ва уларнинг турлари:	Кичикроқ тиббий клиника	Асосий хўжалик фаолияти объектлари (бозорлар, дўконлар ва ҳ.к.):	1 та дўкон
Асосий муаммолар:	Коммунал сув таъминотининг йўқлиги, қишда иситиш тизимининг йўқлиги, сувнинг паст сифати		
<p>Хулоса: Роҳат қишлоғи Зарафшон шаҳридан жанубга 6 км масофада жойлашган. Аҳоли сони 573 кишини ташкил қилади. Қўрғон 1971 йилда Томди совхозини фермаси атрофида ташкил қилинган. Қишлоқда мактаб, кичикроқ клиника бор. Электр энергияси доимий, сув Амударёдан олинади. Расман 440 киши ишлайди, улардан 180 нафари Навоий конида ишлайди. 8 та фермер фаолият кўрсатади.</p> <p>Аҳолининг этник таркибини 75% қozoқлар, 20% ўзбеклар ва 5% қорақалпоқлар ташкил қилади. Респондентлар тилга олган ижтимоий заифлар орасида ногиронлиги бор 13 киши бор, 22 киши – кам таъминланган оилаларнинг аъзолари ва ёлғиз қария.</p> <p>Роҳат Лойиҳа ҳудудидан узоқда жойлашган, аҳоли шамол электр станцияси қурилишига қарши эмас. Роҳатда ер ва яйловлар борасида асосан маҳаллий чорвадорлар ва ерга узоқ муддатли субижараси бўлган фермерлар орасида низолар чиқиб туради. Аҳоли дуч келадиган асосий муаммо табиий газ ва ичимлик сувининг етишмаслиги. Ичимлик сувининг яқин манбаи аҳоли пунктдан 5-6 км масофада, Зарафшон шаҳрида жойлашган. Маҳаллий аҳоли сувни юк машиналарида/автомобилларда олиб келади, бу энг муҳим муаммо бўлиб қолмоқда.</p>			
Фотосуратлар			

5.2 Фермерлар ва чорвадорларнинг ижтимоий-иқтисодий аҳволи

Фермерлар билан ўзаро алоқалар натижасида қуйидагиларни аниқлашга муваффақ бўлинди. Тўқизта фермер Лойиҳа ҳудудида ўнта ер участкасини ижарага олган, бир фермер (3-Фермер) 3 ва 10 субижара шартномаларини тузган. Субижара шартномасига кўра, 3, 4, 5, 6, 8 ва 10 ер участкалари Лойиҳа инфратузилмасининг ичида жойлашган. Шундай қилиб, бешта фермер ва чорвачилик уй хўжаликларига таъсир кўрсатилади: Лойиҳа инфратузилмаси субижара ҳақидаги олти келишувни қамраб олган, 3-Фермер эса 3 ва 10 субижара шартномасига эга. Барча манфаатдор шахслар – фермерлар, чорвадорлар ва қишлоқ хўжалик ишчилари билан консультациялар ўтказилган.

Ахборот олиш учун чўпонлар билан ўзаро алоқа қилганда айрим қийинчиликлар юзага келди, чунки улар ўз жойларида жисмонан йўқ бўлганлар, ёки уларда мобил алоқа бўлмаган. Шунга қарамасдан, ТМТРни тайёрлаш даврида бешта чўпон ҳамда 6-Фермер билан ҳамкорлик қилувчи тўрт нафар ишчи билан ишланди. 9-Фермада яна бир чўпон ишлайди, бироқ у билан мобил телефон алоқаси йўқлиги сабабли боғлана олмадик, унинг ҳаракат йўналишини эса сўровни ташкил қилиш учун аниқлаш одатда қийин бўлади. Тадқиқот гуруҳи 2021 йилнинг август/сентябрь ойларида Лойиҳа ҳудудида бир неча марта бўлди, аммо 9-фермернинг чўпони билан мулоқот қила олмади.

Фермерларнинг жорий ижтимоий-иқтисодий аҳволи хулосаси 5.1-жадвалда, чорвадорлар ва қишлоқ хўжалик ишчиларининг аҳволи эса 5.2-жадвалда келтирилган. Ахборот 2021 йил август-сентябрь ойларида фермерлар билан улар яшайдиган жойларда шахсий учрашувлар чоғида уй хўжаликларини сўровдан ўтказиш асосида тақдим этилди.

Лойиҳа ҳудудида қишлоқ хўжалик экинларини етиштириш учун ерлар йўқ. Лойиҳа ҳудудида ва субижара участкаларида вақти-вақти билан овлаш мумкин, бироқ бу ерда ёввойи ҳайвонлар кам, яйловлар эса, одатда, ёмон сифатли бўлиб, фақат оз миқдордаги чорвани ем билан таъминлаши мумкин. Маҳаллий ҳамжамиятлар аҳолиси Лойиҳа ҳудудидан фойдаланиши мумкин, бироқ ҳамжамиятлар ва яқин атрофда жойлашадиган ШТГ орасидаги масофа катта эканини (4,2 км дан 35 км гача) ҳисобга олган ҳолда, бунинг эҳтимоли кам. Лойиҳа ҳудудига кириш турли тупроқ йўллар орқали амалга оширилади, кўп ҳолларда уларнинг ҳолати ёмон бўлиб, тўлиқ юритмали транспорт воситаларидан фойдаланишни талаб қилади. Фермерлар ва чўпонларнинг чорвани боқиш схемалари фарқ қилади; фермерлар ва чорвадорлар Лойиҳа амалга ошириладиган зонада, шу жумладан чорванинг катта қисми кучли аёзлар сабабли йўқотилиши мумкин бўлган (чорва музлаб қолади) қиш ойларида мавжуд.

Лойиҳа ҳудудида қўйлар, эчкилар, йирик шохли мол ва от боқилади (2021 йил декабрь ҳолатига кўра), ҳудудда фаолият кўрсатадиган фермерларга жами 1700 та қўй, 230 та эчки, 150 бош йирик шохли мол ва 40 та от тегишли. Одатда, ҳар бир чўпон 100-450 та қўй ва 20-110 та эчки учун жавобгар бўлади.

5.1-Жадвалда энг ёмон ҳолатда ушбу жониворлар участкада бўлиши мумкин бўлганида ҳар бир фермер эгалик қиладиган жониворлар сони кўрсатилган.

5.1-Жадвал. Лойиҳа ҳудудидаги чорва моллари сони

Ижара шартномасининг рақами	Чўпонлар сони	Қўйлар	Эчкилар	Йирик шохли мол	Отлар
1	2	200	0	0	0
2	1	350	0	0	0
3+10	0	0	0	0	0
4	1	0	0	0	0
5	1	450	0	0	0
6	1	200	100	150	40
7	1	250	20	0	60**
8	1	150	0	0	0
9	0	100	110	0	0
ЖАМИ	7*	1,700	230	150	40

* бир чўпон 5 ва 8 участкаларда ишлайди

** ижарачилар билан интервьюларнинг биринчи раундида тилга олинмади

Одатда, чўпонлар чорва боқилган ҳақиқий кунлар сонидан қатъи назар, фермердан ҳар ойда тўлов олади. Чўпонлар ҳам уй ҳавони боши билан (масалан, 10-15 та қўй) ёки нақд пул шаклида (бир қўйнинг нархи 80-100 АҚШ доллари атрофида) ойлик мукофот олиши мумкин. Фермерлар турли сабабларга кўра, Лойиҳа ҳудудига/ҳудудидан миграция қиладиган чўпонларнинг юқори даражада келиб-келиши муаммосига дуч келади.

Чўпонлар ўз иш берувчиси орқали тиббий хизматлардан фойдалана олмайди, чунки улар билан расмий шартномаларни тузишмайди, улар оғзаки келишувлар асосида ҳаракат қиладди, бироқ давлат тиббий хизмати улар учун имконли. Чўпонлар бошқа жойда муқобил (чорвачилик ёки бошқа юқори малакани талаб қилмайдиган) ишни топиши мумкин. Чўпонлик иши яхши тўланмаса-да ва унча ёқимли бўлмаса-да, одатда фермерлар йил давомида чўпонга эҳтиёж сезади. Фермерлар чўпонлар билан муносабатларни ушлаб туришга ҳаракат қиладди, аммо бу қийин, чунки улар тўлаши мумкин бўлган сумма унча катта бўлмайди, бунинг устига чўпонлар учун бошпаналарнинг шароити яхши эмас, умуман олганда, улар учун молиявий ресурслар чекланган.

Фермерлар ва чорвадорлар билан муҳокамалар давомида қуйидагилар аниқланди:

- 1, 2, 6 ва 7 субижара шартномаларига эга фермерлар йил давомида Лойиҳа ҳудудидан фойдаланади.
- 5-субижара келишувига эга фермер Лойиҳа ҳудудидан ёзда фойдаланади.
- 8 ва 9 субижара келишувларига эга фермерлар Лойиҳа ҳудудидан қишда фойдаланади.
- 3-фермер 3 ва 10 субижара келишувларига эга, 4-фермер эса чорвани Лойиҳа ҳудудида боқмайди.

Фермерлар ва чорвадорлар билан 2021 йил декабрда ўтказилган муҳокамалар қуйидагиларни аниқлади:

- Улар эга бўлган қўй ва эчкилардан йилига қарийб 7% ни йўқотишади, буни гобал нобуд бўлиш кўрсаткичлари билан тенглаштира бўлади. Далада нобуд бўлган уй чорваси, касаллик аниқлангунга қадар сўйиш мумкин бўлса-да, кўмилади. Сўнгги пайтларда, айниқса 2021 йил апрелидаги қаттиқ аёзлар сабабли жониворларнинг нобуд бўлиши ошди. Ўшанда музлаб қолган жониворлар ерга ёпишиб қолган.
- Баъзи фермерлар ва чўпонлар чорвага ёрдам бериш учун итлардан фойдаланади.
- Фермерларда тегишли қурилмалар (чорва учун қўтон) бор жойларда жониворларни аёздан ҳимоя қилиш даражаси анча юқори, нобуд бўлиш даражаси эса сезиларли даражада паст.
- Баъзан жониворлар очиқ жойда қолдирилади (“экспансив чорвадорлик”) ва фақат экстремал об-ҳаво шароитларида йиғилади. Бошқа фермаларда чўпонлар ҳар куни эрта тонгда қўтонни тарк этади (жониворлар тунда тўпланган) ва фермага қайтаётганда кун якунигача участка бўйлаб ҳаракатланади. Кундузи чўпонлар чорва билан волади ва фермага уларга сув ичириш учун қайтишади, чунки табиий сув манбалари йўқ.

5.2-Жадвал. Лойиҳани амалга ошириш зонасида фаолият кўрсатувчи фермерларнинг ижтимоий-иқтисодий аҳволи бўйича қисқа обзор

Интервью ўтказилган жой	Фермер ва субижара шартномаси	Қисқача ижтимоий-иқтисодий мақом
Зарафшон ҳокимлиги	1-субижара шартномасига эга фермер	<p>Навоий вилоятининг Хазир туманилик фермер оила бошлиғи, 2018 йилдан буён Фермер хўжалигини ижара ҳуқуқи асосида юритади, ҳозир Зарафшон шаҳрида яшайди. Миллати ўзбек, ўрта маълумотли. Оилали, иккита ўғли бор, фарзандларининг ҳам ўз оилалари бор (уй хўжалигида иккита оила). Оилада ногиронлиги бор кишилар йўқ. Томди туман ҳокимлиги ерни ижарага берган, фермер Томди туман солиқ инспекциясига солиқларни тўлайди. Фермернинг активида: бир ферма, 200 та қўй, иккита бостирма, чорва сақланадиган жой, <u>Лойиҳа ҳудудида фаол ишлайдиган иккита чўпон</u>. Аккумулятордан ёритиш учун, суюлтирилган газ овқат тайёрлаш учун ишлатилади. Худуддан йил давомида фойдаланилади.</p> <p>Фермер Зарафшонда яшайди, коммунал сув таъминоти, ювиладиган умумий ҳожатхонага эга. Фермер Golden Mining компаниясида ишлайди, иш ҳақида ойига қарийб 7 млн сўмни (700 АҚШ доллариغا яқин) ташкил қилади. Ферманинг даромадини қўйлар подасини кенгайтиришга йўналтиради. Уни қурилиш давридаги ишлаш бўйича таклиф қизиқтирмайди. Унинг фикрича, бирортаям аёл вақтинчалик ишдан манфаатдор бўлмайди. Аёллар уй хўжалигига ҳеч қандай даромад келтирмайди дейди.</p>
Зарафшон ҳокимлиги	2-субижара шартномасига эга фермер	<p>Фермер оила бошлиғи, у 2019 йилдан буён фермани ижара шартномаси асосида юритади. Оилали, 3 нафар ўғли бор (10, 8 ва 1 ёшда). Оилада ногиронлиги бор кишилар йўқ. Миллати қozoқ, ўрта маълумотли. Томди қўғонида яшайди. Ердан фойдаланишга рухсатномани Томди туман ҳокимлиги берган, солиқларни Томди солиқ инспекциясига тўлайди. Фермернинг активида: бир ферма, 350 бош қўй, участкада кўчма контейнер, чорва учун иккита қўтон. <u>Лойиҳа ҳудудида фермернинг бир (янги) чўпони ишлайди</u>. Илгари қўйларни боқишга унга акаси ёрдам берган. Худуддан йил давомида фойдаланилади.</p> <p>Фермер Томдида яшайди, сувни қудуқдан олади, канализацияга уланмаган ҳожатхона, ёритиш учун аккумулятор ва овқат тайёрлаш учун суюлтирилган газ бор. Уй хўжалигига даромад фермерлик фаолиятдан тушади, у ҳар йили ўртача 50 бош қўйни сотади. Уйдаги энг қиммат буюмлар: уй, автомобиль, маиший техника.</p>
Зарафшон ҳокимлиги	3 ва 10 субижара шартномасига эга 3-фермер (қўйида 4-фермер бўйича изоҳга ҳам қаранг)	<p>Фермер оила бошлиғи, 2017 йилдан буён иккита субижара шартномасининг эгаси. Оилали, иккита қизи бор (10 ва 14 ёшда). Оидала ногиронлиги бор кишилар йўқ. Миллати ўзбек, ўрта маълумотли, Зарафшонда яшайди. Томди туман ҳокимлиги ерни ижарага берган, ҳар йили Томди туман солиқ инспекциясига йиллик ижара ҳақини тўлайди.</p> <p>Активида: участкада битта қурилма (чорва боқилаётган пайтда ундан кун давомида фойдаланилади), 150 та эчки, 2000 та қўй, 2 та эшак, 3 та от. Фермер лойиҳа ҳудудида яшамайди, унинг қўлида иккита чўпон (қариндош эмас) ишлайди. Фермер Лойиҳа ҳудудида чорвани боқмайди. Лойиҳа ҳудудида бўлган пайтида фермер ёритиш учун аккумулятордан ва овқат тайёрлаш учун суюлтирилган газдан фойдаланади.</p> <p>Зарафшон шаҳрида яшар экан, фермер коммунал сув таъминотидан ва ювиладиган жамоат ҳожатхонасидан фойдаланади. 2021 йилнинг 13-14 март кунлари қутилмаганда кучли совуқ бўлган, натижада фермер 320 та қўйини йўқотган. Бу ҳолат уни депрессияга туширган ва фермер тиббий муассасада даволанган. Унинг ўртача даромади ойига 15-20 млн сўмни (ойига 1500-2000 АҚШ долларини) ташкил қилади. Даромад чорвачилиқдан, у ишлайдиган қурилиш компаниясидан, ёнилғи қўйиш станциясидан ва газ ускунасини ўрнатиш бўйича устахонадан тушади. Уйдаги энг қиммат буюмлар – уй, машина ва маиший техника. У озиқ-овқатга ва маиший харажатларга ойига 5-6 млн сўм (ойига 500-600 АҚШ доллари) сарфлайди, қарзлари йўқ. Фермер қурилиш пайтида таклиф қилинадиган ишдан манфаатдор, шунингдек субпудратчи сифатида ариза беришга ҳам тайёр, чунки қурилиш компаниясида улушга эга.</p>
Интервью ўтказилган	Фермер ва субижара	Қисқача ижтимоий-иқтисодий мақом

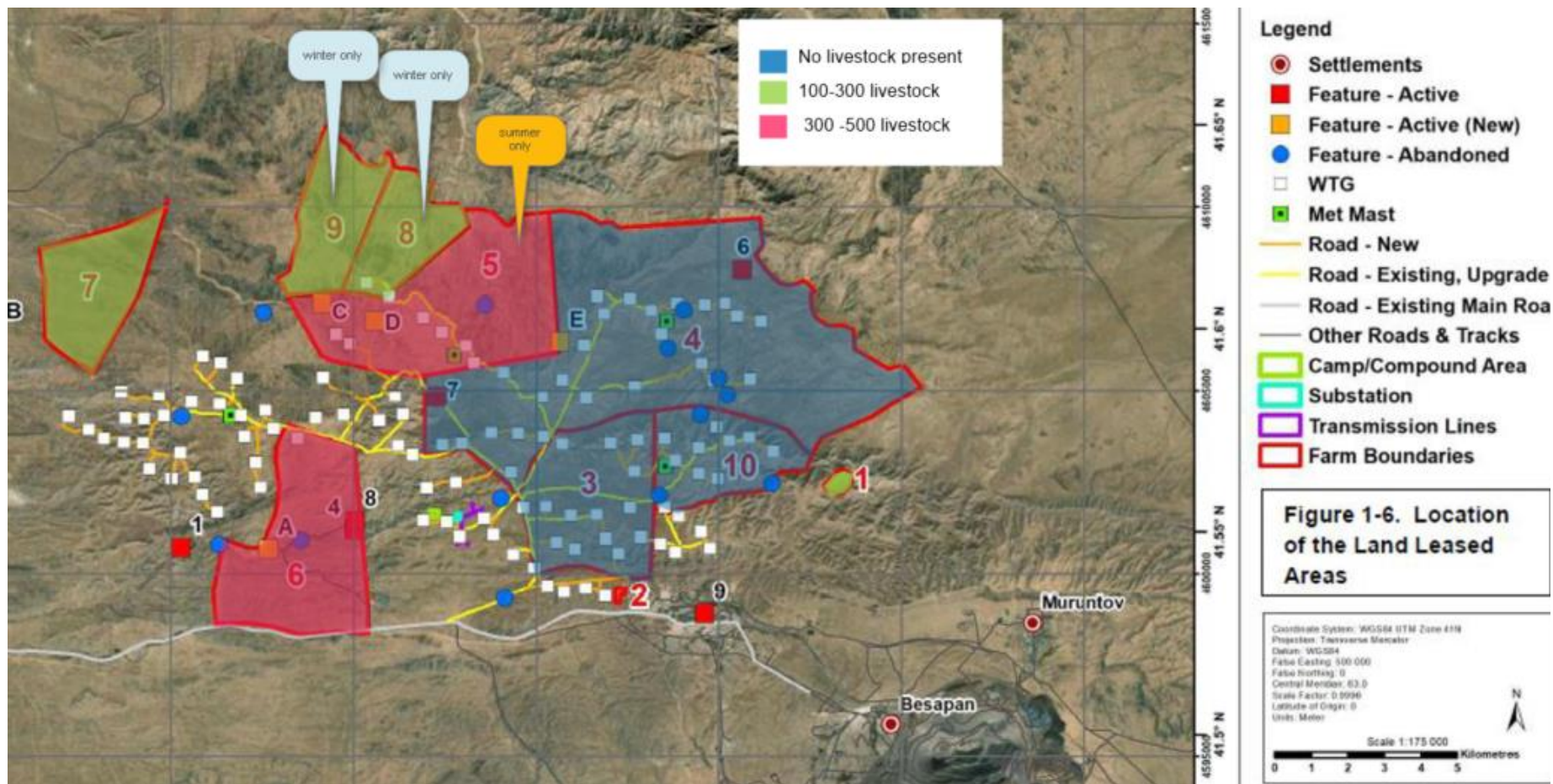
жой	шартномаси	
Зарафшон ҳокимлиги	4-субижара шартномасига эга фермер	<p>Фермер оилали, иккита қизи бор (7 ва 9 ёшда). Оилада ногиронлиги бор кишилар йўқ. Миллати тожик, олий маълумотли. Зарафшон шаҳрида яшайди. 2017 йилдан буён субижара шартномасига эга. Томди туман ҳокимлиги ерни ижарага берган, фермер ҳар йили ижара ҳақини тўлайди. Фермернинг активида: 1500 бош қўй, 4 та от, томсиз битта қурилма ва қўтон бор, унинг ҳудудидан чорва боқилаётган пайтда кун давомида фойдаланилади. Лойиҳа ҳудудидида жойлашган фермага чўпон ёллашни режалаштирган.</p> <p>Фермер асосан Зарафшон шаҳрида яшайди, коммунал сув таъминоти ва ювиладиган жамоат ҳожатхонасига эга. 2021 йилнинг 13-14 март кунлари тўсатдан кучли совуқ бўлган ва фермер 220 та қўй ва 400 та қўзисини йўқотган. Яқинда фермер чорвачилик участкасини таъмирлади. Лойиҳа ҳудудидида фермер ёритиш учун аккумулятордан, овқат тайёрлаш учун суюлтирилган газдан фойдаланади. Ўртача даромади фойдали қазилмаларни қазиб чиқаришдан иш ҳақи кўринишида қарийб 13 млн сўмни (ойига 1300 АҚШ доллари) ва чорвачиликдан қарийб 15 млн сўмни (ойига 1500 АҚШ доллари) ташкил қилади. Уйдаги энг қиммат буюмлар – машина, уй, маиший техника. Асосий харажатлар уй хўжалигига, фермани кенгайтиришга ва чорвани бошқа ҳудудларда боқадиган бешта чўпонга иш ҳақи тўлашга тўғри келади. Қарзлари йўқ.</p> <p><u>Фермер Лойиҳа ҳудудидида чорва боқмайди</u> (яйловлар сифати пастлиги туфайли), унинг чўпонлари бошқа жойларда яхшироқ яйловларни излайди.</p>
<p><i>ИЗОҲ: 3 ва 4 фермер Учқудуқнинг янги туманидаги (Лойиҳа зонасидан шимоли-ғарбда) яйловлардан фойдаланади. Уларда кўп миқдорда қўй (1000 дан ортиқ) бор, подаларини ўтлари яхши ҳудудга кўчирган. Уларнинг яйловлари ҳеч қандай зарар кўрмаган, фермерлар фермага қайтмайди, охириги икки йилни янги участкада ўтказишган. Сўров давомида фермерлар келаси йили Лойиҳа амалга ошириладиган зонадаги фермага 500 га яқин қўй олиб киришни режалаштирмоқда.</i></p>		
Зарафшон ҳокимлиги	5-субижара шартномасига эга фермер	<p>Фермер оила бошлиғи, субижара шартномасига эга. Хотини ва ўғли (36 ёш) билан яшайди, миллати қozoқ, оилада қozoқ тилида гапиришади. Самарқанд қишлоқ хўжалик университетини тамомлаган. Томди туман ҳокимлиги орқали 2017 йилдан буён ижарадан фойдаланади, ердан фойдаланганлик учун ҳар йили ижара ҳақини тўлайди.</p> <p>Фермернинг активида: участкада бир бостирма, чорвани сақлаш учун хона ва қудуқ. Бостирмадан чорва ушбу ҳудудда боқилаётган пайтда бутун кун давомида фойдаланилади. 450 та қўй ва 10 та от бор. 8-фермерга ишлайдиган бир чўпон – уларнинг ҳеч бирининг оила аъзоси эмас. Чўпон Лойиҳа ҳудудидида ишлайди.</p> <p>Фермер Зарафшон шаҳрида яшайди. Коммунал сув таъминоти ва ювиладиган жамоат ҳожатхонасидан фойдаланади. 2021 йил 13-14 мартда кутилмаганда кучли совуқ бўлди ва фермер 320 та қўйини йўқотди. Фермер Лойиҳа ҳудудидида ёритиш учун аккумулятордан ва овқат тайёрлаш учун ёзда суюлтирилган газдан, қишда ўтиндан фойдаланади.</p> <p>Оиланинг даромади фермер ва хотинининг пенсиясидан (ойига 4,5 млн сўм (450 АҚШ доллари)), ўғлининг иш ҳақидан (олтин қазиб чиқариш соҳасида ишлайди) ва йилига 30-40 бош қўйни сотишдан шаклланади. Уйдаги энг қиммат буюмлар: автомобиль, уй, маиший техника. Уй хўжалигининг харажатлари озиқ-овқатга, коммунал харажатларга, бензинга ойига 3-4 млн сўмни (300-400 АҚШ доллари) ташкил қилади. Қарзлари йўқ. Фермер қурилиш давридаги иш тақлифидан манфаатдор, унинг фикрича вақтинчалик иш аёлларни қизиқтирмайди.</p>
Интервью ўтказилган жой	Фермер ва субижара шартномаси	Қисқача ижтимоий-иқтисодий мақом
Тошкент, жамоат жойи	6-субижара шартномасига эга фермер	<p>Фермер уй хўжалигининг раҳбари ҳисобланади, фермага ижара шартномасига эга. Оилали, иккита ўғли (17 ва 12 ёшда) ва қизи (19 ёшда) бор. Оилада ногиронлиги бор кишилар йўқ. Миллати ўзбек, ўрта маълумотли. Зарафшон шаҳрида яшайди. Ердан 2017 йилдан буён фойдаланади – Томди туман ҳокимлиги субижара шартномасини тақдим этган, фермер йиллик ижара ҳақини</p>

		<p>тўлайди.</p> <p>Фермернинг активида: битта бостирма, чорва учун учта қўтон ва участкада суғориладиган иссқхона. Худуддан доимий фойдаланилади. 100 та эски, 200 та қўй, 150 та сигир ва 40 та от. Лойиҳа ҳудудида битта чўпон ишлайди, фермада 4 та ишчи ишлайди. Чўпон ва ишчилар оила аъзолари эмас, уларда алоқа учун телефон йўқ.</p> <p>Фермер Зарафшон шаҳрида яшайди. Коммунал сув таъминоти ва ювиладиган жамоат ҳожатхонасидан фойдаланади. 2021 йил 13-14 мартда кутилмаганда қаттиқ совуқ бўлган ва фермер 300 та сигирини йўқотган. У зарарни қоплаш учун ссуда олган. Фермер лойиҳа ҳудудида ёритиш ва бошқа қишлоқ хўжалик эҳтиёжлари учун ҳудудий электр линиясидан, овқат тайёрлаш учун суюлтирилган газдан фойдаланади. Бизнесдан оладиган қатор даромад манбаларини тилга олди, бироқ рақамларни айтмади. Уйдаги энг қиммат буюмлар: автомобиль, уй, маиший техника. Фермер қурилиш пайтида иш таклифига қизиқмади, унинг фикрича, аёллар ҳам вақтинчалик ишдан манфаатдор бўлмайди.</p>
Зарафшон ҳокимлиги	7-субижара шартномасига эга фермер	<p>Фермер оила бошлиғи, фермага ижара шартномаси бор. Оилали, ўғли (25), эгизаклари (24 ёш) ва қизи (17 ёш) бор. Оилада ногиронлиги бор кишилар йўқ. Миллати ўзбек, ўрта маълумотли. Зарафшон шаҳрида яшайди. 2017 йилда Томди туман ҳокимлиги қишлоқ хўжалик ерларини ижарага тақдим этган, фермер йиллик ижара ҳақини тўлайди.</p> <p>Фермернинг активида: битта бостирма, чорва учун қўтонлар, участкада жойлашган иккита қудуқ, худуддан кун давомида чорва молларини боқиш учун фойдаланилади. 20 та эчки ва 250 та қўй. Битта чўпон бор, миллати рус, оиласиз, Лойиҳа ҳудудида ишлайди, мобил телефони йўқ.</p> <p>Фермер Зарафшон шаҳрида яшайди. Коммунал сув таъминоти ва ювиладиган жамоат ҳожатхонасидан фойдаланади. 2021 йил 13-14 мартда кутилмаганда қаттиқ совуқ бўлган ва фермер 173 та қўзисини йўқотган. У қўйлар сонини оширишга 170 млн сўм (17 000 АҚШ доллари) миқдорида кредит олган. Фермер лойиҳа ҳудудида ёритиш учун аккумулятордан, овқат тайёрлаш учун суюлтирилган газдан фойдаланади. Ўртача шахсий ойлик даромади 6,5 млн сўмга яқин (650 АҚШ доллари) плюс бошқа манбалар ҳам бор (кўрсатилмади), Шунингдек, даромад чорвачилиқдан ҳам тушади, бундан ташқари у шаҳар коммунал хўжалиги тизимида ишлайди. Уйдаги энг қиммат буюмлар: автомобиль, уй, маиший техника. Фермер маиший харажатлар учун ойига 5 млн сўм (500 АҚШ доллари) сарфлайди. Фермер қурилиш пайтида иккита ўғли учун иш таклифига қизиқди, унинг фикрича, аёлларни вақтинчалик иш қизиқтирмайди.</p>
Зарафшон ҳокимлиги	8-субижара шартномасига эга фермер	<p>Фермер оила бошлиғи, ферма эгаси. Оилали, қизлари (8 ёш) ва ўғли (12 ёш) бор. Оилада ногиронлиги бор кишилар йўқ. У этник араб, оилада ўзбек тилида гапиришади, ўрта маълумотли. Зарафшон шаҳрида яшайди. 2018 йилда Томди туман ҳокимлиги ижара тақдим этган, фермер йиллик ижара ҳақини тўлайди.</p> <p>Фермернинг активида: битта бостирма ва участка ҳудудида чорва учун қўтон, худуддан кун давомида чорва молларини боқиш учун фойдаланилади. 150 та қўй, от. Битта чўпон бор, у Лойиҳа ҳудудида 5-субижара шартномасига эга фермерга ҳам фаол ишлайди.</p> <p>Фермернинг 5-субижара шартномасига эга фермер билан ҳамкорлик ҳақида оғзаки келишуви бор, ёзда (май-октябрь) улар биргаликда чорвани 8-субижара шартномасига эга фермада боқади, қишда эса 5-участкада боқади.</p> <p>Фермер асосан Зарафшонда яшайди, Коммунал сув таъминоти ва ювиладиган жамоат ҳожатхонасидан фойдаланади. Лойиҳа ҳудудида фермер ёритиш учун аккумулятордан, овқат тайёрлаш учун суюлтирилган газдан фойдаланади. Ўртача даромади (чорвачилиқдан тушадиган даромад ва олтин қазиб чиқарувчи корхонадаги иш ҳақи) ойига 10 млн сўмга яқин (1000 АҚШ доллари). Уйдаги энг қиммат буюмлар: автомобиль, уй, маиший техника. Фермер озиқ-овқат, мактаб харажатлари ва уй учун ойига 2,5 млн сўм (250 АҚШ доллари) сарфлайди. Фермернинг қарзи бор (40 млн сўм, 4000 АҚШ долларига яқин). Фермер қурилиш пайтида ҳайдовчи лавозимида ишлашга, хотини эса тиббий ходимликка қизиқди.</p>
Интервью ўтказилган жой	Фермер ва субижара шартномаси	Қисқача ижтимоий-иқтисодий мақом
Зарафшон ҳокимлиги	9-субижара шартномасига эга фермер	<p>Фермер оила бошлиғи, субижара шартномасига эга. Ота-онаси билан Зарафшон шаҳрида яшайди. Оилали, иккита ўғли (1 ва 4 ёшда) бор. Оилада ногиронлиги бор кишилар йўқ. Миллати ўзбек, ўрта маълумотли. 2017 йилда Томди туман ҳокимлиги ерни ижара тақдим этган, фермер йиллик ижара ҳақини тўлайди</p>

	<p>Фермернинг активида: 100 та қўй ва 110 та эчки, бостирма, чорва учун қўтон ва участкада қудуқ бор. Участка ҳудудидан сентябрь ойидан апрель ойигача чорва шу ерда бўлганида боқиш учун фойдаланилади. Май ойидан август ойигача чорва бошқа тоғли ҳудудларда боқилади. <u>Фермерга бир чўпон ишлайди</u>, у оила аъзоси эмас. Чўпоннинг мобил телефони йўқ.</p> <p>Фермер Зарафшон шаҳрида яшайди. Коммунал сув таъминоти ва ювиладиган жамоат ҳожатхонасидан фойдаланади. 2021 йил 13-14 мартда кутилмаганда кучли совуқ бўлган ва фермер 50 та қўй ва 50 та эчкисини йўқотган, бу унинг қишлоқ хўжалигидан оладиган 1 йиллик даромадига тенг нобудгарчиликларга олиб келган. Лойиҳа ҳудудида фермер ёритиш учун аккумулятордан, овқат тайёрлаш учун суюлтирилган газдан фойдаланади. Ўртача даромади ойига 5-6 млн сўмни (500-600 АҚШ доллари) ташкил қилади. Даромад чорвачиликдан, қассоб бўлиб ишлашдан (2 млн сўм (200 АҚШ доллари)), хотинининг тикувчилик ишидан (2 млн сўм (200 АҚШ доллари)), ота-онасининг пенсиясидан тушади. Фермерликдан тушадиган даромади одатда йилига 40 млн сўмни (4000 АҚШ доллари) ташкил қилади, аммо бу йил чорва нобуд бўлгани учун даромад йўқ. Уйдаги энг қиммат буюмлар: автомобиль, уй, маиший техника. Фермер озиқ-овқат ва маиший харажатларга ойига 5-6 млн сўм (500-600 АҚШ доллари) сарфлайди. У қўй сотиб олишга 220 млн сўм (22 000 АҚШ доллари) миқдорида кредит олган. У қурилиш даврида таклиф этиладиган ишга қизиқмади. Фермернинг фикрича, вақтинчалик ишга бирортаям аёл қизиқмайди.</p>
--	---

Юқорида келтирилган ахборотга асосланган ҳолда, фермер Лойиҳа ҳудудидан чорвани боқиш мақсадида фойдаланадиган даврларни график кўрсатиш учун харитада Субижара келишувлари бўйича участкаларни намоиш этиш ва кўрсатиш мумкин (5.1-Расмга қаранг).

5.1-Расм. Лойиҳа ҳудуди чорва молларини боқиш учун фойдаланиладиган даврлар иллюстрацияси

5.3-Жадвал. Лойиҳа амалга ошириладиган зонада ишлайдиган чўпонлар ва қишлоқ хўжалик ишчиларининг қисқача ижтимоий-иқтисодий резюмеси

Интервью ўтказилган жой	Фермер ва субижара шартномаси	Қисқача ижтимоий-иқтисодий мақом
Юзма-юз	1-фермернинг чўпонлари	<p>1-чўпон фермага 4 ой илгари келган. Навоий вилоятининг Хатирчи туманидан. Оиласи (хотини ва 4 та боласи) Хатирчида туради. Иш ҳақи ойига 2 млн сўм (200 АҚШ доллари). Чўпон ўрта маълумотли. Хотини – уй бекаси, кичкина болаларига қарайди. Чўпон оиласининг олдига ойда бир марта боради.</p> <p>2-чўпон фермага 5 ой илгари келган. Навоий вилоятининг Хатирчи туманидан. Хотини ва учта боласи (23, 17 ва 16 ёшда) бор. Иш ҳақи ойига 2 млн сўм (200 АҚШ доллари).</p>
Юзма-юз	2-фермернинг чўпонлари	Чўпон — ёш йигит (23 ёшда), фермага яқинда келган. Мактабда умуман ўқимаган. Онаси ва укаси билан Томди қўрғонида яшайди. Иш ҳақи ойига 1,5 млн сўм (150 АҚШ доллари). Унга иши ёқади, бошқа имкониятларни изламайди. Унинг фикрича, ҳамжамиятда қўшимча сув қудуғи бўлса, яхши бўларди.
Юзма-юз	6-фермернинг чўпонлари ва ферма ишчилари	<p>5 нафар ишчи/чорвадор:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Чўпон икки ой ишлаган. У келаси ойда фермани тарк этишни режалаштирмоқда. У Учқудуқдан, оиласи билан қолишни истаяпти. 2. Ферма ишчиси №1. Фермага 5 ой илгари келган. У фермадаги буқалар ва сигирлар (оғилхонада сақланиши) учун жавоб беради. Бу туманга янги келган. Самарқандда туғилган, оиласи Самарқандда яшайди. Хотини ва 2 та боласи бор. Оиласини 2 ойда бир марта кўриб келади. 3. Ферма ишчиси №2. Фермага 5 ой илгари келган. У фермадаги буқалар ва сигирлар (оғилхонада сақланиши) учун жавоб беради. 5 ой илгари фермерникида ишчи бўлиб иш бошлаган. Оиласи ва иккита боласи бор, улар Зарафшонда яшайди. Ойлик иш ҳақи нақд пулда 2 млн сўм (200 АҚШ доллари) миқдорида тўланади. 4. Ферма ишчиси №3. Гапиришдан бош тортди. Биз унинг техник эканини, фермада ҳам, фермернинг Зарафшондаги офисида ҳам ишлашини билиб олдик. 5. Ферма ишчиси №4 – фермернинг ўғли. Фермадаги ишларни мувофиқлаштиради. Уйланмаган, Зарафшонда яшайди.
Юзма-юз	7-фермернинг чўпони	<p>Рус миллатига мансуб чўпон. Зарафшонга 1979 йилда Душанбедан келган. Ажрашган. Хотини ва иккита қизи Россияга кўчиб кетган. Иш ҳақи ойига 1 млн сўм (100 АҚШ доллари).</p> <p>Чўпон бўлғуси Лойиҳа ҳақида яхши маълумотга эга. Кўмак нуқтаи назаридан чўпонларнинг бошпаналарини изоляциялаш учун зарур бўлган қурилиш материалларини (ўраш материаллари) тилга олди. Шунингдек битта қўшимча қудуқ ва беда учун ем участкаси борасида ёрдам зарур.</p>

5.3 Худудда яшовчи кичик этник гуруҳлар

Фермерлар, чўпонлар ва қишлоқ хўжалик ишчиларини ижтимоий-иқтисодий тадқиқ қилиш натижалари бўйича қуйидагилар аниқланди: Лойиҳа ҳудудида асосий миллат вакиллари (ўзбек) жуда кам яшайди, қуйидаги этник гуруҳлар мавжуд:

- 4-субижара шартномасига эга фермер, миллати тожик, олий маълумотли, Зарафшон шаҳрида туради. Субижара шартномаси 2017 йилдан буён амал қилади.
- Томдибулоқ (Қазибек бий) аҳолисининг 80% ни этник қozoқлар ташкил қилади.
- Янги Томди аҳолисининг 85% ни этник қozoқлар ташкил қилади.
- Роҳат аҳолисининг 75% ни этник қozoқлар ташкил қилади.
- 2-Фермер ва 5-Фермернинг миллати қozoқ.
- 2-Фермерга ишлайдиган чўпон (ёлғиз эркак)нинг миллати қozoқ.
- Томдибулоқ (Қазибек бий) аҳолисининг 10%ни қoraқалпоқлар ташкил қилади.
- Роҳат аҳолисининг 5% — қoraқалпоқлар.
- 7-субижара шартномасига эга фермерда миллати рус бўлган чўпон ишлайди.

Ҳар бир кичик этник гуруҳ (тожиклар, қozoқлар, қoraқалпоқлар ва руслар) вакиллари билан уларнинг маданий анъаналарига мувофиқ ўзаро алоқа қилиш учун, агар улар ўзбек тилида гапирмаса / ўқимаса, қатор қўшимча чораларни кўзда тутиш зарур. Улар ўз тилидан фойдаланиши учун уларнинг маданий контекстига оптимал мос келадиган шароитларни таъминлаш ҳамда уларга тушунарли тилда ҳар қандай ёзма ахборотни тақдим этиш назарда тутилган (6.4-Бўлим: «ТМТРни ошкор этиш учун манфаатдор томонлар билан ўзаро муносабатлар бўйича тадбирлар»га қаранг).

6 Манфаатдор томонлар билан ўзаро муносабатлар, консультациялар ва ахборотни ошкор этиш

Ушбу бобнинг мақсади (1) ТМТРни тайёрлаш даврида амалга оширилган ва (2) ТМТРни келгусида ошкор этиш пайтида амалга ошириладиган манфаатдор томонлар билан ўзаро муносабатлар, консультациялар ва ахборотни ошкор этиш бўйича тадбирлар ҳақидаги қисқа маълумотни тақдим этишдан иборат.

6.1 Лойиҳанинг манфаатдор томонлари

Кредиторнинг стандартларига мувофиқ конкрет мавзули соҳаларда бевосита ёки билвосита таъсир кўрсатилиши мумкин бўлган ҳудудларнинг харитасини тузиш учун географик таъсир зонаси таҳлил қилинди. Муайян бирлашган соҳа Лойиҳанинг таъсир соҳасини (ТС) акс эттиради. Тўлиқ ахборот Манфаатдор томонлар билан ўзаро алоқалар режаси (МТУАР)да ва Атроф-муҳитга таъсирни баҳолаш ва ижтимоий масалалар (АМТБИМ)да тақдим этилган бўлиб, қуйидаги жиҳатларнинг кўриб чиқилишини ўз ичига олади:

- Ҳавонинг сифати (масалан, транспорт воситаларидан ташлашлар даражаси ва қурилиш даврида чанг даражаси юқори бўлган эҳтимолий зона).
- Шовқин (масалан, қурилиш ва фойдаланиш даврида шовқин даражаси юқори бўлган эҳтимолий зона).
- Соялар милтиллаши (масалан, ишлаш ва фойдаланиш даврида соялар милтиллашини ҳис қиладиган эҳтимолий зона).

- Визуал (масалан, қурилиш ва фойдаланиш даврида Лойиҳа билан боғлиқ сезиларли визуал таъсирга эга зоналар).
- Экология, биохилмаҳиллик ва экотизим (масалан, ўсимликлардан тозалаш қўриладиган Лойиҳанинг жисмоний таъсири)
- Аҳолининг саломатлиги, хавфсизлиги ва фаровонлиги (масалан, транспорт йўналишлари, ишчилар маҳаллий ҳамжамият билан ўзаро алоқа қилиши мумкин бўлган географик зона).
- Ердан фойдаланиш (масалан, Лойиҳа томонидан вақтинчалик/доимий фойдаланилиши мумкин бўлган ер ва ердан фойдаланиш имкониятига қўйиладиган ҳар қандай чекловлар).

Лойиҳанинг манфаатдор томонлари қуйидаги тоифаларни ўз ичига олади (МТЎАРга қаранг):

- Ўзбекистон вазирликлари ва идоралари:
 - Инвестициялар ва ташқи савдо вазирлиги.
 - Соғлиқни сақлаш вазирлиги.
 - Транспорт вазирлиги.
- Худудий даражадаги давлат бошқаруви органларининг вакиллари:
 - Навоий шаҳри ҳокимлиги.
 - Навоий инвестиция департаменти.
 - Томди туман бошқармаси вакили.
 - Зарафшон шаҳар бошқармаси вакили.
- Зарафшон шаҳар ҳокимлиги.
- Зарафшон кадастр департаменти.
- Экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш Давлат қўмитасининг Зарафшон шаҳар бўлими
- Зарафшон шаҳар геология ва минерал ресурслар қўмитаси.
- Зарафшон шаҳар электр тармоқлари бошқармаси.
- Зарафшон аэропорти маъмурияти.
- Томди тумани ҳокимлиги.
- Томди тумани кадастр бўлими
- Томди тумани Давлат экология қўмитасининг Зарафшон шаҳар бўлими
- ННТ ва жамоат ташкилотлари:
 - «Ноғиронлар жамияти» ННТ (Конимех, Навоий вилояти)
 - «Тўмарис» ННТ Ёшлар маркази (Конимех, Навоий вилояти)
- Зарафшон шаҳри, Томди туманидаги аҳоли пунктлари/маҳаллари аҳолиси ҳамда Мурунгов, Томдибулоқ (Қазибек бий), Янги Томди, Роҳат, Жингилди, Ажириқти, Қинир кичик қўрғонларининг аҳолиси билан консультациялар ўтказилди.
- Юқорида кўрсатилган аҳоли пунктларининг вакиллари, шу жумладан потенциал имконияти заиф одамларни билладиган таълим муассасаларининг вакиллари
- Лойиҳа ҳудудида Субижара шартномаларига эга фермерлар ва чорвадорлар.

6.2 ТМТР ҳақидаги ахборотни тақдим этиш учун фойдаланиладиган ахборот ва ахборотни ошкор этиш усуллари

ТМТРни тайёрлаш учун ўтказилган манфаатдор томонлар билан ўзаро алоқалар бўйича тадбирлар АМТБИМни очиб бериш билан бир вақтда ўтказилди. Қўғоз нусхаларидан фойдаланган ҳолда оғзаки ва визуал тақдим этилган маълумотларни тақдим этиш учун (ҳаммаси ўзбек ва қозоқ тилларига таржима қилинган) ахборотни ошкор этишнинг қуйидаги воситаларидан фойдаланилди:

- Лойиҳа, кичик станция, ҲЭУЛ ва ички йўлларнинг тахмини жойлашуви бўйича якуний режа кўрсатилган катта плакат.

- Лойиҳани, АМТБИМ жараёнини, турли мавзули соҳалар бўйича АМТБИМ натижаларини ҳамда Лойиҳани экологик ва ижтимоий бошқариш режасининг (ЭИБР) мазмунини тақдим этувчи PowerPoint тақдимотлар пакети.
- Лойиҳа бўйича ахборот буклети (янгиланди, чунки ундан АМТБИМнинг дастлабки версиясини тайёрлашда фойдаланилди).
- Шикоятларни кўриб чиқиш механизми ҳақида брошюра.
- Талаблар ва имтиёزلарга мувофиқлик матричасининг оғзаки резюмеси уй хўжаликларини тадқиқ қилиш пайтида Лойиҳа ҳудудида субижара шартномаларига эга фермерларга Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш бўйича бўлғуси қўмита таркиби ҳақидаги батафсил ахборот каби тақдим этилди ва улар билан муҳокама қилинди.

ТМТРни тайёрлаш жараёнида бажарилган ҳар бир вазифа Шикоятларни кўриб чиқиш механизми ҳақидаги хабардорликни ошириш ва Лойиҳа ҳақидаги ахборотни тарқатиш имконияти сифатида фойдаланилди.

Фермерлар билан учрашувлар чоғида ТМТРда Лойиҳанинг таъсир кўрсатиш жадвалларидан фойдаланган ҳолда кутилаётган конкрет йўқотишлар ҳақидаги батафсил маълумотлар, ҳар бир фермер субижара келишувлари доирасида прогноз қилинаётган йўқотишлар фоизини тушунадиган тарзда ошкор қилинди. Чорвачиликни бошқариш концепциясини тайёрлаш давомида қатор қўшимча тадбирлар ўтказилди, улар қуйидаги бўлимга киритилган.

6.3 ТМТРни тайёрлаш пайтида амалга оширилган манфаатдор томонлар билан ўзаро муносабатлар бўйича тадбирларнинг қисқа баёни

ТМТРни тайёрлашга жавлб қилинган манфаатдор томонлар 6.1-Жадвалда тақдим этилган.

Фермерларнинг уй хўжаликлари билан (манфаатдор томонлардан бири сифатида) ўзаро алоқаларга тўхталадиган бўлсак, муҳокамалар уларнинг тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича бўлғуси вариантлар борасидаги афзалликларини ўз ичига олди. Муҳокамани енгиллаштириш ва уни келтириб чиқариш ҳамда ўзаро алоқалар чоғида афзалликларни аниқлаш учун қуйидагилар тилга олинди: сўровда қатнашганлар гуруҳи бу уларнинг якуний танлови бўлмаслиги мумкинлигини ва келгусида улар ҳозирги танловидан қайтиш ҳуқуқига эга эканини аниқ билдирди, уларнинг афзалликлари ҳақида тўпланган маълумотлар эса ТМТРни тайёрлаш мақсадлари учун фойдаланилади.

- Ветеринария ва ҳайвонлар саломатлиги масалалари бўйича техник тайёргарлик ва таълим (касалликлар бор-йўқлигини текшириш, эҳтимолий даволаш усуллари, репродуктив саломатлик ва бошқалар).
- Бозорларда сотиладиган товарлар нархини ошириш учун сут ва гўшти қайта ишлаш бўйича техник тайёргарлик ва таълим.
- Чорвани сақлаш учун қурилиш материалларини тақдим этиш (тўсиқ панжаралари, дарвозалар, устунлар ва ёғоч материаллар).
- Чорвадорлар томонидан фойдаланиладиган бошпаналарнинг сифатини яхшилаш учун қурилиш материалларини тақдим этиш (томга ёпиладиган листлар, ғишт, цемент ва ҳ.к.).
- Қишлоқ хўжалик экинларининг ҳосилдорлигини ошириш масалалари бўйича техник тайёргарлик ва таълим.
- Қишлоқ хўжалик экинлари учун базавий ускуналарни тақдим этиш: қўл асбоблари, ўғитлар, уруғлар (бирор-бир йирик техникани қўшмаган ҳолда).
- Сувни тақсимлаш ва суғориш учун ускуналарни тақдим этиш (пластик водопровод қувурлари, сув насослари, сув насосларини энергия билан таъминлаш учун қуёш панеллари).
- Бошқа вариантлар – ёрдам нимадан иборат бўлиши мумкинлигини аниқ кўрсатиш илтимоси билдирилди.

Аёллар билан муҳокама қилинадиган тирикчилик манбаларини тиклаш вариантлари қуйидаги конкрет чораларни ўз ичига олади:

- Бозорларда сотиладиган товарлар нархини ошириш учун сут ва гўшти қайта ишлаш бўйича техник ўргатиш.
- Сават тўқиш, тикувчилик ва шунга ўхшаш машғулотлар учун ўқув курслари ва материалларни тақдим этиш.
- Томорқанинг (сабзавотлар етиштириш ва майда шохли мол учун томорқа олди участкаларининг) ҳосилдорлигини оширишга ёрдам бериш
- Кичикроқ бозор растаси/дўкони очишга ёрдам бериш.
- Бошқа вариантлар – ёрдам нимадан иборат бўлиши мумкинлигини аниқ кўрсатиш илтимоси билдирилди.

6.1-Жадвал. ТМТРни тайёрлаш жараёнида ўтказилган тадбирлар ва учрашувлар ҳақида жамланма ахборот

Сана	Ўтказилиш жойи	Иштирокчилар	Формати	Муҳокаманинг муҳим жиҳатлари / Хулоса
2021 йил 26 август	Янги Томди ҳокимлиги	Ҳоким (туман маъмуриятининг раҳбари). Инвестициялар бўйича ўринбосар. Фермерлар масалалари бўйича ўринбосар	Томди тумани маъмурияти	<p>Томди тумани раҳбари Лойиҳа ҳақида ижобий фикрда, чунки у маҳаллий аҳоли учун қўшимча иш ўринларини яратади. Маҳаллий аҳолини вақтинчалик иш билан таъминлашга қўмаклашиш учун бу ҳақда ҳокимлик ва маҳалла раисларини хабардор қилиш, шунингдек, маҳаллий телеграм каналлардан фойдаланиш тавсия этилади. Ҳокимлик қурилиш жараёнида даъволар келиб чиқиши мумкинлигини тасдиқлади ҳамда келиб тушаётган шикоят ва сўровларни ҳал этишда ёрдам беришга тайёр.</p> <p>Ҳоким ўринбосари лойиҳа ерларида фермерларнинг аниқ сонини Ипакчиликни (ИЗОҲ: бу ипак қуртини етиштириш орқали ипак хомашёсини ишлаб чиқариш) ва қорақўлчиликни (ИЗОҲ: бу қишлоқ хўжалигининг бир тури) ривожлантириш қўмитаси (қуйида - “Янги қўмита”) билан келишилиши кераклигини таъкидлади. Ўрта Осиёда асрлар давомида боқилган қўйлар), у Президентнинг 2020 йил 2 сентябрдаги қарори ташкил этилган. Фермерлар ернинг қисқаришидан норози бўлиши мумкин, шу боис тирикчилик манбаларини тиклаш чоралари албатта муҳокама қилиниши керак. Эҳтимолий чора-тадбирлар қудуқларни бурғулашни ўз ичига олиши мумкин, аммо бурғулашдан олдин гидрологик тадқиқотлар ўтказилиши керак, бошқа вариантлар сувни иситиш ва овқат тайёрлаш учун қуёш технологияларидан фойдаланишни ўз ичига олади. Экологик хатарларга қурилиш вақтида оғир техникадан фойдаланиш киради, шунинг учун фойдаланилмайдиган бузилган ерларнинг ҳудудлари рекултивация қилиниши керак. Жун, тери ва сутни қайта ишлаш бўйича ўқитиш ва қўллаб-қувватлаш орқали кичик қишлоқлардаги аёлларнинг тирикчилик манбаларини яхшилаш мумкин.</p>
2021 йил 26 август	Ажириқти, аул Актау (маҳалла)	4 аёл (уй бекалари)	Аёллар	Маҳаллий аёллар тирикчилик учун Лойиҳа ҳудудидан фойдаланмайди. Аёллар маҳаллий мактаб ўқувчиларини, масалан, ўйин майдончаси, ўқув материаллари/иншоотлари кўринишида қўллаб-қувватлаш мумкинми, деб сўрашмоқда. Аёллар лойиҳага ижобий муносабатда бўлиб, қурилиш ишлари сменали олиб борилиши ва маҳаллий эркалар иш топиши сабабли у аёлларга қараганда маҳаллий эркаларга кўпроқ фойда келтиради деб ҳисоблайди.
2021 йил 27 август	Жингилдида кичикроқ тиббий клиника	7 киши (4 эркак, 3 аёл)	Жамоатчилик ва ҳамжамият етакчилари билан учрашув	Қишлоқда “Ширкат” фермер хўжаликлари қайта ташкил этилгандан сўнг бор-йўғи еттига уй хўжалиги қолган (ИЗОҲ: булар қайта ташкил этилган давлат фермалари). Ахборотни ошкор этишбўйича материаллар тақдим этилди, шамол электр станцияси қурилиши видеоси жуда ижобий қабул қилинди. Йиғилиш иштирокчилари мутахассисларнинг аввалги ташрифини эслаб, Лойиҳанинг олға силжишини билишдан хурсанд бўлишди. Уларга қозоқ тилидаги буклет ва рисолалар тарқатилди. Иштирокчилар технология, қанча турбиналар ўрнатилиши, ишлаб чиқариладиган электр энергиясининг асосий олувчиси ким бўлиши каби саволлар билан мурожаат қилишди ва уларга барча электр энергияси миллий тармоққа берилиши ҳақида жавоб берилди.
2021 йил 27 август	Жингилдида кичикроқ тиббий клиника	6 эркак, 1 аёл	Ҳамжамият етакчилари билан алоҳида баҳс-мунозара	Қишлоқ чекка ҳудудда жойлашган бўлиб, мактаб йўқ. Қишлоқда жамоат транспорти йўқ, ҳудудда уяли алоқа йўқ, қишлоқ аҳолиси мобил алоқа (Ucell ёки Uzmobile) бўлишини орзу қилади. Ҳамжамиятни хабардор қилишнинг энг яхши усули – бу ҳар қандай лойиҳа янгиликлари ҳақида ҳамжамият раҳбарини хабардор қилишдир. Жамиятни қудуқ бурғулаш ва қуёш энергияси билан ишлайдиган сув насосини улаш орқали қўллаб-қувватлаш мумкин. Буни аввал Томди ҳокимлиги ваъда қилган, бироқ амалга оширилмаган.

2021 йил 27 август	Жингилдида кичикроқ тиббий клиника	3 аёл	Аёллар	Қишлоқда бор-йўғи етти оила яшайди. Аёллар учун иш йўқ, шунинг учун аёллар уй бекаси, улар болалар тарбияси билан шуғулланади. Эркалар чорвачилик шуғулланади. Болалар Томди ёки Зарафшон шаҳарларидаги мактаб-интернатларда қолишади. Бу ерда озиқ-овқат дўконлари йўқ, туманга бориш қийин. Аёллар лойиҳа ҳақида кўпроқ маълумотга эга бўлишга ва шамол электр станцияси қурилиши ҳақидаги янгиликларни кузатишга қизиқишмоқда. Аёлларнинг фикрича, Лойиҳа ўзларининг оилаларига, аёлларга ҳам ва эркаларга ҳам фойда келтиради. Жамоани қўллаб-қувватлаш мақсадида хотин-қизлар учун жун буюмларни тайёрлаш бўйича ўқув курсини ташкил қилиш мумкин бўларди.
2021 йил 27 август	Қинир, жамоа етакчисининг ҳовлиси	14 киши (6 эрка, 8 аёл)	Жамоатчилик ва ҳамжамият етакчилари билан учрашув	Қишлоқда на дўкон, на мактаб бор, фақат оддий тиббиёт муассасаси мавжуд. Одамлар озиқ-овқат учун Томди туманига боради. Қишлоқда бор-йўғи олтита оила яшайди. Жамоа раҳбари фермер, 60 та туяси бор. Лойиҳага келсак, улар шамол электр электр станциясидан хабардор, унинг ҳеч қандай салбий оқибатларга олиб келмаслигига ишонишади, чунки ҳамма учун электр энергияси керак ва бу бизнинг жамиятимизга фойда келтиради. Қишлоқда сув таъминоти муаммоси мавжуд, ҳудудда қуёш насосида ишлайдиган қудуқ аҳолига катта ёрдам берган бўларди.
Сана	Ўтказилиш жойи	Иштирокчилар	Формати	Муҳокаманинг муҳим жиҳатлари / Хулоса
2021 йил 27 август	Қинир	6 аёл	Аёллар	Қишлоқдаги аёллар уй бекаси, тикувчиликни билади. Ҳамма уй юмушларини аёл бажаради. Эркалар чорвачилик билан шуғулланиб, маҳалла фуқаролар йиғини раҳбари Алдияров Қаламбой фермер хўжалигида меҳнат қилади. Ишлаш имконияти бўлса, қишлоқда ягона телефонга эга маҳалла раҳбарига бу ҳақда хабар бериш сўралади. Кейин у маҳаллий аҳоли билан ишга жойлашиш учун ариза беришни муҳокама қилиши мумкин.
2021 йил 27 август	Қинир	6 эрка, 1 аёл	Ҳамжамият етакчилари билан алоҳида суҳбат	Лойиҳа ижобий қабул қилинди. Лойиҳа доирасида ёшлар иш ва кўникмаларга эга бўлса яхши бўларди. Болалар мактаб таътилини қишлоқда, қолган вақтларини Томди ва Зарафшонда, мактаб-интернатларда ўтказади.
2021 йил 27 август	Томдибулоқ ва Қазибек бий, 4-сонли мактаб	19 аёл, 8 эрка	Жамоатчилик ва ҳамжамият етакчилари билан учрашув	Йиғилишда Томди тумани экология бўлимининг мутахассиси иштирок этиб, экологик хавф-хатар ва уларни камайтириш чоралари, хусусан, қушлар ва ерларни қайта тиклаш борасида саволлар билан мурожаат қилди. АМТБИМ натижалари ва таъсирни юмшатиш чоралари тақдироти кўтарилган масалаларни қамраб олди. Ўқитувчилар ва ёшлар меҳнат ва билим олиш имкониятларига қизиқиш билдиришди. Ишлаб чиқарилган электр энергияси хонадонларга борадими, деган савол берилди ва бунга ойдинлик киритилди. Ер фақат Томдига тегишли бўлиб, Лойиҳа номида фақат Зарафшон шаҳри кўрсатилгани сабабли, лойиҳа номи ҳақида савол туғилди. Бу қайд этилган.
2021 йил 27 август	Томдибулоқ ва Қазибек бий, 4-сонли мактаб	16 аёл	Аёллар ва мактаб вакиллари	Аёллар Лойиҳага ижобий муносабатда бўлиб, аҳолини ичимлик суви билан таъминлашда ёрдам сўралди. Қишда мактабда иситиш билан боғлиқ муаммолар мавжуд: иситиш учун кўмир печкаси ишлатилади, бу эса кўмир мунтазам равишда етказиб берилишини талаб қилади. Маҳаллий мактабни иситиш технологияси билан ҳар қандай қўллаб-қувватлаш жуда фойдали бўларди.
2021 йил 27 август	Томдибулоқ ва Қазибек бий, 4-сонли мактаб	3 эрка, 1 аёл	Ҳамжамият етакчилари	Маҳалла етакчилари бўш иш ўринларини маҳалла раиси ва маҳаллий телеграм каналлари билан баҳамлашишни сўради. Сув таъминоти ва иситиш бўйича ҳар қандай ёрдам учун миннатдор бўлади. Лойиҳа ҳақида ҳеч қандай хавотир йўқ.
2021 йил 27 август	Ажирикти, Актау овули (маҳалла)	5 эрка, 4 аёл	Жамоатчилик ва ҳамжамият етакчилари билан учрашув	Лойиҳа ижобий кутиб олинди. Болалар ва ёшларга кўрсатилиши мумкин бўлган ҳар қандай ёрдам, малакасиз ишсизлар учун ишга жойлашиш имкониятлари мамнуният билан қабул қилинади. Йиғилиш иштирокчилари ҳайдовчилик гувоҳномасига эга бўлгани учун ҳайдовчи сифатида ҳужжат топширишга қизиқиш билдиришди.

2021 йил 27 август	Ажирикти, Актау овули (маҳалла)	1 эркак, 3 аёл	Ҳамжамият етакчилари билан алоҳида суҳбат	Иситиш ҳамжамият учун муаммо ҳисобланади, маҳаллий аҳолининг уйлари иситиш бўйича ҳар қандай ёрдам мамнуният билан қабул қилинади. Маҳаллий аҳоли қишда иситиш учун ёқилғи сифатида фойдаланиш учун саксовул (бута) йиғади, лекин ҳукумат ерлар деградацияси туфайли саксовулни йиғишга рухсат бермайди. Худуддаги уй хўжаликлари ва фермерлар йирик шохли қорамол учун кредит (қарз) олишга қийналмоқда. Соялар милтиллаши борасида ҳеч қандай хавотирлар йўқ.
2021 йил 27 август	Ажирикти, Актау овули (маҳалла)	1 эркак 3 аёл	6-сонли мактаб вакиллари	Мактабга, ўйин майдончасига/спорт майдончасига эҳтимол қайта тикланадиган энергия билан боғлиқ ўқув жиҳозлари кўринишида берилиши мумкин бўлган ҳар қандай ёрдам жуда қадрланади. Ўқитувчилар Лойиҳа ҳақида ижобий фикрда ва уларни маҳаллий телеграм каналлари орқали жараён ҳақида хабардор қилишларини сўрашмоқда. Соялар милтиллаши борасида ҳеч қандай хавотирлар йўқ.
2021 йил 27 август	Янги Томди, Ҳокимлик	13 эркак, 11 аёл	Ҳамжамият етакчилари, аёллар ва турли жамоат ташкilotларининг вакиллари иштирокида жамоатчилик билан учрашув	Иштирокчилар компания қаерда рўйхатдан ўтганлигини сўрашди, чунки солиқлар Томди туманини ободонлаштиришга йўналтирилиши керак. Zarafshan Shamol Energy компанияси Тошкентда рўйхатдан ўтгани айтилди. Шу билан бирга, ишларнинг катта қисми субпудратчилар томонидан амалга оширилиши ва маҳаллий субпудратчилар иштирок этишга рағбатлантирилиши, натижада маҳаллий маъмурият маҳаллий солиқларни олиши тушунтирилди. Санитария-эпидемиология станцияси вакили ер ости сувларининг ифлосланиш хавфи бор-йўқлигини сўради. Вахта кўрғонида оқава сувлар (катта эҳтимол билан фойдаланилмайди) оқизишдан олдин зарур меъёрлар бўйича тозаланиши, сув сифати текширилиши сабабли хавфлар минимал эканлиги тушунтирилди. Ишлаб чиқарилган электр энергияси Томди аҳолисини таъминлай оладими, деган савол кўтарилди. Жавоб: электр энергияси миллий тармоққа узатилади, бу эса ўз навбатида бошқа истеъмолчиларни таъминлайди. Соялар милтиллаши борасида ҳеч қандай хавотирлар йўқ.
Сана	Ўтказилиш жойи	Иштирокчилар	Формати	Муҳокаманинг муҳим жиҳатлари / Хулоса

2021 йил 29 август	Зарафшон ҳокимлиги	Инвестициялар бўлими бошлигининг ўринбосари, Аёллар ва оила ишлари бўйича бошлиқ ўринбосари	Зарафшон ҳокимлиги билан ахборотни ошкор этиш бўйича учрашув	<p>Вакиллар технология, қанча турбиналар жойлаштирилиши ва Зарафшон аҳолисини иш билан таъминлаш имкониятлари ҳақида кўпроқ маълумотга қизиқди. Ҳокимлик “Ёшлар дафтари”, “Аёллар дафтари” (945 нафар аёл), “Темир дафтар” (ижтимоий ҳимояга муҳтож уй хўжаликлари) деб аталадиган рўйхатга олинган аҳолининг ишсиз/ижтимоий ҳимояга муҳтож қатламлари тўғрисидаги маълумотлар базасини юритади. У ҳамкорлик қилишдан ва ушбу учта рўйхатга киритилган имконияти заиф одамлар орасида бўш иш ўринларини баҳамлашишдан хурсанд бўлишади. Ҳокимлик бўш иш ўринлари билан ҳокимликнинг телеграм канали орқали ҳам баҳамлашиши мумкин. Яна машҳур маҳаллий телеграм каналларида (Зарафшон барахолка, Олтин шаҳар, Зарафшон бугун) баҳамлашишни маслаҳат беришди.</p> <p>“Маҳаллий аҳоли” сифатида ушбу ҳудудда 5 йилдан ортиқ яшаганларни тан олиш мумкин, маҳалла ва ҳокимлик ушбу даврда бўлган шахслар ҳақида маълумот бериши мумкин. Ҳокимлик ҳар қандай шикоятларни кўриб чиқиш жараёнини қўллаб-қувватлашга тайёр. Фермерларга компенсация тўлаш масаласига келсак, буни Томди тумани ва “Янги қўмита” билан муҳокама қилган маъқул. Ишчиларнинг иш ҳақи Зарафшон ва Навоий шаҳарларидаги кўрсаткичларга тўғри келиши керак, бу кўрсаткич вилоятдаги тоғ-кон саноати тўғрисидаги республиканинг бошқа вилоятларига нисбатан юқори. Ҳокимлик қурилиш бошида ишчиларни жойлаштириш билан ёрдам бериши мумкин, чунки COVID-19 билан касалланган беморлар учун бир нечта лагерлар қурилган бўлиб, улардан ҳозир фойдаланилмаяпти.</p> <p>Тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича чоралар фермерлар учун қуйидаги чораларни ўз ичига олиши мумкин:</p> <ul style="list-style-type: none"> Ветеринария ва ҳайвонлар саломатлиги масалалари бўйича техник тайёргарлик ва таълим (касаликлар бор-йўқлигини текшириш, эҳтимолий даволаш усуллари, репродуктив саломатлик ва бошқалар). Чорвадорлар томонидан фойдаланиладиган бошпаналарнинг сифатини яхшилаш учун қурилиш материалларини тақдим этиш (томга ёпиладиган листлар, ғишт, цемент ва ҳ.к.). Узоқ ҳудудларда иситиш, ёритиш билан боғлиқ ҳар қандай қўмак
2021 йил 28 август	Зарафшон шаҳри, 9-сонли мактаб	5 эркак, 42 аёл	«Янги Зарафшон» маҳалласида ҳамжамият етакчилари иштирокида жамоатчилик билан учрашув	<p>Маҳалла аъзолари бандликка кўмаклашувчи бюрога ишонмаслиги сабабли ишга жойлашиш ҳақидаги эълонларни маҳалла орқали жойлаштириш керак. “Маҳаллий аҳоли” тоифаси шаҳарда доимий регистрацияга эга бўлганлар сифатида белгиланди. Фермерларга компенсация тўлаш масаласи кўтарилди, бунга жавоб сифатида ТМТР ишлаб чиқиладигани ва тегишли маслаҳатлар ва чора-тадбирлар таклиф этилиши ҳақида маълумот берилди. Бир нечта иштирокчи сув муаммоси ва Лойиҳа аҳолини сув билан таъминлаш қисқаришига олиб келадими ёки йўқми деган саволни кўтарди. Сув таъминоти бўйича шаҳар коммунал хизмати билан тегишли маслаҳатлашувлар ўтказилиши ҳақида жавоб олинди. Жамоага ёрдам сифатида иштирокчилар қуйидаги чора-тадбирларни эълон қилдилар: болалар ўйин майдончаси, сув олишга ёрдам бериш, чунки маҳалла қўшимча қудуқларга муҳтож. Соялар милтиллаши борасида ҳеч қандай хавотирлар йўқ.</p>
2021 йил 28 август	Зарафшон шаҳри, 9-сонли мактаб	2 эркак, 2 аёл	Ҳамжамият етакчилари билан алоҳида муҳокама	<p>Маҳалла етакчилари ҳудуддаги сув муаммосини тилга олди. Маҳаллий аҳоли учун амалга оширилиши мумкин бўлган қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари бандликни таъминлаш ва сув таъминотида ёрдам беришни ўз ичига олади. Жамият етакчилари фермерларга компенсация тўлаш масаласини кўтарди, унга ТМТР ишлаб чиқиладигани ва тегишли тавсия ва чоралар кўрилиши ҳақида жавоб олинди. Соялар милтиллаши борасида ҳеч қандай хавотирлар йўқ.</p>

2021 йил 28 август	Зарафшон шаҳри, 9- сонли мактаб	4 аёл	Аёллар ва мактаб вакиллари	Иш ўринлари, биринчи навбатда, ижтимоий ҳимояга муҳтож аҳоли ва аёлларга берилиши керак. Аёллар боғларни суғориш қийинлиги, қудуқларга муҳтожлиги сабабли маҳалладаги сув муаммосини тилга олди. Маҳаллий аҳолини қўллаб-қувватлашнинг энг яхши йўли иш таклиф қилишдир. Аёллар қачон ишга жойлашишлари мумкинлиги ва ҳар қандай савол билан кимга мурожаат қилишлари кераклигини сўрашди. Қурилишда Меҳнат Ресурсларини Бошқариш Режасини келгусида ишлаб чиқиш муҳокама қилинди. Учрашув иштирокчиларига алоқа телефон рақамлари, Лойиҳа флаерлари ва шикоятларни кўриб чиқиш механизми берилди.
Сана	Ўтказилиш жойи	Иштирокчилар	Формати	Муҳокаманинг муҳим жиҳатлари / Хулоса
2021 йил 28 август	Зарафшон шаҳри, 1- сонли мактаб	11 аёл, 9 эркак	Алишер Навоий номли маҳаллада ҳамжамият етакчилари иштирокида жамоатчилик билан учрашув	Маҳаллий аҳолини хабардор қилиш учун энг машҳур телеграм каналлар: Зарафшон шаҳри, Зарафшон барахолка, Зарафшон 24, шунингдек Зарафшон шаҳар ҳокимлигининг телеграм-каналлари. Аёлларни ариза беришга ундаш учун иш ўринлари эълонларида аёллар ариза беришга рағбатлантирилиши кўрсатилиши керак. "Маҳаллий аҳоли" таърифи Зарафшон шаҳрида 10 йил яшаб, шу ҳудудда оиласи бўлганларга нисбатан қўлланиши керак. Соялар милтиллаши борасида ҳеч қандай хавотирлар йўқ.
2021 йил 28 август	Зарафшон шаҳри, 1- сонли мактаб	7 эркак	Алишер Навоий номли маҳаллада ҳамжамият етакчилари ва аёллар билан алоҳида муҳокама	Ҳамжамият аъзолари ижобий кайфиятда бўлиб, Лойиҳа ҳақида кўпроқ маълумот олишга қизиқиш билдиришди. Улар фермерларнинг умумий майдон қисқаришидан норози бўлишини кутишмаяпти. Шу билан бирга, фермерларга компенсация уларнинг йўқотилган майдондан оладиган даромадининг фоизи сифатида ҳисобланиши керак. Ҳам ичимлик, ҳам суғориш учун сув ҳамжамиятда муаммо бўлиб, қудуқларни бурғулаш учун ёрдам керак. Соялар милтиллаши борасида ҳеч қандай хавотирлар йўқ.
2021 йил 28 август	Зарафшон шаҳри, 1- сонли мактаб	6 аёл	Алишер Навоий номли маҳаллада мактаб вакиллари билан учрашув	Мактаб вакиллари ишга жойлашиш имкониятидан манфаатдор, уларнинг орасида тоғ-кон саноати соҳасида иш тажрибасига эга бўлган муҳандислар ва меҳнат гигиенаси бўйича мутахассислар бор бўлиб, улар ҳам бўш иш ўринларига ариза беришдан манфаатдор. Лойиҳа ижобий баҳоланди. Соялар милтиллаши борасида ҳеч қандай хавотирлар йўқ.

2021 йил 29 август	Зарафшон ҳокимлиги	3 ва 10 субижара шартномаларига эга 3-фермер	Юзма-юз учрашув	<p>Фермернинг айтишича, умумий майдоннинг қисқариши унинг тирикчилик манбаига жиддий таъсир кўрсатмайди. Лойиҳалар билан боғлиқ бўлган асосий салбий таъсир ер ости кабелни учун траншея ҳисобланади, чунки бу ўт қопламини камайтиради. Ижтимоий хавф шундаки, кўплаб янги одамлар ҳудуд бўйлаб юради ва ўғирлик хавфи пайдо бўлади. Маҳаллий аҳолини хабардор қилишнинг энг яхши усули - ҳудуд бўйлаб баннерлар (белгилар), Фермерга тегишли ёқилғи қуйиш шохобчаси (у таклиф қилган) ва шаҳарга кираверишда баннер ўрнатишдир. Фермер Лойиҳа аёллар ёки имконияти заиф одамларга эркакларга қараганда бошқача таъсир қилади деб ўйламайди, умуман фермер Лойиҳага ижобий қарамоқда. Соялар милтиллаши борасида ҳеч қандай хавотирлар йўқ.</p> <p>Фермер қурилиш вақтидаги иш таклифлари билан қизиқди, шунингдек, субпудратчи сифатида ариза беришдан манфаатдорлигини айтди (фермернинг қурилиш компанияси бор). Унинг сўзларига кўра, ҳеч бир аёл вақтинчалик иш билан қизиқмайди.</p> <p>Фермер тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича қуйидаги чораларни тилга олди:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Чорвани сақлаш учун қурилиш материалларини тақдим этиш (тўсиқ панжаралари, дарвозалар, устунлар ва ёғоч материаллар). - Қишлоқ хўжалик экинлари учун базавий ускуналарни тақдим этиш: қўл асбоблари, ўғитлар, уруғлар (бирор-бир йирик техникани қўшмаган ҳолда).. - Сувни тақсимлаш ва суғориш учун ускуналарни тақдим этиш (пластик водопровод қувурлари, сув насослари, сув насосларини энергия билан таъминлаш учун қуёш панеллари). <p>Фермер Зарафшон ҳамжамиятни ривожлантириш қўмитасида қуйидагилар ишлашига розилик билдирди: (1) Томди тумани/Дахан-2019 кластери вакили; (2) аёллар манфаатларини илгари суриш учун Томди туманидан аёл вакил; 3) фермерларнинг вакили; ва (4) чўпонларнинг вакили. 5 ва 6-фермерларни қўмита таркибига киритиш тавсия этилади. Улар Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасининг барча йиғилишларида қатнашади. Фермерга материаллар ва ахборотни ошкор этиш бўйича тақдимотлар берилди. Фермер Фермерлар тасдиғи шаклини имзолади.</p>
Сана	Ўтказилиш жойи	Иштирокчилар	Формати	Муҳокаманинг муҳим жиҳатлари / Хулоса

<p>2021 йил 29 август</p>	<p>Зарафшон ҳокимлиги</p>	<p>4-субижара шартномасига эга фермер</p>	<p>Юзма-юз учрашув</p>	<p>Фермернинг таъкидлашича, умумий майдоннинг қисқариши унинг тирикчилик манбаларига салбий таъсир қилади. Салбий ижтимоий таъсир – қўйлар подаси тўсиқ (турбина ёки панжара) сабабли ажралиб кетиши ва подадан йўқолиши мумкин. Фермер лойиҳанинг аёллар ёки имконияти заиф одамлар таъсири эркаларга қараганда бошқача бўлади деб ўйламайди. Соялар милтиллаши борасида ҳеч қандай хавотирлар йўқ.</p> <p>Қурилиш вақтидаги иш таклифлари фермерни қизиқтирмайди. У аёллар вақтинчалик иш билан таъминланишдан манфаатдор бўлмаслигини айтди.</p> <p>Фермер тирикчиликни тиклаш учун қуйидаги чора-тадбирларни таъкидлади:</p> <ul style="list-style-type: none"> - чорва молларини сақлаш учун тўсиқлар, дарвозалар, устунлар ва ёғоч каби қурилиш материаллари билан таъминлаш. - сув насосларини қувват билан таъминлаш учун пластик сув қувурлари, сув насослари, қуёш панеллари каби сув тақсимлаш ва ирригация ускуналари билан таъминлаш (участкада қудуқ қазиш). <p>Фермер Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитаси қуйидагилардан иборат бўлишига рози: (1) Томди тумани/Дахан-2019 кластери вакили; (2) аёллар манфаатларини илгари суриш учун Томди туманидан аёл вакил; 3) фермерларнинг вакили; ва (4) чўпонларнинг вакили. Фермер қўмита таркибига киришдан манфаатдор эди, бироқ қолган барча фермерлар унинг номзодига қарши бўлишади, чунки фермер бу ҳудудда можаро қўзғатган (ҳудуддаги чўпонлар билан жанжал қилган, уларни қўй ўғирлаганликда айблаган, лекин кейинроқ қўйлар бошқа жойда топилган).</p> <p>Фермер шунингдек, турбиналар унинг ерига салбий таъсир кўрсатишига ишонишини ва у ерни бошқа жойга кўчириш ва муқобил ер олишдан манфаатдор эканлигини таъкидлади (турбиналар унинг ерига ва турмуш тарзига қандай таъсир қилиши мумкинлигининг аниқ сабаблари келтирилмаган, бу тадқиқот томонидан юқорида тавсифланган можаро билан боғлиқлиги изоҳланади). У Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасининг барча йиғилишларида қатнашади. Фермерга материаллар ва ахборотни ошкор этиш бўйича тақдимотлар берилди. Фермер Фермер тасдиғи шаклига имзо чекди.</p> <p>ИЗОҲ. Ушбу жадвал остидаги матнга қаранг, унда фермернинг Лойиҳа ҳақидаги фикрларига доир вазиятга баҳо берилган.</p>
-----------------------------------	-------------------------------	---	----------------------------	--

Сана	Ўтказилиш жойи	Иштирокчилар	Формати	Муҳокаманинг муҳим жиҳатлари / Хулоса
2021 йил 29 август	Зарафшон ҳокимлиги	5-субижара шартномасига эга фермер	Юзма-юз учрашув	<p>Фермернинг айтишича, умумий майдоннинг қисқариши унинг тирикчилик манбаларига таъсир қилмайди. Фермер Лойиҳа билан боғлиқ ҳеч қандай экологик ёки ижтимоий таъсирларни кутмайди. Фермер Лойиҳанинг аёллар ёки имконияти заиф одамларга таъсири эркакларникидан фарқ қилади деб ўйламайди ва умуман фермер бу лойиҳа Зарафшонга кўпроқ электр энергияси олиб келиши сабабли фойдали деб билади. Соялар милтиллаши борасида ҳеч қандай хавотирлар йўқ. Фермер ижтимоий хатарларни бартараф этиш мақсадида мавжуд қудуқларни (Марат Қудуқ ва Жаксан Қудуқ участкаларида) реконструкция қилишни ҳамда ҳудудда кўшимча қудуқлар бурғулашни сўради.</p> <p>Фермер қурилиш вақтидаги иш таклифларига қизиқмади, унинг фикрича, ҳеч бир аёл вақтинчалик иш таклифига қизиқиш билдирмайди.</p> <p>Фермер тирикчиликни тиклаш бўйича қуйидаги чора-тадбирларни айтиб ўтди:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Чорва молларини сақлаш учун тўсиклар, дарвозалар, устунлар ва ёғоч материаллар каби қурилиш материаллари билан таъминлаш. - қўл асбоблари, ўғитлар, уруғлар каби асосий қишлоқ хўжалиги ускуналари билан таъминлаш (бу катта техникани ўз ичига олмайди). - сув насосларини қувват билан таъминлаш учун пластик сув қувурлари, сув насослари, қуёш панеллари каби сув тақсимлаш ва ирригация ускуналари билан таъминлаш (жойда қудуқ қазиш). - генофондни яхшилаш мақсадида бир нечта ҳисор қўйларини тақдим этиш. - фермер хўжалигида чорвага озуқа тайёрлаш учун экин майдонларини тартибга солишга кўмаклашиш. Плуг билан таъминлаш ва мос келадиган унумдор тупроқ участкаларини топишга ёрдам керак. <p>Фермер Зарафшон ҳамжамиятни ривожлантириш қўмитасида қуйидагилар ишлашига розилик билдиради: (1) Томди тумани/Дахан-2019 кластери вакили; (2) аёллар манфаатларини илгари суриш учун Томди туманидан аёл вакил; 3) фермерларнинг вакили; ва (4) чўпонларнинг вакили. У комиссия таркибига киришга рози. Фермернинг ҳудуддаги барча фермерлар билан алоқалари яхши, ҳамжамият етакчиси саналади. У Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасининг барча йиғилишларида қатнашишга тайёр.</p> <p>Фермерга материаллар ва ахборотни очиш бўйича тақдимотлар берилди. У Фермер тасдиғи шаклига имзо чекди.</p>

2021 йил 30 август	Тошкент, жамоат жойи	6-субижара шартномасига эга фермер	Юзма-юз учрашув	<p>Фермер лойиҳа билан боғлиқ жиддий хатарлар мавжуд деб ҳисобламайди, бироқ бу қурилиш тугаганидан сўнг аниқ бўлади. Фермер лойиҳанинг аёллар ёки имконияти заиф одамларга таъсири эркакларникидан фарқ қилади деб ўйламайди ва умуман фермер бу лойиҳани фойдали деб билади, чунки у иш ўринларини яратади ва қўшимча электр энергиясини беради. Соялар милтиллаши борасида ҳеч қандай хавотирлар йўқ.</p> <p>Қурилиш вақтидаги иш таклифи фермерни қизиқтирмайди. Унинг фикрича, ҳеч бир аёл вақтинчалик иш билан қизиқмайди.</p> <p>Фермер тирикчилик манбаларини тиклаш сифатида қуйидаги чора-тадбирларни айтиб ўтди: қудуқ бурғулаш ва чорвага озуқа тайёрлаш учун фермада экин майдонини жиҳозлашга ёрдам бериш. Плуг билан таъминлаш ва мос келадиган унумдор тупроқ участкаларини топишга ёрдам керак.</p> <p>Фермер Зарафшон ҳамжамиятни ривожлантириш қўмитасида қуйидагилар ишлашига розилик билдиради: (1) Томди тумани/Дахан-2019 кластери вакили; (2) аёллар манфаатларини илгари суриш учун Томди туманидан аёл вакил; 3) фермерларнинг вакили; ва (4) чўпонларнинг вакили. У Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасининг барча йиғилишларида қатнашиши мумкин. Фермер кластер билан шартнома имзолашни режалаштирмаганини ва тез орада ўзининг шахсий кластерини очишини билдирди.</p> <p>Фермерга материаллар ва ахборотни очиш бўйича тақдимотлар берилди. У Фермер тасдиғи шаклига имзо чекди..</p>
Сана	Ўтказилиш жойи	Иштирокчилар	Формати	Муҳокаманинг муҳим жиҳатлари / Хулоса

2021 йил 29 август	Зарафшон ҳокимлиги	7-субижара шартномасига эга фермер	Юзма-юз учрашув	<p>Фермернинг айтишича, умумий майдоннинг қисқариши унинг тирикчилик манбаларига жиддий таъсир кўрсатмайди. Фермер Лойиҳанинг аёллар ёки имконияти заиф одамларга таъсири эркакларникидан фарқ қилади, деб ўйламайди ва умуман фермер бу лойиҳани фойдали деб билади, чунки у иш ўринларини яратади ва қўшимча электр энергиясини беради. Соялар милтиллаши борасида ҳеч қандай хавотирлар йўқ.</p> <p>Фермер икки ўғли учун қурилиш вақтидаги иш таклифлари билан қизиқди. Унинг фикрича, ҳеч бир аёл вақтинчалик иш билан қизиқмайди.</p> <p>Фермер қуйидаги тирикчиликни тиклаш чораларини билдирди: ҳайвонлар ветеринарияси бўйича техник тайёргарлик (касалликлар бор-йўқлигини қандай текшириш, даволаш усуллари, репродуктив саломатлик ва ҳ.к.).</p> <p>Фермер Зарафшон ҳамжамиятни ривожлантириш қўмитасида қуйидагилар ишлашига розилик билдиради: (1) Томди тумани/Дахан-2019 кластери вакили; (2) аёллар манфаатларини илгари суриш учун Томди туманидан аёл вакил; 3) фермерларнинг вакили; ва (4) чўпонларнинг вакили. У қўмитага 5 ва 6 Фермерларни қўшишни тавсия этади. Зарурат бўлганида, фермер Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасининг барча йиғилишларида қатнашиши мумкин.</p> <p>Фермерга материаллар ва ахборотни очиш бўйича тақдимотлар берилди. У Фермер тасдиғи шаклига имзо чеқди.</p>
--------------------------	-----------------------	--	--------------------	--

2021 йил 29 август	Зарафшон ҳокимлиги	8-субижара шартномасига эга фермер	Юзма-юз учрашув	<p>Фермернинг айтишича, умумий майдоннинг қисқариши унинг тирикчилик манбаларига жиддий таъсир кўрсатмайди. Фермер Лойиҳанинг аёллар ёки имконияти заиф одамларга таъсири эркаларникидан фарқ қилади, деб ўйламайди ва умуман фермер бу лойиҳани фойдали деб билади, чунки у иш ўринларини яратади ва қўшимча электр энергиясини беради.</p> <p>Одамларни хабардор қилишнинг энг яхши йўли – Томди тумани ҳокимлигига хабар беришдир. Соялар милтиллаши борасида ҳеч қандай хавотирлар йўқ.</p> <p>Фермер қурилиш давридаги иш таклифларига қизиқди: у ҳайдовчи, рафиқаси эса тиббиёт ходими бўлиб ишлаши мумкин.</p> <p>Фермер тирикчиликни тиклаш учун қуйидаги чора-тадбирларни таъкидлади: Сув насосларини қувват билан таъминлаш учун пластик сув қувурлари, сув насослари, қуёш панеллари каби сув тақсимлаш ва ирригация ускуналари билан таъминлаш (участкада қудуқ қазиш)</p> <p>Фермер Зарафшон ҳамжамиятни ривожлантириш қўмитасида қуйидагилар ишлашига розилик билдиради: (1) Томди тумани/Дахан-2019 кластери вакили; (2) аёллар манфаатларини илгари суриш учун Томди туманидан аёл вакил; 3) фермерларнинг вакили; ва (4) чўпонларнинг вакили. У қўмитага 5 ва 6 Фермерларни қўшишни тавсия этади. Фермер Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасининг барча йиғилишларида қатнашади.</p> <p>Фермерга материаллар ва ахборотни очиш бўйича тақдимотлар берилди. У Фермер тасдиғи шаклига имзо чекди.</p>
Сана	Ўтказилиш жойи	Иштирокчилар	Формати	Муҳокаманинг муҳим жиҳатлари / Хулоса

2021 йил 29 август	Зарафшон ҳокимлиги	9-субижара шартномасига эга фермер	Юзма-юз учрашув	<p>Фермернинг айтишича, умумий майдоннинг қисқариши унинг рўзғорига тирикчилик манбаларига таъсир кўрсатмайди. Унинг фикрича, лойиҳа яхши ўрганилган ва муҳим экологик ва ижтимоий хатарларни ўз ичига олмайди. У фойдаланиш даврида қушларнинг эҳтимолий урилишидан хавотирда, буни диққат билан кузатиб бориш керак. Хавфсизлик чораси сифатида фермер қурилиш даврида, кейинроқ эса фойдаланиш даврида ҳар бир турбинанинг атрофида (агар девор бўлса) девор қанчалик баланд бўлишини сўради. Фермернинг фикрича, лойиҳа аёллардан кўра эркакларга кўпроқ фойда келтиради, чунки у электр энергиясини ишлаб чиқариш билан боғлиқ. Умуман олганда, фермер Лойиҳа ҳақида ижобий фикрда, гарчи Ўзбекистонда бошқа фаол шамол электр станцияси лойиҳалари мавжуд бўлмаса-да, натижа Лойиҳа бўйича қурилиш ишлари тугагандан сўнг кўринади. Соялар милтиллаши борасида ҳеч қандай хавотирлар йўқ.</p> <p>Қурилиш вақтидаги иш таклифи фермерни қизиқтирмайди. Унинг фикрича, ҳеч бир аёл вақтинчалик иш билан қизиқмайди.</p> <p>Фермер тирикчилик манбаларини тиклаш учун қуйидаги чора-тадбирларни таъкидлади:</p> <ul style="list-style-type: none"> - чорва молларини сақлаш учун тўсиқлар, дарвозалар, устунлар ва ёғоч материаллар каби қурилиш материаллари билан таъминлаш. - экинлар ҳосилдорлигини ошириш бўйича техник машғулотлар ўтказиш. <p>Фермер Зарафшон ҳамжамиятни ривожлантириш қўмитасида қуйидагилар ишлашига розилик билдиради: (1) Томди тумани/Дахан-2019 кластери вакили; (2) аёллар манфаатларини илгари суриш учун Томди туманидан аёл вакил; 3) фермерларнинг вакили; ва (4) чўпонларнинг вакили. У қўмитага 5 ва 6 Фермерларни қўшишни тавсия этади. Фермер Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасининг барча йиғилишларида қатнашиши мумкин. Фермерга материаллар ва ахборотни очиш бўйича тақдимотлар берилди. У Фермер тасдиғи шаклига имзо чекди.</p>
Сана	Ўтказилиш жойи	Иштирокчилар	Формати	Муҳокаманинг муҳим жиҳатлари / Хулоса

2021 йил 30 сентябр ь	Зарафшон ҳокимлиги	Исмамов Зиёдбек Аваз Ахмедов	Муҳандис, Зарафшон олтин қазиб чиқариш жамғармаси ва курортнинг ҳудудий бўлими, Зарафшон шаҳар ҳокимининг ўринбосари <i>ИЗОҲ: Тоғ-кон жамғармасининг вакили, шунингдек у Тоғ- туристик курорт фаолиятини ҳам мувофиқлаштир ади.</i>	<p>Вакилга Лойиҳа ҳақида маълумот берилди ва лойиҳа ҳақидаги маълумотлар коннинг юқори раҳбарияти билан учрашувларда кўп марта муҳокама қилингани таъкидланди. У Лойиҳа олтин конининг давом этаётган фаолиятига ҳалақит бермайди деган фикрда, улар келажакда лойиҳа ҳудудидаги йўллардан биргаликда фойдаланиш ҳақида яхши маълумотга эга. Қурилиш жараёнида қулай мулоқот қилиш учун шамол электр станцияси ваколатхонаси Зарафшонда бўладими, деб сўради. Бу тасдиқланди. Соялар милтиллаши борасида ҳеч қандай хавотирлар йўқ.</p> <p>19-участкада кўршапалаклар шахтага кириши, уларнинг табиий яшаш жойлари ва уларни инсон аралашувидан ҳимоя қилиш учун конга кириш жойига темир панжара ва қулф қўйилишига тўхталадиган бўлсак, у буни ҳудуддаги атроф-муҳитни муҳофаза қилиш тадбирлари учун жавобгар бўлган Тоғ-кон саноатининг атроф-муҳитни муҳофаза қилиш бошқармаси билан муҳокама қилиш / келишиш кераклигини айтди.</p> <p>Ижтимоий чора сифатида қудуқлар қазиб маҳаллий фермерларга ва тумандаги қишлоқларга ёрдам беришини қайд этди.</p> <p>Туристтик курортга келсак, энг фаол ойлари апрель-май ойлари ва камроқ миқдорда - сентябрь-октябрь ойлари. 2021 йилдан бошлаб курорт ҳар қандай сайёҳ учун очиқ, аммо, у аввалгидай туристлар томонидан эмас, балки тоғ-кон саноати раҳбарияти томонидан ишлатилади. Вакиллар харитани ҳамда ижтимоий ва экологик натижалар тўғрисидаги маълумотларни кўриб чиқди, Лойиҳа билан боғлиқ ҳеч қандай хатарни олдиндан кўришмаяпти.</p>
2021 йил 30 сентябр ь	Роҳат, 16- сонли мактаб	12 аёл, 4 эркак	Аёллар ва мактаб вакиллари иштирокида очиқ йиғилиш Ҳамжамият етакчилари билан алоҳида муҳокама	<p>Лойиҳа ижобий қабул қилинди. Иштирокчилар Лойиҳа қишлоқдан қанчалик узоқлиги ва шовқин бўлишини сўрашди. Шовқинни моделлаштириш натижалари фойдаланиш шовқини чегараларидан ошиб кетиши қутилмаслигини кўрсатгани ҳақида тушунтириш берилди. Бундан ташқари, аҳолидан ҳар қандай шикоятни қабул қилиш учун шикоятларни кўриб чиқиш механизми мавжуд. Бўш иш ўринлари ҳақидаги маълумотларни Telegram, WhatsApp, маҳаллий гуруҳлар орқали баҳамлашиш, шунингдек, улар ҳақида Томди маҳалла қўмитаси раиси орқали хабар бериш мумкин.</p> <p>Ҳамжамият аъзолари Лойиҳа билан танишиши учун мактаб биносига ошкор қилиш ҳужжатлари ва шикоятлар/шарҳлар қутиси ўрнатилди.</p>
2021 йил 30 сентябр ь	Мурунгов, 5- сонли мактаб	30 аёл, 6 эркак	Аёллар, ҳамжамият етакчилари ва мактаб вакиллари иштирокида очиқ йиғилиш	<p>Иштирокчилар Лойиҳа ҳақида бирор-бир салбий хавотирларни билдиришмади. Шовқин таъсири масаласи кўтарилди, шовқинни бошқариш режаси ва шикоятларни кўриб чиқиш механизми ишлаб чиқилиши ҳақида тушунтириш берилди. Йиғилишда шовқин белгиланган даражадан ошиб кетиши прогноз қилинмаганлиги маълум қилинди. Шамол электр станцияси қишлоқдан тахминан 10,15 км узоқликда жойлашган. Қайд этилган ижобий таъсир электр энергиясини ишлаб чиқариш орқали унинг ҳажмини кўпайтиришдан иборат бўлди. Иштирокчи аёллар қурилиш босқичида вақтинчалик ишга жойлашиш учун ариза беришга қизикди. Мурунгов маҳалласи орқали уларни хабардор қилиб туришларини сўрашди. Лойиҳа ҳақида маълумот маҳалла қўмитаси биносига эълон қилинди.</p>

2021 йил 30 сентябрь	Кластер офиси, Конимех	Худойберди Садибаққосов, раис; Эрмек Ахмедов, Бухгалтер	«ДАХАН-2019» кластери офисининг вакиллари билан ахборотни ошкор этиш бўйича учрашув	<p>Лойиҳа томонидан фойдаланиладиган ер 2020 йил сентябрь ойидан бошлаб “Янги қўмита”га ўтказилди. Демак, барча фермерлар ерни давлат захирасига қайтаришлари ҳамда “Янги қўмита” ва тегишли кластер (бу ҳудудий ер участкаси фермерларга ижарага берилган) билан шартномаларини қайтадан келишиб олишлари керак. АМТБИМ маълумотларини ошкор қилиш харитасида келтирилган саккизта фермер хўжалигидан олтитаси (№3, 4, 5, 6, 7, 10) “Дахан-2019” кластерига, қолган иккитаси (№8 ва 9) бошқа кластерга тегишли. Алоҳида субижара шартномаларига ҳеч қандай ўзгартириш киритилмади, ягона ўзгариш шундаки, энди субижара шартномалари учун Томди тумани эмас, балки Янги Қўмита жавобгар бўлади.</p> <p>Йиғилиш куни (2021 йил 30 сентябрь) “ДАХАН-2019” кластерига кирувчи бешта фермер хўжалиги (6-фермер хўжалигидан ташқари барча) Янги қўмита билан янги субижара шартномаларини имзолади. Кластер вакили, агар зарур бўлса, йўқотиладиган ер улушини акс эттириш учун субижара шартномаларига тузатиш киритиш учун ҳамкорлик қилишга тайёр.</p>
2021 йил 06 август	Навоий, Конимех	Телефон орқали	Навоий вилояти Конимех туманидаги «Тўмарис» ННТ ёшлар маркази директори	<p>Ташкилотнинг мақсади Навоий вилоятида ёшлар ва хотин-қизлар ривожини қўллаб-қувватлашдан иборат. Ташкилот 2017 йилдан буён фаолият юритиб, Навоий шаҳар ҳокимлиги ва вилоятдаги бошқа нодавлат нотижорат ташкилотлари билан ҳамкорликда иш олиб боради. Асосий муаммо ННТларнинг бинолари ва жиҳозларини янгилаш билан боғлиқ.</p> <p>Лойиҳа ижобий қабул қилинмоқда, чунки у ҳудудда қўшимча иш ўринларини яратади.</p>
2021 йил 06 август	Навоий, Конимех	Телефон орқали	Навоий вилояти Конимех туманидаги Ногиронлар жамияти директори	<p>Ташкилотнинг мақсади жамият аъзоларини туман даражасида қўллаб-қувватлаш. Ташкилот 2016 йилдан буён фаолият юритиб, Навоий шаҳар ҳокимлиги ва тумандаги бошқа нодавлат нотижорат ташкилотлари билан ҳамкорликда иш олиб боради. Асосий муаммо ННТларнинг бинолари ва жиҳозларини янгилаш билан боғлиқ. Лойиҳа ижобий қабул қилинмоқда, чунки у ҳудудда қўшимча иш ўринлари яратади ва ҳудудни энергия билан таъминлайди.</p> <p>Вилоятда ногиронлар учун махсус иш ўринлари яратилса яхши бўларди.</p>
Сана	Ўтказилиш жойи	Иштирокчилар	Формати	Муҳокаманинг муҳим жиҳатлари / Хулоса

2021 йил 24 сентябр ь	Зарафшон	1-субижара шартномасига эга фермер	Юзма-юз учрашув	<p>Фермер лойиҳадан жиддий хатарлар бор деб ўйламайди. Фермер лойиҳанинг аёллар ёки имконияти заиф одамларга таъсири эркакларникидан фарқ қилади деган фикрда эмас, умуман фермер Лойиҳага ижобий қарайди, чунки у иш ўринларини яратади ва қўшимча электр энергиясини беради. Курилиш вақтидаги иш таълифи фермерни қизиқтирмади. Ҳеч бир аёл, унинг фикрича, вақтинчалик иш билан қизиқмайди.</p> <p>Фермер тирикчилик манбаларини тиклаш учун қуйидаги чора-тадбирларни таъкидлади:</p> <ul style="list-style-type: none"> - қудуқ бурғулаш. - фермер хўжалигида чорвага озуқа тайёрлаш учун экин майдонларини тартибга солишга қўмаклашиш. Плуг билан таъминлаш ва мос келадиган унумдор тупроқ участкаларини топишга ёрдам керак. - чорва молларини сақлаш учун тўсиқлар, дарвозалар, устунлар ва ёғоч материаллар каби қурилиш материаллари билан таъминлаш. <p>Фермер Зарафшон ҳамжамиятни ривожлантириш қўмитасида қуйидагилар ишлашига розилик билдиради: (1) Томди тумани/Дахан-2019 кластери вакили; (2) аёллар манфаатларини илгари суриш учун Томди туманидан аёл вакил; (3) фермерларнинг вакили; ва (4) чўпонларнинг вакили. У қўмитага 5 ва 6 Фермерларни қўшишни тавсия этади. Фермер Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасининг барча йиғилишларида қатнашиши мумкин. Фермерга материаллар ва ахборотни очиш бўйича тақдимотлар берилди. У Фермер тасдиғи шаклига имзо чекди.</p>
2021 йил 25 сентябр ь	Зарафшон	2-субижара шартномасига эга фермер	Юзма-юз учрашув	<p>Фермер Лойиҳани ҳеч қандай хатарлар билан боғлиқ деб ҳисобламайди. Фермер лойиҳанинг аёллар ёки имконияти заиф одамларга таъсири эркакларникига қараганда бошқача деб ўйламайди ва умуман фермер бу лойиҳага ижобий қарайди, чунки у иш ўринларини яратади ва қўшимча электр энергиясини беради.</p> <p>Фермер қурилишда ҳайдовчи сифатида иштирок этишдан манфаатдор.</p> <p>Фермер тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича қуйидаги чораларни айтиб ўтди:</p> <ul style="list-style-type: none"> - фермер хўжалигида чорвага озуқа тайёрлаш учун экин майдонларини тартибга солишга қўмаклашиш. Плуг билан таъминлаш ва мос келадиган унумдор тупроқ участкаларини топишга ёрдам керак. - чорва молларини сақлаш учун тўсиқлар, дарвозалар, устунлар ва ёғоч материаллар каби қурилиш материаллари билан таъминлаш. - қўл асбоблари, ўғитлар, уруғлик каби асосий қишлоқ хўжалиги асбоблари билан таъминлаш (бу катта техникани ўз ичига олмайди). - сув насосларини қувват билан таъминлаш учун пластик сув қувурлари, сув насослари, қуёш панеллари каби сув тақсимлаш ва ирригация ускуналари билан таъминлаш (участқада қудуқ қазиш). <p>Фермер Зарафшон ҳамжамиятни ривожлантириш қўмитасида қуйидагилар ишлашига розилик билдиради: (1) Томди тумани/Дахан-2019 кластери вакили; (2) аёллар манфаатларини илгари суриш учун Томди туманидан аёл вакил; (3) фермерларнинг вакили; ва (4) чўпонларнинг вакили. У қўмитага 5 ва 6 Фермерларни қўшишни тавсия этади. Фермер Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасининг барча йиғилишларида қатнашиши мумкин. Фермерга материаллар ва ахборотни очиш бўйича тақдимотлар берилди. У Фермер тасдиғи шаклига имзо чекди.</p>

2021 йил 24 сентябрь	Зарафшон ҳокимлиги	21 аёл, 23 эркак	Ҳамжамият етакчиси, аёллар, ёшлар билан очик учрашув	<p>Зарафшон шаҳар ҳокимлигида жамоатчилик билан учрашув бўлиб ўтди. Йиғилишда маҳалла фуқаролар йиғини вакиллари, етакчилар, хотин-қизлар ва ёшлар иштирок этди. Ахборотни ошкор этиш бўйича тақдимот ўтказилди. Учрашувда иштирокчиларнинг саволларига жавоб бериш учун Masdar вакили ҳам иштирок этди. Иштирокчилар иш ўринлари, аёллар учун имкониятлар, кутилаётган маош ҳақида сўрашди. Иш ҳақи «ПЗС»-пудратчи томонидан белгиланади, бунда Зарафшон шаҳридаги ўртача иш ҳақи ставкаси ҳисобга олинади, деган жавоб олинди. Бўш иш ўринлари тўғрисидаги маълумотлар маҳаллалар раҳбарларига, шунингдек, тумандаги оммабоп телеграм каналларига етказилади.</p> <p>Иштирокчиларда атроф-муҳит муаммолари бўйича ҳеч қандай савол ва хавотирлар бўлмади. Йиғилиш иштирокчилари Лойиҳани ва бандлик имкониятларини ижобий баҳоладилар.</p>
Сана	Ўтказилиш жойи	Иштирокчилар	Формати	Муҳокаманинг муҳим жиҳатлари / Хулоса
2021 йил 24 сентябрь	Зарафшон ҳокимлиги	4-фермернинг хотини	Юзма-юз учрашув	Эри унга Лойиҳа ҳақида маълум қилган. У шовқин самараси, унинг инсон ва ҳайвонлар саломатлигига зарарли экани ёки йўқлиги ҳақида сўради. Суҳбатдошнинг тушунтиришича, қурилиш шовқиннинг амалдаги чегараларидан ошмайди ва шовқин сезиларли таъсир кўрсатмайди. Бошқа мамлакатлардаги амалиётлар қўйларнинг соғлиғига салбий таъсир қилмаслигини ва уларни турбиналар остида боқиш мумкинлигини кўрсатмоқда. Маҳаллий аҳолининг муаммолари бўлса, шикоят қилиш механизми ишга тушади. Аёлни лойиҳада ишга жойлашиш имкониятлари қизиқтирмади.
2021 йил 24 сентябрь	Фермернинг Зарафшондаги уйи	3,10 фермернинг хотини	Юзма-юз учрашув	У Лойиҳа ҳақида хабардор ва эрининг шапига қўшилади, иккаласининг ҳам Лойиҳага эътирози йўқ. У турмуш ўртоғининг қурилиш компанияси борлигини, компания ҳам қурилишда субпудратчи сифатида қатнашса яхши бўлишини айтди. Умуман олганда, у лойиҳани ижобий баҳолади, чунки қўшимча иш ўринлари яратилади.
2021 йил 24 сентябрь	Фермернинг Зарафшондаги уйи	1-фермернинг хотини	Юзма-юз учрашув	Аёл Навоий вилоятининг Хатирчи туманидан. У нафақада ва лойиҳада ишлашга қизиқмайди. У эрининг лойиҳага бўлган муносабатига тўлиқ қўшилади. Унинг ҳеч қандай эътирози йўқ.
2021 йил 27 сентябрь	Фермернинг Томдидаги уйи	2-фермернинг хотини	Телефон қўнғироғи	Мулоқот телефон орқали амалга оширилди. Аёл Учқудуқдаги қариндошлариникига кетаётгани учун учраша олмади. Оила Томдида яшайди. Ҳозир туғруқ таътилида, авваллари боғчада ишлаган. Тиббиёт коллежида ҳам ўқийди. Лойиҳада ишга жойлашишдан манфаатдор. Аёлни лойиҳага эътирози йўқ.
2021 йил 26 сентябрь	Фермернинг Зарафшондаги уйи	5-фермернинг хотини	Юзма-юз учрашув	Оила Зарафшон шаҳрида яшайди, аёл пенсионер. Фермерларга ҳар қандай ёрдам берилса, уларнинг ҳўжалиги ва оиласига ҳам фойда бўлади. Унинг айтишича, эри тумандаги фермерлар орасида норасмий етакчи ҳисобланади. У ҳудудни жуда яхши билади ва ҳудуддаги деҳқончилик шароитини яхшилаш бўйича зарур чора-тадбирлар бўйича маслаҳат бера олади. У эрининг лойиҳага бўлган муносабатига тўлиқ қўшилади. Унинг ҳеч қандай эътирози йўқ.
2021 йил 25 сентябрь	Фермернинг Зарафшондаги уйи	6-фермернинг хотини	Юзма-юз учрашув	Оила Зарафшон шаҳрида яшайди, аёл уй бекаси. Қўшимча электр энергияси ва иш ўринлари Зарафшон шаҳри ва маҳалла аҳли оилаларига фойда келтиради. Фермерларга ҳар қандай ёрдам берилса, уларнинг ҳўжалиги ва оиласига ҳам фойда бўлади. У эрининг Лойиҳага бўлган муносабатига тўлиқ қўшилади. Унинг ҳеч қандай эътирози йўқ.
2021 йил 24 сентябрь	Фермернинг Зарафшондаги уйи	7-фермернинг хотини	Юзма-юз учрашув	Унинг ҳеч қандай эътирози йўқ. Қўшимча электр энергияси ва иш ўринлари Зарафшон шаҳри ва маҳалла фуқаролар йиғинлари оилаларига фойда келтиради. У эрининг лойиҳага бўлган муносабатига тўлиқ қўйилади. Ўғиллари учун ишга жойлашиш имконияти бўлса яхши бўларди, деди.

2021 йил 26 сентябрь	Фермернинг Зарафшондаги уйи	8-фермернинг хотини	Юзма-юз учрашув	Оила Зарафшон шаҳрида яшайди, аёл уй бекаси. Қўшимча электр энергияси ва иш ўринлари Зарафшон шаҳри ва маҳалла аҳли оилаларига фойда келтиради. Аёл эрининг кичик бизнеси (таъмирлаш ишлари) борлигини айтди. У ушбу компания қурилиш жараёнида субпудратчи сифатида иштирок этиши мумкинлиги ёки йўқлигини сўради. У ҳамшира сифатида ишга жойлашиш имкониятларига ҳам қизиқиши мумкин.
2021 йил 26 сентябрь	Зарафшон шаҳри	9-фермернинг хотини	Телефон қўнғироғи	Аёл эрисиз учрашишни истамасди, фермер эса фермани тарк эта олмасди, шунинг учун алоқа телефон орқали амалга оширилди. Унга Лойиҳа ҳақида умумий маълумот берилди. Аёл Лойиҳа ва фермер хўжалиги билан боғлиқ ҳар қандай масалаларни муҳокама қилишдан бош тортди ва барча иш эрининг зиммасида эканлигини аниқ айтди. У фермер хўжалигини бошқаради ва барча қарорларни қабул қилади. Аёл Зарафшондаги тикувчилик фабрикасида ишлайди ва вақтинчалик ишга қизиқмайди.
2021 йил 25 сентябрь	Ферма	5-фермер	Юзма-юз учрашув	Фермернинг айтишича, чўпон фермани тарк этган, ҳозир у янги чўпонни излапти.
2021 йил 25 сентябрь	Ферма	8-фермер	Юзма-юз учрашув	Фермернинг айтишича, чўпон фермани тарк этган. У 5-фермер билан битта чўпонни ишлатапти.
2021 йил 25 сентябрь	Ферма	1-фермернинг чўпонлари	Юзма-юз учрашув	1-Чўпон фермага 4 ой олдин келган. Навоий вилоятининг Хатирчи туманидан. У Лойиҳага нисбатан бетараф ва Лойиҳа унга яхши ёки ёмон таъсир қилади деб ўйламайди. 2-Чўпон фермер хўжалигига 5 ой олдин келган, Навоий шаҳри Хатирчи туманидан. Чўпон жамоат қудуғини қазиш деҳқонлар ва чорвадорларга фойдали бўлади деб ҳисоблайди. Уни Лойиҳа доирасида ишга жойлашиш имкониятлари қизиқтирмайди.
2021 йил 25 сентябрь	Ферма	2-фермернинг чўпони	Юзма-юз учрашув	Чўпон Томди туманидан бўлган йигит (23 ёш). Унинг фикрича, қўшимча сув қудуғидан ҳамжамият фойда кўради.
Сана	Ўтказилиш жойи	Иштирокчилар	Формати	Муҳокаманинг муҳим жиҳатлари / Хулоса
2021 йил 24 сентябрь	Ферма	6-фермернинг чўпонлари	Юзма-юз учрашув	5 та ишчи/чўпондан: 1. Чўпон икки ой ишлаган. У келаси ой фермадан кетишни режалаштирмоқда. У Учқудуқлик, оиласи билан қолишни истайди. 2. 1-фермага 5 ой олдин келган. У фермадаги буқа ва сигирларнинг оғилда сақланиши учун жавобгар. У ҳудудга янги келган. У самарқандлик, оиласи Самарқандда яшайди. Унинг хотини ва 2 фарзанди бор. У ҳар 2 ойда оиласини кўришга боради. 3. 2-ферма ишчиси фермага 5 ой олдин келган. У фермадаги буқа ва сигирларнинг оғилда сақланиши учун жавобгар. У 5 ой олдин фермерлик фаолиятини бошлаган. Оиласи ва икки фарзанди Зарафшон шаҳрида истиқомат қилади. 4. 3-ферма ишчиси гапиришдан бош тортди. Билдикки, у техник мутахассис бўлиб, фермер хўжалигида ҳам, фермернинг Зарафшондаги офисида ҳам ишлайди. 5. 4-ферма ишчиси фермернинг ўғли. У фермер хўжалиги фаолиятини мувофиқлаштиради. Уйланмаган, Зарафшон шаҳрида яшайди.

2021 йил 25 сентябр ь	Ферма	7-фермернинг чўпони	Юзма-юз учрашув	Чўпоннинг миллати рус. 1979 йилда Душанбедан Зарафшонга келган, ажрашган. У лойиҳадан яхши хабардор. Қўллаб-қувватлаш нуқтаи назаридан у қурилиш материалларини (қоплаш материаллари) эслатиб ўтди, чунки улар бошпаналарни изоляция қилиш учун керак. Бир қўшимча қудуқ ва чорвани ўтлатиш участкаси ҳам ёрдам берган бўларди.
2021 йил 07 сентябр ь	ННТ ва фуқаролик жамияти	Нодир Азимов, Тошкентдаги Зоология институтининг катта илмий ходими	Ўзбекистон Фанлар Академияси ҳузуридаги Зоология институту	<p>Ташкилотнинг мақсади Ўзбекистон фаунасини ўрганиш ва мониторинг қилишдир. Институтнинг Орнитология лабораториясида Ўзбекистон ёввойи қушлари билан боғлиқ барча масалалар – уларнинг яшаш жойлари, қўчиш йўллари, озикланиши, турлар систематикаси ва бошқалар билан шуғулланади. Фаолият географияси бутун мамлакат ҳудудини, баъзан эса қўшни мамлакатларни қамраб олади.</p> <p>Зоология илмий-тадқиқот институти Давлат экология қўмитаси, Ўрмон хўжалиги давлат қўмитаси, СИТЕС (йўқолиб кетиш хавфи остида турган ёввойи фауна ва флора турларининг халқаро савдоси тўғрисидаги конвенция), Рамсар конвенцияси иштирокчилари каби ташкилотлар билан ҳамкорлик қилади.</p> <p>Шамол электр станцияси қушлар миграцияси йўлида жойлашган бўлиб, уларнинг мавсумий миграциясига тўсқинлик қилади. Лойиҳа маҳаллий турлар учун яшаш муҳитини қисқартиради ва турбиналар билан эҳтимолий тўқнашувлар туфайли қушларнинг нобуд бўлиши хавфи доимо мавжуд. Лойиҳа қўплаб ҳайвонлар ва қушлар турларини қисман озик-овқат билан таъминлаши мумкин ва табиатга асосий зарар "безовта қилувчи омил" бўлиб, баъзи турлар ҳудудни тарк этади. Табиатга етказилган зарар қандай баҳоланишини билиш муҳим (ҳар бир ўлдирилган қуш учун ва ҳоказо). Қурилиш жараёнида халқаро меъёрлар/стандартлар миллий стандартлардан устун бўлиши керак.</p> <p>У ўзига хос ижтимоий хатарларни кўрмади. Қурилиш жараёнида фермерлар хавотирга тушиши мумкин, аммо қурилиш географияси фермерларнинг бутун ҳудудини қамраб олмайди ва деҳқонларга яйлов ерлар йўқотилгани учун компенсация тўланади.</p> <p>Аҳоли пунктлари ва шаҳарлар аҳолисига Лойиҳа таъсир қилмайди, улар фақат ижобий таъсир кўрсатади, чунки станция томонидан ишлаб чиқарилган электр энергияси маҳаллий аҳоли учун зарур бўлган иш ўринларини очади.</p>
2021 йил 14 декабрь	Лойиҳа ҳудудида	6 ва 7 субижара шартномаларига эга фермерлар ва уларнинг чўпонлари	Шахсий учрашув	Жалб этилган фермерлар ва чорвадорлар лойиҳа ҳудудидаги тирикчилик фаолияти ҳақида умумий маълумот бериб, қаттиқ совуқлар билан боғлиқ муаммоларни, музлаб қолган ўлик чорва молларини йиғишнинг қийинлигини, яйловнинг табиати ва ундаги йил давомидаги ўзгаришларни ҳамда қушларнинг (шу жумладан қўзғунларнинг) чорвачилик фаолиятидаги ролини муҳокама қилдилар.

2021 йил 15 декабрь	Ўзбекистон Қушларни муҳофаза қилиш жамиати офиси, Тошкент	Ўзбекистон Қушларни муҳофаза қилиш жамиати директори, сут эмизувчилар бўйича мутахассис, орнитолог, Masdar, RINA вакиллари (кредиторнинг техник маслаҳатчиси) ва Juru Energy биологи	Шахсий учрашув	Ўзбекистон Қушларни муҳофаза қилиш жамияти Лойиҳа қурилиши ҳозирги вақтда Лойиҳа ҳудудида мавжуд бўлган биохилмахилликка, экологик функцияларга ва чорва молларининг яйловига жиддий ва қайтарилмас зарар етказишига ишонч билдирди. Уларнинг фикрига кўра, ҳозирда Лойиҳа ҳудудидан фойдаланаётган асосий ҳимояланмаган қушлар ва сут эмизувчилар турлари шамол электр станцияси қурилганидан сўнг ҳудудни бутунлай ва доимий равишда тарк этади (доимий кўчиш эффекти). Уларнинг фикрича, барча чорвадорлар шовқин ва турбиналарнинг бошқа шовқинлари туфайли ҳудудни доимий равишда тарк этади, бу эса Лойиҳа ҳудудидаги барча яйловларни самарали равишда йўқ қилади. Улар лойиҳа ҳудудидан чиқиб кетган баъзи чорвадорлар ўз подаларини тоғли Актау Муҳим орнитология зонасига (IBA) кўчиради, деб ҳисобламоқда, бу эса IBA биохилмахиллигига салбий таъсир қилади. Уларнинг фикрича, қурилиш фаолияти, шу жумладан оғир техникадан фойдаланиш тупроқ юзасидаги нозик ва мўрт биологик ҳамжамиятга тузатиб бўлмас зарар етказиши ва бу билан унинг таъсирчан турлари бўлган Лойиҳа ҳудудидаги экологик ҳамжамиятни қўллаб-қувватловчи асосий экотизим функциясини доимий равишда ўзгартиради.
---------------------------	---	---	----------------	--

ИЗОҲ: 4-субижара шартномасига эга фермернинг фикри муносабати билан, қуйида қўшимча тушунтириш матни келтирилган. Фермер тоғ-кон саноати соҳасида ишлайди ва 4-субижара шартномаси бўйича қишлоқ хўжалиги фаолияти билан шуғулланади. Бу ерда келтирилган бошқа маълумотлар биз ҳамкорлик қилган бошқа фермерлар томонидан тақдим этилган бўлиб, улар аниқ ва тасдиқланган деб ҳисобланади. 4-Фермер билан бирга ишлаган бошқа фермерлар у билан бизнес қилишни хоҳламади ва унга ёлланиш учун ишчиларни жалб қилишга интилмади. 2020 йилда 4-Фермер можаро пайтида ўзини тажовузкор тутиб, Лойиҳа ҳудудидаги бошқа фермерлар ва чорвадорларни сурувидан қўйларни ўғирлаганликда айблаган. 5-Фермер ва ҳудуддаги бошқа фермерлар унга йўқолган қўйларини топиб олишга ёрдам берган. 4-Фермер ўзининг хатти-ҳаракатидан уялмоқда. Суҳбатдош билан мулоқот чоғида у бир неча бор Лойиҳа инфратузилмасининг жойлашуви унинг турмуш тарзига салбий таъсир кўрсатишини таъкидлади (қўйларнинг ажралиб кетиши ва ШТГ орқали ўтаётганда нобуд бўлиши мумкинлиги сабабли), у имкониятдан фойдаланиб, ўз фермасини бошқа жойга кўчиришини айтди. Шунингдек, у Лойиҳа ҳудудидаги сув ресурслари унинг суруви учун (тахминан 1000 қўй) етарли эмаслигини ва 2022 йилда бошқа жойларда бошпана қуриш ва кичикроқ сурувни (200-500 қўй) ташиқ этишни режалаштираётганини таъкидлади. Унинг фикр ва мулоҳазаларини ҳисобга олиш керак бўлса-да, қўйлар сурувининг ШТГ томонидан бўлиниш эҳтимоли кам деб ҳисобланади, чунки ШТГ платформасининг иш пайтидаги кенглиги тахминан 491 м² ни ташиқ қилади, бу тахминан 22 мх 22 м майдонга тўғри келади ва қўйларнинг сезиларли ажралишига ва йўқолишига олиб келадиган етарлича катта тўсиқ эмас. Бундан ташқари, бошқа фермерлар ёки чорвадорларнинг ҳеч бири буни ўз ҳаётлари учун эҳтимолий хатар сифатида кўрмаяпти, Wood /ESAS компанияси ҳам халқаро миқёсда амалга оширилган бошқа шамош электр станциялари лойиҳаларида бундай муаммага дуч келмаган.

Фермерлар билан тирикчилик манбаларини тиклашнинг потенциал имкониятларини муҳокама қилиш натижалари қуйидагиларга афзаллик берилишини кўрсатди:

- чорва молларини сақлаш учун қурилиш материаллари билан таъминлаш: тўсадиган панеллар, дарвозалар, устунлар ва ёғоч;
- қишлоқ хўжалик экинларини асосий ускуналар билан таъминлаш: қўл асбоблари, ўғитлар, уруғлар (йирик техникани ҳисобга олмаганда);
- сув тақсимлаш ва суғориш учун ускуналар билан таъминлаш: сув насосларини қувват билан таъминлаш учун пластик сув қувурлари, сув насослари, қуёш панеллари (участкада қудуқ бурғулаш);
- ветеринария мааслалари ва ҳайвонлар саломатлиги бўйича техник ёрдам: касалликларни аниқлаш кўникмалари ва потенциал даволаш усуллари, репродуктив саломатлик ва бошқалар ҳақида маълумот;
- экинлар ҳосилдорлигини ошириш бўйича техник тайёргарлик;
- генофондни яхшилаш мақсадида бир нечта ҳисор қўйларини (мамлакатда кенг тарқалган қўйларнинг алоҳида тури) тақдим этиш;
- чорвага қишки озуқа етиштириш учун ер ва асбоб-ускуналар (шу жумладан омовлар) билан таъминлаш

Кичик қишлоқларда яшовчи аёллар билан тирикчиликни тиклаш имкониятларини муҳокама қилиш натижалари қуйидагиларга афзаллик берилишини кўрсатди:

- жун ва қўлда тикиладиган бошқа кийимларни тайёрлаш учун ўқув ва материаллар билан таъминлаш;
- хотин-қизларнинг сувдан фойдаланиш имкониятларини яхшилаш ва кичик боғ участкаларига ишлов бериш учун уй хўжаликларини сув (қуёш насослари ёрдамида) ва суғориш ускуналари билан таъминлаш;
- аёлларнинг сувдан фойдаланиш имкониятларини яхшилаш учун қишлоқ даражасидаги сув таъминоти (қуёш насослари ёрдамида);
- шамош электр станциясини қуриш вақтида вақтинчалик иш билан таъминланиш имконияти.

Кичик қишлоқларда яшовчи чорвадорлар билан тирикчилик манбаларини тиклашнинг потенциал вариантларини муҳокама қилиш натижалари қуйидагиларга афзаллик берилишини кўрсатди:

- қиш ойларида фойдали бўладиган бошпаналарни яхшилаш учун ишлатилиши мумкин бўлган изоляция материаллари билан таъминлаш.

Ҳамжамиятни ривожлантириш режаси доирасида амалга оширилиши мумкин бўлган ривожланиш бўйича потенциал тадбирларни муҳокама қилиш натижалари қуйидаги афзалликларни кўрсатди:

- аҳолини коммунал сув таъминоти билан таъминлаш;
- мактаб ўқувчилари учун ўйин майдончалари жиҳозларини тиклаш/ўрнатишни қўллаб-қувватлаш;
- қиш мавсумида тураржой бинолари ва жамоат биноларини (шу жумладан мактабларни) иситиш учун ёрдам кўрсатиш. Masdar мактабларни қўллаб-қувватлашга эътибор қаратди, чунки "жамоат бинолари" таърифи жуда кенг;
- чорва молларини сотиб олиш учун фойдаланилиши мумкин бўлган кредитлар (қарзлар) билан таъминлаш.

Бўлажак Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасини муҳокама қилишда иштирок этган барча манфаатдор томонлар билан ўтказилган муҳокамалар натижасида унинг таркиби келишиб олинди:

- Томди тумани /Дахан-2019 кластерининг вакили;
- Аёллар манфаатларини илгари суриш мақсадида Томди туманидан аёл вакил;
- Фермерлардан вакил;
- Чорвадорлардан вакил.

6.4 Якуний ТМТРни ошкор этиш учун манфаатдор томонлар билан ўзаро алоқалар бўйича тадбирлар

ТМТРнинг ушбу жорий версияси 6.1 бўлимида санаб ўтилган манфаатдор томонлар гуруҳларига ошкор қилинган ва тақдим этилган. Манфаатдор томонларга қуйидаги воситалар ва форматлардан фойдаланган ҳолда ТМТР лойиҳасининг қисқа баёни тақдим этилди (барчаси ўзбек ва қозоқ тилларида мавжуд):

- ТМТРнинг нотехник хулосаси (18 бет)
- Чорвачиликни бошқариш режасининг нотехник хулосаси (2-4 бет)
- Шикоятларни кўриб чиқиш механизми бўйича брошюра (ўзбек, қозоқ ва рус тилларида)
- Қуйидаги мавзуларда тематик плакатлар (ушбу ҳужжатларнинг инглиз тилидаги нусхалари киритилган 1-иловага қаранг):
 - о Лойиҳа дизайни ва жадвали;
 - о Қонунийлик ва компенсацияга бўлган ҳуқуқлар матрицаси;
 - о Тирикчилик манбаларини тиклаш чора-тадбирлари;
 - о Чорвачиликни бошқариш режаси; шунингдек

о Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасининг таркиби, вазифалари ва жорий фаолияти, Лойиҳа ҳамжамиятини ривожлантириш режаси.

АМТБИМ ва “ППЗ” материаллари оммага эълон қилинди, манфаатдор томонларнинг шарҳларини тўплаш учун шарҳларнинг шакллари тарқатилди. Бироқ, ушбу шарҳ шакллари орқали ҳеч қандай изоҳ олинмади.

Тирикчилик манбаларини таъминлаш бўйича фаолият билан бевосита боғлиқ манфаатдор томонларга йўналтирилган ахборотни ошкор қилиш бўйича ҳаракатларга қуйидагилар киради:

- 2022 йил 25 февралда Инвестициялар ва ташқи савдо вазирлиги томонидан Навоий вилояти ҳокимлигига ТМТР бўйича маслаҳатлашувлар ўтказилганлиги тўғрисида маълумот берувчи расмий хатлар юборилди.
- 2022 йил 11 февралда Зарафшон ва Томди туманлари ҳокимликларига ТМТР бўйича маълумотларнинг ошкор этилиши юзасидан амалга оширилаётган ишлар ва маълумотлар тўғрисида билдиришнома юборилди. 2022 йил 12 февраль куни туман ҳокимликлари томонидан маҳаллаларга билдиришномалар юборилди. Ҳужжатлар тўплами чоп этилди ва 2022 йил 25 февралда офисларга етказилди

Зарафшон ва Томди туманлари ҳокимликлари, 7 та маҳалла фуқаролар йиғинида танишув учрашувлари, кичик гуруҳларда фермерлар, чўпонлар ва уларнинг хотинлари билан учрашувлар ўтказилди. Мазкур учрашувлар давомида жамоа Зарафшон ва Томди шаҳарларининг 2 нафар ҳокими ва 2 нафар ҳоким ўринбосари, 7 нафар маҳалла раҳбари, 8 нафар фермер, 6 нафар чорвадор, 3 нафар кластер вакили ва 6 нафар лойиҳа таъсир кўрсатган аёллар (фермер ва чорвадорларнинг рафиқалари) билан боғланишга муваффақ бўлди. Айримлари Зарафшон ва Томдидан олисда истиқомат қилгани учун фермер ва чўпонларнинг хотинлари билан боғланиш осон бўлмади. Аёллар билан учрашувлар улар ўз фикрларини айтишдан тортинмаслиги учун эркаклар йўқлигида ўтказилди. Умуман олганда, эркаклар ҳам, аёллар ҳам Лойиҳа ҳақида хабардор эканликларини ва унинг ривожланишини қўллаб-қувватлаётганликларини айтишди. Улар ТМТР томонидан таклиф қилинган чора-тадбирлардан умуман мамнун эканликларини тасдиқладилар, аммо компания келажакда уларга сув таъминотида ҳам ёрдам берса, жуда миннатдор бўлишларини билдирдилар. Баъзи одамлар (шу жумладан аёллар) лойиҳа доирасида ишга жойлашиш имкониятлари билан қизиқдилар. Жамоа фермерларнинг чорвани ўтлатиш ва ҳайвонларнинг хавфсизлиги ҳақидаги хавотирларига жавоб берди. Ушбу учрашувларнинг тафсилотлари 6.2-Жадвалда келтирилган. Учрашувлар давомида олинган фотосуратларга мисоллар **2-Иловада** келтирилган.

- Ушбу ҳудудда тегишли ИИЧТ йўқ.

6.2-Жадвал. Манфаатдор томонлар билан ўзаро алоқалар бўйича ўтказилган учрашувлар ва тадбирларнинг жамланма жадвали

	Томонларнинг манфаатдорлик тоифаси (фермер, ҳукумат вакиллари ва ҳ.к.)	Хабарнома санаси	Ўзаро алоқа санаси	Ўзаро алоқа формати	Одамлар сони (эркаклар /аёллар)	Учрашув жойи	Изоҳлар
1	Зарафшон ҳокими ва ҳоким ўринбосари	11 февраль	28 февр	Маҳаллий маъмурият хонасида шахсий учрашув	2	Зарафшон	<p>Жамоа йиғилиш мақсади ҳақида маълумот берди, ошкор қилиш ҳужжатлари билан ўртоқлашди.</p> <p>Ҳоким лойиҳани қўллаб-қувватлашини билдирди. Маъмурият Лойиҳа қўмитаси фаолиятини қўллаб-қувватлашга тайёр. Ҳоким қўмита таркибига Зарафшон ҳокимлиги ва маҳалладан номзодни таклиф қилиши мумкин. Ҳоким ерларни олиб қўйиш жараёнини ҳам бошлаш кераклигини таъкидлади; талаб қилинадиган жараён Masdar компанияси томонидан бошланиши керак. Ер Томди туманига қарашли бўлгани учун ер олиш жараёнида Томди ҳокимлиги ва Кластер иштирок этиши лозим.</p>
2	<p>Фермерлар 3,10,5,8</p> <p>*6-Фермер5-Фермерга қўнғироқ қилди ва унинг манфаатларини тақдим этишини сўради, чунки ўзи консультацияларда қатнаша олмаслигини билдирди. У бутун маълумотни</p>	<p>12 февр (телефон орқали)</p> <p>15 февр (шахсан)</p>	28 февр	Маҳаллий маъмурият хонасида шахсий учрашув	3	Зарафшон	<p>Материаллар фермерлар билан ўртоқлашилди. Ҳамма маълумотни олдинроқ олганлигини тасдиқлади ҳамда матрица ва компенсация тўғрисидаги маълумотлар билан танишди. Ҳамма таклиф қилинган жараёнга рози эканлигини тасдиқлади. Уларнинг таъкидлашича, лойиҳа томонидан фойдаланиладиган майдон яйловларга нисбатан кичик бўлгани учун катта хавотир йўқ.</p> <p>Барча фермерлар қудуқ бурғилашда ёрдам сўрашди. Улар бу фавқулудда эҳтиёж эканлигини, агар Лойиҳа фермерларни қўллаб-қувватламоқчи бўлса, бу энг долзарб эҳтиёж эканлигини таъкидлашди.</p> <p>Қўтарилган масалалар:- 3, 4 фермер. Энг йирик турбиналардан бири унинг ерида жойлашгани учун қурилиш жараёни қандай ташкил қилинади. У бутун майдон бўйлаб бошланиб, жуда кўп шовқин яратадими? Қурилиш жараёни тушунтирилди: аввал йўллар қурилади, кейин турбиналар бирданига эмас, бирин-кетин қурилади.</p> <p>- Фермер ва чўпонлар қурилиш майдони ёнидан ўтиши зарур бўлса, бу</p>

	Томонларнинг манфаатдорлик тоифаси (фермер, ҳукумат вакиллари ва ҳ.к.)	Хабарнома санаси	Ўзаро алоқа санаси	Ўзаро алоқа формати	Одамлар сони (эркаклар / аёллар)	Учрашув жойи	Изоҳлар
	олганини ва таклиф этилаётган чораларга розилигини тасдиқлади.						<p>имконлими? Бу савол қабул қилинди ва қайд этилди.</p> <p>- Фермер 3.10. У ўз участкасидаги турбиналарнинг координаталарини сўради, чунки у март ойида бошпана қуришни бошламоқчи. Баҳорда подани шу ҳудудга олиб келмоқчи. Чўпон ва унинг оиласи шу ҳудудда қолади.</p> <p>- Барча фермерлар лойиҳа асосий эҳтиёжлар учун электр энергияси (фотоэлектр панеллар) билан таъминлай оладими, деб сўрашди.</p> <p>- 8 ва 3/10 фермерлар қурилиш компанияларига эга ва қурилиш жараёнида маҳаллий субпудратчилар сифатида иштирок этиш истагида.</p> <p>- Қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари доирасида ишга жойлашиш имконияти ҳам фойдали</p> <p>- Шамол электр станциялари қурилиши учун сув қаердан олинади. Сув резервуарларда берилади, деб жавоб беришди.</p> <p>- Йирик шохли мол, сигирлар, отлар турбинага зарар этказиши мумкинми? Улар бу кенг ва мустаҳкам конструкция, деган жавобни олди.</p> <p>- Турбиналарга ҳудудни кузатиш учун камералар ўрнатиладими? Савол қайд этилди.</p>
3	5, 8 фермерларнинг хотинлари	12 февраль (фермерлар орқали)	28 февр	Маҳаллий маъмурият хонасида юзма-юз	2	Зарафшон	<p>Аёллар лойиҳадан яхши хабардор. 8-Фермернинг рафиқаси маҳаллий Телеграм каналида Зарафшон ҳокими ўринбосари билан учрашув бўлгани ҳақидаги хабарни кўрганини маълум қилди. У тиббиёт мутахассиси бўлиб, турмуш ўртоғи лойиҳани эълон қилгач, технологиянинг инсон ва ҳайвонлар саломатлигига таъсири ҳақида маълумот олиш учун интернетдан қидирифу. “Мен соғлиқ учун ҳеч қандай хавф йўқлигини ва шамол энергетикаси экологик тоза технология ҳисобланишини билишдан хурсанд бўлдим”. Аёллар лойиҳадан мамнун ва ҳеч қандай эътирозлари йўқ.</p>
4	5,7,9	12 февр	28	Лойиҳа	5 (эркак)	Зарафшон	Чўпонларга лойиҳа, унинг ижобий томонлари ҳамда шовқин ва соялар

	Томонларнинг манфаатдорлик тоифаси (фермер, ҳукумат вакиллари ва ҳ.к.)	Хабарнома санаси	Ўзаро алоқа санаси	Ўзаро алоқа формати	Одамлар сони (эркаклар /аёллар)	Учрашув жойи	Изоҳлар
	фермерларнинг чўпонлари - 9-фермернинг чўпони - 5-фермернинг 2 та чўпони (иккаласи ҳам янги) - 7-фермернинг 2 та ўғли (чўпон келишдан бош тортди, чунки ўзини ёмон ҳис қилаётган экан)	телефон орқали, 15 февраль шахсан	февр	ҳудудида юзма-юз, 5-фермернинг бошпанаси			милитлаши самаралари каби салбий томонлар ҳақида маълумот берилди. Чорвадорлар материаллар ва шикоятларни тақдим этиш механизмини олдилар. Бир чўпон қурилиш жараёнида катта чуқурликлар бўлса, қўйлар уларга тушиши мумкинлигидан хавотир билдирди. Бунга жавобан: қурилиш майдончаси ўраб олинади, қурилиш вақтида хавфсизлик чораларига риоя қилинади, дейилди.
5	Томди тумни ҳокими ва ҳоким ўринбосари	12 фев (телефон орқали) 15 фев (шахсан)	28 фев	Томди туман маъмурияти хонасида юзма-юз	2 (эркак)	Томди	Жамоа йиғилиш мақсади ҳақида маълумот берди, ҳужжатлар билан ўртоқлашди. Ҳоким мазкур лойиҳани қўллаб-қувватлашни билдирди. Маъмурият лойиҳа қўмитасининг фаолиятини ва ер олиш жараёнини қўллаб-қувватлашга тайёр. Ҳоким қўмита варақасида баён этилган ижтимоий лойиҳалар ва бюджет ҳақида савол берди. Ўйин майдончаси, болалар боғчаси каби қатор ижтимоий лойиҳалар мавжудлигини таъкидлаб ўтди, булар томдиликлар учун фойдали бўлади. Савол/шарҳ қайд этилди.
6	2-фермернинг хотини	15 фев	28 фев	Томди туман маъмурияти хонасида	1 (аёл)	Томди	Аёлларнинг лойиҳа ҳақида хабари бор. Жамоа материаллар билан ўртоқлашди. Аёл қурилиш бошланиши биланоқ ишга жойлашиш имконияти билан қизиқди.

	Томонларнинг манфаатдорлик тоифаси (фермер, ҳукумат вакиллари ва ҳ.к.)	Хабарнома санаси	Ўзаро алоқа санаси	Ўзаро алоқа формати	Одамлар сони (эркаклар / аёллар)	Учрашув жойи	Изоҳлар
				юзма-юз			
7	Томди тумани маҳалла етакчилари	15 фев	28 фев	Томди туман маъмурияти хонасида юзма-юз	3 эркак	Томди	Маҳалла раҳбарлари қўмита ишида иштирок этишдан манфаатдор ва лойиҳани қўллаб-қувватламоқда. Улар Томди маҳаллий жамоаларига фойда келтирадиган бир қатор ижтимоий лойиҳаларга эга.
8	4-фермерга ишлайдиган чўпоннинг хотини	15 февр (лойиҳа ҳудудид а учраган чўпон орқали)	1 март	Лойиҳа ҳудудида юзма-юз	1 аёл	Лойиҳа ҳудуди	Аёл эри билан бошпана (ўтов)да қолар экан. Болалар (13 ва 18 ёшли икки қизи) Роҳат қишлоғида яшайди. Пода бир ҳафта олдин бу ҳудудга қайтиб келган. Маслаҳатчи лойиҳа ҳақида қисқача гапириб берди ва лойиҳа материаллари билан ўртоқлашди. Бу аёл лойиҳа доирасида ўқиш ва ишга жойлашиш имкониятлари ҳақида кўпроқ маълумот олишга қизиқди.
9	4-фермерга ишлайдиган чўпон	12 февр	1 март	Лойиҳа ҳудудида юзма-юз	1 эркак	Лойиҳа ҳудуди	Биз билан боғланган одам ҳеч нарсага изоҳ бера олмади.
10	4-фермер	12 февр	1 март	Лойиҳа ҳудудида юзма-юз	1 эркак	Лойиҳа ҳудуди	Фермер лойиҳа ТМТР жараёни, эр участкалари сони, компенсация вариантлари, қўмитанинг вазибалари ҳақида яхши маълумотга эга. Фермер шовқин ва соялар милтиллаши таъсирига оид тадқиқотлардан хабардор (тўлиқ маълумотлар 2021 йил августдаги маслаҳатлашувда ҳам берилган). Фермер маслаҳат жараёнида турбиналарнинг жойлашуви кўрсатилган лойиҳа харитасини кўрганини айтиб ўтди. Бироқ, ҳудуддаги турбиналарнинг жойлашишини яхшироқ тушуниш учун у компаниядан айланиб чиқишни ва турбиналарнинг аниқ жойлашишини кўрсатишини сўради. Фермернинг хабар беришича, у ҳудудга қайтган ва ҳозирда бу ҳудудда

	Томонларнинг манфаатдорлик тоифаси (фермер, ҳукумат вакиллари ва ҳ.к.)	Хабарнома санаси	Ўзаро алоқа санаси	Ўзаро алоқа формати	Одамлар сони (эркаклар / аёллар)	Учрашув жойи	Изоҳлар
							беш нафар чорвадор бор: 1. Габит (шу ҳудудда хотини билан яшайди). Болалари Роҳатда 2. Томдибулоқдан Утеу 3. Учқудуқдан Мақсад 4. Ақтариқдан Кенжа 5. Қизилқудуқдан Кенжа Фермернинг айтишича, у бошқа ер олишдан манфаатдор. Бу вариант аввалроқ Дархон кластери билан тушунтирилган ва фермерга кластер ҳар бир аниқ ҳолатни ўрганишга тайёрлиги ва ҳудудда яйловлар мавжудлигига қараб ердан фойдаланишнинг муқобил вариантларини таклиф қилиши мумкинлиги ҳақида маълум қилган. Фермер жараёни тушунганини ва ҳозирча ҳеч қандай саволи йўқлигини тасдиқлади.
11	7-фермер	28 февр	1 март	Юзма-юз	1 эркак	Лойиҳа ҳудуди	Фермер лойиҳа билан яхши таниш эканини айтди. У материалларни олди ва таклиф қилинган чора-тадбирларга рози. Фермер чорвачилик ва деҳқончилик эҳтиёжлари учун биргаликда фойдаланиш учун (30 метрдан бошланади) бир неча қудуқ қазиш масаласини кўтарди. Сув таъминоти билан ёрдам берилса, бу бутун туман фермерларига фойда келтиради.
12	1-фермернинг вакили	28 февр	1 март	Фермер вакили билан юзма-юз. Фермер билан телефон орқали	1 эркак	Телефон орқали	Фермер телефон орқали Зарафшонда эмаслигини, кела олмаслигини айтди. Бироқ, у материалларни олганини тасдиқлади ва таклиф қилинган чора-тадбирларга рози бўлди. Учрашувга фермернинг вакили келиб, лойиҳадан яхши хабардор эканликларини ва ҳеч қандай эътирозлари йўқлигини айтди. Фермернинг ҳудуди лойиҳадан зарар кўрмаган бўлса-да, изоляция ва қурилиш материаллари бўйича бирор-бир ёрдам берилса, ундан миннатдор бўларди.
13	1-фермернинг хотини	28 февр	1 март	Телефон орқали	1 аёл	Телефон орқали	Телефон орқали. Аёл олдинги мулоқотни эслади. У лойиҳа ҳақида яхши маълумотга эга ва лойиҳанинг унга бўлган эътиборини юқори баҳолади.
14	7-фермернинг хотини	28 февр	1 март	Телефон орқали	1 аёл	Телефон орқали	Ҳеч қандай шарҳ бера олмади.

	Томонларнинг манфаатдорлик тоифаси (фермер, ҳукумат вакиллари ва ҳ.к.)	Хабарнома санаси	Ўзаро алоқа санаси	Ўзаро алоқа формати	Одамлар сони (эркаклар /аёллар)	Учрашув жойи	Изоҳлар
15	9-фермер	28 февр	1 март	Телефон орқали	1 эркак	Телефон орқали	Телефон орқали. Фермер қўйлари қўзилаш мавсумида бўлгани учун йиғилишга кела олмади. Бироқ, у барча маълумотларни олганлигини ва ҳеч қандай саволи/эътирози йўқлигини тасдиқлади.
16	2-фермер	28 февр	1 март	Телефон орқали	1 эркак	Телефон орқали	Телефон орқали. Ҳудуддаги яйловда чорвани ўзи боқгани учун йиғилишга кела олмади. Бироқ барча маълумотларни олганлигини ва ҳеч қандай саволи/эътирози йўқлигини тасдиқлади. Фермерга сув ва қурилиш материаллари керак.
17	Дархон-2019 кластери	28 февр	1 март	Конимехда Дархон кластери офисида юзма-юз	1 эркак	Конимех	Кластерга 1,2,3,4,5,6,7,10 фермерлар киради. 6-фермердан ташқари барча фермерлар сублизинг шартномасини имзолаган (ҳар бир Фермер хўжалигининг умумий майдони бўйича рақамлар ердан фойдаланиш жадвалида келтирилган рақамлардан бироз фарқ қилади. Рақамлар қайта текширилиши керак.) Вакил ТМТР ҳужжатини маъқуллади.
18	Томди Қорақўлчилик кластери	28 февр	1 март	Ғиждувонда кластер офисида юзма-юз	2 (эркак ва аёл)	Ғиждувон	8, 9 фермер кластерга қарайди. Сублизинг шартномалари ҳали имзоланмаган. 8-фермер сублизинг шартномасини янгилаш ва унга тузатиш киритиш ҳамда товон олиш учун кластер билан сублизинг шартномасини имзолаши керак. Кластер вакиллари лойиҳа, ТМТР ҳужжати ҳақида маълумот берилди. Кластер вакили ТМТР ҳужжатини маъқуллади ва уни қўмита гуруҳи таркибига киритишни сўради.
19	Янги Зарафшон, Алишер Навоий, Мурунгов маҳаллаларининг етакчилари	28 февр	1 март	Зарафшон ҳокимлигида юзма-юз	1 эркак	Ҳокимлик	Ҳеч қандай изоҳ бермади, у аллақачон лойиҳа ҳақида хабардор қилинган ва лойиҳага эътирози йўқ.

7 Лойиҳанинг эҳтимолий оқибатлари ва заифликлари

7.1 Лойиҳанинг таъсири

Ушбу бўлимнинг мақсади Лойиҳанинг ердан фойдаланиш ва кутилаётган иқтисодий кўчишга нисбатан кутилаётган таъсири ёки чекловлари тавсифини беришдир. Аниқланган ҳар бир йўқотиш тури бўйича сарлавҳалар 8-бўлим: “Ҳуқуқларни белгилаш” бўлимидаги мақбулли ва ҳуқуқлар матрицасида қўлланилган сарлавҳалар билан бир хил.

Компаниянинг ердан фойдаланиш ва таъсирларни минимумга етказиш бўйича ёндашувининг қисқача мазмуни 7.1-жадвалда тавсифланган. Сублизинг шартномалари бўйича Лойиҳа натижасида юзага келадиган ер билан боғлиқ таъсирлар ҳисоблаб чиқилган ва натижалар 7.2-жадвалда келтирилган.

Ҳисоб-китоблар лойиҳа учун ерга тегишли қуйидаги талабларни акс эттиради (АМТБИМнинг 2.5-бобида батафсил баён этилган):

- ШТГ пойдевори ва таянчлари учун зарур бўлган ер;
- урта метеорологик устунни ўрнатиш (вақтинчалик) ва доимий позицияси мавжудлиги ҳолати учун зарур бўлган ер;
- Қурилиш кенглиги (ҳар икки турдаги йўллар учун) 10 м ва фойдаланиш кенглиги 6 м бўлган янги ички йўлларни қуриш ва мавжуд ички йўлларни модернизация қилиш;
- Ер ости кабеллини ётқизиш, бу кабел чуқурлаштирилганидан кейин қурилиш вақтида ердан фойдаланишни чеклайди. Полоса кенглиги - 1,5 м, кабеллар (янги ва мавжуд) ички йўллар ёнида ётқизилади.

7.2-жадвалда келтирилган ҳисоб-китоблар қуйидагиларни истисно қилади, чунки уларнинг ҳеч бири қўшимча ижара ерларида жойлашмаслиги керак ва бунинг ўрнига коммунал ер йўқотишларига ҳисса қўшади:

- офис, умумий омборхона ва сақлаш майдони учун зарур бўлган ер;
- Лойиҳа инфратузилмасини кичик станция, миллий тармоқ ва ягона метеорологик мачта билан боғлайдиган иккита ҲЭУЛ.

Ҳисоб-китоблар ҳар бир ШТГ атрофидаги хавфсизлик зонасидан келажакда фойдаланишни ўз ичига олмайди. Хавфсизлик зонасида, ШТГ асосидан тахминан 375 м масофада бирон бир тураржой иншоотини қуриш мумкин эмас, аммо одамлар ва чорва моллари бу зоналар ичидан ўтиши мумкин, чунки улар қисқа вақт ичида ўтиб кетади. Одамларни хавф ҳақида хабардор қилиш учун огоҳлантирувчи белгилар билан қўйилади. Манфаатдор томонлар билан ўзаро алоқалар бўйича тадбирлар (манфаатдор томонлар билан ўзаро алоқалар режасига қаранг) Лойиҳа ҳудудидаги одамларни хатар манбалари ҳақида хабардор қилиш учун ўтказилади. Зона қирраининг синиши ёки муз ташланиши таъсир қилиши мумкин бўлган майдонни акс эттириш учун ердаги радиал майдон (оёқ изи) шаклида энг юқори нуқтадан (ШТГ паррагининг юқори қисмидан) 1,5 барабар ошадиган сифатида белгиланади.

Тушунишимизча, Лойиҳа ҳудудида ҳар қандай янги бино қуриш учун Томди туманидан рухсат олиш керак. Аслида, рухсатномалар фермерлар томонидан сўралмайди ва Томди тумани томонидан берилмайди, чунки ер одам яшайдиган сифатида таснифланмаган, шунинг учун тураржой қурилиши учун фойдаланилиши мумкин эмас. Ернинг таснифидан қатъи назар, чўпон бошпаналари (кўпинча ёмон қурилган) ноқонуний равишда, рухсатсиз, сублизинг шартномалари бўйича тунаш учун тураржой билан таъминлаш учун қурилган. Лойиҳа ҳудудида олиб борган

тадқиқотларимизга кўра, сублизинг шартномаси муддати тугагандан сўнг, ушбу объектлар кўпинча вақт ўтиши билан яроқсиз ҳолатга келади.

Лойиҳа ҳудудининг катталиги ва ернинг умумий фойдаланилишини ҳисобга олган ҳолда, келажақда ШТГга бевосита яқин жойда янги бошпаналарнинг қурилиши даргумон, лекин лойиҳанинг узоқ умрини (25 йил) ҳисобга олган ҳолда, принципиал жиҳатдан буни бутунлай инкор этиб бўлмайди. Шу асосда, ТМТР янги иншоотларни ўрнатиш ШТГ дан 259 м масофада тақиқланишини эълон қилади. Қўшимча маълумот қўшиш учун бунга қуйидагилар ҳисобидан эришилади:

- Томди туманига ШТГдан 259 м радиусда тураржой бинолари (шу жумладан чўпонлар бошпаналари) бўлмаслиги кераклиги ҳақида ёзма хабарнома;
- Сублизинг шартномалари бўлган фермерларни ҳар йили келажақда бошпаналарни ШТГдан 259 м масофада қурмаслик кераклиги ҳақида хабардор қилиш; шунингдек
- Ҳар бир ШТГ яқинида янги бошпаналарнинг мавжудлигини Компания томонидан мунтазам равишда мониторинг қилиш. Бунга эришиш мумкин, чунки ҳар бир ШТГга техник хизмат кўрсатиш ва текшириш учун мунтазам равишда ташриф буюрилади, 259 м эса қурилиш бошлангани ёки бошланмаганлигини визуал текшириш учун қисқа масофадир.

Лойиҳанинг одамлар/жониворларнинг бирон бир ҳудуддаги тоғли жойларга боришига таъсир қилиши кутилмайди, чунки Лойиҳа фермерлар ва чорвадорлар тоғли жойларга бориши учун фойдаланадиган асосий йўлларни ёки йўлларни кесиб ўтмайди/қопламайди.

Лойиҳа чорвадорларнинг бирортасини ишдан бўшатишга (ёки уларнинг норасмий оғзаки келишувларини бекор қилишга) олиб келиши кутилмайди, чунки фермерни бундай қарорга олиб келиши мумкин бўлган хавф/таъсир манбаи йўқ. Аксинча, фермерлар ва чорвадорларнинг турмуш шароитини яхшилашга қаратилган чора-тадбирларни кўриш, ўз навбатида, лойиҳа ҳудудида қолган чорвадорларнинг салоҳиятини оширади, айниқса, уларнинг яхшиланган бошпаналардан фойдаланиш имкониятини оширади.

Лойиҳани амалга ошириш натижасида йўқотишларнинг қуйидаги турлари юзага келиши мумкин:

- **Сублизинг шартномалари бўйича қурилиш вақтида ердан фойдаланиш ҳуқуқини вақтинча йўқотиш.** Мавжуд ижара майдонининг қисқариши орқали фермерларга таъсир қилади. 3, 4, 5, 6, 8 ва 10-сонли сублизинг шартномалари доирасида чорва молларини боқаётган чорвадорларга таъсир қилиши мумкин.
- **Сублизинг шартномалари бўйича фойдаланиш даврида ердан фойдаланиш ҳуқуқини доимий йўқотиш.** 3, 4, 5, 6, 8 ва 10 субижара шартномалари бўйича ердан фойдаланишнинг доимий ўзгариши натижасида юзага келади.
- **Сублизинг шартномаларидан ташқари қурилиш вақтида ердан фойдаланишнинг вақтинчалик коммунал йўқотилиши.** Бу сублизинг шартномасидан ташқарида бўлган комплекс, омборхоналар, ички йўллар (янги ва мавжуд) қурилиши ёки модернизацияси вақтинча мавжудлиги натижасида юзага келади.
- **Сублизинг шартномаларидан ташқарида фойдаланиш пайтида ер участкасидан фойдаланишнинг доимий коммунал йўқолиши.** Қурилиш тугагандан сўнг, сублизинг шартномаларидан ташқари, ердан фойдаланишнинг доимий ўзгариши ва чекловлари туфайли юзага келади.

Ҳеч бир бошпанага ердан фойдаланиш чекловлари ёки амалдаги чегаралардан ошиб кетадиган соялар милтиллаши ва шовқин пайдо бўлиши таъсир қилмаслиги керак. Юқоридагилар муносабати билан кўчирилганларнинг қуйидаги тоифалари белгиланди:

1. Лойиҳа инфратузилмаси таъсир кўрсатадиган сублизинг шартномасига бўйича ерга эга фермерлар;
2. Лойиҳа инфратузилмаси таъсир қилмайдиган сублизинг шартномасига эга бўлган фермерлар;
3. Лойиҳа ҳудудида фаолият юритувчи чорвадорлар ва фермер хўжалиги ишчилари
4. Лойиҳа инфратузилмасидан зарар кўрган коммунал ер участкаларидан фойдаланадиган маҳаллий аҳоли
5. Лойиҳа инфратузилмасидан зарар кўрган коммунал ер участкаларидан фойдаланувчи аёллар.

7.1-Жадвал. Лойиҳа доирасида ер ресурсларига бўлган эҳтиёжлар ва Masdar компаниясининг ердан фойдаланишни таъминлашга ва оқибатларни минимумга етказишга бўлган ёндашуви

Лойиҳа инфратузилмаси	Талаб қилинадиган майдон	Қайдлар	Ердан фойдаланишга ва таъсирни минимумга етказишга бўлган ёндашув
ШТГ пойдевори	491 m ²	Қурилиш ва фойдаланиш даврида доимий банд бўладиган ер.	Лойиҳанинг таркибий қисмлари чорвачилар бошпаналари ва лойиҳа ҳудудидаги бошқа объектларга милтиловчи соялар ва шовқин таъсирини олдини олиш/минималлаштириш учун жойлаштирилган.
ШТГ монтажи	3,250 m ²	Қурилиш ва фойдаланиш даврида доимий банд бўладиган ер	
Мачта конструкцияси	400 m ²	Қурилиш даврида кранлар ҳамда симлар ва бошқа ускуналарни ўрнатишга майдонлар учун зарур бўлган ер	Ўрнатиш ва ишлатиш пайтида аҳоли саломатлиги ва хавфсизлигига хавф (конструкция бузилиши хавфи) туғдирмаслик учун мачталар бошпаналардан узоқда жойлашган.
Мачтадан фойдаланиш	16 m ²	Мачта ва симлар пойдеворининг таянч нуқталарини ўрнатиш учун ер доим талаб қилинади	
Кичик станция қурилиши ва ундан фойдаланиш	16,300 m ²	Кичик станция қурилиши ва фойдаланилиши учун зарур бўлган ер участкаси	Кичик станция сублизинг шартномаларидан ташқарида жойлашган. Жамоат саломатлиги ва хавфсизлигини таъминлаш учун киришни чеклаш учун кичик станция чегараси доимий равишда ўралган бўлиши керак.
ҲЭУЛ қурилиши	30 m	Қурилиш ишлари учун ҲЭУЛ трассаси бўйлаб зарур бўлган участка кенглиги	Субижара келишувларидан ташқарида жойлашган.
ҲЭУЛ эксплуатацияси	5 m	Устунлар ва ҳаво симлари учун зарур бўлган участка кенглиги	Субижара келишувларидан ташқарида жойлашган.
Қурилиш даврида янги ички йўллар ётқизилиши	10 m (жами 617,168 m ²)	Янги ички йўлларни қуриш учун зарур бўлган кенглик	Лойиҳа янги йўл тармоқларини қуришни минималлаштириш учун мавжуд йўллардан максимал даражада фойдаланиш имконини беради.
Янги ички йўллардан фойдаланиш	6 m	Янги йўлнинг эксплуатацион кенглиги	
Қурилиш даврида мавжуд ички йўллар модернизацияси	10 m	Мавжуд йўлни модернизациялаш учун зарур бўлган участка кенглиги	
Мавжуд ички йўллардан фойдаланиш	6 m	Мавжуд йўлнинг эксплуатацион кенглиги.	
Ер ости кабелларини ўтказиш	чуқурлиги 1.2 m	Йўл ёнида ер ости кабелини ётқизиш учун зарур бўлган кенглик.	йўл тармоғига туташган ер ости кабелларини ётқизиш
Ўтказилган кабелларнинг эксплуатацион майдони	0 m	Ер талаб қилинмайди, чунки кабель ер остидан ётқизилган	кабеллар эр ости ётқизилгани боис фойдаланиш даврида ерга таъсир қилмайди.

Лойиҳа инфратузилмаси	Талаб қилинадиган майдон	Қайдлар	Ердан фойдаланишга ва таъсирни минимумга етказишга бўлган ёндашув
Қурилиш даврида офис учун зарур бўладиган вақтинчалик участка (2.5-бобда АМТБИМ лойиҳасининг тавсифига қаранг)	35,000 m ²	Қурилиш даврида ердан вақтинчалик фойдаланиш	Субижара келишувларидан ташқарида жойлашган. Томди худудидаги ер ихтиёрий ижара асосида ижарага берилади. Қурилиш вақтида киришни чеклаш учун лойиҳа компонентлари ўралади.

7.2-Жадвал. Лойиҳанинг ижарага олинган ер участкалари доирасида ерга таъсири

Номер фермы	Имя фермера	Количество в ГВТ	Локация ГВТ: строительство / эксплуатация (491 м2)	Локация ГВТ: монтаж / строительство / эксплуатация (3250 м2)	Строительство метеомачт (400 м2)	Эксплуатация метеомачт (16 м2)	Новые дороги - протяженность (м)	Подъездные пути (ширина 10 м)	Новые подъездные дороги (шириной 6 м)	Общая протяженность обновлений (м)
1		0	0	0	0	0	0	0	0	0
2		0	0	0	0	0	0	0	0	0
3		16	7,856	52,000	0	0	11,966	119,663	71,798	4,894
4		27	13,257	87,850	400	16	14,571	145,711	87,426	11,888
5		7	3,437	22,750	400	16	6,875	68,747	41,248	579
6		2	984	6,500	0	0	1,674	16,739	10,044	0
7		0	0	0	0	0	0	0	0	0
8		1	491	3,250	0	0	673	6,733	4,040	0
9		0	0	0	0	0	0	0	0	0
10		7	3,437	22,750	400	16	5,525	55,245	33,147	469

Существующие подъездные пути (ширина 10 м)	Модернизация подъездных путей (ширина 6 м)	Прокладка кабеля (1,2 м)	Общие изменения в землепользовании в ходе строительства (м2)	Общие изменения в землепользовании в период эксплуатации (м2)	Площадь фермерского участка (м2)	Процент земель, затронутых в ходе строительства	Процент земель, затронутых в ходе эксплуатации
0	0	0	0	0	304,377	0	0
0	0	0	0	0	76,038	0	0
48,938	29,363	20,232	248,688	131,654	13,617,000	1.8	1.0
118,881	71,328	31,751	397,849	188,549	50,695,400	0.8	0.4
5,793	3,476	8,945	110,072	67,451	20,241,700	0.5	0.3
0	0	2,009	26,232	17,528	16,295,100	0.2	0.1
0	0	0	0	0	8,550,540	0.0	0.0
0	0	808	11,282	7,781	6,406,130	0.2	0.1
0	0	0	0	0	7,573,950	0.0	0.1
4,689	2,814	7,192	93,714	59,350	8,762,090	1.1	0.7

7.2 Имконияти заиф одамлар

Лойиҳа имконияти заиф одамларга таъсир қилиши мумкин. Имконияти заифлик таърифи Кредиторнинг стандартларига мос келади. Аҳолининг имконияти заиф қатламлари кўчириш бўйича махсус ёрдамга муҳтож бўлиши мумкин, чунки улар бошқаларга қараганда иқтисодий кўчиш билан курашишга қодир эмас.

Ердан фойдаланиш чекловлари ва ердан фойдаланишдаги ўзгаришлар туфайли Лойиҳа томонидан бевосита таъсир кўрсатилиши мумкин бўлган имконияти заиф аҳоли гуруҳларининг рўйхати тузилган ва қуйида келтирилган:

- иккала ота-онасидан айрилган оилалар (етим болалар);
- ногирон боласи ёки ногирон ота-онаси бўлган оилалар;
- 14 ёшга тўлмаган икки ёки ундан ортиқ боласи бўлган ва бошқа қариндошларидан алоҳида яшайдиган бева;
- тўлиқ бўлмаган оилада болаларни тарбиялаётган оналар ёки оталар;
- ота-онаси ёки иккаласи ҳам ишсиз, бандликка кўмаклашиш ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш марказларида иш изловчи сифатида рўйхатга олинган оилалар;
- ёлғиз пенсионерлар;
- кекса одамлар;
- Лойиҳа ҳудудида фермерлик ёки чорвачилик уй хўжаликларида ишлайдиган аёллар;
- Лойиҳа ҳудудида ёввойи ўсимликларни тарадиган аёллар;
- Лойиҳа ҳудудида ишлайдиган чорвадорлар ва қишлоқ хўжалиги ишчилари ва уларнинг уй хўжаликлари;
- Фермерлик ёки чорвачилик хўжалигида ишлайдиган соғлиғи ёмон ёки саводсиз одамлар;
- Этник келиб чиқиши, эътиқоди, соғлиғи (жумладан, ОИБ/ COVID-19), жинсий ёки гендер ориентацияси/ўзига хослиги туфайли жамиятда камситилган одамлар

Имконияти заифликнинг батафсил таҳлили 7.2-жадвалда келтирилган бўлиб, юқорида санаб ўтилган ва Лойиҳа таъсир қилиши мумкин бўлган гуруҳлар доирасини акс эттиради. Ижтимоий-иқтисодий сўров натижалари кейинчалик зарар кўрган фермерлар, чорвадорлар ва қишлоқ хўжалиги ходимларининг уй хўжаликларида имконияти заиф гуруҳлар мавжудлигини аниқлаш учун фойдаланилди.

“Имтиёزلарни белгилаш” бўйича 8-бўлимга мувофиқ аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож қатламларига ёрдам кўрсатиш бўйича бир қатор махсус чора-тадбирлар кўрилади.

7.2-Жадвал. Заифликлар таҳлили

Гуруҳ	Заифлик манбалари	Фермерлар/чорвадорлар/қишлоқ хўжалик ишчиларининг уй хўжаликларида имконияти заиф шахсларнинг мавжудлиги
Оиласини, иккала ота-онасини йўқотган оилалар (етим болалар)	Бошқа қариндошлари билан яшовчи ЛТКШ-етимлар ота-оналари йўқлигида (агар улар тирик бўлганларида иқтисодий фаол бўларди) ўзларининг ижтимоий-иқтисодий ҳолатидаги ҳар қандай ўзгаришларга таъсирчан бўладилар. Етим болаларга кекса қариндошлари қарашлари мумкин.	Аниқланмади
ногирон боласи ёки ногирон ота-онаси бўлган оилалар	Катта ёшли ёки ногирон боласи бўлган оилалар ногиронларга ғамхўрлик қилиш зарурати туфайли уларнинг ижтимоий-иқтисодий ҳолатидаги ҳар қандай ўзгаришларга таъсирчан бўлади.	Аниқланмади
14 ёшга тўлмаган икки ёки ундан ортиқ боласи бўлган ва бошқа қариндошларидан алоҳида яшайдиган бева	Иқтисодий фаол шеригининг ёрдамсиз болаларга ғамхўрлик қилиш зарурати туфайли бева ўзининг ижтимоий-иқтисодий ҳолатидаги ҳар қандай ўзгаришларга таъсирчан бўлади.	Аниқланмади
тўлиқ бўлмаган оилада болаларни тарбиялаётган оналар ёки оталар	Битта ота ёки битта она бор бўлган оилалар иқтисодий фаол шерикнинг ёрдамсиз болаларга ғамхўрлик қилиш зарурати туфайли ўзларининг ижтимоий-иқтисодий ҳолатидаги ҳар қандай ўзгаришларга таъсирчан бўлади.	Аниқланмади.
ота-онаси ёки иккаласи ҳам ишсиз, бандликка кўмаклашиш ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш марказларида иш изловчи сифатида рўйхатга олинган оилалар	Ишсиз ота-оналар уй хўжаликларининг даромад манбалари чекланганлиги сабабли ўзларининг ижтимоий-иқтисодий ҳолатидаги ҳар қандай ўзгаришларга таъсирчан бўлиши мумкин.	Аниқланмади.
ёлғиз пенсионерлар;	Пенсионерлар, айниқса, уй хўжаликларининг даромад манбалари чекланганлиги сабабли ўзларининг ижтимоий-иқтисодий ҳолатидаги ҳар қандай ўзгаришларга таъсирчан бўладилар.	Аниқланмади.
кекса одамлар (65 ёш ва ундан катта)	Кекса одамлар ёшига қараб бир қатор ўзига хос эҳтиёжларга эга бўлиши мумкин ва ёш фуқароларга қараганда ўзгаришларга камроқ мослашади.	3 киши аниқланди – қуйида қаранг
Лойиҳа ҳудудида фермерлик ёки чорвачилик уй хўжаликларидаги аёллар	Фермерлар, чорвадорлар ёки қишлоқ хўжалиги ишчиларининг оилаларидаги аёллар заиф бўлиши мумкин, чунки ер билан боғлиқ масалалар бўйича қарор қабул қилишда эркаклар ваколатли бўлиб, кўчириш вариантлари бўйича қарор қабул қилишда аёлларнинг овози "эшитилмаслиги" мумкин.	Аниқланди – қуйида қаранг

Гуруҳ	Заифлик манбалари	Фермерлар/чорвадорлар/қишлоқ хўжалик ишчиларининг уй хўжаликларида имконияти заиф шахсларнинг мавжудлиги
Лойиҳа ҳудудида ёввойи ўсимликларни терадиган аёллар	Атрофдаги аҳоли пунктларида (Зарафшон шаҳарчаси ва Жингилди, Қинир, Қозибек бий, Роҳат, Ажириқти ва Янги Томди қишлоқлари) яшайдиган аёллар ердан табиий ресурсларни (ёввойи ўсимликларни) йиғиш учун ижара шартномасидан ташқари фойдаланишлари мумкин. Улар имконияти заиф бўлиши мумкин, чунки улар келажакда ердан фойдаланиш чекловлари ва ердан фойдаланиш ўзгаришларига дучор бўладиган ҳудудлардаги табиий ресурсларга таянади.	Аниқланди – қуйида қаранг.
Лойиҳа ҳудудида фаол ишлайдиган чорвадорлар ва қишлоқ хўжалиги ишчилари ва уларнинг уй хўжаликлари;	Лойиҳа ҳудудида, жумладан, сублизинг шартномаларига эга ва эга бўлмаган фермерга ишлайдиган чорвадорлар заиф бўлиши мумкин, чунки улар нисбатан кам ер мулкига эга бўлиб, асосий даромад ва тирикчилик манбаи сифатида фермерга таянади.	21 киши аниқланди – қуйида қаранг
Фермерлик ёки чорвачилик хўжалигида ишлайдиган соғлиғи ёмон ёки саводсиз одамлар;	Жисмоний ва/ёки ақлий ногиронлиги бўлган ҳамда соғлиғи ёмон шахслар имконияти заиф бўлиши мумкин, чунки улар лойиҳа билан боғлиқ (ва лойиҳадан ташқари) иш имкониятларидан фойдаланишда ва/ёки тирикчилик манбаларини таъминлашда қийинчиликларга дуч келишлари мумкин, бу эса ўзини ўзи таъминлаш имкониятини чеклайди. Қариндошлар, жамоат аъзолари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ва ҳукуматга қарам қилиб қўяди ва улардан ёрдам кутишга мажбур этади. Жисмоний ва/ёки ақлий ногиронлиги бўлган ёки соғлиғи ёмон одамлар иш жойида ва/ёки жамиятда камситилиши ва четга сурилиши мумкин. Бундай шароитларда дифференциал муносабат ва/ёки истисно қилиш ижтимоий четланишга олиб келиши ва ушбу гуруҳнинг заифлигини ошириши мумкин. Жисмоний ва/ёки ақлий ногиронлиги бўлган ёки соғлиғи ёмон шахслар Лойиҳа, кўчириш имкониятлари ҳақида тўғри маълумот олиш учун муайян турдаги ёрдамга муҳтож бўлиши мумкин. Улар кўчириш жараёнида қўлланган ёзма ҳужжатларни тушунмаслиги мумкин. Улар камситилиши мумкин, бу эса тиббий хизматдан фойдаланишнинг чекланишига олиб келади ва шу билан ушбу тоифадаги имконияти заиф гуруҳлар дуч келадиган соғлиқ муаммоларини кучайтиради.	1 киши аниқланди – қуйида қаранг.
Этник келиб чиқиши, эътиқоди, соғлиғи (жумладан, ОИБ/ COVID-19), жинсий ёки гендер ориентацияси/ўзига хослиги туфайли жамиятда камситилган одамлар.	Камситишларга учраган одамлар жамиятда ҳеч қандай таъсирга эга бўлмайдилар, қарорлар қабул қилиш жараёнларида ёрдам бера олмайдилар ва уларни ҳеч ким "эшитмайди. Улар учун иш жойлашиш имкониятига эга бўлиш қийин, бу уларнинг эҳтимолий даромад олиш имкониятини пасайтиради.	Аниқланмади

7.3 Лойиҳа таъсир кўрсатган одамларнинг қисқа тавсифи

Хулосалар ўтказилган тадқиқотлар жараёнида тўпланган ахборотга асосланган:

Лойиҳа инфратузилмаси таъсир кўрсатадиган субижара шартномаларига эга фермерлар

Ижарага олинган майдонларида лойиҳа инфратузилмаси жойлашган субижара шартномасига эга бешта (3, 4, 5, 6, 8 ва 10) фермер. Бу фермер хўжаликларида жами 17 нафар катталар ва 9 нафар 18 ёшгача бўлган болалар бор. Энг кичиги 7 ёшда. Оила аъзоларидан ҳеч бири ногирон эмас. Одамларнинг умумий сони қуйидагича ҳисобланади: $17 + 9 = 26$.

10-субижара шартномасига эга бўлган фермер, ҳатто бу ижара 3-фермерга субпудрат бўйича берилса ҳам, лойиҳа томонидан таъсир қилади. Уй хўжалиқларининг ўртача таркиби 5 га тенг деб тахмин қилинса, ушбу тоифадаги таъсир кўрсатилган кишиларнинг умумий сони қуйидагича ортади: $26 + 5 = 31$.

Фермер уй хўжалигининг йўқотилган даромади/фойдасига келсак, унинг ижтимоий-иқтисодий сўровда кўрсатилган ойлик даромадни ҳисоблаш ва ижарага олинган ер майдонидаги фойз ўзгаришини қурилиш вақтидаги ойлик йўқотишларни (24 ой) айириш йўли билан ҳисоблаш мумкин. Фойдаланиш давридаги ойлик йўқотишлар ҳисобланмайди, чунки бу пайтга келиб фермерлар йиллик ижара тўловларига тузатиш киритади, шу боис ҳозирда йўқотилган фойда/йўқотилган даромад учун компенсация тўлашнинг ҳолати йўқ, чунки бу ижара тўловларининг камайиши (ёки фермер томонидан танланган шунга ўхшаш компенсация) ҳисобидан қопланади.

Даромаднинг йўқотилиш миқдори 7.3-жадвалда кўрсатилган

7.3-Жадвал. Фермерларнинг Лойиҳа инфратузилмаси таъсир кўрсатадиган субижара еридан оладиган даромадидаги йўқотишлар ҳисоби (АҚШ долларида)

Субижара шартномаси доирасида лойиҳа инфратузилмаси таъсир кўрсатадиган фермер	Ижтимоий-иқтисодий тадқиқот давомида билдирилган ойлик даромад	Қурилиш даврида йўқотилган ернинг фойздаги улуши	ойлик тушумларнинг тегишли тарзда қисқариши	24 ой учун тушумлар ҳажмидаги ўзгариш
Фермер 3 (соҳа 3)	2,000	1.8	34	408
Фермер 4	1,500	0.8	12	144
Фермер 5	2,000 (тахминий, чунки у кўрсатмади)	0.5	10	120
Фермер 6	2,000	0.2	2	24
Фермер 8	1,000	0.2	2	24
Фермер 3 (соҳа 10)	2,000	1.1	32	384
ИЗОҲ: 3 ва 10 фермер учун (бу битта уй хўжалиги) йўқотишлар даражаси қуйидаги тарзда ҳисобланади: $408 + 384 = 792$ – 2 йил учун				
Жами	USD 1,104			

-

Лойиҳа инфратузилмаси таъсир кўрсатмаган субижара шартномаларига эга фермерлар

Лойиҳа инфратузилмаси бевосита таъсир қилмайдиган сублизинг шартномасига эга бўлган тўртта фермер: 1, 2 ва 7-фермерлар. 7-фермернинг оиласида 5 катта ёшли киши ва 1 бола (жами 6 киши) бор. Агар ҳар бир хонадонга 5 киши тўғри келади деб фараз қилсак, бу тоифадаги одамларнинг

умумий сони $6 + 10$ (қолган иккита уй хўжалигидан олинган) = 16 деб баҳоланади. Бу одамлар лойиҳа инфратузилмаси жойлашган умумий ерни йўқотиш натижасида зарар кўришлари мумкин.

Лойиҳа ҳудудида фаолият кўрсатувчи чорвадорлар ва ферма ишчилари

Маълумот олиш учун чўпонлар билан алоқага чиқиш жуда қийин эди. Қуйида чорвадорлар борлиги тўғрисида фермерлар томонидан берилган маълумотларнинг қисқача мазмуни келтирилган:

- Фермер-1: 1 чўпони бор, у уйланган (фарзандлари йўқ), Зарафшон шаҳрида яшайди ва Лойиҳа ҳудудида пода боқади.
- Фермер-2: 1 та чўпони бор, у уйланмаган, лойиҳа ҳудудида пода боқади.
- Фермер-3: 2 та чўпони бор, лекин улар подани лойиҳа ҳудудида боқмайди
- Фермер 4: 5 чорвадори бор, лекин улар лойиҳа ҳудудида боқмайди
- Фермер-5: Лойиҳа ҳудудида подани боқадиган 1 та чўпон бор (фермер-8 билан биргаликда)
- Фермер-6: лойиҳа ҳудудида 1 та чўпони ва фермада 4 нафар ишчиси бор. Қисқа баёни қуйида келтирилган.

о Чўпон икки ой ишлаган. Асли Навоий вилояти Учқудуқ туманидан, унинг оиласи ҳам ўша ерда яшайди. У октябрь ойида Лойиҳа ҳудудини тарк этишни ва оиласига қайтиб, у ерда бошқа иш излашни режалаштирмоқда (ушбу ҳужжатнинг мақсадлари учун бу шахс ҳали ҳам лойиҳа таъсир кўрсатган одамлар рўйхатида киритилган).

о 1-ферма ишчиси. Фермага 5 ой олдин келган. У ҳудудга янги келган, асли Самарқанд вилоятидан, оиласи (хотини ва 2 фарзанди) Самарқанд шаҳрида яшайди. У ҳар 2 ойда бир марта оиласини кўриб келади.

о 2-фермер хўжалиги ишчиси. Фермага 5 ой олдин келган. Оиласи (хотини ва икки фарзанди) Зарафшон шаҳрида истиқомат қилади. Ишчиларнинг ойлик маоши 2 миллион сўм (ойига 200 доллар).

о 3-фермер хўжалиги ишчиси. Фермада ва фермернинг Зарафшондаги офисида таъмирлаш ишлари билан шуғулланувчи техник. Ёлғиз эркак, Зарафшонда яшайди.

о 4-ферма ишчиси - фермернинг ўғли, отасига фермани бошқаришда ёрдам беради, уйланмаган.

- Фермер-7: 1 та чўпони бор, унинг оиласи йўқ. У лойиҳа ҳудудида сурув боқади
- Фермер-8: Лойиҳа ҳудудида чорвачилик билан шуғулланувчи 1 та чўпони бор (фермер-5 билан биргаликда)
- Фермер-9: лойиҳа ҳудудида 1 та чўпони подани боқади
- Фермер-10: унинг 1 чўпони бор, лекин у Лойиҳа ҳудудида чорвачилик қилмайди ва ўзининг субижара шартномасини Фермер-3 га ўтказган

Жами: 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9 фермерларда ишлаётган 6 та чорвадор аниқланган, шу жумладан, 8 ва 5-фермерларнинг умумий чўпони бор. Гарчи чорвадорлар ва қишлоқ хўжалик ишчиларининг оилаларидаги умумий сонни ҳисоблаш қийин бўлса-да, буни уддалаш мумкин.

1-Фермерда 1 та чўпон бор = **2 киши**

2-Фермерда 1 та чўпон бор = **1 киши**

5 ва 8 Фермерларда 1 та чўпон бор = **1 киши**

Уй хўжаликлари сони ҳақида ахборотга эга бўлмасдан қуйидагини тахмин қиламиз: 5 киши — мамлакатдаги уй хўжаликларининг ўртача сони.

6-Фермер: $x1$ чорвадор = **4 киши** плюс $x4$ қишлоқ хўжалик ишчиси: уларнинг таркибига қуйидаги шахслар кириши тахмин қилинади:

ферма ишчиси 1 = 4 киши

ферма ишчиси 2 = 4 киши

ферма ишчиси 3 = 1 киши

ферма ишчиси 4 = (фермернинг ўғли, шу боис юқоридаги ҳисоб-китобларга киритилган).

Шундай қилиб, ушбу тоифадаги одамларнинг умумий сони 21 нафарни ташкил этади. Лойиҳа ҳудудида фермерлардан олинган маълумотларга кўра, 18 ёшгача бўлган чорвадорлар йўқ.

Лойиҳа инфратузилмаси таъсир кўрсатадиган коммунал ер участкаларидан фойдаланувчи маҳаллий аҳоли ва аёллар

Лойиҳа ҳудудидан доривор ўсимликлар ва бошқа табиий бойликларни йиғиш, муқаддас “Гужумли Авлиё” зиёратгоҳига бориш ёки чорва молларини боқиш учун фойдаланаётган маҳаллий аҳоли сонини санаш қийин. Яйлов ерларига рухсатсиз кириш юзасидан маҳаллий қишлоқ аҳолиси ва фермерлар ўртасида низолар келиб чиққан. Лойиҳа инфратузилмаси жойлашган ердан маҳаллий аҳоли умумий чорвачилик ва бошқа мақсадларда фойдаланиши мумкин.

Маҳаллий аҳоли ва лойиҳа ҳудудида жойлашган саккизта кичик қишлоқ (Томдибулоқ (Қозибек бий), Мурунгов, Жингилди, Қинир, Роҳат, Ажирикти ва Янги Томди) аёллари вақти-вақти билан ерлардан биргаликда фойдаланиши туриши мумкин. Зарафшон шаҳри Лойиҳа ҳудудидан 15 км узоқликда жойлашган ва шунинг учун у ердан келганлар юқоридаги рўйхатга киритилмаган.

Уй хўжалигидаги соғлиғининг ҳолати ёмон, саводсиз шахслар (фермерлар, чўпонлар, қишлоқ хўжалик ишчилари)

3 ва 10 сублизинг шартномаларига эга бўлган 3-фермер 2021 йил баҳорида ноқулай об-ҳаво шароити туфайли чорва молларининг кўп миқдорда нобуд бўлиши натижасида тушкунликка тушгани ҳақида хабар берди.

Кекса кишилар имконияти заиф сифатида таснифланади

5-Фермер — 71 ёшда, унинг хотини — 69 ёшда. 7-Фермернинг чўпони — 69 ёшда, унинг хотини Россияда яшайди (улар ажрашган).

8 Имтиёзлар ва моддий ҳуқуқларни белгилаш

Ушбу бобнинг мақсади нафақалар ва имтиёзлар олишга ҳуқуқлар ҳақида маълумот беришдан иборат (8.1-жадвал). Унинг мазмуни амалдаги миллий қонунчилик талабларини ҳамда қонунчилик ва кредитор стандартлари орасидаги тафовутларни бартараф этиш учун лойиҳа амалга оширадиган қадамларни акс эттиради.

8.1-Жадвал: Нафақа олишга бўлган ҳуқуқлар матрицаси

Активлар	Тавсифи	Зарар кўрган шахслар	Компенсация тўловлари	ЛТҚШ сони
Доимий йўқотишлар				
Қишлоқ хўжалик ерлари	Ҳайдаладиган ерлар / яйловлар	Эгалари	Тенг майдонга ва унумдорликка эга ер участкалари йўқотилган ер участкаси каби худди шу/мақбул масофадаги ерлар билан компенсацияланади; ЁКИ Солиқлар, битим, рўйхатдан ўтказиш ёки ўтказиш бўйича харажатлар ва бошқа тегишли тўловларни чиқариб ташламаган ҳолда тўлиқ тиклаш қиймати бўйича пул компенсацияси. ИЗОҲ: Агар ўрнини босадиган ер тақдим этилса, бу эгалик ва фойдаланишни ўз ичига олади.	0 - ернинг ҳаммаси давлатга тегишли.
		Расмий фойдаланувчилар (ижара/субижара шартномаларига эга фермерлар)	Компенсация сифатида тенг майдонга ва унумдорликка эга, йўқотилганига мос келадиган, шунга ўхшаш/мақбул масофада жойлашган участкалардан иборат ер (ўрин босувчи ижара). ЁКИ Солиқлар, транзакция, рўйхатдан ўтказиш ёки ўтказиш бўйича харажатлар ва бошқа қўлланадиган тўловларни чиқариб ташламаган ҳолда тўлиқ тиклаш қиймати бўйича ижара шартлари ва оқибатларни акс эттирувчи пул компенсацияси; ИЗОҲ: Агар ўрнини босадиган ижара тақдим этилса, бу яшаш кафолатини ҳам ўз ичига олади.	Фермер уй хўжалигининг 31 нафар аъзоси плус 1 нафар чўпон (у 5 ва 8 (=32) Фермернинг биргаликдаги чўпони ҳисобланади)
		Норасмий фойдаланувчилар	Расмий (кафолатланган) эгаликка кўмаклашиш. Ижара/субижара келишуви, шу жумладан солиқлар, транзакция, рўйхатдан ўтказиш ёки трансфер харажатлари ва бошқа қўлланадиган тўловларни тўлаш; ЁКИ: Ердан фойдаланиш имконияти чекланиши сабабли йўқотилган даромадни акс эттириш учун пул компенсацияси; ВА Норасмий ердан фойдаланувчиларга бошқа ерларда ўзларининг тирикчилик манбаларини тиклашда зарур бўладиган бошқа кўмак.	Кенгроқ лойиҳа ҳудуди доирасидаги (35 км гача) ҳамжамиятлар ўз ҳамжамиятларининг аъзолари ўсимликларни йиғиш, чорва боқиш ёки ўтиб-қайтиш учун ердан фойдаланиш имкониятини олишлари мумкинлигини, бироқ бунини камдан-кам ҳолларда қилишларини тасдиқладилар.
Жиддий зарар кўрган ер (10% ёки ундан ортиқ йўқотиш).			Компенсация сифатида тенг майдонга ва унумдорликка эга, йўқотилганига мос келадиган, шунга ўхшаш/мақбул масофада жойлашган участкалардан иборат ер участкаси; ЁКИ Солиқлар, транзакция, рўйхатдан ўтказиш ёки ўтказиш бўйича харажатлар ва бошқа қўлланадиган тўловларни чиқариб ташламаган ҳолда тўлиқ тиклаш қиймати бўйича пул компенсацияси. • ИЗОҲ: Агар ўрин босиш учун ер тақдим этилса, бу эгалик қилиш кафолатини ҳам ўз ичига олади. • Кўчиш учун 6 ойлик минимал иш ҳақига тенг нафақа	0 – йўқотишларнинг максимал миқдори 1,8% ни ташкил этади

Активлар	Тавсифи	Зарар кўрган шахслар	Компенсация тўловлари	ЛТКШ сони
Иншоотлар	Уйлар, тижорат бинолари, омборхоналар	Қурилмаларнинг эгалари	<p>Уй учун компенсация (агар эгаси хоҳласа):</p> <p>Агар янги уйнинг қиймати паст бўлса – орадаги фарқ учун пул компенсацияси берилади; ёки</p> <p>Амортизация ёки операцион чиқимларни чиқариб ташламаган ҳолда, харид қилиш пайтига мавжуд бўлган нархлар бўйича тегишли иншоотлар ва бошқа реал активларнинг тўлиқ тиклаш қиймати бўйича пул компенсацияси. Компенсация сув таъминоти ёки бошқа коммунал хизматларга уланишни ўз ичига оладиган қийматни ҳам қамраб олади.</p> <p>Яшаш учун хона/қурилма мавжуд бўлмаганида, эгалари янги уйга/иншоотга кўчиб ўтгунга ва тўлиқ компенсация олгунга қадар зарур давр учун (одатда, бир йилдан ортиқ эмас) ижара тўловини қоплайдиган тураржой/омборхона ижарасига нафақа.</p> <p>ИЗОХ: Агар янги уй/иншоот тақдим этилса, бу яшаш кафолатини ҳам ўз ичига олади.</p> <p>Кўчиш учун нафақа, у янги уйга/қурилмага кўчишга кўмаклашиш учун тўланади..</p>	0 – ҳеч қандай тузилмага таъсир кўрсатилмайди
		Қурилмаларда истиқомат қилувчилар	<p>Ижара ҳақи ижара келишувининг шартларига мувофиқ белгиланади, аммо у олти ой учун ижара тўловидан кам бўлмайди.</p> <p>Аванс сифатида киритилган ижара тўловининг фойдаланилмаган қисмини қоплаш.</p> <p>Кўчишга ёрдам бериш.</p>	0 – ҳеч қандай тузилмага таъсир кўрсатилмайди
Бизнес ва бандлик Вақтинчалик ва доимий бизнес	ишнинг йўқотилиши	<p>Бизнес эгалари (шу жумладан, ерга расмий ҳуқуқи бўлмаган ҳолда ишлаётганлар)</p> <p>ва уларнинг зарар кўрган ишчилари (бу ерга чўпонлар ва қишлоқ хўжалик ишчилари киради)</p>	<p>Доимий тижорат йўқотишлари ҳолатида, пул компенсацияси бир йил учун соф даромадга тенг (бой берилган манфаат).</p> <p>Вақтинчалик тижорат йўқотишларида даромад йўқотилган давр учун пул компенсацияси (бир йилдан ортиқ эмас).</p> <p>Доимий иш йўқотилган тақдирда, 3 ой учун қайд қилинган ўртача иш ҳақи (агар у қайд қилинмаган бўлса, Ўзбекистондаги расмий энг кам иш ҳақи асосида).</p> <p>Яшаш учун воситалар манбаларини тиклаш бўйича чоралардан фойдаланиш имконияти.</p> <p>Ҳар қандай шикастланган асбоблар ёки ускуналар учун компенсация ҳамда лавозимга тиклашга нафақа (агар қўллаш мумкин бўлса).</p> <p>Иш вақтинчалик йўқотилган тақдирда, танаффус пайти учун ўртача қайд қилинган иш ҳақи (агар у қайд қилинмаган бўлса, Ўзбекистондаги расмий энг кам иш ҳақи асосида).</p> <p>ИЗОХ: Таъсир кўрсатиладиган ишчилар иш ҳақини (миллий қонунчиликка мувофиқ) ўз иш берувчилари орқали олади</p>	5 та корхонага бевосита таъсир кўрсатилади, чуник бизда 6 та субижара келишувига таъсир кўрсатилган. Бунда 1 фермер 2 та ижара шартномасига эга = жами 5 фермер ва 5 ва 8-фермер учун ишлайдиган 1 та чўпон, у Лойиха таъсир кўрсатадиган субижара келишувларида фаол
Заиф ёки номутаносиб таъсир кўрсатилган гуруҳлар		Заифлик мезонларига жавоб берадиган ЛТКУХ ва ЛТКШ (фермерлар)	<p>6 ой учун Ўзбекистондаги расмий энг кам иш ҳақига тенг меҳнатга лаёқатсизлик бўйича бир марталик нафақа.</p> <p>Лойиха доирасида устувор йўналиш сифатида ишга жойлашиш учун имкониятларнинг тақдим этилиши.</p>	2 нафар имконияти заиф киши аниқланди (кексалар)

Активлар	Тавсифи	Зарар кўрган шахслар	Компенсация тўловлари	ЛТКШ сони
		Заифлик мезонларига жавоб берадиган ЛТКУХ ва ЛТКШ (фермалардаги чўпонлар ва ишчилар)	Заиф ва номутаносиб тарзда зарар кўрган шахсларни қўллаб-қувватлаш учун ёрдам кўрсатиш бўйича қатор бошқа конкрет чоралар ҳам кўрилади, улар бу шахсларнинг алоҳида заифлигини акс эттиради. Масалан кекса одамлар ва руҳий касаллик тарихи бўлган кишилар LRP ни амалга ошириш жараёнида хотиржам ва тўлиқ хабардор бўлишларини таъминлаш учун тез-тез ташриф буюриш ва мулоқот қилиш билан таъминланади. Чорвадорлар ўз салоҳиятини ошириш ва ўз соҳаларида янада малакали бўлишлари, вақт ўтиши билан яхши тўлов шартларига эришишга ёрдам бериш учун техник тайёргарликдан ўтказилади.	21 та чўпон ва ишчи аниқланди
Кучли зарар кўрган ЛТКШ (ЛТКШ томонидан ишлаб чиқариш активларининг 10% ёки ундан кўпроғини, шу жумладан ер, дарахтлар ёки бошқа даромад воситаларининг йўқотилиши).		Расмий мақомидан қатъи назар барча ЛТКШ	6 ой учун Ўзбекистондаги расмий энг кам иш ҳақиға тенг имконияти заифлик бўйича бир марталик нафақа. Лойиҳа доирасида устувор йўналиш сифатида ишга жойлашиш учун имкониятларнинг тақдим этилиши. Бошқа кўмак чоралари	Ердан фойдаланиш ҳисоблари асосида аниқланмади
Қ-х экинлари (бугунги кунда аниқланмади)	Касалланган экинлар	Расмий ер эгаси	Мавжуд субижара келишувларининг амал қилиш муддатини акс эттирувчи, ҳар бир таъсир кўрсатилган ҳосил учун тўлиқ бозор ставкаси бўйича нақд пулда ҳосилни компенсациялаш.	0 – экинлар зарар кўрмайди
		Норасмий ердан фойдаланувчилар	1 йиллик ялпи ҳосил учун тўлиқ бозор ставкаси бўйича нақд пулда ҳосилни компенсациялаш.	
Тирикчилик манбаларига ўтишга таъсир		Расмий ер эгаси (уй хўжалигидаги эркак ва аёл)	Янгидан ижарага олинган ер участкаларини, улардан қишлоқ хўжалик экинларини етиштириш / яйловлар остига фойдаланиш учун яроқли бўладиган тарзда тайёрлаш шаклидаги вақтинчалик кўмак. Яшаш учун воситаларни тиклаш бўйича чоралар (қурилиш материалларини тақдим этиш, техник тайёрлаш, аёллар учун сават тўқиш ва ҳ.к.)	31 (таъсир кўрсатилган фермерлар ва уларнинг уй хўжаликлари)
		Норасмий ер фойдаланувчилари (уй хўжалигидаги эркаклар ва аёллар)		
Вақтинчалик йўқотишлар				
Қурилиш ишлари ёки қазийш учун ер	Ер эгаси ва махсус мақсадли компания ўртасидаги музокаралар	Расмий ер эгаси	Вақтинчалик фойдаланиш даври учун плюс вақтинчалик ердан фойдаланиш туфайли даромад / ҳосил / тузилма йўқотишлари учун, ҳосил, бизнес ва тузилма йўқотишларига бўлган ҳуқуқларда кўзда тутилганидай, агар шундайлар бор бўлса, мавжуд маҳаллий ижара ставкалари бўйича пул компенсацияси. Ер ижара муддати охирида дастлабки ҳолатга тикланади. Ерни ва юридик ҳужжатларни тайёрлашга сарфланадиган харажатларни қоплаш учун пул маблағлари (агар мавжуд бўлса)	0 – ер давлатга тегишли

Активлар	Тавсифи	Зарар кўрган шахслар	Компенсация тўловлари	ЛТКШ сони
		Расмий фойдаланувчилар (субижара шартномаларига эга фермерлар)	Вақтинчалик фойдаланиш даври учун плюс вақтинчалик ердан фойдаланиш туфайли даромад / ҳосил / тузилма йўқотишлари учун, ҳосил, бизнес ва тузилма йўқотишларига бўлган ҳуқуқларда кўзда тутилганидай, агар шундайлар бор бўлса, мавжуд маҳаллий ижара ставкалари бўйича пул компенсацияси. Ер ижара муддати охирида дастлабки ҳолатга тикланади. Ерни ва юридик ҳужжатларни тайёрлашга сарфланадиган харажатларни қоплаш учун пул маблағлари (агар мавжуд бўлса).	31 (таъсир кўрсатилган фермерлар ва уларнинг уй хўжаликлари)
Чекланган тарзда фойдаланиш ёки бошқа чекловлар	Ишлов бериладиган ерлар / яйловлар	Ер эгалари	Ер участкасининг бир қисмидан фойдаланиш шартларини кўрсатган ҳолда чекланган тарзда фойдаланиш ҳуқуқига шартнома имзолаш. Агар чеклов ер участкаларидан фойдаланишни сезиларли даражада чекласа ёки ер участкасини яшашга ноқодир қилса, ер эгасининг/фойдаланувчисининг илтимосига кўра, тегишли ер участкаси тўлиқ харид қилинади ёки қиймати бўйича биринчи участкага тенг бошқа участкага алмаштирилади, хусусан: <ul style="list-style-type: none"> Тенг майдонга ва унумдорликка эга ер участкалари худди шу/мақбул масофада бошқа ерлар билан компенсацияланади; ЁКИ Солиқлар, битим, рўйхатдан ўтказиш ёки ўтказиш бўйича харажатлар ва бошқа тегишли тўловларни чиқариб ташламаган ҳолда, тўлиқ тиклаш қиймати бўйича пул компенсацияси. ИЗОҲ: Ўрин босувчи ер тақдим этилган тақдирда, бу эгалик қилиш кафолатини ҳам ўз ичига олади	0 (таъсир кўрсатилган фермерлар ва уларнинг уй хўжаликлари)
		Расмий фойдаланувчилар (ижара/субижара шартномаларига эга фермерлар)	Худди шу/мақбул масофада йўқотилган участкалар билан солиштирганда бир хил майдон ва унумдорликка эга ер участкалари учун компенсация тартибида ер участкалари (ижара ўрнига); ЁКИ Солиқлар, битим, рўйхатдан ўтказиш ёки ўтказиш бўйича харажатлар ва бошқа тегишли тўловларни чиқариб ташламаган ҳолда, тўлиқ тиклаш қиймати бўйича ижара шартлари ва оқибатларни акс эттирувчи пул компенсацияси; ИЗОҲ: Агар ўрин босувчи ер тақдим этилса, бу эгалик қилиш кафолатини ҳам ўз ичига олади.	

9 Тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича тадбирлар ва бошқа ёрдам турлари

Масдар компанияси фермерлар, чорвадорлар ва ушбу уй хўжаликларидаги аёлларга яшаш учун воситалар манбаларини тиклаш бўйича чораларни, шунингдек, жамоаларда ер йўқотилиши муаммосини ҳал қилиш учун бошқа ёрдамларни кўрсатади. Фермерларнинг ЛТКУХга қурилиш даврида уй хўжалигидан иккигача кишини ёллаш таклиф этилади.

Ижтимоий-иқтисодий тадқиқотлар жараёнида манфаатдор томонлар билан бевосита мулоқот орқали тескари алоқани таъсинлаш учун тирикчилик манбаларини тиклаш чора-тадбирлари бўйича уларнинг афзалликлари ҳисобга олинди. Олинган натижалар ушбу бобни тайёрлашда фойдаланилди (натижалар 6-Бўлим: “Манфаатдор томонларнинг иштироки, консультациялар ва ахборотни ошқор қилиш” да тақдим этилган). Ушбу бўлим Turnstone Ecologyўлойдига учун ишлаб чиқилган Чорвачиликни бошқариш концепциясининг мазмунига мос келади.

Зарар кўрган фермер хўжаликларининг тирикчилик манбаларини тиклаш чоралари 9.1-жадвалда баён этилган. Улар муҳокама қилишга асос яратиш учун уларни амалий амалга оширишнинг кейинги босқичи тафсилотлари билан бирга берилган. ЛТКШ учун уларнинг техник имкониятларини яхшилаш мақсадида ўқитиш ишлари ўтказиладиган қуйидаги жадвалларда, агар зарур бўлса, уларни қайта ўқитиш ҳам кейинчалик амалга оширилади.

9.1-Жадвал. Тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича чоралар ва уларни амалда рўёбга чиқариш учун кейинги қадамлар (фермерлар)

Таъриф	Амалда рўёбга чиқариш қадамлари
Чорва молларини сақлаш учун қурилиш материаллари, масалан, тўсиқ панжаралари, дарвозалар, устунлар ва ёғочлар билан бир марта таъминлаш. Натурал ёки нақд пул шаклида (пастга қаранг). ТМТРни жорий этишнинг бошида бир марта.	ТМТРни ошқор қилиш жараёнида қишлоқ хўжалигида тирикчилик манбаларини қўллаб-қувватлаш учун жалб этилиши мумкин бўлган материалларни етказиб берувчилар (эҳтимол Зарафшон шаҳрида) аниқланади. Идеал ҳолда, Лойиҳага яқин жойлашган бизнес Компаниянинг пудратчиси ва таъминот занжирини бошқариш режасига мувофиқ танланиши керак.
Қишлоқ хўжалик экинлари учун асосий ускуналарни бир марта тақдим этиш: қўл асбоблари, ўғитлар, уруғлар (бирор-бир йирик техникани ҳисобга олмасдан). Натурал ёки нақд пул шаклида (пастга қаранг). ТМТРни жорий этишнинг бошида бир марта.	
Ветеринария ва ҳайвонлар саломатлиги масалалари бўйича бир марталик техник тайёргарликлар (касалликларни қандай текшириш, эҳтимолий даволаш усуллари, репродуктив саломатлик ва бошқалар). ТМТРни жорий этишнинг бошида бир марта.	ТМТРни ошқор қилиш вақтида Компаниянинг маҳаллий консультантларидан ушбу турдаги ёрдамни кўрсата оладиган 2-4 нафар мутахассисни белгилаш сўралади. Келгусида битта мутахассис йўқлиги сабабли чора-тадбирларни амалга оширишни кечиктирмаслик учун бир нечта мутахассис белгиланади.
Қишлоқ хўжалик экинларининг ҳосилдорлигини ошириш бўйича техник тайёргарликни бир марта тақдим этиш. ТМТРни жорий этиш бошида бир марта.	

Таъриф	Амалда рўёбга чиқариш қадамлари
Генофондни яхшилаш учун бир нечта ҳисор қўйларини бир марта тақдим этиш, натурал ёки нақд пул шаклида (пастга қаранг). ТМТРни жорий этишнинг бошида бир марта.	Ушбу чоранинг мақсадга мувофиқлиги, чорва касалликлари ёки генетик аномалияларнинг тарқалиш хавфини муҳокама қилиш учун тегишли давлат идораси билан маслаҳатлашиш. Ҳисор қўйларининг потенциал етказиб берувчилари ТМТР маълумотларини ошкор қилиш вақтида белгиланиши керак. Келажакда амалга оширилиши мумкин бўлган ушбу чоранинг етарлилигини таъминлаш учун турлар ҳақида маълумотга эга бўлган мутахассисни белгилаш ва унга мурожаат қилиш керак.

Фермерларнинг тирикчилик манбаларини таъминлаш учун сув тақдим этиш сўрови ҳали ҳам кўриб чиқилмоқда ва "Сув таъминотини яхшилаш" бўйича потенциал чора Чорвачиликни бошқариш асослари 3(с) бўлимида баён этилган.

Юқорида айтиб ўтилганидек, тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича баъзи чора-тадбирлар натурал ёки нақд шаклда тақдим этилиши керак. Агар фермер нақд пул вариантини танлаган бўлса, компаниянинг жамоатчилик билан алоқалар бўйича ходими фермердан пул компенсацияси танланган тирикчилик манбаларини тиклаш чорасини амалга ошириш учун ишлатилиши ва бошқа маҳсулот/материалларга сарфланмаслиги тўғрисида ёзма шартнома имзолашни сўрайди. Фермерлар пул компенсациясидан оқилона фойдаланишни таъминлаб, етказиб берувчини танлаш имкониятига эга бўлади.

Харид амалга оширилганидан сўнг, Компаниянинг жамоатчилик билан алоқалар бўйича ходими нақд пул қандай сарфланганлигини кўриб чиқиши ва келажакдаги мониторинг ва баҳолаш ишларининг бир қисми сифатида пул қандай ишлатилганлигини ёзма равишда қайд этиши керак. Ушбу фаолият 12.1-бобда мониторинг ва баҳолаш кўрсаткичлари тўпламига киритилган.

Зарар кўрган чорвадорларнинг уй хўжаликларида кўрсатилиши мумкин бўлган тирикчилик манбаларини тиклаш чораларининг турлари 9.2-жадвалда келтирилган. Улар муҳокамага асос яратиш учун уларни амалда рўёбга чиқаришнинг кейинги босқичи тафсилотлари билан биргаликда берилган. Улар кейинчалик 2022 йилда ТМТР ошкор этилиши давомида қўшимча ўрганилади

9.2-Жадвал. Тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича чоралар ва уларни амалда рўёбга чиқариш учун кейинги қадамлар (чорвадорлар, чўпонлар)

Таъриф	Амалда рўёбга чиқариш қадамлари
Чорвадорлар ва қишлоқ хўжалиги ишчилари томонидан фойдаланадиган бошпаналарни яхшилаш.	ТМТРни ошкор қилиш жараёнида бошпаналар сифатини яхшилаш учун жалб этилиши мумкин бўлган материалларни етказиб берувчилар (эҳтимол Зарафшон шаҳрида) аниқланади.
Ветеринария ва ҳайвонлар саломатлиги бўйича техник тайёргарлик (касалликларни қандай текшириш, эҳтимолий даволаш вариантлари, репродуктив саломатлик ва бошқалар)	(юқоридаги 9.1-жадвалга қаранг).

Аёлларга махсус кўрсатилиши мумкин бўлган тирикчилик манбаларини тиклаш чора-тадбирларининг турлари 9.3-жадвалда жамланган. Улар муҳокамага асос сифатида фойдаланиладиган амалда рўёбга чиқариш босқичларининг тафсилотлари билан бирга келтирилган. Улар 2022 йилда ТМТР ошкор этилиши давомида қўшимча ўрганилади.

9.3-Жадвал. Тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича чоралар ва уларни амалда рўёбга чиқариш учун кейинги қадамлар (аёллар)

Таъриф	Амалда рўёбга чиқариш қадамлари
Жун ва бошқа қўлда тикиладиган кийимларни тайёрлаш учун ўқув курслари ва материалларни тақдим этиш.	<p>Тренингнинг амалга оширилишини батафсил кўриб чиқиш учун ТМТРни ошкор қилиш пайтида аёллар билан учрашувлар ўтказилади. Қуйидаги фикрларни муҳокама қилиш керак:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Хунармандчилик ишлаб чиқаришини кенгайтириш учун аёлларга берилиши мумкин бўлган жун ва бошқа жиҳозларни етказиб берувчилар; • Хунармандчиликнинг иқтисодий қийматини ошириш ва даромад келтирувчи бозорларга кенгроқ кириш йўллари бўйича техник йўриқнома; <p>Юқоридаги масалалар бўйича муҳокамалар асосида Компаниянинг маҳаллий маслаҳатчилари юқорида тавсифланган техник тайёргарликни ўтказиши мумкин бўлган муносиб шахсларни белгилашлари керак.</p>
Қишлоқ хўжалиги экинларининг ҳосилдорлигини ошириш масалалари бўйича техник тайёргарлик.	<p>ТМТРни ошкор қилиш вақтида Компаниянинг маҳаллий консультантларидан ушбу турдаги ёрдамни кўрсата оладиган 2-4 нафар аёл мутахассисни белгилаш сўралади. Келгусида битта мутахассис йўқлиги сабабли чора-тадбирларни амалга оширишни кечиктирмаслик учун бир нечта мутахассис белгиланади</p>

Жамоаларда ер йўқотилишини бартараф этиш учун амалга оширилиши мумкин бўлган тирикчилик манбаларини тиклаш чораларининг турлари 9.4-жадвалда жамланган. Улар мунозара асосини шакллантириш учун фойдаланиладиган амалий рўёбга чиқаришнинг кейинги босқичи тафсилотлари билан бирга берилган. Булар ТМТРни ошкор қилиш жараёнида қўшимча ўрганилади ва Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитаси орқали амалга оширилади, Компания ҳамжамиятни ривожлантириш учун бюджет (йилига 35 000 АҚШ доллари) ажратади. Ҳамжамиятларни ривожлантириш режаси доирасида амалга ошириладиган тирикчилик манбаларини тиклаш чоралари (юқорида айтиб ўтилганидек) ер йўқотилиши натижасида етказилган зарарни қоплашга қаратилган ва бу уй хўжаликларидаги фермерлар, чорвадорлар ва аёлларга мўлжалланган тирикчилик манбаларини тиклаш чора-тадбирларидан алоҳида амалга оширилади. Ҳамжамиятни ривожлантириш режасини ошкор қилиш учун эҳтиёжларни баҳолаш ўтказилади ва бу чорвачилар бошпаналарининг жисмоний ҳолатини яхшилаш заруратини баҳолаш ва ҳал қилиш имконини беради.

9.4-Жадвал. Ҳамжамиятларни ривожлантириш режаси доирасида амалга ошириладиган тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича чоралар ва коммунал соҳада амалда рўёбга чиқариш бўйича кейинги қадамлар

Описание	Шаги для практической реализации
Мактаб ўқувчилари учун ўйин майдончаларини тиклаш/ўрнатишда кўмак кўрсатиш.	<p>ТМТРни ошкор қилиш жараёнида мактаб вакиллари иштирокида ўйин майдончалари жиҳозларининг потенциал етказиб берувчилари, шунингдек, уни ўрнатиш учун потенциал жойлар (эҳтимол, фаолият кўрсатаётган мактабларда) аниқланади. Мактабларни асбоб-ускуналар билан таъминлаш тегишли давлат идоралари билан яқин ҳамкорликда ва уларнинг розилиги билан амалга оширилиши керак.</p>

Описание	Шаги для практической реализации
Қиш мавсумида мактабларни иситиш учун ёрдам кўрсатиш.	ТМТРни ошкор қилиш жараёнида тегишли давлат идоралари билан мактабларни иситиш ускуналари билан таъминлаш бўйича муҳокамалар ўтказилади. Бу келажакда техник хизмат кўрсатиш ва жиҳозларни таъмирлаш мажбуриятларига эга потенциал мураккаб ва узоқ муддатли аралашув бўлиб, уни амалга ошириш диққат билан кўриб чиқиши керак.
Подани кенгайтиришга интилаётган маҳаллий аҳолига кредитлар (паст фоиз ставкалари билан кичик молиявий кредитлар) тақдим этиш. Кредит чорва молларини сотиб олишга ва уларни сифатли сақлаш учун зарур бўлган бошқа тадбирларга сарфланиши керак.	ТМТРни ошкор қилиш жараёнида, Дахан-2019 кластери ва бошқа манфаатдор томонлар билан фермерлар қорамол сотиб олиши учун қандай кредит олишлари мумкинлиги ҳақида муҳокамалар ўтказилади. Кредитлар фермерларга чорва молларини кўпайтириш ёки ноқулай об-ҳаво шароити туфайли кўп миқдорда чорва моллари йўқотилишининг ўрнини қоплаш мақсадида берилади.

10 ТМТРни жорий этиш, роллар ва вазифалар

Ушбу бўлимда ТМТРни жорий этиш учун масъул бўлган ташкилотлар, уларнинг роли ва вазифалари қисқа баён этилган. Қисқа баён 10.1-жадвалда тақдим этилган.

10.1-Жадвал: ТМТР роллари ва вазифалари

Роллар	Вазифалар
"Дахан-2019" кластерининг вакили	<ul style="list-style-type: none"> • Лойиҳа инфратузилмаси таъсир қилган фермерлар томонидан тузилган Суб-ижара шартномаларининг ҳақиқийлигини текшириш. • Тегишли фермер ва унинг хонадон аъзолари билан яқин алоқада ва ҳамкорликда, зарурат туғилганида, субижара шартномасига тузатиш киритиш. • Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасида иштирок этиш учун делегат тақдим этиш. • Шикоятларни ҳал қилишда ёрдам бериш. • Яшаш учун воситалар манбаларини тиклаш бўйича чораларни амалга оширишда махсус ёрдам кўрсатиш. • ТМТР ва Ҳамжамиятни ривожлантириш режасини умумий амалга оширишда етакчи ролни ўз зиммасига олиш, зарурат қараб бошқа ташкилотлар ва манфаатдор томонлар учун ҳаракатларни йўналтириш.
Компаниянинг экология ва ижтимоий масалалар бўйича менежери	<ul style="list-style-type: none"> • ЭСнинг барча, шу жумладан, ишлаб чиқиш, қуриш, фойдаланиш ва фойдаланишдан чиқаришни ўз ичига олган фаолият турларида, шу жумладан ТМТР бошқарув тизими компонентини умумий бошқариш талабларига мувофиқлигини таъминлаш учун Masdar Clean Energy экологик ва ижтимоий бошқарув тизимини тайёрлаш ва жорий этиш. • ТМТР ва Ҳамжамиятни ривожлантириш режасини амалга ошириш учун молиявий ёрдам ва салоҳиятни ошириш тадбирларини таъминлаш. • Masdar экологик ва ижтимоий гуруҳи фаолиятини мувофиқлаштириш. • Жорий ҳолатини акс эттирувчи ТМТРни амалга ошириш жараёни ҳақидаги ҳисоботларни тайёрлаш..
Компаниянинг ҳамжамиятлар билан алоқалар бўйича ходими	<ul style="list-style-type: none"> • Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасининг ташкил этилишига кўмаклашиш, мунтазам йиғилишлар ўтказиш, жумладан, иштирокчиларни транспорт билан таъминлаш ва уларнинг вақти учун компенсация тўлашга қулай жой ва шароит яратиш. • Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитаси раиси вазифасини бажариш. • Мониторинг ва баҳолаш кўрсаткичларидан фойдаланган ҳолда, ТМТРни амалга оширишни мониторинг қилиш. • ТМТР билан боғлиқ плакатлар, оммавий ахборот воситалари ва пресс-релизлар каби ташқи ахборот воситаларини тайёрлаш. • Шикоятларни кўриб чиқиш жараёнини амалга ошириш ва бошқаришда

Роллар	Вазифалар
Masdar компаниясининг ҳамжамиятлар билан алоқалар бўйича ходимлари	<p>етакчилик ролини ўз зиммасига олиш.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Компания ХБАБХ фаолиятини мувофиқлаштириш (қуйида қаранг). • Лойиҳа ҳудудида фаол ишлаётган ва қурилиш бошланишидан 1 ой олдин иштирок этган чорвадорларнинг аниқ реестрини юритиш. • Фермерлар натурал шаклда компенсация олиши учун мўлжалланган материалларни сотиб олиш учун нақд пулдан фойдаланишни талаб қилувчи ёзма келишувларни тайёрлаш. • Шикоятларни кўриб чиқиш механизми учун умумий жавобгарликни ўз зиммасига олиш ва янгиланган Шикоятлар реестрини юритиш. • Фермерлар, чорвадорлар ва уларнинг уй хўжаликлари ҳамда яқин-атрофдаги маҳаллалардаги маҳаллий аҳолига ТМТР мазмуни ва Жамиятни ривожлантириш режаси тўғрисида тўғри ва ўз вақтида маълумот бериш, шикоятларни кўриб чиқиш механизми ҳақидаги хабардорликни ошириш, улар қурилиш ишлари ва жадвали ҳақида маълумотга эга эканлигига ишонч ҳосил қилиш учун ердан фойдаланиш имконияти борасида келажақдаги ўзгаришлар вақти ҳақида хабардор қилиш. • Masdar экологик ва ижтимоий бошқарув гуруҳи раҳбари, Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитаси ва бошқа ҳар қандай манфаатдор томонлар билан яқин маслаҳатлашув ва ҳамкорликда шикоятларни рўйхатга олиш, текшириш ва ҳал қилишга қўмаклашиш. • ТМТР амалга оширилишини акс эттирувчи мониторинг ва баҳолаш маълумотларини тўплаш ҳамда уларни ТМТР мониторинг ҳисоботларига киритиш учун Masdar Экологик ва ижтимоий бошқарув гуруҳи раҳбарига юбориш.
Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитаси	<ul style="list-style-type: none"> • Лойиҳа таъсир қилган шахсларнинг махфий реестрини, кўчириш вариантларини ва бошқа ҳар қандай тегишли маълумотларни тайёрлаш. • Даҳан-2019 кластерининг вакиллари билан яқин маслаҳатлашув ва ҳамкорликда Субижара шартномаларидаги ўзгаришларни кузатиб бориш. • ТМТР ва Ҳамжамиятни ривожлантириш режасининг бажарилишини назорат қилиш. • Шикоятларни ҳал қилишга ёрдам бериш. • Вақт ўтиши билан амалга ошириш самарадорлигини ошириш ва шунга ўхшаш муаммолар ва муаммолар такрорланишининг олдини олиш учун ички ва ташқи мониторинг ҳамда баҳолаш кўрсаткичларидан фойдаланган ҳолда ТМТР ва Ҳамжамиятни ривожлантириш режасини амалга оширишдаги жорий ривожланишни баҳолаш. • ТМТР якуни бўйича аудит қачон ўтказилиши кераклигини кўрсатиш (12-бўлим: “Мониторинг ва баҳолаш”га қаранг). • Келгуси молиявий аудит учун барча харажатларнинг тўлиқ ҳисобга олинишини текшириш. • ТМТР кўчириш тамойиллари мувофиқлигига эришиш учун зарур бўлган ҳар қандай қўшимча ҳаракатларни амалга ошириш.
Корхоналар, етказиб берувчилар ва техник мутахассислар	<ul style="list-style-type: none"> • ТМТР ва Ҳамжамиятни ривожлантириш режасини муваффақиятли амалга ошириш учун асбоб-ускуналар, материаллар ва ихтисослашган хизматларни тақдим этиш.
Мустақил консультант	<ul style="list-style-type: none"> • Фермерлар ва чорвадорларни шахсий эҳтиёжларидан келиб чиқиб кўчириш тўғрисида қарор қабул қилишда қўллаб-қувватлаш ва қарорларнинг қабул қилинишида аёлларнинг тенг иштирокини таъминлаш. • Зарур бўлганда учинчи томон воситачиси сифатида ҳаракат қилиб, лойиҳа (ёки бошқа сабабга кўра) бўйича зиддиятли уй хўжаликлари ўртасидаги низоларни ҳал қилишга ёрдам бериши лозим. • Хотин-қизлар ва аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож қатламлари эҳтиёжларини инобатга олиш муҳимлигини таъкидлаб, қўмита ишида мустақил овоз бериш мақсадида “Зарафшон” маҳалла фуқаролар йиғини йиғилишларида иштирок этиш. • ўзларининг техник соҳаси бўйича тирикчилик қилишига ёрдам бериш бўйича чора-тадбирларни амалга оширишни қўллаб-қувватлаш. • Воситачи сифатида ҳаракат қилиш ва апелляция босқичига етиб борадиган шикоятларга ёрдам бериш.

10.1 Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасининг таркиби

Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитаси аъзолари жамоа вакилларининг юқори даражадаги иштирокини таъминлаш ва Қўмита таркибига Компания вакилини киритиш мақсадида ТМТРни ижтимоий-иқтисодий тадқиқ қилиш чоғида манфаатдор томонлар билан муҳокама қилинган қўмита таркиби билан солиштирганда кенгайтирилади. Якуний таркиб ТМТРни ошкор қилиш вақтида муҳокама қилиниши керак, у қуйидагиларни ўз ичига олиши кутилмоқда (*Wood/ESAS томонидан курсив билан ажратилган қўшимчалар*):

- Ҳамжамиятлар билан алоқалар бўйича менежер (раис вазифасини бажаради);
- Томди тумани / Дахан-2019 кластерининг вакили;
- Аёллар манфаатларини илгари суриш учун Томди туманидан аёл вакил;
- Фермерлардан вакил;
- Чорвадорлардан вакил;
- *Лойиҳа ҳудуди атрофидаги кичикроқ қишлоқларнинг ҳар биридан эркак ва аёл вакиллар (бу Томдибулоқ (Қазибек бий), Мурунгов, Жингилди, Қинир, Роҳат, Ажириқти ва Янги Томдидан 2 нафаргача кишини ўз ичига олади).*

Қўшимча равишда: Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитаси аъзолари ТМТР ва Жамоани ривожлантириш режасини амалга ошириш жараёнида, жумладан, ННТ, фуқаролик жамияти гуруҳи вакили ёки мустақил маслаҳатчи жалб этилиши мумкин.

Аъзоликка тўхталадиган бўлсак, “ваколатлар муддати” қабул қилиниши керак, унга кўра Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасининг Компания ходимлари бўлмаган барча аъзолари кўпроқ фуқаролар ҳисса қўшиши учун алмаштирилгунга қадар кўпи билан 5 йил давомида аъзоликда қолиши мумкин. Бу барча йиғилишларда чексиз муддатга қатнашадиган бир хил шахслар тўпламини йўқ қилади (*ИЗОҲ: Томди тумани/Дахан-2019 кластери вакили бундан мустасно – давлат лавозимини эгаллаган шахсни алмаштириш мақсадга мувофиқ эмас*). Келажақда Қўмита аъзосини алмаштириш ёки унинг ўрнини босишга рухсат берилади, бундай алмаштириш тартибини Қўмита белгилайди.

Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитаси “ПЗС”-пудратчини сафарбар қилишдан олдин, ички салоҳиятни мустаҳкамлаш, субижара шартномасига ўзгартиришлар киритиш ва қурилиш ишчилари келишидан ва ердан фойдаланишга чекловлар киритилишидан олдин бошқа зарур чораларни кўриш учун таъсис этилади. .

Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитаси ТМТРни амалга ошириш жараёнини кўриб чиқиш, Жамоани ривожлантириш режасининг мазмунини белгилаш ва унинг бажарилишини назорат қилиш мақсадида мунтазам йиғилишлар ўтказиши керак. Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасининг йиғилишлари қурилиш даврида ҳар 2 ойда бир марта, сўнгра фойдаланиш даврида мунтазам равишда (эҳтимол ҳар йили) ўтказилиши керак.

ТМТРни муваффақиятли амалга ошириш учун Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитаси етарли салоҳиятга эга бўлиши зарур. Компания аъзо ташкилотларга ўз мақсадларига эришиш учун салоҳиятни оширишни таъминлаш мажбуриятини олади. Имкониятларни ошириш бўйича тадбирлар Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасидаги шахсларнинг умумий салоҳиятини ва ўқишнинг муайян йўналишларига бўлган эҳтиёжни аниқлаш учун дастлабки камчиликларни таҳлил қилиш асосида аниқланади. Имкониятларни ошириш бўйича тадбирлар ўқув семинарларини ўз ичига олиши мумкин:

- ТМТР ва Ҳамжамиятни ривожлантириш режасининг мақсади, кўлами ва вазифалари;
- Мақбуллик ва ҳуқуқийлик матрицаси;

- Ҳамжамиятни ривожлантириш режасидан фойдаланган ҳолда тирикчилик манбаларини тиклаш ва кенгроқ ривожланиш тадбирларининг келажақдаги қўлами ва амалга оширилиши;
- Ердан фойдаланишни чеклаш ва мажбурий кўчириш билан боғлиқ миллий қонунчилик ва Кредитор стандартлари орасидаги асосий тафовутлар ва бўшлиқларни бартараф этиш бўйича Компания кўраётган чоралар бўйича дастлабки тайёргарликнинг тақдим этилиши;
- Шикоятларни кўриб чиқиш механизмнинг ишлаши;
- Тирикчилик манбалари ва турмуш даражаси яхшиланганлигини ёки ҳеч бўлмаганда кўчишдан олдинги даражага қайтарилганлигини кўрсатиш учун фойдаланиладиган мониторинг ва баҳолаш тизимининг мазмуни.

Юқоридагиларга қўшимча равишда Компания Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасининг аъзоларига, улар давлатдан иш ҳақи ололмаган тақдирда, иш вақтининг ўрнини қоплаш учун номинал молиявий тўловлар тақдим этилади. Яхши давоматни таъминлаш учун ҳар қандай транспорт (масалан, микроавтобус ва ҳайдовчи) билан боғлиқ амалий ёрдам ёки молиявий харажатлар кўрсатилади. Юқорида айтиб ўтилганидек, агар иштирокчи давлат хизматчиси бўлса, у ҳолда улар ўзларининг йўқотилган вақтлари учун молиявий тўлов олиш ҳуқуқига эга бўлмайди.

Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш режасига мувофиқ унинг вазифалари ва қарорлар қабул қилиш механизмини молиялаштириш тартиби тушунтирилган Низом тайёрланади. Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасининг барча аъзоларидан маълумотларнинг махфийлигини сақлаш мажбуриятини ўз ичига олган Хатти-ҳаракатлар кодексини имзолаш сўралиши керак.

Юқорида таъкидланганидек, Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитаси келгусида маҳаллаларни ривожлантириш режасининг бажарилишини назорат қилади. Йиллик бюджетни акс эттирувчи молиялаштириш бўйича таклифлар Лойиҳа ҳудудида жойлашган кичик қишлоқларнинг (Томдибулоқ (Қозибек бий), Мурунгов, Жингилди, Қинир, Роҳат, Ажириқти ва Янги Томди) маҳаллий аҳолисидан олиниши лозим. Компания маълум бир таклифни молиялаштириш бўйича якуний сўзни айтиши зарур бўлади.

10.2 Амалга оширишда мустақил консультант томонидан кўрсатиладиган ёрдам

Мустақил консультантни жалб қилиш ТЁни амалга ошириш жараёнида қўлланилиши мумкин, бу ТМТР ва Ҳамжамиятни ривожлантириш режасини муваффақиятли амалга ошириш учун умумий саъй-ҳаракатларнинг муҳим таркибий қисми ҳисобланади. Қуйидагиларга ишонч ҳосил қилиш учун маслаҳатчи белгиланиши ва текширилиши керак:

- Ташкилотни юридик рўйхатдан ўтказиш;
- Ташкилотнинг фойдаланилиши мумкин бўлган ички салоҳияти, унинг бошқарув тизимлари, молиявий ва маъмурий тартиблари, мавжуд молиялаштириш манбалари, ходимларни бошқариш ва ходимларнинг шикоятларини кўриб чиқишнинг ички механизми мавжудлигини кўрсатган ҳолда;
- Жамоани ривожлантириш, аёлларнинг имкониятларини кенгайтириш ва бошқалар ҳамда Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасига ёрдам кўрсатишга яроқлилиги нуқтаи назаридан асосий йўналишлар;
- Лойиҳа билан ҳар қандай ҳамкорликни моддий-техник кўмак билан таъминлаш имконияти, шу жумладан тақдим этилиши мумкин бўлган транспорт воситалари, ҳайдовчилар ва техник ёрдам ходимлари сони тафсилотлари билан.

10.3 ТМТРни жорий этиш бўйича бўлғуси процедуралар

ТМТРни келгусида амалга ошириш процедуралари 10.2-жадвалда қисқача баён этилган. У ТМТРни ошкор этиш пайтида манфаатдор томонлар билан консультациялардан кейин кенгайтирилади.

10.2-Жадвал: ТМТРни жорий этиш жараёни

Қадам	Фаолият тавсифи	Масъулият
Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш бўйича қўмитани ташкил этиш	Қўмита лойиҳа ва турли манфаатдор томонлар ўртасидаги боғловчи бўғин ҳисобланади. Лойиҳа ва ТМТР ўртасидаги барча қарорлар ушбу Қўмита томонидан қабул қилинади.	Компаниянинг экологик ва ижтимоий масалалар бўйича менежери ва Томди тумани вакили
Фермерлар билан келишув бўйича Субижара шартномаларига тузатиш киритиш ва пул компенсациясини тўлаш	Компенсация стратегиялари билан боғланган ЛТКШнинг афзалликларини акс эттириш учун зарар кўрган фермерлар билан яқин маслаҳатлашув ва ҳамкорликда мавжуд субижара шартномаларига тузатиш киритиш. Пул компенсацияси даромад/фойдани йўқотганлик учун тўланади.	Дахан-2019 кластери
Тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича чораларни амалга ошириш ва Ҳамжамиятнинг ривожлантириш режаси	ТМТР ва Ҳамжамиятнинг ривожлантириш режасига киритилган тирикчилик манбаларини тиклаш чораларини амалга ошириш учун.	Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитаси
Яшаш учун воситалар манбаларини тиклаш учун ЛТКШ мониторинги	ТМТРни жорий этиш давридаги жорий фаолият.	Компаниянинг ҳамжамиятлар билан алоқалар бўйича менежери, заруратга қараб, бошқа томонлар билан яқин ҳамкорликда

Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитаси ташкил этилгандан сўнг вакил лойиҳа инфратузилмасининг жойлашуви таъсир қиладиган фермерларни субижарага эга бўлган бешта фермер учун қўшимча субижара шартномаси шартларини ўзгартириш нияти тўғрисида хабардор қилиши шарт. Хабарнома ёзма шаклда бўлиши, унда уларнинг ёрдам олиш ҳуқуқи ва бошқа ҳуқуқлар тафсилотлари, шунингдек даромад ва фойдани йўқотиш бўйича батафсил ҳисоб-китоблар бўлиши керак. Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасидаги фермерлар вакили бундай хабарномани бошқа фермерларга етказиши, унинг мақсади ва мазмунини тушунтириши керак.

Субижара шартномалари бўйича Лойиҳа инфратузилмасида томорқага эга бўлмаган қолган тўртта фермер билан Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитаси вакили ёзма равишда боғланиши, қўмитадаги фермерлар вакили эса фермер ва ишчиларга қўшимча тушунтиришлар бериши лозим.

ТМТРни тайёрлаш жараёнида аниқланган чўпонлар билан юқорида кўрсатилган тарзда боғланиш ва қўмитадаги чўпонлар вакили зарурат бўлганида қўшимча тушунтиришлар бериши керак.

Фермерлар, чорвадорлар ва фермер хўжаликлари ишчилари ўртасида маълумотларнинг етишмаслигига йўл қўймаслик учун юқоридаги барча тадбирларда жамоатчилик билан алоқалар бўйича мутахассис тайёр бўлиши керак.

Юқоридаги барча томонлар билан боғлангандан сўнг, фермерларнинг ёрдамга лаёқатлилиги ва уни олиш механизмлари муҳокама қилиш учун бир қатор алоҳида учрашувлар бўлиб ўтади, бунда улар онгли танлов қилишлари мумкин. Кўчирилган аёллар бир қатор "фақат аёллар" учрашувлари орқали ишга олинади. Барча учрашувлар ошкоралик, ахборотдан эркин фойдаланиш, ҳамкорлик қилишга тайёрлик ва виждонли музокаралар руҳида ўтказилиши керак. Баъзи чорвадорлар ва қишлоқ хўжалиги ишчилари ТМТР тайёрлангач, лойиҳа ҳудудидан чиқиб кетишлари/келиши мумкин ва бу масаланинг ҳар бирини алоҳида ҳал қилиш керак бўлади. Лойиҳа ҳудудида энди ишламаётган якка чўпонларга Лойиҳа таъсир қилмайди ва шунинг учун улар компенсация олиш ҳуқуқига эга бўлмайди. Бироқ, чорвадорлар ва қишлоқ хўжалиги ишчиларининг "айланмаси" эҳтиёткорлик билан бошқарилиши керак бўлган хатардир. Бу хатар Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасининг амалий қадамлари орқали бартараф этилади.

Зарар кўрган фермерларга даромад/фойдани йўқотганликлари учун пул компенсацияси Жамият томонидан тақдим этилган молиявий ресурслардан фойдаланган ҳолда Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитаси томонидан амалга оширилади. Компенсация тўланганлигини тасдиқлаш учун ёзма ёзувлар сақланиши керак.

Иш юритиш масалаларига келсак, Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитаси ҳар бир фермер, чорвадор ва фермер хўжалиги ишчиси учун қуйидаги маълумотларни ўз ичига олган (фермерлар/чўпонлар/фермер хўжаликлари ишчиларининг талабларидан келиб чиққан ҳолда тузилади) махфий маълумотларни тайёрлаши ва юритиши шарт:

- Ижтимоий-иқтисодий сўровлар давомида тўпланган маълумотларнинг қисқача мазмуни, шу жумладан уй хўжалиги, оила аъзолари, аёлларнинг мавжудлиги;
- Лойиҳа инфратузилмаси фермерлар томонидан тузилган субижара шартномаларига қандай таъсир қилиши ҳақида батафсил маълумот ва қурилиш вақтида ердан фойдаланишга вақтинчалик чекловларни ва фойдаланиш пайтида ердан фойдаланишдаги узоқ муддатли ўзгаришларни ҳисоблаш учун амалга оширилган ГАТ ҳисоб-китоблари;
- Ўзгартиришлар киритилиши керак бўлган мавжуд сублизинг шартномаларининг нусхалари;
- Тирикчилик манбаларини тиклаш имкониятлари ва аёлларнинг иштироки ҳақида батафсил маълумот;
- Тақдим этилган иш имкониятлари ҳақида батафсил маълумот;
- Амалга оширилган барча тўловлар, тирикчиликни тиклаш бўйича кўрилган чоралар ва бошқа тегишли маълумотлар тафсилотлари;
- Юзага келиши мумкин бўлган шикоятлар тафсилотлари.

Ҳужжат Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитаси вакиллари фойдаланадиган офисда (масалан, Зарафшон шаҳрида), ёпиқ хонадаги махфий ҳужжатлар сақланадиган кабинетда сақланиши керак. Ёзувлар билан фақат Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасининг ваколатли шахслари фойдаланиши мумкин, бироқ бу ёзувлар кўчирилган шахсларга кўриб чиқиш учун бепул тақдим этилади.

Юқоридаги тадбирлар давомида барча кўчирилган шахслар шикоят қилиш механизми мавжудлиги ҳақида яна бир бор хабардор қилиниши керак.

11 Шикоятларни кўриб чиқиш механизми

Уўбу бўлимнинг мақсади Манфаатдор томонлар билан ўзаро алоқалар режаси (МТЎАР)га киритилган матнга мувофиқ келадиган Компаниянинг шикоятларни кўриб чиқиш механизмини тақдим этишдан иборат.

11.1 Обзор

Компания шикоятларни кўриб чиқиш механизмлари бўйича турли ёндашувлар ва амалиётларни ўз ичига олган ОТБ стандартлари бўйича ҳимоялаш сиёсати баёоти, ХМКнинг раҳбар йўриқномалари ва ЕТТБ талабларига мувофиқ Лойиҳа учун Жамоатчилик шикоятларини кўриб чиқиш механизмини ишлаб чиқди. Буларга қуйидаги ҳаракатлар киради:

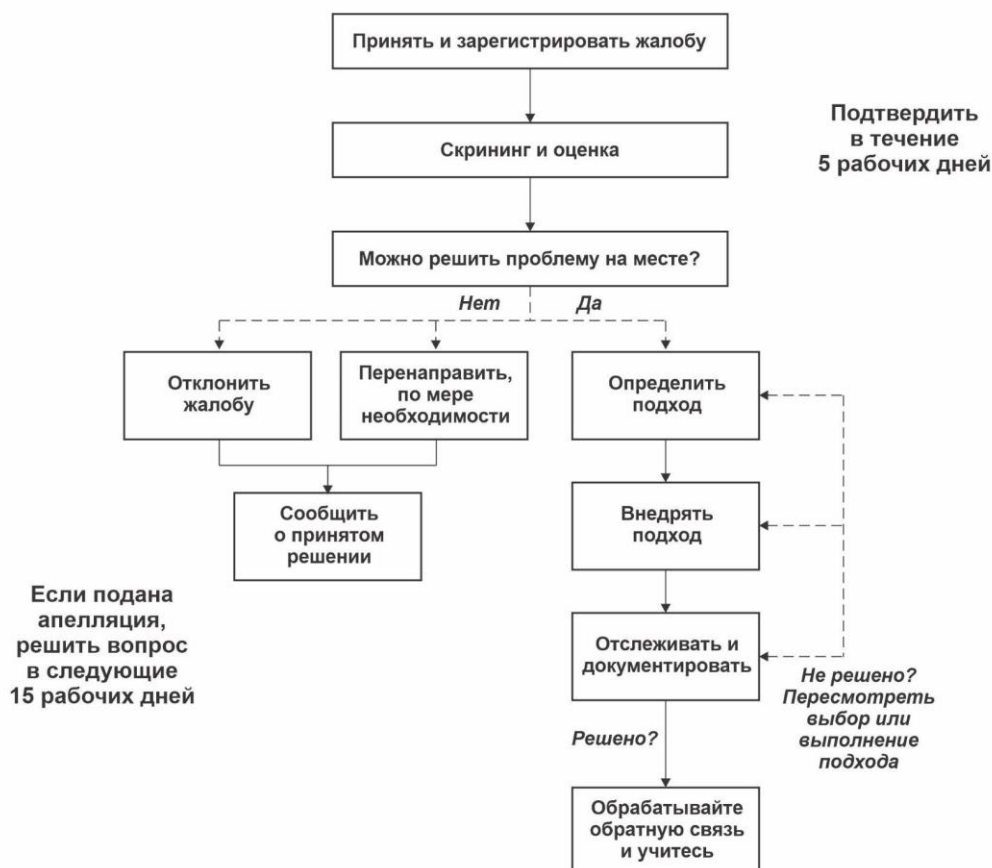
- Шикоятларни қабул қилиш, қайд этиш ёки ҳужжатлаштириш ва кўриб чиқиш тартибини ўрнатиш. У жамият аъзолари учун имконли бўлиши, маданий жиҳатдан мос ва тушунарли бўлиши керак.
- Ўзаро алоқалар жараёнида ушбу механизм ҳақида ҳамжамият вакиллари хабардор қилинг.
- Жамиятнинг зарар кўрган аъзолари билан ҳамкорликда шикоятлар бўйича қачон ва қандай ечим излашни кўриб чиқинг.
- Муаммоларни тез, бепул ва шикоят учун жазоларсиз, аниқ ва шаффоф жараёндан фойдаланган ҳолда, зарар кўрган жамоаларнинг барча қатламлари учун осонлик билан ҳал қилинг.
- Иккала жинс вакиллари ва имконияти заиф гуруҳларнинг тўлиқ иштирокини таъминланг.
- Тизимни ишлаб чиқишда низоларни ҳал қилишнинг одатий, анъанавий усулларини кўриб чиқинг.
- Компания ичида тажрибали ва малакали ходимларни шикоятларни қабул қилиш ва уларга жавоб бериш учун тайинланг.
- Шикоят келтириш/шикоятларни кўриб чиқиш жараёнини йўлга қўйинг ва ўз шикоятлари етарли даражада кўриб чиқилмаган деб ҳисоблайдиган жамоа аъзоларини уларнинг ишини қайта кўриб чиқишга ариза бериш учун хабардор қилинг.
- Қабул қилинган шикоятлар ва берилган жавобларни ҳужжатлаштиринг ва жамоага мунтазам равишда ҳисобот беринг.
- Жамоа аъзоларини қизиқтирган масалалар бўйича даврий ҳисоботларни тақдим этинг.

ХМК стандартлари ва ЕТТБ қўлланмаси шикоятларни кўриб чиқиш механизми Компанияга лойиҳанинг хавф-хатарлари ва оқибатлари тўғрисидаги жамиятнинг ўз чора-тадбирлари ва ҳаракатларини ҳамжамият ташвишларини ҳал қилиш учун ўзгартиришни тушунишга ёрдам бериши кераклигини таъкидлайди.

Компаниянинг Шикоятларни кўриб чиқиш тартибининг мақсади Лойиҳа бевосита таъсир кўрсатган одамлар, жумладан, маҳаллий ҳамжамият, фермерлар ва уларнинг оила аъзоларидан келган барча изоҳ ва шикоятлар тегишли тарзда кўриб чиқиши ва кўриб чиқишини таъминлашдан иборат. Бундан ташқари, шикоятларни кўриб чиқиш механизмида қабул қилинган шикоятларга жавобан тузатиш чоралари кўрилиши керак, бунда шикоятчига натижалар ҳақида маълумот берилади. Манфаатдор томонларнинг фикр ва мулоҳазаларини билдириши мумкин бўлган

воситалар уларнинг маданий контекстига мос келиши керак. Қуйидаги 11-1-расмда кўрсатилган схема шикоятларни кўриб чиқишнинг умумий механизмини кўрсатади.

11.1-Расм. Шикоятларни кўриб чиқиш механизмининг блок-схемаси

11.2 Шикоятлар тақдим этилиши бўйича одатий ҳолатлар

11.1-Жадвалда шунга ўхшаш йирик лойиҳа қурилишида одатда дуч келинадиган одатий шикоятларга мисоллар келтирилган.

11-1-Жадвал: Шикоятларга мисоллар

Шикоятларга мисоллар	Ариза берувчи	Одатий ҳолат
Компания фаолияти билан боғлиқ сезиларсиз, майда, бир марталик муаммолар.	Алоҳида одам ёки оила	Компания юк машинаси жамоа аъзосининг панжарасига шикаст етказди; компания ходими ва жамоа аъзоси ўртасидаги ҳурматсиз қарама-қаршилиқнинг алоҳида ҳолати.
Компания фаолияти билан боғлиқ майда ва сезиларсиз, аммо такрорланадиган муаммолар.	Алоҳида одам, оила ёки одамларнинг кичик гуруҳи	Қорхона ходимлари дарвозани ёпмагани учун қорва моллари йўқолмоқда.

Шикоятларга мисоллар	Ариза берувчи	Одатий ҳолат
Нисбатан сезиларсиз, аммо такрорланадиган ва кенг тарқалган муаммолар	Бир неча киши, оила ёки одамларнинг катта гуруҳи.	Компания транспортнинг ҳаракати чанг қўтариб, бу чанг қуриштириш учун осиб қўйилган ювилган кийимларда ўтириб қолмоқда.
Сезиларли ва қўламли такрорланадиган муаммолар	Ҳамжамиятдан одамлар гуруҳи, ноҳукумат ёки жамоат ташкилотлари, маҳаллий ҳокимият органлари	Компания томонидан амалга оширилган портлаш таҳминан бинога тузилмавий ва/ёки эстетик зарар етказди.
Компания фаолияти аҳолининг катта гуруҳларига жиддий салбий таъсир кўрсатди деган фикрлар	Ҳамжамиятдан одамлар гуруҳи, ноҳукумат ёки жамоат ташкилотлари, маҳаллий ҳокимият органлари	Компания фаолияти ичиш, чорва ва/ёки ирригация учун сувни хавфли қилган ҳолда, уй хўжаликларининг сув таъминотида салбий таъсир кўрсатмоқда. Ишчининг объектдан ташқаридаги хатти-ҳаракати маҳаллий аҳолининг хавфсизлигига салбий таъсир қилмоқда.
Сиёсий ёки процедура масалалари бўйича йирик эътирозлар	Ноҳукумат ташкилотлари, жамоатчилик гуруҳлари ёки жамоат ташкилотлари, маҳаллий ўзини-ўзи бошқариш органлари.	Компания томонидан ўз сиёсатида риоя қилмаслик, кўп томонлама кредиторларнинг дастлабки ва онгли розиликни олиш учун адекват консультациялар бўйича раҳбар тамойилларига амал қилмаслик; ноадекват кўчириш ва зарар кўрган аҳолига номуносиб компенсация

11.3 Ҳамжамиятнинг умидлари

Маҳаллий аҳоли шикоят қилганида, одатда қуйидагилардан бирини ёки бир нечтасини олишни кутишади:

- Уларнинг муаммосини тан олиш.
- Компания фаолиятига оид саволларга ҳалол жавоб.
- Кечирим.
- Компенсация.
- Шикоятга сабаб бўлган хатти-ҳаракатларнинг ўзгариши.
- Бошқа адолатли ҳимоя воситалари.

Жамият аъзолари ўз ташвишларини билдириш орқали уларни эшитишларини ва жиддий қабул қилишларини кутадилар. Бундан ташқари, Masdar пудратчилар ёки расмий шахслар билан биргаликда одамларни шикоят қилишлари ва улар қасос олинишидан қўрқмасдан ҳаракат қилишлари мумкинлигига ишониришлари керак.

11.4 Компаниянинг шикоятларни кўриб чиқиш механизми

Маҳаллий аҳоли лойиҳа фаолияти билан боғлиқ муаммоларни ҳал қилишнинг ишончли усули билан таъминланиши керак. Маҳаллий шикоятларни кўриб чиқиш механизми мустақкам тузилма ва ёндашувлар тўпламини тақлиф қилиш орқали барқарорликни таъминлайди, бу орқали

маҳаллий аҳоли ва компания самарали ечимларни топиш учун биргаликда ишлайди. Компания қуйидаги шикоятларни кўриб чиқиш механизмини ишлаб чиқди ва жорий қилди:

- Кичик низолар чуқур шикоятларга айланмасидан олдин нисбатан тез ҳал қилиниши эҳтимолини оширади.
- Маҳаллий аҳолида баҳслашиш ҳуқуқини сақлаб қолади.
- Муаммоларни ҳал қилишнинг фаол, самарали ва тежамкор усулини тақдим этади.
- Компания учун янада барқарор бизнес муҳитини яратишга ёрдам беради, бу эса хатарни камайтиради ва мезбон ҳамжамият олдидagi жавобгарликни оширади. Муваффақиятли шикоят механизми қуйидаги мақсадларга эришишга ёрдам беради:
- Самарали мулоқот учун очиқ каналларни яратади.
- Компаниянинг жамоа аъзолари ва уларнинг фаровонлиги ҳақида қайғуришини намоиш этади.
- Компания фаолияти натижасида юзага келадиган жамоага салбий таъсирни юмшатади ёки олдини олади.
- Ишонч ва ҳурматни мустаҳкамлайди.
- Ҳокимиятдаги дисбалансни камайтирадиган муаммоларни аниқлаш, кўриб чиқиш ва ҳал қилиш учун тузилмаларни тақдим этади.
- Самарали муносабатларни рағбатлантиради.
- Компания фаолияти учун “ижтимоий лицензия” жамоа томонидан тан олинishiга эришилади.

Компания исталган вақтда Лойиҳага оид шарҳ ва шикоятларни оғзаки ва ёзма равишда қабул қилади. Намунавий шикоят шакли Д иловасида берилган. Аноним шикоятлар ҳам қабул қилиниши, рўйхатга олинishi ва текширилиши керак.

Ҳамжамиятлар билан алоқалар бўйича ходим (ҲБАБХ) шикоятларни кўриб чиқиш механизми ҳақида хабардорликни ошириш, ўз муаммоларини билдирмоқчи бўлган одамларга амалий ёрдам кўрсатиш ва шикоятлар ҳал қилинишини қўллаб-қувватлаш учун жалб қилиниши керак. Шикоятларни кўриб чиқиш бўйича мажбуриятларнинг қисқача тавсифи қуйида келтирилган.

11.4.1 Шикоятларни кўриб чиқиш билан бевосита боғлиқ вазифалар

Шикоятларни кўриб чиқиш билан конкрет боғлиқ вазифалар 11-2-Жадвалда қисқа баён этилган.

11-2-Жадвал: Роллар ва вазифалар – Шикоятларни бошқариш

Роль	Вазифалар
Компаниянинг экологик ва ижтимоий масалалар бўйича менежери	<ul style="list-style-type: none"> ● Манфаатдор томонлар билан ўзаро алоқалар режаси (МТЎАР) ва шикоятларни кўриб чиқиш механизмида (ШКЧМ) тавсифланган мажбуриятларни бажариш учун ҲБАБХ ва ҲБАБМ барча ресурслар ва ходимларга эга бўлишини таъминлаш. ● Барча ташқи алоқаларни - плакатлар, ахборот материаллари, пресс-релизлар ва бошқаларни чиқаришдан олдин маъқулланг. ● Шикоятларнинг ҳал қилинишини қўллаб-қувватланг. ● Ҳал қилинган шикоятлар келгусида Лойиҳанинг экологик ва ижтимоий самарадорлигини яхшилаш учун ишлатилишини таъминлаш ва уларнинг вақт ўтиши билан такрорланишининг олдини олишга ёрдам беради.

Роль	Вазифалар
Компаниянинг ҳамжамиятлар билан алоқалар бўйича менежери (ҚБАБМ)	<ul style="list-style-type: none"> • МТЎАР ва ШКЧМ, жумладан, Шикоятлар реестри учун масъулиятни зиммангизга олинг. • Барча ташқи хабарларни, масалан, плакатлар, ахборот материаллари, пресс-релизлар ва бошқаларни тайёрланг. • Шикоятлар ҳал қилинишини қўллаб-қувватланг. • Компаниянинг ҚБАБХ фаолиятини мувофиқлаштириш (пастга қаранг)
Компаниянинг ҳамжамиятлар билан алоқалар бўйича ходими (ҚБАБХ)	<ul style="list-style-type: none"> • ШКЧМ ҳақида хабардорликни оширинг ва ШКЧМ брошюраларини тарқатинг • Шикоят шаклини тўлдириш орқали шикоят қилмоқчи бўлган одамларга амалий ёрдам кўрсатинг. • Шикоятлар реестрини янгилаш учун компаниянинг атроф-муҳит ва ижтимоий масалалар бўйича менежерига маълумотларни, тўлдирилган шикоят шакллариининг нусхаларини тақдим этинг. • Бошқа манфаатдор томонлар, жумладан, манфаатдор шахс/гуруҳ билан яқин ҳамкорликда шикоятларни текширинг ва ҳал қилинишини қўллаб-қувватланг.
“ПЗС”-пудратчи вакиллари	<ul style="list-style-type: none"> • “ПЗС”-пудратчи ходимлари ёки ҚБАБХ билан алоқада бўлган жисмоний шахс ёки шахслар гуруҳи томонидан берилган ҳар қандай шикоятларни расмий рўйхатга олинг, текширинг ва ҳал қилиш учун юборинг. • Текшириш жараёнида, юзага келган шикоятларни ҳал қилишда Компанияга ҳар томонлама ёрдам кўрсатинг.

Исталган вақтда Компания ҳар қандай шахс ёки ташкилотдан Лойиҳага оид шарҳ ва шикоятларни оғзаки ёки ёзма равишда қабул қилади. Ушбу лойиҳа юзасидан шикоят қилиш учун компания вакиллари (эркак ёки аёл) мурожаат қилишингиз мумкин:

Хуршид Караматов

Телефон +998 93 522 00 70

Email: kkaramatov@masdar.ae

Саида Юсупова

Телефон +998 90 319 77 21

Email: saidayusupova@gmail.com

Ҳар қандай ёзма ва/ёки оғзаки шикоят Компаниянинг Экологик ва ижтимоий гуруҳи ва эҳтимол, компаниянинг бошқа вакиллари томонидан рўйхатга олинади. Юқоридаги контактлардан ташқари, маҳаллий аҳоли норасмий тарзда шикоят қилишлари учун объектга кириш жойида почта қутиси ўрнатилади.

11.4.2 Шикоятларни олиш

Шарҳлар ва шикоятлар умумлаштирилади ва Шикоят реестрида рўйхатга олинади, унда шарҳловчилар/шикоятчиларнинг номи/гуруҳи, шикоят келиб тушган сана, муаммонинг қисқача тавсифи, тавсия этилган тузатиш чоралари тўғрисидаги маълумотлар (агар мавжуд бўлса), ва шарҳловчига/ариза берувчига юборилган жавоб санаси кўрсатилади. Шикоятлар аноним тарзда юборилиши мумкин, бу шикоят шакли ихтиёрий.

Компания қоғозли ёзувлар хавфсиз файлда сақланишини ва электрон ёзувларнинг махфийлигини сақлаш учун кучли парол ишлатилишини таъминлаш орқали барча ёзувларни махфий сақлайди.

Шикоят рўйхатга олинганидан сўнг, Компания **беш иш куни ичида** шикоятни ёзма равишда тасдиқлайди ва шикоятни кўриб чиқиш механизмига мувофиқ ҳозирда ўрганилаётганлиги ҳақида хабар беради.

11.4.3 Шикоятни баҳолаш

Баҳолаш вақтида шикоятларни кўриб чиқувчи жамоа иш, асосий муаммолар ва ташвишлар ҳақида маълумот тўплаши ва шикоятни қандай ҳал қилиш мумкинлигини аниқлашга ёрдам бериши керак. Компания қуйидагиларга мажбурдир:

- Баҳолашни ким ўтказишини белгилаш. Одатда, бу вазифа Компаниянинг Экологик ва ижтимоий гуруҳи томонидан амалга оширилади ёки тегишли мутахассис ёки баҳоловчи бўлимга (ишлаб чиқариш, харидлар, атроф-муҳит, жамоатчилик билан алоқалар, инсон ресурслари) йўналтиради.

- Шикоят моҳиятини тушуниш учун шикоятчилар билан бевосита мулоқот қиладиган компания аъзосини танлаш.

- Жалб қилинган томонлар, муаммолар, истиқболлар ва вариантларга аниқлик киритиш:

- о Жалб қилинган томонларни белгилаш.

- о Шикоятда кўтарилган муаммолар ва ташвишларни белгилаш.

- о Бошқа манфаатдор томонларнинг, шу жумладан компания ичидаги фикрларни тўплаш.

- о Томонлар тарафидан кўриб чиқилган дастлабки вариантларни белгилаш ва келишувга турли ёндашувларни ўрганиш.

- Шикоятни жиддийлиги (юқори, ўрта ёки паст) бўйича таснифлаш. Жиддийлик компанияга ҳам, жамиятга ҳам таъсир қилиш потенциалини ўз ичига олади.

Айбловнинг жиддийлиги, шахс ёки гуруҳнинг фаровонлиги ва хавфсизлигига потенциал таъсири ҳамда бу борадаги жамоатчилик норозилигига эътибор қаратиш лозим. Шикоятнинг жиддийлиги компанияда бу ҳақда ким билиши кераклиги ва бу ҳақда юқори раҳбариятга хабар қилинганлиги билан боғлиқ.

Бир томонлама “текшириш, қарор қабул қилиш ва эълон қилиш” стратегиясига мурожаат қилиш ўрнига, баҳолаш жараёнида аризачи билан бевосита мулоқот қилиш ва аризачини ҳал қилиш жараёни ва ҳисоб-китоб вариантларини танлашга жалб қилиш зарур..

11.4.4 Жавоб баёни

Шикоятга жавоб бериш тизими томонларнинг мулоқотини акс эттириши керак. Лойиҳа менежери шикоятнинг жиддийлигига қараб фикр-мулоҳазага жалб қилиниши мумкин. Жавобни шакллантиришда компания қуйидагиларни таъминлайди:

- Компания ХБАБХ ва ХБАБМ жавоб тайёрлайди. Жавобда мурожаат этувчиларнинг ҳисоб-китоб жараёни ҳақидаги фикри инобатга олинishi, шунингдек, муайян ҳимоя воситаси тақдим этилиши керак. Жавоб масалаларни ҳал қилиш учун ёндашувни таклиф қилиши ёки дастлабки ҳал қилишни таклиф қилиши мумкин.

- Ариза берувчига жавобни тақдим этиш ва муҳокама қилиш учун Компаниянинг ХБАБХ ва ХБАБМ, тегишли раҳбарлари аризачи билан учрашув ўтказишини кўриб чиқинг. Агар тўғридан-тўғри учрашув имкони бўлмаса, воситачи сифатида ишлайдиган нейтрал учинчи шахс билан учрашиш имкониятини кўриб чиқинг. Ушбу учрашув давомида гуруҳ тегишли кейинги қадамлар ҳам муҳокама қилинади. Агар ҳал қилиш таклифи қабул қилинса, шикоят муваффақиятли ҳал қилинади - янги ечим ёндашувини танлаб, кейинги босқичга ўтишнинг ҳожати қолмайди. Агар аризачи қарорнинг жараёни ёки мазмуни ҳақидаги жавобдан мамнун бўлмаса, гуруҳ ўзаро мақбул бўлган келишувга эришишга ҳаракат қилиши керак.

Барча мулоҳазалар ва шикоятларга аризачи томонидан Шарҳлар ва шикоятлар шаклида кўрсатилган афзал алоқа воситалари орқали Компаниянинг ХБАБХ ёки ХБАБМ томонидан оғзаки ёки ёзма равишда жавоб берилади. Шарҳлар шикоят сифатида кўриб чиқилмайди ва шунинг учун шарҳловчи жавоб талаб қилмаса, жавоб берилмайди.

Компания шикоятга ечим таклиф қилиш орқали ўн беш иш куни ичида жавоб беради. Агар бирон-бир сабабга кўра таклиф қилинган қарор аризачига ушбу муддат ичида юбориш мумкин бўлмаса, компаниянинг экологик ва ижтимоий менежери аризачига кечикиш сабаби тўғрисида хабар беради ва таклиф қилинган қарор унга тақдим этиладиган мақсадли санани кўрсатади.

11.4.5 Шикоятларни назорат ва мониторинг қилиш

Шикоятлар тизим орқали ўтишига қараб назорат қилиниши керак. Самарали назорат ва ҳужжатлаштириш бир нечта мақсадларга эришиш имконини беради:

- Шикоятнинг жиддийлигини (юқори, ўрта, паст) маълум мезонлар бўйича ҳужжатлаштиринг. Жиддийлик даражаси раҳбариятни огоҳлантириш заруратини ва унинг томонидан назорат даражасини белгилайди.
- Қабул қилиш ва топширишдан тортиб, то кўриб чиқишгача бўлган жараёнда ҳар бир шикоятни назорат қилиш учун муайян шахс масъул бўлишини таъминланг.
- ТМЎАРда кўрсатилган муддатларга мувофиқ ўз вақтида ҳал қилишга ёрдам беринг.
- Ишнинг ҳолати ва уни ҳал қилиш бўйича эришилган ютуқлар ҳақида барча манфаатдор томонларни (аризачи ва компаниянинг тегишли ходимлари) хабардор қилинг.
- Адолат ва изчилликни таъминлаш учун компаниянинг жавоби ва натижаларини ҳужжатлаштиринг.
- Манфаатдор томонларнинг жавобларини ёзиб олинг ва қўшимча тадқиқот ёки маслаҳат зарурлигини кўрсатинг.
- Ҳисобот тақдим этинг ва келажакда таққосланадиган муаммоларни ҳал қилишда фойдаланиш учун стандартлар ва мезонларни ишлаб чиқишга ёрдам беринг.
- Ўз вақтида ва ҳар томонлама амалга оширилганлигига ишонч ҳосил қилиш учун ҳар қандай ҳал қилиш ишларини кузатиб боринг.
- Сифатни назорат қилиш, жараён самарадорлигини баҳолаш ва шикоятларни ҳал қилиш учун зарур бўлган маълумотларни тақдим этинг.
- Механизмнинг самарадорлигини баҳолаш ёки компания сиёсати ёки фаолиятида ўзгаришларни талаб қилиши мумкин бўлган тизимли муаммоларни ҳал қилиш учун кейинчалик фойдаланиш мақсадида амалий тадқиқотлардан олинган сабоқларни кўриб чиқинг.

Шикоятларнинг назорат қилиниши ва ҳужжатлаштирилишини таъминлаш учун Компания қуйидагиларни таъминлаши лозим:

- Компания ходимлари ва ариза берувчилардан маълумотларни йиғиш шакллари ва тартибларини назорат қилиш.
- Компаниянинг ХБАБХ ва ХБАБМ томонидан шикоятларнинг маълумотлар базаси мунтазам равишда янгиланади.
- Шикоятларни тақдим этишдаги қонуниятларни аниқлаш, шикоятларнинг ҳар қандай тизимли сабабларини тушуниш, шаффофликни таъминлаш, компания шикоятларни қандай кўриб чиқаётганини эълон қилиш ва механизмнинг умумий фаолиятини вақти-вақти билан баҳолаш учун маълумотларни даврий текшириш.
- Ишнинг ҳолатини манфаатдор томонларга етказиш жараёнлари (масалан, ҳолат ҳақидаги ёзма ҳисоботлар).
- Шикоятлар ва қарорлар бўйича мунтазам ҳисоботларни тақдим этиш процедуралари.

11.4.6 Шикоятлар ва апелляцияларни кўриб чиқиш жараёни

Шикоят берган шахс/гуруҳ дастлабки жавобдан қониқмаса ва текшириш давом эттирилишини хоҳласа, улар апелляция бериш имкониятига эга. Апелляция қилинган шикоят тафсилотлари Шикоятни ҳал қилишда ёрдам бериш бўйича кўрсатмалар берадиган Компания томонидан ёлланган учинчи томон (нейтрал) ташкилотга (масалан, консультант, фуқаролик жамияти гуруҳининг вакили ва бошқалар) ўтказилади. Апелляцияларни кўриб чиқишнинг мақсадли муддати Компания дастлабки жавобни юборган кундан бошлаб **15 иш кўни**.

Шикоятчи иккинчи кўриб чиқиш натижаларига кўра тавсия этилган қарорни қабул қилмаган тақдирда, иш (шикоят билан боғлиқ барча ҳужжатларни ўз ичига олган ҳолда) шикоятчига ҳуқуқий ёки бошқа маъмурий жавобгарлик шаклини қўллаши учун қайтарилиши керак.

Изоҳ: Агар шикоят берган шахс/гуруҳ апелляция жараёнининг бир қисми сифатида Компаниянинг якуний қарори қабул қилинишидан олдин суд қарорини олишни истаса, Компания шикоятни ҳал қилиш жараёнига параллел равишда давом этиши ва барча махфий бўлмаган ва тегишли ҳужжатларнинг нусхаларини тақдим этиши керак. Бу суд жараёни учун зарур. Миллий қонунчилик (2014 йил 3 декабрдаги ЎРҚ-378-сонли “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги Қонун (2020 йил 10 мартдаги тузатишлар билан)) шикоят берган шахснинг хоҳишига кўра апелляция жараёнини суд орқали амалга ошириш учун қўлланилиши мумкин.

11.4.7 Бугунги кунгача олинган шикоятлар

Бугунги кунгача шикоятлар олинмаган.

12 Мониторинг ва баҳолаш

Бу бўлимда ТМТРни амалга ошириш жараёнида юзага келадиган муаммоларни ва амалга ошириш жараёнини назорат қилиш учун фойдаланиладиган мониторинг ва баҳолаш бўйича чоралар тўплами тақдим этилган.

12.1 Харажатлар ва натижалар кўрсаткичлари

ТМТР харажатлари ва натижалари мониторинги ташкилот ичида 12.1-жадвалда келтирилган индикаторлар ва асосий самарадорлик кўрсаткичлари (KPI) ёрдамида амалга оширилади. Ушбу маълумотлар Masdar экологик ва ижтимоий масалалар бўйича жамоаси томонидан жадвалда кўрсатилган тартибда тўпланади (одатда ҳар ойда ТМТРни амалга ошириш тугалланмагунча компания томонидан тўпланади). Ички мониторинг ҳақидаги жадвалли ҳисобот ТМТРни амалга ошириш якунланмагунча ҳар уч ойда тайёрланади. ТМТРни амалга ошириш тугагунига қадар ҳар уч ойда тайёрланади ва заруратга қараб, орасида тарқатилади.

12.1-Жадвал: Харажатлар ва натижалар кўрсаткичлари

Индикатор	Ахборот манбат	Даврийлиги
Кириш индикаторлари		
ТМТРнинг ҳар бир бюджет тоифаси бўйича умумий харажатлар	Молиявий ҳисоботлар	Ҳар ойда
Харажатларнинг тақсимланиши: <ul style="list-style-type: none"> • Тирикчилик манбаларини тиклашга ёрдам бериш (натурал ёки пул шаклида) • Ҳамжамиятни ривожлантириш режаси • Имконияти заиф кишиларга алоҳида ёрдам чоралари • Бошқа ёрдам турлари 	Молиявий ҳисоботлар	Ҳар ойда
Masdar компаниясининг ердан фойдаланиш, компенсация ва тирикчилик манбаларини тиклаш масалалари бўйича ходимлари сони жинси бўйича ажратилган ҳолда	Лойиҳанинг инсон ресурслари ҳақида ҳисоботлар	Ҳар ойда
Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасининг амалга ошириш бошланганидан буён йиғилишлари сони	Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитаси	6 ойда бир марта
Манфаатдор томонларни қуйидаги тоифалар бўйича ажратган ҳолда ўзаро алоқалар бўйича якунланган тадбирлар сони: <ul style="list-style-type: none"> • Фермерлар • Чўпонлар • Ферма ишчилари • Янги қўмита/ Дахан-2019 кластери • Фақат аёллар учун мўлжалланган тадбирлар 	Манфаатдор томонлар билан ўзаро алоқалар ҳақида ҳисоботлар	Ҳар ойда
Натижалар кўрсаткичлари		
Фермерлар тирикчилик манбаларини тиклаш чора-тадбирларини амалга ошириш учун қанча пул сарфлаганликларини ўрганиш.	Харидлар якунланганидан кейинги сўров	заруратга қараб)
Фермерларнинг лойиҳага муносабати	Жалб этилганликни ҳар ойда баҳолаш	Ҳар ойда
Чўпоннинг лойиҳага муносабати	Жалб этилганликни ҳар ойда баҳолаш	Ҳар ойда
Ферма ишчисининг лойиҳага муносабати	Жалб этилганликни ҳар ойда баҳолаш	Ҳар ойда
Ўзгартирилган субижара шартномаларининг сони	Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитаси	Ҳар ойда
Фермерларга тўланган компенсация миқдори	Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитаси	Ҳар ойда
Ҳисобот даврида янги олинган ва ёпилган шикоятлар сони	Шикоятларни кўриб чиқиш механизми	Ҳар чорақда
Шикоятларни ҳал қилишга сарфланган ўртача вақт	Шикоятларни кўриб чиқиш механизми	Ҳар чорақда
Бошқа индикаторлар		
Ерга асосланган тирикчилик воситаларининг ҳақиқий таъсирни аниқлаш учун фермерлар ва чорвадорлар томонидан ердан фойдаланишдаги ўзгаришларни қайд қилиш.	Ижтимоий-иқтисодий обзор	Ҳар 6 ойда

Индикатор	Ахборот манбат	Даврийлиги
Ҳақиқий таъсирлар АМТБИМ ва ТМТРга киритилган башорат қилинган таъсирларга мос келишини ва қўшимча чора-тадбирлар талаб қилинмаслигини таъминлаш учун ҳар бир лойиҳа инфратузилмаси компоненти билан боғлиқ ердан фойдаланишнинг ҳақиқий ўзгаришини қайд қилиш.	ЕРСнинг «ПЗС»-пудратчисининг бажарилган ишлар ҳақидаги ёзувлари	Бугунги кунга қадар эришилган ривожланиш асосида тузилган чораклик маълумотлар тўплами

12.2 ТМТРни яқунлаш аудити

Компания ТМТР мустақил маслаҳатчисини таклиф қилган ҳолда ТМТРни яқунлаш аудитини ўтказди. Якуний аудитнинг мақсади амалга оширилган ТМТР ЛТКШнинг турмуш даражаси ва тирикчилик манбаларини яхшилашда самарали бўлганини текширишдан иборат. Акс ҳолда, ТМТР ёпилишидан олдин бажарилиши керак бўлган ҳар қандай зарур тузатишлар тавсия этилиши лозим. Кўлам, шунингдек, қурилиш бошида ва фойдаланиш пайтида юзага келадиган ерларнинг коммунал йўқотишларини бартараф этишга қаратилган Ҳамжамиятни ривожлантириш режасининг бажарилишини текширишга ҳам тегишли.

Ушбу мақсаддан келиб чиққан ҳолда, ТМТРни яқунлаш аудитининг мақсадлари қуйидагилардан иборат:

- Лойиҳанинг ерга ва одамларга реал таъсирини ТМТРда ҳужжатлаштирилган маълумотлар билан солиштириш орқали кўчиш таъсирининг олдини олиш ёки минималлаштириш бўйича ТМТР ва Ҳамжамиятни ривожлантириш режасига киритилган чора-тадбирлар самарадорлигини баҳолаш;
- ТМТРда белгиланган барча ҳуқуқ ва мажбуриятлар, шу жумладан тирикчилик воситаларини тиклаш бўйича чора-тадбирлар муваффақиятли бажарилганлигини текшириш (Лойиҳанинг Операцион босқичида бажарилиши давом этаётган Жамиятни ривожлантириш режасидаги мажбуриятлардан ташқари);
- ТМТР чора-тадбирлари ЛТКШнинг тирикчилик манбалари муваффақиятли тикланишига ва турмуш даражасини яхшиланишига олиб келганлигини аниқлаш;
- Ҳал қилинмаган ҳар қандай тизим шикоятларини текшириш;
- ТМТР мажбуриятларини бажаришга эришиш учун ҳар қандай тузатувчи ҳаракатлар зарурлигини белгилаш;
- Қурилиш жараёнида ҳам, фойдаланиш пайтида ҳам коммунал ер йўқотишларини бартараф этиш бўйича чора-тадбирларни ўз ичига олган Ҳамжамиятни ривожлантириш режасини амалга оширишнинг умумий мувофиқлигини текшириш.

Тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича кўрилаётган чора-тадбирларнинг етарлилигини баҳолаш, асосан, ТМТРни ишлаб чиқиш доирасида ўтказилган миқдорий ижтимоий-иқтисодий базавий тадқиқотларни такрорлашни ўз ичига олади. Таққослаш натижаларини шарҳлашда макроиқтисодий омиллар (масалан, озиқ-овқат нархларининг инфляцияси, хавфсизлик билан боғлиқ зиддиятлар ва ҳодисалар, қурғоқчилик ёки ўсимлик зараркундалари ва бошқа тегишли омиллар) ҳисобга олинади. ТМТРнинг якуний аудити ТМТР маслаҳатчиси мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаганда ўтказилади.

ТМТРда кўзда тутилган чора-тадбирлар якунланган деб ҳисобланиши билан Компания Ҳамжамиятни ривожлантириш режасини амалга оширишнинг йиллик таҳлилини амалга оширади. Бу муҳим аҳамиятга эга, чунки Режа қурилиш ва эксплуатация жараёнида коммунал ер йўқотишларини бартараф этиш чораларини ўз ичига олади.

13 ТМТРни амалга ошириш жадвали ва бюджети

13.1 Жадвал

Тадбирларнинг батафсил жадвали ТМТР ошкор этилганидан кейин ишлаб чиқилади. Тахминий жадвал 13.1-жадвалда тақдим этилган.

Фаоллик	Хронология
ТМТРни ошкор қилиш (лойиҳа таъсир кўрсатган фермерлар, чорвадорлар, уларнинг уй хўжаликларидаги аёллар вакиллари билан учрашувлар, ҳукуматдан манфаатдор томонлар билан расмий учрашувлар)	2022 йил февраль ва март ойлари давомида якунлансин
Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш бўйича қўмитани ташкил қилиш ва салоҳиятни ошириш бўйича ўргатувчи тадбирларни ўтказиш.	2022 йил июнь ойи охирига якунлансин
Фермерлар билан маслаҳатлашувлар бўйича субижара шартномаларига тузатишлар киритиш ва пул компенсацияларини тўлаш	2022 йил июнь ойи охирига якунлансин
Тирикчилик манбаларини тиклаш ва ҳамжамиятни ривожлантириш режасини амалга ошириш бўйича чораларни бажариш	2022 йил июнь ойидан бошланиб, 2022 йил август ойи охиригача якунлансин (жами 3 ой).
Лойиҳа ҳудудида ишлайдиган барча чўпонларни рўйхатга олиш учун сўровни якунлаш	2022 йил 06 майгача якунлансин
Қурилиш ишларининг бошланиши ва ердан фойдаланишга чекловларнинг жорий этилиши	2022 йил 06 июнда бошланади
Мониторинг ва баҳолаш ишлари бўйича фаолият	ТМТРни амалга ошириш бошланганидан буён давом этмоқда.

13.2 Бюджет

ТМТР ва Ҳамжамиятни ривожлантириш режасини амалга ошириш учун бюджет 13.2-жадвалда келтирилган. Якуний ТМТРни тайёрлаш жараёнида у тирикчилик воситаларини тиклаш ва мавжуд бўлиши керак бўлган бошқа ёрдамнинг якуний пакетини акс эттириш учун қайта кўриб чиқилади.

13.2-Жадвал. Бюджет

Вазифа	Тавсифи/соҳа	Қиймати (АҚШ доллари)	Ноаниқлик омиллари / Изоҳлар
Ички ташкиллаштирилганлик ва салоҳият (қурилиш ва фойдаланишнинг узоқ муддатига мўлжалланган)			
Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасини ташкил қилиш ва унинг фаолияти	Имкониятларни ошириш бўйича тадбирларни ўтказиш, йиғилишларни ўтказишга қўмаклашиш, транспорт билан таъминлаш, ННТ ходимларига нафақалар тўлаш.	20,000	Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитасининг йиғилиш жойи ҳали белгиланмаган. Барча иштирокчилар йиғилишда қатнашиши учун транспорт таъминланиши керак. Давлат хизматчиси бўлмаган ходимларга иш ҳақи тўлаш керак бўлади
Мониторинг ва баҳолаш, шунингдек, LRPни амалга оширишнинг бориши тўғрисида ҳисобот бериш	Етарли ресурслар мавжудлигини таъминлаш учун LRPга алоҳида банд сифатида киритилган.	30,000	Тадқиқотлар, консультацияларни ўтказиш ва доимий ҳисоботлар учун зарур бўладиган ресурслар.
Аҳолининг имконияти заиф қатламларини қўллаб-қувватлаш			
Аҳолининг имконияти заиф гуруҳларининг қўллаб-қувватлаш чоралари	Ресурслар имконли бўлишини таъминлаш учун LRPга алоҳида банд сифатида киритилган.	15,000	2 киши учун бир марталик нафақа (6 ойлик энг кам иш ҳақи) = 2 киши x (22,6 АҚШ доллари x 6 ой) = 276 АҚШ доллари. Бундан ташқари, ҳар бир конкрет ҳолатда белгиланиши керак бўлган қўшимча ёрдам учун 14 724 АҚШ доллари миқдорида бюджет.
Расмий фойдаланувчилар (ижара/субижара шартномаларига эга фермерлар – бир марта)			
Йўқотилган ер участкалари учун компенсация сифатида ўхшаш/мақбул масофада жойлашган тенг майдон ва ҳосилдорликдаги ер участкалари (агар мавжуд бўлса, ўзгартирилган ёки ўрин босувчи ижара).	Муқобил ижарани тақдим этиш учун солиқлар, транзакция, рўйхатга олиш ёки ўтказиш харажатлари ва бошқа қўлланадиган тўловларни тўлаш.	5,000	Маъмурий харажатларни тўлаш учун тахминий бюджет.
Солиқлар, транзакция, рўхатга олиш ёки ўтказиш харажатлари ва бошқа тегишли тўловларни чиқариб ташламаган ҳолда тўлиқ тикланиш қиймати бўйича ижара шартлари ва оқибатларини акс эттирувчи пул компенсацияси	Лойиҳа инфратузилмаси жойлашган жойдан зарар кўрган ижарага олинган майдон учун пул компенсациясини тақдим этиш.	5,000	Олдиндан амалга оширилган ижара тўловларидан пул компенсацияси тақдим этилишини қоплаш учун тахминий бюджет. Лойиҳа таъсир кўрсатган субижара шартномаларининг жуда паст фоизини ҳисобга олсак, бу етарли бўлади.
Ёрдан норасмий фойдаланувчилар учун компенсация чоралари			
Қўллаб-қувватлаш ва техник маслаҳатлар, расмий	Техник ёрдам ва маъмурий харажатларни тўлаш.	5,000	Masdar ходимларининг иш вақтини қоплаш ва ҳар қандай ташқи маъмурий тўловларни тўлаш учун бюджетни таъминлаш.

Вазифа	Тавсифи/соҳа	Қиймати (АҚШ доллари)	Ноаниқлик омиллари / Изоҳлар
ижара/сублизинг шартномасини тақдим этиш (эгаллик қилишни таъминлаш), шу жумладан ҳар қандай маъмурий харажатларни тўлаш (солиқлар, транзакция йиғимлари, рўйхатга олиш йиғимлари ва бошқалар) орқали ёрдам бериш			
Агар лойиҳа билан боғлиқ ердан фойдаланишдаги ўзгаришларнинг бевосита натижаси мавжудлиги исботланган бўлса, ердан фойдаланиш чекловлари туфайли даромад йўқотилишини акс эттирувчи пул компенсацияси.	Ердан норасмий фойдаланувчиларга ердан фойдаланиш чекловлари туфайли лойиҳага даъво қилинган тақдирда пул компенсациясини тақдим этиш	5,000	Ердан норасмий фойдаланувчилар даромадни йўқотиши билан боғлиқ талабларни қоплаш учун тахминий бюджет.
Корхоналар ва бандликка нисбатан компенсация чоралари			
Бизнес вақтинчалик йўқотилган тақдирда - даромад йўқотилган давр учун пул компенсацияси (бир йилдан ортиқ эмас)	Бизнесдан даромадни йўқотганлик учун пул компенсацияси	1,104	Алоҳида субижара шартномалари доирасида майдоннинг фоизли йўқотилишидан келиб чиққан ҳолда, даромадни йўқотиш асосида ҳисобланади. (7.2-жадвалга қаранг, бунда субпудрат шартномасига эга ҳар бир фермер учун даромад йўқотилиши ҳисоблаб чиқилган, унга ўзгартириш киритиш керак)
Тирикчилик манбаларига ўтишга таъсир			
Янги ижарага олинган ер участкаларини экинлар/яйловлар учун фойдаланишга тайёрлаш шаклида вақтинчалик қўллаб-қувватлаш	Ерда тирикчиликни таъминлаш учун яроқли ерларни тайёрлаш	5,000	Ерни натурал шаклда тайёрлаш харажатларини қоплаш учун бюджетни таъминлаш (ходимларнинг иш вақти ва мобил техникадан фойдаланиш)
Фермерлар учун тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича чоралар (бир марталик)			
Чорвани сақлаш учун оғилларни қурилиш материаллари билан таъминлаш: тўсиқли панжара панеллари, дарвозалар, устунлар ва ёғоч	Зарар кўрган фермер участкасига қурилиш материалларини харид қилиш ва етказиш	20,000	Лойиҳа ҳудудидаги ҳар бир фермер хўжалиги учун 2000 АҚШ доллари миқдорида маблағ қурилиш материаллари билан таъминлаш учун сарфланди (жами 10 та фермер хўжалиги).
Қўл асбоблари, ўғитлар, уруғлар каби асосий экин ускуналари билан таъминлаш (бу ҳеч қандай йирик техникани ўз ичига олмайди).	Асосий қишлоқ хўжалик ускуналарини харид қилиш ва етказиш	5,000	Лойиҳа ҳудудидаги ҳар бир фермер хўжалиги учун устама 500 АҚШ доллари миқдорида ишлатилган. Юк ташиш харажатлари киритилган.

Вазифа	Тавсифи/соҳа	Қиймати (АҚШ доллари)	Ноаниқлик омиллари / Изоҳлар
Ҳайвонларнинг ветеринария саломатлиги бўйича техник тайёргарлик (касалликларни аниқлаш ва потенциал даволаш усуллари, репродуктив саломатлик ва бошқалар);	Фермерларга консалтациялар тақдим этиш учун фойдаланиладиган техник/юримдик мутахассис.	1,000	Кунига 100 АҚШ доллари миқдоридаги кунлик ставка асосида эксперт маслаҳати учун 10 кунлик муддатни акс эттиради.
Қишлоқ хўжалик экинларининг ҳосилдорлигини ошириш масалалари бўйича техник тайёргарлик.	Фермерларга учун фойдаланиладиган техник/юримдик мутахассис.	1,000	Кунига 100 АҚШ доллари миқдоридаги кунлик ставка асосида эксперт маслаҳати учун 10 кунлик муддатни акс эттиради.
Генофондни яхшилаш учун бир нечта ҳисор қўйини тақдим этиш.	Генофондни яхшилаш учун ҳисор қўйлари билан таъминлаш.	5,000	Фермага иккита қўйни сотиб олиш (жами 10 та ферма).
Чорвадорлар ва қишлоқ хўжалик ишчилари учун тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича чоралар (маблағлар фақат бир марта ажратилади)			
Уй чорвасининг саломатлиги масалалари бўйича техник тайёргарлик.	Изоляция учун материаллар, томни ёпиш ва бошқа қурилиш материаллари билан таъминлаш.	1,000	Кунига 100 АҚШ доллари миқдоридаги кунлик ставка асосида эксперт маслаҳати учун 10 кунлик муддатни акс эттиради. Тренинглар гуруҳларда ўтказилиши керак.
Фермерлар, чорвадорлар ва қишлоқ хўжалик ишчиларининг оилаларидаги аёллар учун тирикчилик манбаларини тиклаш бўйича чоралар (фақат бир марталик)			
Жун ва бошқа қўлда тикиладиган кийимларни тайёрлаш учун ўқув курслари ва материалларни тақдим этиш.	Ускуна тақдим этиш	10,000	Ушбу фаолият билан шуғулланадиган аёлларни юқори сифатли хунамандчилик ускуналари ва жиҳозлари билан таъминлаш учун тахминий бюджет.
Қишлоқ хўжалиги экинларининг ҳосилдорлигини ошириш масалалари бўйича техник тайёргарлик.	Аёлларга консалтациялар бериш учун техник/юримдик мутахассис.	2,000	Кунига 100 АҚШ доллари миқдоридаги кунлик ставка асосида эксперт маслаҳати учун 20 кунлик муддатни акс эттиради. Тренинглар гуруҳларда ўтказилиши керак.
Ердан фойдаланиш ҳақидаги келишувлар натижасида юзага келадиган вақтинчалик йўқотишлар			
Қурилиш ишлари ёки кон қазииш ишларига ердан фойдаланганлик учун компенсация	Даромад / ҳосил / тузилма йўқотилишини (мавжуд бўлса) ҳисобга олган ҳолда вақтинча фойдаланганлик учун давлат ижара ставкаси бўйича пул компенсацияси. Ижарага бериш муддати тугагандан сўнг ер асл ҳолатига қайтарилиши керак. Ер тузиш ва ҳуқуқий ҳужжатларни тайёрлаш учун пул компенсацияси (агар мавжуд бўлса).	10,000	Ҳар хил харажатлар манбаларини қоплаш учун тахминий бюджет. Вақтинчалик фойдаланилган ерлар даромаднинг йўқолишига олиб келиши мумкин эмас, чунки таъсирчан ҳудудларга имкон қадар таъсир қилинмайди.
Сервитутлар ёки бошқа чекловларнинг қўйилиши (Ер ости кабелларини ўтказиш учун талаб қилиниши мумкин)	Ердан фойдаланиш бўйича ҳуқуқларнинг чекланиши ҳақида келишувларни имзолаш ва барча маъмурий йиғимларни тўлаш.	2,500	Ердан фойдаланиш бўйича ҳуқуқларнинг чекланиши ҳақида келишувларни имзолаш ва бу билан боғлиқ харажатлар учун тахминий бюджет.

Вазифа	Тавсифи/соҳа	Қиймати (АҚШ доллари)	Ноаниқлик омиллари / Изоҳлар
ЖАМИ: USD 148,604 плюс 10% кутилмаган харажатлар = USD 163,465			
Ҳамжамиятни ривожлантириш режаси (капитал маблағлар қурилиш босқичдан бошлаб ҳар йили тақдим этилади)			
Ернинг йўқотилиши масаласини ҳал қилиш учун лойиҳа Ҳамжамиятни ривожлантириш режасининг қурилиш ва фойдаланиш давридаги йиллик бюджети	Лойиҳа амалга ошириладиган зонада аҳолига фойда келтириши керак бўлган турли тадбирлар.	35,000 / йил, қурилиш ва фойдаланиш даврида	Тадбирларнинг аниқ кўлами Зарафшон ҳамжамиятини ривожлантириш қўмитаси томонидан белгиланиши керак, бунда ҲРРни амалга ошириш қурилиш бошланганидан кейин 3 ой ичида бошланади.
УМУМИЙ СУММА: USD 35,000 / йил, қурилиш ва фойдаланиш жараёнида			

ИЗОҲ 1: Юқорида кўрсатилганидай, Ҳамжамиятни ривожлантириш режасининг бюджети қурилишнинг биринчи йилидан бошлаб Лойиҳанинг бутун ҳаётий цикли давомида йилига 35 000 АҚШ долларини ташкил этиши лозим.

1-Илова – ТМТРни ошкор этишда қўлланилган лойиҳа бўйича ахборот брошюраларининг нусхалари

Annex 2 – ТМТРни ошкор этиш бўйича учрашувлар пайтида олинган фотосуратлар

 <p>Samsung Triple Camera Fazlullohon Agzamov</p>	
<p>28 февраль, Томди туман маъмурияти, маҳалла раҳбарлари</p>	<p>28 февраль, Томди туман маъмурияти, Томди тумани ҳокими</p>
	
<p>28 февраль, Зарафшон шаҳар маъмурияти, Фермерлар</p>	<p>28 февраль, Зарафшон шаҳар маъмурияти, Фермерларнинг хотинлари</p>
	
<p>28 февраль, Зарафшон шаҳар маъмурияти, Зарафшон ҳокими</p>	<p>28 февраль. 5-Фермернинг бошпанаси. Чўпонлар</p>

28 февраль. 5-Фермер бошпанаси. Чўпонлар

1 март. Зарафшон маъмурияти. Фермер